

בעז"ה אתחיל לפרש טעמי המנהגים כפי מה שהורו לנו חז"ל את הדרך אשר נלך בה:
עניני הנהגות אדם בבוקר (א) טעם.

שתקנו נט"י בבוקר. משום דבשחרית נעשה כברי' חדשה שנאמר חדשים לבקרים ע"כ
תקנו נטילה בעת ההוא.

(ב"י סי' ד') עוד טעם. שרוח רעה שורה עליהם.

(זהר פ' וישב): (ב) טעם. שצריך ערוי ג' פעמים עליהם.

כי בתלתא הוי חזקה והולך לו. אבל בשאר ענינים בשפיכה אחת עליהם כראוי מועיל.

(סדה"י): (ג) טעם. שתקנו רז"ל לומר על נט"י בנוסח ברכה זו לשון נטילה.

מפני שהוא לשון הגבהה מתרגום ותשאני רוח ונטלתני. וכתוב (ישעיה ס"ג) וינטלם
וינשאם כל ימי עולם שצריך שיגביה ידיו למעלה.

(שלחן ארבע): (ד) עוד טעם. לפי שצריך ליטול מן הכלי והכלי שמו נטלא בלשון
תלמוד.

אבודרהם: (ה) טעם. שכוחותיו הטמאים הם שורין על בני אדם בלילה בשעה שהם
ישינים על מטותם על ידיהם יותר מן כל האיברים שיש באדם.

בשביל שהידי' עסקניות הם ועוד יש להם אחיזה קצת יותר בידים בעבור הצפרנים שהם
קליפה וכל קליפה היא מסטרא דלהון ולכן אין ראוי להגדילם יותר מדאי אלא למוהל
שיעשה פריעה בהם וכך הוא ראוי יבא הקליפה שהוא צפורן ויקרע ויפרע הערלה ויבטל
ערלה מעל הברית דאיהו אות קודש ונמצא שהקליפה מסאבא מתבטלת ע"י כח דיליה
ממש וכך צריך שכוחותיו ממש יבעטו באדוניהם ויבטלו אותו וזוהמתו ולכן ראוי לשפוך
מים על ידיו עם יד שמאלא על יד ימינו כדי שהשמאל יבטל כח סטרא דיליה דאיהו
סטרא שמאלא כו' ואין צער גדול יותר מזה כשעבדים שולטין באדוניהם ושפחה כי
תירש גבירתה ואח"כ יטול הכלי מיד שמאלא ויזרוק מים עם ימינו אחר שנטהר על יד
שמאלו וסטרא אחרא כשרואה שהימין מטהר השמאל דאיהו מסטרא דיליה לא יקטרג
על המטהר ידיו כל ההוא יומא והוא נהנה מאותם המים מהנטילה ולכן גזרו רז"ל שלא
ידרוס עליהם בני אדם בשביל הסכנה מן המזיקים שהם נהנים מאותן המים ואם האדם
ידרוס עליהם יעלה עצמו בסכנה שיכול שיהיה ניזוק כו' וכל זה חנף לס"א שלא יקטרגו
על בני יעקב כו' וכמו שאנו רואים שהקב"ה צוה בתורה לנו בענין עזאזל ושחיטת
הקרבות בצפון ואימורין ופזרין הנשרפין כל הלילה כדי לחנפם הה"ד לא תחסום שור
בדישו.

(גלי רזיא): (זא) (ו) טעם. דמברך ענ"י אע"ג דקי"ל אפי' עשה צרכיו ועומד להתפלל
אינו מברך ענ"י ובשחרית מברכין מטעם דבבוקר נעשה כברי' חדשה וצריכין אנו
להודות לו ועד"ז תקנו כל ברכות השחר לפיכך צריכין אנו להתקדש בקדושתו וליטול
ידיו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו.

מ"א סימן ד' ס"ק א' בשם הרשב"א. ובדיעבד היכא דא"א בע"א אינו מעכב לא כלי ולא
כח גברא.

ע' רמ"א שם סעיף ז' ומ"א שם. (ז) טעם.

כשינעל מנעליו אם הם מנעלים שאינם צריכים קשירה ינעול של ימין תחלה. שכן מצינו לעולם בתורה שהימין חשובה כגון לענין בהן יד ובהן רגל ולענין חליצת יבמה שחולצת בימין ואם הם מנעלים שצריכים קשירה ינעול של ימין תחלה ולא יקשרנו ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו תחלה.

משום דגבי ענין קשירה מצינו בתורה דאחשבה לשמאל כגון בקשירת תפילין. לבוש סי' ב' סעיף ד'.

אבל כשחולץ מנעליו יחלוץ של שמאל תחלה בין במנעלים קשורים בין במנעלים שאינם קשורים דמזה יהי' ג"כ חשיבות לימין שאם יחלוץ של ימין תחלה יצטרך לעמוד יחף על הימין לבדו עד שיחלוץ של שמאל וה"ל בזיון לימין וכן בתפילין חולצין של ראש תחלה שלא תמתין קדושת של ראש בראש עד חליצת תפילין של יד כיון שהגיע זמן חליצתן רק תמתין של יד על של ראש.

שם סעי' ה' ועי' שבת דף ס"א ע"א. (ח) טעם.

שאיין לובשין שני מלבושים יחד. כי קשה לשכחה לפי שאינו מניח את האור המקיף לעבור ולהקיף בין כל מלבוש ומלבוש ועי"ז איין הקליפה נדחית ואז השכחה מצויה.

נגיד ומצוה: עניני ציצית (ט) טעם. שאנו אומרים בכל מצוה בשם כל ישראל.

משום שכל מצוה ומצוה תלוי בה כל התורה כולה וכולל כל האדם ע"כ אומרים בכל מצוה בשם כל ישראל. שצריך לכלול עצמו בכלל ישראל אחד אל אחד יגשו.

בית אהרן מהרב הצדיק הקדוש מוהר"ר אהרן מקארלין זצוק"ל פ' עקב: (י) טעם שאין אומרים לשם יחוד על מצות הכנסת אורחים כשיזדמן לאחד לקיים. ולמה יגרע זה מכל המצות כי גדולה הכנסת אורחים זא) יותר מקבלת פני השכינה.

ולכך אין שייך לומר לשם יחוד. דגל מחנה אפרים: (יא) טעם.

עטיפת הטלית. לפי שכסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים.

ב"י סי' ח' ועיין באר היטב שם ס"ק ג' וז"ל וצריך לכסות ראשו כו' כדי שיתפלל באימה. כתב א"ר שם ס"ק ד' בשם עדי זהב ומ"מ צריך לכסות ראשו מתחלת התפלה עד סופו.

ולא כמו קצת אנשים שמברכין על הטלית וזורקין אותו מאחריהם ועליהן נאמר ואותי השלכתך אחר גוויך ע"כ. וכן משמע בזוהר פ' במדבר ופרשא על רישין פירושא דמצוה.

ומ"א שה' ס"ק ג' כ' משמע בקדושת דף כ"ט שבחור שלא נשא אשה לא היה מכסה ראשו אפי' הוא ת"ח ובדף ח' איתא דמי שאינו ת"ח אפי' נשוי לא היה מכסה ראשו ע"ש: (יב) טעם. חוטי הציצית שמונה.

דאמרינן בגמרא מנחות דף מ"ב ע"א גדיל ב' גדילים ד'. פ"א אי הוה כתוב גדיל הוה משמע ב' דאין גדיל פחות מב' השתא דכתיב גדילים ד' משמע ואם תחבם בכנף ויכפלם ואז יהי' ח'.

ט"ז סי' י"א סקי"ג: (יג) טעם דנקראו הציצית גדילים. לפי שדרך העולם לעשות ציצית אף לקטן טרם יחנכו אותו לשאר מצות.

והנה כל מה שיגדל הילד תגדל המצוה עמו כי בכל פעם ירגיש יותר ויותר טעם ומתיקת המצוה לכך נקרא גדילים לשון גידול. בשם קדוש ה' רבינו צבי הכהן מרימינוב: (יד) טעם שהציצית צריכין שיהיה לבנים.

לפי שאמרו חז"ל מלמד שנתעטף הקב"ה כש"צ והיינו בטלית של ציצית ומצינו אצלו ית' כתיב לבושי' כתלג חוור אם כן גם ציצית יהיה לבנים. עטרת זקנים סי' ט' ועי' שערי תשובה שם ס"ק ד' וז"ל וכן העטרה שעושים למעלה אין לעשות אלא מדבר לבן ע"ש: (טו) טעם.

שעושי' בה טלית וגם בשפת הטלית קטן צבע ירוק שקורין בל"א זכר לתכלת. פ"מ סי' ט' ס"ק ו': (טז) טעם.

שעושי' בטלית קטן שני נקבים כעין צירי ולא בטלית גדול משום שהצירי הוא ע"פ סוד והטלית קטן הוא מכוסה לא מיחזי כיוהרא אבל בטלית גדול שהוא מגולה ומיחזי כיוהרא. מ"א סימן י"א ס"ק י"ג: (יז) טעם.

הכריכה באויר ראשון ז' כריכות. ובשני ח'.

ובשלישי י"א. וברביעי י"ג.

שהוא כמנין ה' אחד. (ב"י שם).

וטעם החמשה קשרים. כנגד חמשה חומשי תורה.

א"ח סימן כ"ד סעיף א'. ועוד דציצית בגימטריא ת"ר וה' קשרים וח' חוטין הרי תרי"ג רש"י מנחות דף מ"ג ע"ב.

וטעם לבישת טלית קטן כל היום כדי שיזכור המצות בכל רגע. א"ח שם: (יח) טעם.

כשעושה הנקב שתוחב בו הציצית לא יעשנה למעלה משלשה גודלין משפת הבגד. מפני שנאמר על הכנף ולמעלה מג' אין זה כנף אלא בגד.

ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד סוף הציפורן. משום שנאמר על הכנף ואם הי' למטה ממלא קשר גודל הוי תחת הכנף.

א"ח סימן י"א סעיף ט': (יט) טעם. שנוהגין כאשר מתקנין ציצית בטלות וצריך לקצרם שאינן חותכין בסכין אנא נושכים.

הוא עפ"י המשנה ד' פ"ג דמדות שהברזל פוסל בנגיעה כו' שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם כו' ואינו בדין שיונף המקצר על המאריך. ואי' בגמ' בעון ציצית בניו מתים כשהם קטנים.

וא"כ הציצית נבראו להאריך ימיו של אדם ואינו בדין שיונף המקצר ולכן אין חותכין בסכין כאשר יתקנו אותן. מסורת הברית: (כ) טעם.

שמתעטפין בציצית תחלה קודם הנחת תפילין כיון שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות. ועוד שהוא תדירה יותר שנוהגות בין בחול בין בשבת ויו"ט משא"כ בתפילין וק"ל תדיר ושאינו תדיר קודם.

לבוש סי' כ"ה סעיף א': עניני תפילין (כא) טעם. שמניחים תפילין בזרוע שמאל.

דכתיב ידכה פי' יד כהה דהיינו השמאל שהוא תשה. מנחות דף ל"ז ע"א: (כב) טעם. שתקנו בתפילין של ראש שיהיו השערות מגולין קצת. כדי ליתן חלק לס"מ שלא יקטרג על ישראל ומטעם זה תיקנו גם כן לשוח מילתא דבדיחותא קודם הלימוד.

תפארת יונתן פ' ראה: (כג) טעם. ז' כריכות על הזרוע כנגד ז' נערות הראויות לתת לה מבית המלך (קיצור של"ה).

וטעם שצריך לכרוך על אצבעו שלשה כריכות טעמו ע"ד הקבלה. ט"ז סי' כ"ז ס"ק ח'. ואין להניח תפילין דר"ת כל ז' ימי אבילות. באר היטב סי' ל"ח ס"ק ה' בשם האר"י.

וע' ברכי יוסף סי' ל"ח סעיף ד' וז"ל יש שכתבו משם האריז"ל שהאבל לא יניח תפילין דר"ת. אבל ראיתי למופת הדור המקובל המופלא קדוש ואמר לו כמהר"ר שלום נר"ו שהניח תפילין דר"ת בימי אבלו ואמר מר שבכתבי מהר"ח וז"ל האמיתיים לא נמצא זה ולדעתו יש להניחם גם בימי האבל ע"ש.

אך בשירי ברכה סימן ל"ח ובברכ"י יו"ד סימן שפ"ח כתב כיון דפליגי בזה שב ואל תעשה עדיף: ובספר בני יששכר כתב בשם האריז"ל שלא להניח תפילין דר"ת בימי האבל אשר הם מצד מוחין דחכמה כי בימים האלה מסתלקין מוחין דחכמה: (כד) טעם. שאין לכרוך הרצועה על האצבע עד שיניח תפילין של ראש.

מפני שהרצועה שאנו כורכין באצבע הוא טבעת הקידושין שהזכר נותן לה ע"כ אין ראוי לכרוך הרצועה על האצבע עד שיניח תפילין של ראש שהיא סוד הזכר שאם עדיין לא בא הזכר קדושין מהיכן ואין ראוי לשנות המנהג. וצריך שתהיה מעומד שהזכר המקדש את האשה מקדש אותה מעומד.

ראשית חכמה שער הקדושה פ"ו: (כה) טעם שמברכין. על מצות עירוב.

על מצות תפילין. ולא מצינו שום ברכה שיאמר בה על מצות.

מפני שאינו יכול לערב תחומין אלא לדבר מצוה תקנו לומר כן בשאר עירובין. ותפילין של ראש מפני שכבר בירך על של יד להניח תפילין הוצרך לשנות בתפילין של ראש ולומר על מצות לפי שקרוב היה ליפטר בברכה ראשונה.

אבודרהם.

ע"ל סעיף התק"ט: (כו) טעם. דלא נהגו העולם לברך אם נשמטו התפילין ממקומן.

משום שאנו אין לובשים אותן כל היום אלא בשעת התפלה ואז מסתמא אינו מסיח דעתו מהם והוי כחולצין ע"מ להחזירן. מ"א סי' כ"ה ס"ק כ"א בשם של"ה: (כז) טעם.

שהתלמיד לא יחלוץ תפילין לפני רבו מפני שנראה כמי שאין אימת רבו עליו שמיקל בכבודו ומגלה ראשו בפניו. לבוש סימן ל"ח סעיף י' ועיין ב"י שם.

וחולצן בשמאל שמראה שקשה עליו חליצתן. מ"א סימן כ"ח ס"ק ג'.

וע"ל סעיף צ"ג: (כח) טעם. שאסור ליקח רצועה של ראש וליתן בשל יד.

מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. מנחות דף ל"ד ע"ב ועיין באר היטב סי' נ"ד ס"ק ז' בשם יד אליה' וז"ל רצועות שנמצאו ואינם יודעים אם הם של רש"י או של ר"ת אם באותו מקום נוהגים להניחם שני זוגות יניחם לאיזהו שירצה ואם הוא במקום שהרוב מניחים של רש"י יניחם בשל רש"י ע"ש וטעם שנקראת מעברתא.

ע"ש שצריך שלא יהיו הרצועות קבועות אלא מעבירין ומושכן לכל צד שירצה. תוס' מנחות דף ל"ה ע"א בד"ה מעברתא.

כתב א"ר סי' מ' סק"ה דמי שנופלין לו תפילין יתענה באותו יום. ואם נפלו תפילין עם הכיס שלהם יתן פרוטה לצדקה ע"ש: עניני ברכות (כט) טעם.

שתקנו לומר אדון עולם קודם התפלה ואחר התפלה. כי הוא כמוסר מודעא שעל כוונה זו יזכור השמות.

והנה אדון עולם וכו' היא הקדמה לשם אדני. בלי ראשית וכו' ולו העוז והמשרה היא הקדמה לשם אלקים דהיינו תקיף ובעל היכולת.

והוא היה והוא הוה וכו' היא הקדמה לשם הוי' ב"ה ע"כ צריך לכיין מאוד באמרו אדון עולם ואח"כ על הקדמה זו יזכור כל השמות. בשם הרב הקדוש מאפסא זצ"ל.

וע"ל סעיף תתכ"ט בהשמטה: (ל) טעם. שאנו אומרים נותן התורה לשון הוה כי הוא יתברך שמו נותן לנו בכל יום תמיד תורתו דהיינו כשאנו עוסקים בה הוא ית"ש ממציא לנו טעמים ודינים חדשים.

ספר חסידים. (לא) טעם.

שאנו חייבים לברך בכל יום מאה ברכות. לפי שהיו מתים בכל יום ק' נפשות מישראל ולא הי' יודעים על מה הי' מתים עד שחקר דהע"ה והבין ברוה"ק שעליו שהי' מפני שלא הי' משבחין ומברכין כראוי לשם יתברך על כל טובותיו שהשפיע עליהם ע"כ היו מתים בעונש זה לפיכך עמד דוד ותיקן להם לישראל מאה ברכות כנגד המאה שמתו ומאז פסקו למות וזה שנאמר נאם הגבר הוקם ע"ל.

ע"ל בגימטרי' מאה הוי. טור סימן מ"ו.

(לב) עוד טעם. כדי להגן על צ"ח קללות הכתובים במשנה תורה וכשתדרוש גם כל חולי וכל מכה הרי ק'.

רוקח.

(לג) טעם.

שמברכין שלא עשני גוי. ואינו מברך שעשני יהודי.

לפי שאינו נכון לברך על עשיית האדם משום שנוח לאדם שלא נברא כלל ואי מברכין שעשני ישראל הי' משמע דטובה לאדם שברא הקב"ה אותו לכן מברכין שלא עשני גוי השתא שנבראתי בע"כ ברוך המקום שלא עשני גוי ב"ח. ועי' מ"א סי' מ"וס"ק י' דהברכות שנא עשני גוי ושלא עשני עבד מברכין על יציאת נשמתו בלילה שלא נדבק בה נשמות עכו"ם או עבד א"כ גם גר יכול לברך כן ע"ש: (לד) טעם.

שהאשה מברכת שעשני כרצונו מפני שהוא כמו שמצדיק את הדין על הרעה הבאה עליו. אבודרהם: (לה) עוד טעם.

דאיתא בברכות דף ס"א ע"א ר' אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתוב כי בצלם אלקים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשב' לברוא ב' ולבסוף לא נברא אלא אחד ע"כ. ואם כן לפ"ז אחר כך כשלקח הש"י את הצלע וברא ממנה נקבה הנה נשלם המחשבה שהוא הרצון ולכך מברכת שעשני כרצונו.

(מגיד תעלומה): (לו) עוד טעם. דהנה מבואר במ"ר נעשה אדם שהקב"ה נמלך במלאכים על בריאת האדם והיינו כמבואר שם.

לפי שאם האדם חוטא ח"ו פוגם גם בעולם המלאכים ע"כ צריך שיסכימו על עשייתו ואף שאם הקב"ה חפץ מי יאמר מר לו מה תפעל. אמנם מדרך ענוה כשהדבר נוגע לקטן נמלך הגדול בו.

ואמנם דברייתא האשה עשה הקב"ה ברצונו לבד כי היא חלק מן האדם וכמו שלא ימלך על הראש ביחוד ועל שאר אברים ביחוד כן האשה חלק מן האיש כו' וכיון שהיא משלמת את האדם לכך נבראת ברצונו של הקב"ה בלי המלכת במלאכים וזהו שמברכת שעשני כרצונו דהיינו כרצון הקב"ה לבד בלי המלכת המלאכים.

ישועות יעקב סי' מ"ו סק"ה: (לז) טעם. על ענין הברכות שבתחלתן מדבר כלפי השם כאלו הוא כנגדו ובסופן כאלו אינו כנגדו.

משום שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד וכשמזכיר את השם ואומר ברוך אתה ה' הוא עומד לנגדו וכיון שאומר אח"כ מלך העולם נמצא שאינו עומד לנגדו שר"ל אותו אלהינו שהוא מלך העולם הוא קדשנו במצותיו וצונו לעשותם. אבודרהם.

ועיין שבלי הלקט הלכה קס"ה שויתי ה' לנגדי תמיד רב אמר ברוך אתה ושמואל אמר ברוך הוא הלכך תקינו רבנן כתרווייהו ברוך אתה כרב אשר קדשנו כשמואל ע"ש: (לח) עוד טעם. מפני שהקב"ה נגלה ונסתר.

נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד אלהותו. וגם הנשמה נראית ונעלמת לכן הנפש מברכת בנכח ונסתר כמו שנאמר ברכי נפשי את ה' כו'.

אבודרהם ועיין ערבי נחל פ' בלק דלכך אומרים תיכף מלך העולם בכדי שלא יהיה משמעות ללשון זה שאינו מולך רק עלינו ולכן אנו אומרים מיד גם כן מלך העולם לומר באמת שהוא מלך על כל האמצעיות וכולם הם משועבדים ונכנעים לו כי אין להם מציאות מבלעדו ע"ש: (לט) טעם. שעונין אמן אחר המברך.

שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר להם משה לישראל כשאני מברך אתם תענו אמן. אבודרהם.

ומהאי קרא גופא ילפינן ביומא כששומע הזכרת השם. צריך לשבחו ולומר ב"ה וב"ש. עיין מחצית השקל סימן קצ"ב: (מ) טעם. שלא יענה ב"ה וב"ש בברכה שחברו מוציא אותו.

(וכן אם השומע הוא עומד במקום שאסור לו להפסיק). משום דברוך הוא וברוך שמו לא מוזכר בגמרא והוי הפסק דהא דחבירו מוציא אותו הוי כמו שהוא אומר הברכה ואסור להפסיק באמצע הברכה.

דגול מרבבה. ועי' שערי תשובה סי' רי"ג ס"ק ג' שנכון ליזהר אך אין למהות במי שעונה ב"ה וב"ש ע"ש: (מא) טעם.

שאנו מברכין בבוקר כל הברכות זא"ז בב"א אע"ג דלפי הדין היה לנו לומר כל אלו הברכות כל ברכה וברכה בשעתה דהיינו מיד שיתעורר משנתו שחזרה אליו נשמתו שיצאה ממנו בשינה הי' ראוי לומר מיד אלהי נשמת בי עד לפגרים מתים לתת שבח למקום ית' על שהחזירה לו נשמתו וכן אם שמע קול התרנגול אע"פ שהוא שוכב עדיין במטתו הי' לו לומר בא"י אמ"ה הנותן לשכוי בינה כו'.

וכי לובש כתנתו בעודנו שוכב הי' לו לומר מלביש ערומים. וכי מנח ידיו על עיניו לפותחם היטב הי' לו לומר פוקח עורים.

וכן כולם עד הגומל חסדים. משום דהיינו בימיהם שהם היו מתנהגים בטהרה ובקדוש' אפילו בלילה והי' ידיהם נקיות בכל עת אפילו מיד שנתעוררו משנתם אבל עכשיו אנו אין ידינו נקיות באלו הזמנים שחלות הברכות כל אחת ואחת בעתה.

ועוד מפני עמי הארץ שאינם יודעים אותן נהגו לסדרן בבית הכנסת כדי שיענו העמי הארצות אמן אחריהן ויצאו ידי חובתן ואע"ג דקי"ל כל הברכות מברכין עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאמר בהם וצונו לעשות כן אבל אלו הברכות הודאות ושבח הן יכולין לברך אח"כ. לבוש סימן מ"ו סעיף ב' וסעיף ג'.

(מב) טעם.

שאומרים לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כו'. כיון שתקנו ברכה בא"י מקדש את שמך ברבים כנגד דורות שגזרו בהן שמדות שלא לקרות ק"ש והצרכו לקרות בסתר לכך מתחלת לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כו' כלומר אף אחר שנתבטל השמד ורשאין לירא אותו בגלוי מ"מ מזכירין שיהאכל אדם ירא שמים אף בסתר כלומר שיהא תוכו כבור ומסיימין מקדש שמך ברבים שנותנים תודה ושבח לשם יתברך שנתבטל גזירת השמד ורשאין אנו לקדש שמו יתברך בגלוי ברבים.

לבוש סימן מ"ו סעיף ח': (מג) טעם. שאנו אומרים.

ואומרים פעמים באהבה שמע ישראל ולמה נתן לישראל יחוד שמו הגדול בלשון שמיעה ולא אמרינן בלשון הסכת או בלשון הבנה שכך פירושו של שמע הבינו או השכילו שה'

אלהינו ה' אחד. משלו משל למה"ד למלך שעשה סעודה ליום הולדתו ושלחו לו מתנות רבות ובתוך המתנות הי' שני מנורות יקרים מאוד קבועים באבנים טובות ומרגליות אשר שלח לו אחד ואמר המלך לעבדו שיבא את המנורות לפני השרים וכאשר לקח אותם נפל מידו מנורה אחת ונשברה ובא בפחד לפני המלך ואמר לו שמנורה אחת נשברה אמר לו המלך לך והביא את המנורה השלימה הנה להראות אותה ותחזור אותה למקומה ואח"כ תקח פעם שנית זאת המנורה ותבא אותה ע"י פתח אחר לכאן כדי שיראו השרים שיש לי שני מנורות וכן עשה.

וכן כאן המלך זה הקב"ה והעבדים אלו ישראל והם אמרו נעשה ונשמע חטאו בעגל ואמרו קום עשה לנו אלקים ואבדו זכות של נעשה אמר הקב"ה במה שנשאר בידם והוא זכות של נשמע בו יהיה מיחדים את שמי פעמים בכל יום. ע"כ אומרים פעמים שמע ישראל.

אחד בשביל נעשה ואחד בשביל ונשמע. (שמעתי) ועי' אבודרהם: (מד) טעם.

שקבעו לקרות פ' התמיד. כדאיתא במדרש בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר הקדמתי להם סדר הקרבנות כל זמן שעוסקין בהן מעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני.

ועיין טור סימן מ"ח: (מה) טעם. למה קבעו לשנות משנת איזהו מקומן.

כדי שנזכה בכל יום ללמוד מקרא משנה וגמרא. טור סימן נ' וכן אנו נוהגים בתחנה מקרא דהיינו פרשת צו ואחר כך משנה דהיינו איזהו מקומן ואח"כ מדרש ש ברייתא דרבי ישמעאל והוי במקום תלמוד שהמדרש כתלמוד.

אבודרהם: (מו) טעם למה אומרים פרק זה מכל שאר פרקי המשנה. שהיא משנה שאין בה מחלוקת.

שאיין פרק בכל המשניות שאין בה מחלוקת חוץ מפרק זה ונקרא הלכה פסוקה. ועתה אנו צריכים אל השלום ולא אל המחלוקת ב"י שם.

ועיין ש"ע האריז"ל: (מז) טעם. שאומרים הודו לה' קראו בשמו.

לפי שדוד קבעו לאומרו בכל יום לפני החרון. טור סי' נ"א וטעם.

שאומרים ה' מלך ה' מלך בעמידה בזמירות בשבתות וי"ט. לפי שנמצא בהגדה מלאך אחד עומד שחרית באמצע הרקיעופות ואומר ה' מלך ה' מלך וכו' וכל גדודי מעלה עונין אחריו עד שמגיעין לברכו וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כך אנו ראוים לאומרו בעמידה ובחול לפי שמתבטלין ממלאכתן וצריכין למעשי ידיהם ואין להם פנאי לא נהגו לאמרו בעמידה.

ונהגו לכפלו בכל ספרד. והטעם.

להודיע ייחוד מלכותו. ב"י סי' נ': (מח) טעם.

למה נקרא פסוקי דזמרה. ע"ש שמזמרים הקליפות.

ולכאורה מי האיש שראה אפילו פעם אחת קליפות מוטלים לארץ בבית המדרש. אמנם הכוונה שמזמר הקליפות מקרב לבו ועצמותו ע"ד משל באומרו גדול ה' ומהולל מאד מתחיל לשוב אליו ית' ונותן אל לבו האמנתי כי אדבר גדול ה' ומלא כל הארץ כבודו.

אם כן למה עשיתי ככה כזאת וכזאת עשיתי כי ידע אינש בנפשיה גרועות ערכו ומחשבותיו הפרטים שמשוקע בהם תמיד ואזי מתחיל להתחרט ולתהות על הראשונים וכן כיוצא בזה. אור המאיר לר"ה: (מט) טעם.

שתקנו לומר ברוך שאמר. משום דאיתא בפרק כל כתבי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום ומסקינן כי קאמר בפסוקי דזמרה ומאי ניהו תהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה כו' וכן דרש ר' שמלאי ברכות דף ל"ב ע"א לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחרי כן יתפלל לכן תקנו לאומרם קודם תפלה וקבעו ברכה זו לפנייהם ואחת לאחרייהם והוא ישתבח ואומרים מזמור לתודה ובשבת וי"ט א"א מזמור לתודה.

לפי שאין תודה קרבה בהן. טור סי' נ"א: (נ) טעם.

שאומרים אשרי יושבי ביתך כו' קודם תהלה לדוד שהוא במזמור פ"ד. משים דצריכים לשהות שעה אחד קודם שיתחיל להתפלל דכתיב אשרי יושבי ביתך עוד יהללך סלה ופרש"י ברכות דף ל"ב יושבי ביתך והדר יהללך לכן ראו חז"ל לתקן לומר פסוק אחד והיא שיעור השהי' וכיון דמפסוק אשרי יושבי ביתך כו' דרשינן האי דרשה שצריכה לשהות שעה אחד לכן תקנו לומר אשרי קודם תהלה לדוד.

תוס' ברכות ד' ל"ב ע"ב בד"ה קודם. והאי דאמרינן אשרי כו' קודם תהלה לדוד בשחרית וקודם למנצח משום לא פלוג.

מחצית השקל סי' נ"א ס"ק ז'. ואומרים אשרי העם סוף מזמור קמ"ד ויש בו ב"פ אשרי ואשרי יושבי ביתך הרי ג'.

פעמים רמז שיאמרו אותו ג"פ בכל יום שמובטח לו שהוא בן עוה"ב. שם.

ואגב איתו מזמור תקנו לומר עד סיום תהלים שיש שם י"פ הללויה כנגד עשרה הלולים שבספר תהלים ניצוח ניגון שיר וכו'. ב"י שם: (נא) טעם.

שאומרים פסוק ואנחנו נברך יה אחר תהלה לדוד שהוא במזמור קט"ו. משום שאמרו חז"ל כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו הוא בן עוה"ב ולכן אנחנו אומרים שנזכה לברך יה גם לעולם הבא.

ב"י סי' נ"א. ועוד טעם.

לשלשולי הללויה בתר הללויה. כל בו: (נב) טעם.

למה כופלין בפסוק כל הנשמה וכן ה' ימלוך לעולם ועד. לפי שכל הנשמה הוא סוף פסוקי דזמרה.

טור שם.

וכן ה' ימלוך לפי שהוא סוף השירה. אבודרהם: (נג) עוד טעם.

משום דאמרינן במס' שבת יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום כלומר שמסיימן ספר תהלים שאמור בהו הללות הרבה ואם אינו כופל שני פעמים אינו נראה כמסיים ונראה כאלו עדיין יש אחריו פסוקין הרבה אבל עתה שמחזיר לאומרו פעם אחרת בידוע שהוא אחרון ונראה כמסיים כן מנהג בני אדם כשגומרינן ומפסיקין מלקרות.

שונים וכופלין מקרא אחרון זהו סימן למפסיק קריאתו. פרדס סי' ה': (נד) עוד טעם. שכופלין ה' ימלוך לעולם ועד. משום דבסדר בשלח מן פרשת קריעת ים סוף מפסוק ויהי באשמורת הבוקר עד ה' ימלוך יש שם י"ח אזכרות של שם ארבע אותיות והם עולין במנין בין הכל ע"ב אותיות נגד ה' שבעים ושתיים.

ובפסוקי דזמרה מתחילין מויושע ונחסר ארבע שמות מן הפסוקים דקודם ויושע. ולכך כופלין ה' ימלוך ומוסיפין עוד פסוק כי לה' המלוכה כו' שיש בה שמות להשלים המנין והחמישי אינו מן המנין רק מפרש ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

מהרי"ל: (נה) טעם. שבחרו בחצי קדיש אחר פסוקי דזמרה ואחר תפלת י"ח ואחר תהלה לדוד במנחה ואחר קריאת התורה בב' וה'.

ולא בקדיש שלם בלא תתקבל כמו שאומרים ק"ש בלא תתקבל אחר פסוקים או הגדה. משום דכללא הוא כ"מ שאומרי' בשביל פסוקים או הגדה אומר ק"ש משא"כ כשאומר החזן להפסיק בין פסוקי דזמרה שנשלמו כאן ואחר ש"ע שיהא מצוה בפ"ע ואחר תהלה לדוד במנחה שכל האומר תהלה מובטח כו' ואומרים דרך תחנה לא כקורא בתורה אומרים רק חצי קדיש.

ואחר קריאת התורה בב' וה' אעפ"י שקורא בתורה מ"מ מצוה ותקנת עזרא אנו אומרי' רק חצי קדיש מה"ט דארנן. ודע דלעולם אומרים ח"ק אחר קריאת ס"ת אף בשבת במנחה ותענית ציבור במנחה כי הקדיש שאומרים קודם תפלת ח"י על העמוד קאי לס"ת והא דא"א על הבימה במנחה.

כדי שידעו העם מתי יתחילו ש"ע משא"כ כשאומר אשרי בקול רם. ובשבת שאומרים ח"ק על הבימה ג"כ.

כדי להפסיק בין ז' קרואים למפטיר. פ"מ סי' נ"ה סק"א: (נו) טעם.

שתקנו לומר קדושה ביוצר אור. כדי להוציא מלבם של מכחישים שאומרים עזב ה' את הארץ ונתן הממשלה לשמש ולשאר המאורות והם עושים חפצם בכל אשר ירצו.

ואינו כן שאינם השמש ושאר המאורות זזים כיאם במצות בוראם יתברך שמו שהרי כל צבאות מעלה מקדישין ומיחדין אותו שהוא בורא הכל והוא מושל בכל. אבודרהם: (נז) טעם.

שאינן אומרים בברכות של ק"ש אלא קדוש וברוך ובקדושה של שמונה עשרה אומר קדוש וברוך וימלוך. לפי שברכות של ק"ש מספרים ומגידיים ענין שאופנים מקלסין בו. והוא קדוש. לעומתם ברוך יאמרו.

אבל ימלוך שהוא קלוסן של ישראל אין צריכין לאומרו בזה הענין אא"כ בקלוסן של ישראל בתפלת ש"ע. ס' האורה: עניני ק"ש (נח) טעם.

שבערב אומרים שתי ברכות לפני ק"ש ושתיים לאחרי' ובבוקר רק אחת לאחרי' לפי שבשחרית יש מצות ציצית משא"כ בערב. רוקח: (נט) טעם.

שנוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון של ק"ש כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכווין ולפיכך נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכוונה. לבוש סי' ס' סעי' ה': (ס) עוד טעם.

שנוהגין בק"ש ליתן יד ימין על פניו ולהעצים עיניו מראות. הוא בחינת מיתת הצדיקים כי סומא הוא כמת ומוסרים נפשם בקדושת יחודא עילאה.

בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר מנחם מענדיל מקאסיב זצוק"ל: (סא) טעם. שאנו מוסיפין בשכמל"ו.

דאמר ר"ש בן פזי ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים וכתוב הקבצו ושמעו וגו' בקש יעקב לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה ממנה שכינה אמר ח"ו שמא יש במטתו פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו שמע ישראל פירוש אבינו ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבינו אלא אחד פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

וזה שאמר פעם שנית ושמעו אל ישראל אביכם כלומר מאמר זה שהוא ברוך שם כבוד מלכותו כו' היא קבלה בידכם. וענו ואמרו כן אמרי רבנן היכי נעביד נמרי' נא אמרי משה לא נמרי' אמרי יעקב התקינו שיהי' אומרים אותו בחשאי.

פסחים דף נ"ו ע"א: (סב) טעם. שצריך לאחוז הציצית בשעת ק"ש ביד שמאל.

כדי שיהיה כנגד לבו רמז לדבר. והיו הדברים האלה על לבבכם והלב שבאדם הוא בצד שמאל.

לבוש סימן כ"ד סעיף ב': (סג) טעם. שאסור לברך כשלבו רואה את הערוה.

משום דכי קרינן לא יראה בך ערות דבר. לדבר שהוא עיקר באדם ועיקר חיותו תלוי בו והוא הלב אבל שאר אבריו לית לן בה אבל אם אחד מאבריו נוגעין בה אסור לקרות ק"ש או להתפלל דגזרינן נגיעת שאר איבריו משום נגיעת ידיו ע"כ צריך להפסיקן בבגד או להרחיקם בענין שלא יגע הגיד בהם.

שם סימן ע"ד סעיף ה': (סד) טעם. שהש"צ חוזר ואומר ד' אלהיכם אמת.

כדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם. כי בק"ש יש רמ"ח תיבות.

טור סימן ס"א. ו עיין מ"א שם ס"ק א' שי"ל גם בפעם הראשון אמת שלא להפריד ביניהם ואמת השני אינה מן המנין אלא נוסח ברכת אמת ויציב הוא ע"ש: (סה) טעם.

שיחיד הקורא אסור לו לכפול אלו הג' תיבות משום דמשמע כשתירשויות ח"ו כדאמרינן בב' פעמים שמע ולא דמי לש"צ שקורא אותם ב' פעמים שכן דרך הש"צ בכמה ענינים לקרות בחשאי להוציא א"ע ולחזור ולהשמיע לעם ע"כ כשקורא ק"ש ביחיד

יוסיף בתחלה הג' תיבות אל מלך נאמן להשלים רמ"ח ולא הוי הפסק בין הבוחר ובין עיקר ק"ש כיון שהחכמים הראשונים אמרו כן לא הוי כ"כ הפסק והוי במקום אמן שהוא ר"ת "א"מ"ן ודוקא ביחיד אבל בציבור לא יאמר כלל אל מלך נאמן כי אח"כ הסכימו כל החכמים לבטל מנהג זה מפני שהוי הפסק בין הבוחר ובין עיקר ק"ש וכדי להשלים הרמ"ח תיבות תקנו כשיקראו הציבור עם הש"צ מסיימין בחשאי אני ה' אלהיכם אמת ואח"כ יתחיל הש"ץ פעם שנית בקול רם ה' אלהיכם אמת וכל הציבור שומעים ושומע כעונה וישלימו לרמ"ח תיבות לבוש סי' ס"א סעי' ד'.

ועי' שערי תשובה שם דהב"ח ופר"ח הסכימו להירושלימי שאם קורא ביחיד שרי לי' למכפל ה' אלקיכם ושמעתי שכ"כ מהרח"ו זצ"ל דנהג כן רבינו האר"י ז"ל ע"ש: (סו) טעם. שנוהגין שהרב בעיר קורא בקול רם פרשת ציצית שהוא יציאת מצרים משום דיציאת מצרים דאורייתא ולא כל אדם כיון בקריאתו לכן הרב אומר בהגבהות הקול לעורר הכוונה.

כרם שלמה בשם ספר אחד: (סז) טעם. שאין מברכין אקב"ו על ק"ש. לפי שהוא בכלל מה שמברכין לעסוק בד"ת כי ק"ש בכלל התורה. פמ"ג סי' רל"ט. וטעם שאין מברכין על התפלה. מפני שאין לה קבע דהלואי שיתפלל כל היום. אבודרהם: (סח) טעם. שמפסיקין לקדוש ולברוך כבוד אפי' באמצע פסוק של ק"ש. לפי שאלו השני פסוקים אמרום ישעי' ויחזקאל ששמעום מפי המלא כים. פחד יצחק בשם עטרת צבי:.

(עניני תפלה (טט) טעם. שצריך להסמיך גאולה לתפלה. דסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים דכתיב (תהלים י"ט) ה' צורי וגואלי וסמך לי' (שם כ') יענך ה' ביום צרה. רש"י ברכות דף ד' ע"ב. וכתב הטור סי' קי"א יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי היינו גאולה וסמך לי' יענך ה' ביום צרה היינו תפלה ע"כ. ומה שאומרים בערבית השכיבנו כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמי'. ברכות שם.

ועיין ט"ז סי' רל"ו ס"ק ג' דמה שאומרים ברוך ה' לעולם אמן ואמן הוא ג"כ כגאולה אריכתא ע"ש. ומה שאומרים ה' שפתי תפתח אינו הפסק דכיון דתקינו לי' רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא. ברכות שם.

ובשבת אין לחוש לסמוך גאולה לתפלה הואיל דנפיק לן מהאי קרא דיענך ה' ביום צרה ושבת לאו יום צרה הוא. אור זרוע הלכות ק"ש בשם ר"ת.

וביו"ט יש לסמוך משום דעיקר גאולה זו מיוסדת על גאולת מצרים כמו שיש בה בפי' ממצרים גאלתנו כו' ובמצרים היו כל הימים ימי צרה חוץ משבת שגם במצרים לא הי' עובדים עבודת פרך בשבת כמו שיסדו ז"ל בתפלת ישמח משה במתנת חלקו כו' מ"מ

יש להחמיר גם בשבת לסמכה דהחיבור והדיבוק לעולם טוב הוא לישראל לבוש סי' קי"א: (ע) טעם.

שחותם בא"י גאל ישראל ולא גואל ישראל. משום שנתקנה על הגאולה שעברה.

טור סי' רל"ו: (עא) טעם. שצריך אדם לאזור אזור בשעת התפלה אפי' יש לו אבנט שאין לבורואה הערוה.

משום הכון לקראת אלהיך ישראל שזה הוא הכון כשחגור אזור במתניו. נראה הוא עומד יותר זריז מכשהוא בלא חגורה וה"מ תפלה כגון י"ח.

אבל לענין ק"ש ושאר ברכות אין לחוש בחגורה רק שלא יהא לבו רואה ערותו שיהא לו מכנסים. טור סי' צ"א.

ועי' ב"י ולבוש שם (עב) טעם. שקודם שמתחילין שמונה עשרה צריך להפסיע לפניו ג' פסיעות ר"ל ילך לאחוריו ג' פסיעות כדי שיפסיע אח"כ לפניו ג' פסיעות.

כנגד ג' הגשות שנגש משרע"ה קודם תפלתו לתוך ג' מחיצות חושך ענן וערפל. רקח סי' שכ"ב.

וזהו ג"כ הטעם לאחר סיום תפלת י"ח פוסעים ג' פסיעות לאחוריו לחזור מתוך אותן ג' מחיצות. קיצור של"ה: (עג) טעם.

שאסור להתפלל במקום גבוה. משום ממעמקים קראתיך ה'.

ברכות דף י' ע"א. וטעמא הוא שאם הוא עומד במקום גבוה הרי הוא כמחרף כלו' כאילו הוא רוצה להתקרב יותר להש"י שהוא על השמים ואינו יודע כי מלא כל הארץ כבודו ואפי' בעומד הארץ אין דבר נסתר ממנו וזהו ממעמקים.

לבוש סי' צ' סעי' א' ע"ש. ע"כ נהגו שהמקום שהש"צ עומד הוא עמוק משאר הבה"כ ואפשר דמשום הכי אמרינן בגמ' בכל דוכתא יורד לפני התיבה.

ההוא דנחית. מ"א סי' צ' ס"ק ג'.

כתב הרמב"ם ז"ל שלא יהא גבוה ג' טפחים ואם ה' גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם ה' מוקף מחיצות אע"פ שאין בו ד' על ד' מותר להתפלל שאין גבהו ניכר כיון שחלק רשות לעצמו ע"ש: (עד) טעם. שהמתפלל צריך שיכוין רגליו.

שנאמר (יחזקאל א') ורגליהם רגל ישרה. ומתרגמינן ורגליהן רגל כוונין ירושלמי זה שעומד בתפלה צריך להשוות רגליו.

טור סי' צ"ה. והטעם לפי שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאלו הוא מלאך השרת.

עוד טעם.

שהוא רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג לשום חפץ מבלעדי ה'. לבוש שם: (עה) טעם.

שתפלת העמידה צריך בלחש. לפי שהמלאכים הממונים לקבל העמידה נקראים אזנים ואם אותה התפלה נשמעת לאזני האדם אין שומעין לה למעלה לכן צריך ליזהר.

זוהר שמות דף פ"ט: (עו) עוד טעם. שתקנו תפלה בלחש.

כדי שלא לבייש את עוברי עבירה המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם. סוטה פ' אלו נאמרין.

וטעם.

למה שנהגו להתפלל בקול רם בר"ה ויוה"כ עי' או"ח סי' ק"א סעי' ג'. כיון שכלם מתוודים חטאם.

ומכ"ש למ"ד צריך לפרט את החטא א"כ לא יתביישו זה מזה. ובפרט שתקנו בדרך א"ב וכלם אומרים כאחד ולא שייך ביוש שוב מותר להתפלל בקול רם.

דברי שאול על חידושי אגדות יומא: (עז) עוד טעם שתפלת העמידה צריך בלחש. משום דאם.

מתפלל בקול רם הרי הוא מראה עצמו שהוא מקטני אמונה שאינו מאמין שהקב"ה שומע בלחש. ואין תפלתו מתקבל.

אבל בר"ה ויו"כ יכול להתפלל בקול רם. משום דבר"ה ויו"כ הוא נקרא מלך יושב על כסא דין ומשל לאחד שנתחייב הריגה למלכות צועק אל המלך הושיעה ועשה לי חסד.

כן אנו צועקים בקול רם להקב"ה שישפוט אותנו לרחמים ויזכרנו לחיים טובים. ולכך ג"כ אומרים המלך הקדוש.

המלך המשפט. אבל בשאר ימות השנה נקרא האל הקדוש לכן יתפלל בלחש כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות ומחשבות כל אדם.

ספר הגן ודרך משה: (עח) עוד טעם. דזיל בתר טעמא למה לא יתפלל בקול רם.

מפני שאז אינו מאמין בהקב"ה שהוא יודע מחשבות אבל אם הוא מודה בזה בהתחלתו יכול להתפלל בקול רם. ואפשר לזה תקנו חז"ל בנוסח התפלה של ר"ה ויו"כ לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות ואתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי.

וא"כ אנו מודים שהקב"ה יודע מחשבות לכן אנו מתירין להתפ' בקול רם. שם: (עט) טעם.

שאנו אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ועוד למה אני אומרים גבי יעקב ואלהי בוי"ו ולא גבי יצחק.

משום דמצינו דאמר דוד לבנו (דברי הימים כ"ח) ועתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו. פי' שאין לאדם להאמין באלהי מצד מנהג אבותיו כי זה מנהג האומות אלא מצד החקירה ע"פ תורתנו הקדושה שהוא אל הבורא יתברך ויתעלה שמו ולכך אמר דע את אלהי אביך מצד החקירה ומצינו באברהם שהוא הי' חוקר ראשון אלהותו והוא הודיע אלהותו בעולם כי בימיו היו עובדים לעכו"ם ואם היינו אומרים אלהי אברהם יצחק

ויעקב הייתי יכול לומר שאברהם הי' חוקר ראשון שחקר אלהותו ויצחק ויעקב בניו
סמכו על אמונת אבותם ומנהגם.

ולכך אנו אומרים אלהי אצלכל אחד ואחד כדי להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על
החקירה ומצא שאין אחד אלא אלהינו והוא חיזוק אמונתינו הקדושה. ומה שאנו אומרים
ואלהי בוי"ו אצל יעקב.

ע"פ סוד יש טעם גדול ואין לנו עסק בנסתרות כי אין אתנו יודע עד מה. עי' בזהר פ'
וארא.

שו"ת פנים מאירות ח"א סי' ל"ט: (פ) טעם. שתקנו י"ח ברכות.

עיינ בשבילי הלקט שכתב מצאתי אגדה י"ח ברכות של תפלה הי' מתוקנים זו אחר זו
ואנשי כנסת הגדולה כללום ותקנ' כסדרן כשניצל אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי
השרת ואמרו מנן אברהם. כשנעקד יצחק אמרו מחיה המתים.

כשבא יעקב ופגע בשערי רחמים והקדיש שמו של הקב"ה אמרו האל הקדוש. כשלימד
גבריאל את יוסף ע' לשון אמרו חונן הדעת.

כשעשה ראובן מעשי בלהה ונקנסו עליו מיתה ושוב בתשובה וחיה דכתיב יחי ראובן
ואל ימות אמרו הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשי תמר ואמר הוציאווהו ותשרף
ואמר צדקה ממני ונסלח לו אותו עון אמרו חנון המרבה לסלוח.

כשאמר הקב"ה במצרים לישראל וגאלתי אתכם אמרו גואל ישראל. כשריפא רפאל את
אברהם אמרו רופא חולים.

כשזרע יצחק ומצא ק' שערים אמרו מברך השנים. כשבא יעקב למצרים ונתקבצו
השבטים עם יוסף אמרו מקבץ נדחי עמו ישראל.

כשאמר הקב"ה למשה ואלה המשפטים אמרו מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו
המצרים בים סוף אמרו שובר אויבים ומכניע זדים.

כשאמר קב"ה ליעקב. ויוסף ישית ידו על עיניך ובטח על דברו ואח"כ נתקיים אמרו
משען ומבטח לצדיקים.

כשבנה שלמה בהמ"ק אמרו בונה ירושלים כשעברו ישראל בים סוף ואמרו שירה אמרו
מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל ויזעקו וישמע ה' נאקתם כדכתיב וישמע אלהים
את נאקתם אמרו שומע תפלה.

כשירדה שכינה במשכן אמרו המחזיר שכינתו. כשהכניס שלמה הארון לפני ולפנים
ונענה נתן הודאה ושבח אמרו הטוב שמך ולך נאה להודות.

כשנכנסו ישראל ונתקיים להם ונתתי שלום בארץ אמרו המברך את עמו ישראל בשלום
ע"כ. ועי' טור מן סקי"ד עד סי' קכ"ב למה תקנו על זה הסדר: (פא) טעם.

שבימות החמה אין לומר משיב הרוח אלא מוריד הטל לחוד. כי הרוח פלי רצון.

דהיינו שאנו צריכין להמשיך אור הרצון כדי שיעורר ע"י מוריד הגשם ע"כ אומרים בימות הגשמים משיב הרוח ומוריד הגשם. אבל לענין מוריד הטל.

שהטל המשכתו ממקום גבוה ונשא אין אנו צריכין להמשיך הרוח כי אין בכוחנו להמשיך הרצון שלמעלה גבוה מעל גבוה רק כאשר לפעמים לפי הזמן יש איזה הצטרכות להמשיך הרצון רעוא דרעוין אז יודע תעלומות יזמין לפה איש צדיק בתפלתו לומר משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה שלא בכוונה ונמשך ע"י דבריו הקדושים הענין הנ"ל.

וז"ש (או"ח סי' קי"ד) חין מחזירין אותו. עבודת ישראל פ' תזריע ועי' יד אפרים שם: (פב) טעם.

שאמרו חז"ל לשון הזכרה בתחיית המתים ולשון שאלה בברכת השנים: לפי שברכת תחיית המתים אינה רק הזכרת גבורות השם ית' ולפיכך נופל עליו לומר בה מזכירין. אבל ברכת השנים הוא שאלת הצרכים לפיכך נופל בה לשון שאלה.

כל בו: (פג) טעם. שמזכירין גבורות גשמים בברכה של תחיית המתים.

מפני שכמו שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת הגשמים חיים לעולם. והבדלה בחונן הדעת.

מפני שע"י הדעת אנחנו מזכירין מעלת המנוחה ויודעים להבדיל בין קודש לחול. רבינו יונה ברכות פ"ה: (פד) טעם.

שתקנו לומר אבינו בברכת השיבנו ובסלח לנו מה שאין כן בשאר הברכות. משום שאנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד לבנו ע"כ אנו אומרים השיבנו אבינו לתורתך ובסלח לנו משום הא דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ע"כ אנו מזכירין רחמי האב כדכתיב כרחם אב על בנים שירחם עלינו ויסלח לנו.

טור סי' קט"ו: (פה) טעם. שקבעו שאלת ותן טל ומטר בששים בתקופה לפי שעכשיו גלינו לארצות העמים שהן נמוכות, ושיערו חכמים שאינן צריכות למטר עד ששים בתקופה.

וזמן התבואה לעולם הולכת אחר התקופה. לפיכך קבעוה בששים.

ספר התניא סי' פ"ח: (פו) טעם. שאם לא שאל מטר בימות הגשמים ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל המטר בשומע תפלה ואם טעה ושאל מטר בימות החמה במקום שאין צריכין לו מחזירין אותו ואפי' אומר ותן טל ומטר לברכה.

כיון שהמטר הוא קללה להם. לבוש סי' קי"ז סעי' ג'.

ועי' פרי חדש שם ס"ק א' דכתב וז"ל שאם לא שאל ביום ס' ואם נמנה מעת לעת אין הס' נשלמים בעת שהתפלל אין מחזירין אותו אלא אם נשלמו כבר הס' מעת התקופה ע"ש. ועי' מחצית השקל סי' תי"ט.

(פז) טעם.

שאומרים יעלה ויבא בעבודה. שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלים תוס' שבת דף כ"ד ע"א בד"ה בבונה.

כתב הנועם מגדים בליל ר"ח או חנוכה אם אמר בא"י אעפ"י שלא אמר שכינתו לציון או הטוב שמך כו' שוב אין אומר שם אחר סיום הברכה אעפ"י שלא התחיל באחרת כלל. אבל ביום ר"ח או הזכרה שמחזירין אם סיים הברכה בא"י מחיה המתים יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם (דאל"ה יהיה חוזר לראש ע"כ אומר שם) ע"ל סעי' קצ"ב וסעי' קצ"ד): (פח) טעם.

שאומרים בשחרית בתפלת י"ח שים שלום. כי כללא נקוט בידך בכל עת שקורין בספר תורה יש לומר בתפלת שמונה עשרה שים שלום לפי שיש בו תורת חיים.

תשב"ץ אות רל"ט: (פט) טעם. מה שאומרים אחר עושה שלום ואמרו אמן מי יענה אמן.

משום דהוי כמו שנוהגין לומר ברוכים יושבין בלשון רבים אפי' לאחד שאוכל אומרים כן למלאכים שעמו ע"ד כי מלאכיו יצוה לך כך ואמרו אמן להמלאכים שעמו. קיצור של"ה: (צ) טעם.

שתיקנו לנו הקדמונים לומר בסוף תפלת י"ח פסוק שרומז בו שמו של אדם. שהפסוק מתחיל ומסיים באותיות התחלת וסיום שמו.

כי השם של אדם רומז על בחי' חיותו שיש לכ"א מישראל חלק אלקי קדוש. ואתזה לעומת זה עשה אלקים.

וח"ו כשהס"א מתגברות נופלים שמות בני"י בגלות בין הס"א ואוה"ע. ובזה שאומר הפסוק בסוף תפלת י"ח שמתחיל ומסיים באותיות התחלת וסיום שמו בזה הכח יקח את שמו מבין הסט"א שלא יהי' בגלות ביניהם ויהי' שמו רק בקדושה.

זרע קודש: (צא) טעם. למה פוסעין ששה פסיעות דהיינו ג' לאחוריו וג' לפניו.

משום דכתיב ורגליהם רגל ישרה וכתיב וכף רגליהם בכף רגל הרי ששה. ב"י סי' קכ"ג.

ומה"ט מקפידין שלא יעבור אדם לפנייהם בעוד שעומדים שם שלא להפסיק בין הששה פסיעות. אבל מה שנוהגין שכשרואין למי שרוצה ללכת לפנייהם למהר לשוב למקומם בטרם שימתין השיעור המפורש טעות הוא.

באר היטב סי' קכ"ג ס"ק ה': (צב) טעם. שפוסעין ג' פסיעות לאחוריו אחר תפלת י"ח ואומרים יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו'.

לפי שמצינו בנבוכדנצר שפסע ג' פסיעות לכבוד הש"י (עי' סנהדרין צ"ו) ועל ידי כך זכה למלכות והחריב בית אלקינו ואדם זה שהתפלל ליוצרו ופסע ג"כ ג' פסיעות לאחוריו לכבוד השם ית' אומר יהי רצון שג' פסיעות הללו שחזרתי לאחורי על ידי פסיעות הללו תבנה ותכונן בית אלקינו השמם ע"י פסיעות של אותו רשע.

אגרת הטיול אחיו של הרב הגדול מהר"ל מפראג: (צג) טעם. למה עוקרין רגל שמאל תחלה.

דבעקירה זו חולק כבוד לשכינה והיינו לימין השכינה שהוא שמאל האדם. ט"ז סי' קכ"ג
ס"ק ו' ועוד שמראה כאילו כבד עליו ליפטר מלפני המקום.

מ"א שם סק"י וע"ל סעי' כ"ז: (צד) טעם. שאפי' יחיד מתפלל אומר ואמרו אמן.

משום דהוי כמו שאומרים ליחיד ברוך יושבין שהוא כנגד המלאכים המלוים את האדם
בכל יום. א"ר סי' קכ"ג ס"ק ג' בשם ר"י חסיד: (צה) טעם.

שאסור להתפלל אחורי רבו. כי מורא רבך כמורא שמים.

ובשעת שיש לו מורא רבו א"א להיות עליו מורא שמים הראוי לתפלה מחמת שיש עליו
מורא ואימה אחרת. אוהב ישראל בשם הרב הצדיק הקדוש מ"מ דק"ק קאזיניץ זצוק"ל:
(צו) טעם.

שלא נמצא שום ה' בתפלה רק בתפלת מוסף שצ"ל את מוסף יום פלוני הזה. לפי שאות
ה' מצויה בשמן של מלאכי חבלה כגון אף.

זעף.

שצף קצף נגף. אנף.

רשף.

ס"ח סי' תשנ"ד. וע"כ יש נוהגין שלא לומר סוף וקץ רק קץ לכל צרותינו תחלה וראש
כו': (צז) טעם שדימו ז"ל את הממהר לחזור למקומו אחר שפסע אחוריו הג' פסיעות
לכלב ששב על קיאו עי' הרי"ף ספ"ה דברכות.

משום דאיתא בכמה דוכתי' מי ששב מחטאו יהא נדמה עליו כאלו לא חטא מעולם ויהא
בטיח במחילה גמורה ולא יחשוב אולי לא נתכפרו עונותיו. ויגמור בדעתו שלא לחזור
לחטוא מעולם.

והשתא כשאדם סיים תפלתו ופסע אחוריו ישאר עומד שם וידמה אל לבו שתפלתו
נתקבל ונתכפר ונפטר מכל וכל. ואם חוזר מיד נראה כאלו ממהר לבקש ולהתפלל על
שיחזור לחטוא עוד.

משל לכלב דכבר קץ ומאס במאכל שבמעיו עד שהקיא. ושוב חוזר עליהם ומתוקים לו
כדבש ואוכלם.

מהרי"ל בליקוטים: (צח) עוד טעם. משום כשפסע תחלה הג' פסיעות נראה שסיים
תפלתו ופסע לאחוריו כעבד שנפטר מרבו וכשחוזר מיד נראה שמה שחזר מתחלה
לאחוריו לא הי' מצד שסיים תפלתו ונפטר מרבו אלא תנועתו היתה תנועה משובשת
בלי כוונה ככלב המקיא שלא לצורך.

ע"כ צריך לעמוד במקום שכלו השלש פסיעות עד שיגיע הש"צ לקדושה או לפחות עד
שיתחיל הש"ץ בקול רם. וגם הש"ץ כשמתפלל בלחש צריך לעמוד במקום שכלו השלש
פסיעות כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו.

לבוש סימן קכ"ג סעיף ב' וסעי' ג': (צט) טעם. שהש"ץ חוזר התפלה.

להוציא את מי שאינו בקי. מס' ר"ה דף ל"ד ע"ב: (ק) טעם שנהגו לקרותו בשם חזן. מלשון שמירה. הוא דאמרינן בשלהי פרק השוכר את הפועלים עד מתי שומר שכר חייב עד כדי הייתי ביום אכלני חורב.

ואמרינן עלה התם בחזני מתא ומקשי ויעקב חזנא דמתא הוה אלמא לשון ניהוג ושמירה הוא לפיכך המנהיג בית הכנסת בשמירתו נקרא חזן. וגם נהגו לקרותו חזן מתרגום וירא וחזא מפני שהוא צריך לראות היאך יקרא והיאך קורא בני אדם לקרות בתורה. וכדאשכחן לענין שליח שהוא עומד בין הקורא למתרגם דאמר שליח ציבור עומד ומחזין ביניהם. אבודרהם: (קא) טעם.

למה כשיחזור הש"ץ התפלה יאמר ה' שפתי תפתח ואינו אומר בסוף התפלה יהיו לרצון. משום דבשלמא ה' שפתי תפתח צריך שיאמר כדי שיעזור לו הש"י ליתן לו כוונת הלב להתפלל אבל אחר התפלה שהוא מתפלל בשביל אחרים לא שייך לומר הגיון לבי כי לא התפלל על עצמו אלא ה' צריך לומר והגיון לב השומעים התפלה ואין זה בנוסח הפסוק.

ט"ז שם ס"ק ט' ועי' מ"א שם ס"ק י"ד. דהטעם הוא.

דסומך על תתקבל צלותהון. ובשם השל"ה כ' לומר יהיו לרצון ע"ש.

ואחר התפלה א"צ הש"צ לפסוע ג' פסיעות דסומך על הקדיש שאחר ובא לציון אע"פ שמפסיקין בקריאת התורה והלל כולהו לסדר תפלה הם באים. שם ס"ק י"א ועי' באר היטב שם דאם רגיל לפסוע אין למחות בידו: (קב) טעם.

שממתינין בחזרת התפלה על האב"ד. שרוב אנשים מתפללין במרוצה ואם יחידים מתפללין מלה במלה לא יוכלו לומר קדושה עם הצבור ואף אם אין אב"ד בעיר יש להמתין על המתפלל מלה במלה אבל כשמאריך אין להמתין עליו.

מ"א סי' קכ"ד ס"ק ז': (קג) עוד טעם. כדי שלא יתפללו הקהל במהירות כ"כ.

שיאמרו בלא"ה צריכין אנו להמתין. ומ"מ נראה שאין להרב להאריך כ"כ כדמצינו בר"ע שהיה מקצר.

ומכ"ש במקום שממתינין על החכם שעדיין לא בא שיש להקדים עצמו ולהיות מי' ראשונים. א"ר שם ס"ק ו': (קד) טעם.

מה שנהגו העולם לנענע עצמן בקדושה. דכתיב וינועו אמות הסיפים מקול הקורא ה' מתנועענים ומזדעזעים מפני אימת המלך.

ק"ו מה אם אבנים נזדעזעו שאין מכירין שום דבר אנו על אחת כמה וכמה. ב"י סי' קכ"ה: (קה) טעם.

שנקראת התחנה והבקשה תפלה. מלשון פקו פליליה.

שענינו דין ומשפט. והטעם.

כי המתפלל מבקש מאת השם שישפטנו ברחמיו ולא יפנה לרוב הרעות שעושה כי המשפט הוא שיעזוב לו מעונותיו ולא יזכרם לו כלום כמו שאמר הנביא יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעטני. אבודרהם.

(קו) טעם.

שבשעה שהש"ץ אומר מודים וכורע כל העם שוחין ואומרים הודאה קטנה. מפני שאין דרך העבד להודות לרבו ולומר לו אדוני אתה ע"י שליח אלא כל אדם צריך לקבל בפיו עול מלכות שמים ואם יקבל ע"י שליח אינה קבלה גמורה שיוכל להכחיש ולומר לא שלחתיו אבל בשאר התפלה שהואבקשה יכול לתבוע צרכיו ע"י שליח שכל אדם חפץ בטובתו ולא יכחיש ויאמר לא שלחתיו וזה שאמר דוד אמרת לה' ה' אתה.

אני בעצמי אמרתי לו ולא ע"י שליח. אבודרהם: (קז) טעם.

שנקרא מודים דרבנן. לפי שהוא תיקן הרבה חכמים כדאיתא בסוטה דף מ' ע"א.

טור או"ח סי' קכ"ז: (קח) טעם. שהחזן נקרא ש"ץ.

כי כתוב בספרים שיש מן הארץ עד לרקיע ש"ץ אוירים מלאים קליפות. ולכן נקרא החזן ש"ץ על כי ע"י השירות ותשבחות שמשורר בקול נעים בגילה ורנן נכרתים ונסתלקים הקליפות מן הש"ץ אוירים.

זרע קודש לפסח: (קט) טעם. שתפסו חז"ל בשליח צבור לשון העובר לפני התיבה ולא נקטו היורד או העומד.

כי הש"ץ יכול להמשיך השפעות טובות כנודע והוא הצינור המעבר השפעות בחי' סוד מדת יוסף ע"ד יוסף הוא המשביר. אהבת שלום מהרב הצדיק הקדוש מוהר"ר מנחם מענדיל מקאסיף זצוק"ל פ' פנחס: (קי) טעם.

שנתפשט המנהג שהחזנים אוחזים פניהם בשני ידיהם בשעת התפלה כדי שלא להביט חוץ בבהכ"נ ויישר מחשבתו לפניו ויראה תמיד בסידור התפלה אשר לפניו ויקיים שויתי ה' לנגדי תמיד ולא יהרהר בלבו בשעת התפלה במה קול ערב וחזק יש לי וכמה בני אדם נהנים ממנו ששומעים אותי כי כן דרכו של יצר הרע כדי להפיל את האדם ברשתו ושלא יהיו מעשיו לש"ש.

מטה משה אות ס"ג: (קיא) טעם. שאמרו חז"ל כל תפלה שאין בה פושעי ישראל אינה נשמעת.

לפי שהצדיק כשהוא בדביקות גדול אז בלתי אפשר לו שיפסיק מדביקותו להשפיע לישראל. וכשיש פושעי ישראל דהיינו שפשע במדרגות ישראל אף שאינו רשע גמור כי אם שפשע באותה מדרגה הנקרא ישראל אז הוא גורם להפסיק הצדיק מדביקותו וגורם בזה שמטה הצדיק עצמו לצרכי העולם מה שהם צריכין להשפיע להם ואז תפלתו נשמעת עבורם לכל צרכיהם.

נמצא בכל תפלה צריך פושעי ישראל אחד למנין עשרה כדי שיפעול את ההשפעה בנטיית הצדיק. נועם אלימלך פ' וירא ועי' לקמן סעי' תשמ"ז: (קיב) טעם.

שגדול העונה אמן יותר מן המברך כי ה מברך אינו מזכיר כ"א הזכרה אחת והעונה אמן מזכיר שתיים. דאמן בגימטריא ידו"ד אדנ"י.

תשב"ץ אות רנ"א. וצריך האדם להשלים בכל יום מדת צדיק שהוא נוטריקון צ' אמונים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות.

ש"ע האריז"ל: (קיג) עוד טעם. מפני שהמברך לא יכול לומר רק מה שתקנו חז"ל ברכת השחר וברכת ק"ש וש"ע וברכת הפירות אם יש לו.

אבל אמן יכול לענות אפי' שומע ברכות ממאה או אלף אנשים. דרך משה: (קיד) טעם. שאסור לאכול קודם התפלה. כיון דקודם התפלה עדיין חסר א' מאדם והיינו אלופו ש"ע ונשאר דם.

וזהו מה שאמז"ל על פסוק לא תאכלו על הדם אזהרה לאכול קודם התפלה. אהבת שלום להרב הצדיק הקדוש מוהר"ר מנחם מענדיל מקאסיף זצוק"ל: עניני נשיאת כפים (קטו) טעם.

שהש"צ אומר ברכת כהנים בתפלה. לפי שבימיהם היו עולים לדוכן בכל יום וכנגד זה אנו אומרים ברכת כהנים זעירא.

כלבו אות י"א. (קטז) טעם.

שהש"צ אומר ברכת כהנים אחר הודאה. לפי שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות העולה וגומר ועבודה והודאה חד מלתא הוא.

שם: (קיז) טעם. שאין עונין אמן בשעת שהש"ץ אומר ברכת כהנים מפני שאין עונין אמן אלא כששומעין מפי המברך ולכן יש מקצת יחידים שעונין כן יהי רצון במקום אמן.

אבודרהם: (קיח) טעם. שהכהנים חולצים מנעליהם כשעולין לדוכן.

מפני שהוא תיקון חכמים שתקנו לחלוץ המנעלים שמא יפסוק לו רצועה מסנדלו והוא ילך וישב לחזור ולקשרו וחביריו יברכו והוא ישב כאן ויקשור ולא יברך. ויאמרו עליו שהוא בן חליצה או בן חליצה ולכך אינו מברך לפיכך יחלוץ מנעליו ולא יצטרך לקשור אבל בבתי שוקים מותר לישא כפיו אפילו הם של עור מפני שאין בהם רצועות ולא גזרו עליהם אבל מנעלים אסורים אפילו אין בהם רצועות דעל סתם מנעלים גזרו ולא פלוג רבנן.

לבוש סי' קכ"ח ועי' מס' סוטה דף מ' ע"א: (קיט) טעם. שצריך ליטול ידיו.

משום שנאמר (תהלים קל"ד) שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. כלומר כשתשאו ידיכם קדשו אותם בתחלה והיינו נטיל' ואח"כ וברכו את ה' והוא ברכת כהנים ואע"פ שנטל ידיו שחרית יחזור ויקדש אותם קודם הנשיאות כפים דקרא תיכף לקדושה ברכה משמע.

שם סעיף ו' וסעיף ז': (קכ) טעם. שאומרים הכהנים באהבה.

משום דאיתא בזוהר כל כהן דלא רחים לעמא או עמא לא רחמין לי' לא ישא כפיו. מ"א סי' קכ"ח ס"ק י"ח: (קכא) טעם.

שהכהנים חולקין אצבעותיהם. דכתיב מציץ מן החרכים ה' חרכים דהיינו חלונות ע"כ מכוונים לעשות ה' אורים.

טור שם: (קכב) עוד טעם. כי פתיחת האצבעות הוא סימן שאימת שכינה עליהם כאלו הם מתחללים.

שבולי הלקט: (קכג) טעם. שנוהגים הכהנים לשלשל טלית של מצוה על פניהם וידיהם כדי שלא יוכלו הם להסתכל בעם ולא העם בהם ויבואו לידי היסח דעת ומנהג יפה הוא. ב"י שם.

והגאון יעב"ץ כתב שאין נכון לשלשל הטלית עה"פ לא הכהנים המברכים ולא ישראל המתברכים. אלא צריך דוקא פנים כנגד פנים שניהם מגולים רק יעמדו באימה ובכוונה על הברכה: (קכד) טעם.

שאנו אומרים בשעת ברכת כהנים רבוננו של עולם חלום חלמתי, מפני שהחלום הוא אחד מששים בנבואה והכהנים הוא כולו נבואה שמטעם זה אסור להסתכל בידי הכהנים שהשכינה שורה בידיהם ולכן אנו אומרים רבש"ע כדי לבטל החלום בששים. נועם אלימלך פ' תרומה: (קכה) טעם.

שארין נושאין כפיהם אלא ביו"ט. משום שאז שרויים בשמחת יו"ט.

וטוב לב הוא יברך משא"כ בשאר ימים. רמ"א סי' קכ"ח סעיף מ"ד.

ועיין מ"א שם סק"ע. (קכו) טעם.

שארין נושאים כפיהם במנחה. משום דשכיחא שכרות באותה שעה שמא יהא הכהן שכור ע"כ אין אומרים במנחה או"א אבל בתענית אומרים.

תענית דף כ"ו ע"ב ועי' או"ח סי' קכ"ט סעיף א': עניני נפילת אפים (קכז) טעם. שאין נופלין על פניהם בערב יו"ט ובערב שבת נופלין.

מפני שערבי ימים טובים וימי מוצאיהם הם ימים מעטים בשנה ולכן אין נופלין בהם בתחינה לא בשחרית ולא במנחה ואם היינו עושים כן לשבתות הרי חצי השנה לא היינו מתחננים ולא יתכן. ועוד כי ימים טובים יש להם יתרון מפני שקורין את ההלל.

אבודרהם: (קכח) טעם. שאין נופלין על פניהם בתחנון במנחה בע"ש וער"ח וערב יו"ט וערב חנוכה ופורים וכדומה.

שמתוך זה יזכור בתפלת ערבית לומר יעלה ויבא בר"ח או עה"נ בחנוכה ופורים או עכ"פ שיזכור יום המאורע אשר יבא בערב. (מצאתי): (קכט) טעם.

שארין נופלין על פניהם בלילה כי הנפילת אפים הוא להכניע למידת הלילה שהיא מדת הדין ואם ה' נופלים בלילה ה' מגבירין כחה והוי כמקצץ בנטיעות ח"ו כידוע ליודעים חן ובליל המשמרות נוהגים ליפול על פניהם מפני שהוא קרוב ליום. לבוש סי' קל"א סעי' ג' ועי' עמק ברכה דאם אינו קרוב ליום אומרים המזמור בלא נפילת אפים בקול רם כקורא בתורה.

ועי' מ"א שם ס"ק ט' דאחר חצות הלילה נופלין על פניהם דרק קודם חצות הוא תגבורת הדינין משא"כ אחר חצות ע"ש: (קל) טעם. שאין נופלין על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן ולא בבית הכנסת ביום שיש בו מילה.

הטעם בבית האבל שלא להגביר בה הדין ח"ו כי האבל כבר מדת הדין מתוחה כנגדו והוי כמו קיצוץ ח"ו. והטעם בחתן ובמילה מפני ששרוים בשמחה ועת התעוררות ומדת הרחמים כמו בשבת ויו"ט לכן אין נופלין שלא לעורר מדת הדין בעת הרחמים.

ובמילה ג"כ דוקא בשחרית אין נופלין אבל במנחה אפילו מתפללים בבית המילה אצל התינוק אומרים התחנון מפני שאין שרוין כ"כ בשמחה משום צערא דינוקא. (ועי' פ"מ סי' קל"א ס"ק י"א וס"ק י"ב דכשמתפללין אצל התינוק א"א גם במנחה וכן אצל התינוק א"א צו"צ במנחה ע"ש).

אבל בחתן אין אומרים התחנון אצל החתן כל אותו היום של החופה ולא יותר. לבוש שם סעי' ד' ועי' מ"א שם ס"ק י"ב דיש נוהגין שלא ליפול כל ז' כשהחתן בבהכ"נ.

ועי' ברכי יוסף סי' קל"א סעיף ה' בשם הרב החסיד המקובל מוהר"ר יעקב צמח שאע"פ שלא נכנס לחופה כיון שבאותו יום עתיד ליכנס לחופה אין נופלין ע"פ ויום מילה יוכיח ע"ש: וע"ל סעי' תתרמ"ד: (קלא) טעם. שנופלין תחנון על יד שמאל.

משום שהסיבת שמאל דרך בן חורין ומכניעין עצמינו באותו צד ובשחרית מפני התפילין יטה על ימינו פ"מ סי' קל"א ס"ק ב': (קלב) עוד טעם. שבשחרית כשנופל על פניו יטה על ימינו הנה בש"ע סימן קל"א כתב הרמ"א.

הטעם.

משום כבוד התפילין ולכאורה מה בזיון לתפילין כשיפול על שמאל. רק הטעם הוא.

כי מה שאין אנו נופלין תחנון בשבת הוא מטעם. שהוא יום קדוש ואות אשר בחר בנו ואנו במעלה העליונה ואז אין שייך לעורר הדינים בנפילת אפים ובכלל זה שאר הימים שהקדושה שולטת.

והתפילין ג"כ אות ומורים על יחוד הגדול. ע"כ כשיפול על יד שמאל ששם התפילין הוא בזיון גדול שמראה כאלו אינם אות ח"ו וכשאומר תחנה בנפילת אפים בשבת בודאי הוא בזיון גדול לשבת.

הכי נמי לא שנא. אור צדיקים בשם המאור הגדול מוהר"ר וואלף ז"ל הרב דק"ק פוזנא. (קלג) טעם. דמסתירים פנים כשאומרים תחנון.

לפי כשישראל הי' משתחווים בעזרה הי' בין כל אחד ד' אמות כדי שלא ישמע ודוי של חבירו ויתבייש ממנו וע"כ אנו עושים ג"כ כי האי גוונא בהסתר פנים כאלו כל אחד אינו רואה ויודע מה שהתפלל חבירו. מטה משה אות ר"ד: (קלד) טעם.

שאין נופלין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת. משום דכתיב במלחמת עי ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'.

רוקח סי' שכ"ד. אם אין שם ס"ת אומרים תחינה בלא כיסוי פנים וכן נוהגים.

רמ"א סי' קל"א סעיף ב', ואפ"י יחיד בביתו נופל אם יש שם ס"ת. מ"א שם ס"ק וי.
ועי' בברכי יוסף שם סעיף א' דע"פ הקבלה נהגינן לומר נ"א בכל מקום ואין להקפיד
אם יש שם ס"ת ע"ש: (קלה) טעם. למה בבא החתן לבהכ"נ אין נופלין על פניהם ובבא
האבל לבהכ"נ נופלין כיון דחתן ואבל מחד טעמא.

רק טעם החתן מפני שהוא שרוי בשמחה וכיון שהוא מלך אזלינן בתרי' כל הקהל אבל
האבל מטעם שלא להגביר מדת הדין לכן כשהאבל בבהכ"נ עבדינן עיקר משאר הקהל
דאינם אבילים. באר היטב סי' קל"א ס"ק י"א וע"ל סעי' תתנ"ח: (קלו) טעם.

שאומרים והוא רחום בשני ובחמישי. כי עובדא הוי בספינתא דיהודאי אתא מן גלותא
דירושלים לאתרא דהוה תמן הגמונא.

א"ל מנן עם אתון בעינא למנסא לכון כמה דמנסו חנניא מישאל ועזריה בגו אתון נורא
אמרו לי' הב לן זמן תלתין יומין יהב לון זמן יתבו בתעניתא וכל יומא מה דחזי בחלמא
הוי משתעי באפי קהלה כד בעי למשלם תלתין יומין הוה תמן חד סבא דדחיל חטאין
ולא הוי חכים כולו האי אמר להו אנא חזינא בחלמא דאקרו לי חד פסוקא דהוה כתיב
בי' תרי כי ותלתא לא ולא ידעני מאי האי א"ל חד סבא חכימא לחדא האי קרא ודאי
דאהני לך מן שמיא כי תעבור במים אתך אני ובנהרות ולא ישטפוך.

כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך. את ודאי תעול בנורא ותשתיזיב דהא
ודאי מן שמיא אתרחיש לך ניסא עבדו בטעם הגמונא נורא רבתא לחדא ועלה האי סבא
דחלם ההוא חלמיא בגו נורא ואתפליג אישתא לתלתא חלקין ואחזי דעלוי בגויה תלתא
צדיקי לקבולי אנפוי דהאי סבא והנהו תלתא כן שבחו ואמרו והוא רחום.

קדמאה אמר עד אנא מלך רחום וחנון. תנינא אמר עד אין כמוך.

תליתאי אמר מתמן ולהלאה ובכולהו מתחילין ברחום ומסיימין ברחום ותקנוה לומר
בשני ובחמישי שהוא יומא דדינא. כל בו: (קלז) טעם.

שאומרים ואנחנו לא נדע. כלומר כבר עשינו כענין שעשה משה בהר בעלותו לקבל
התורה שאמר בתחלה ואשב בהר בלשון ישיבה.

ואח"כ ואנכי עמדתי בהר. ואח"כ ואתנפל לפני ה'.

וכן עשינו אנחנו בתחלה פסוקי הזמירות בישיבה. ואח"כ י"ח בעמידה.

ואח"כ נפילת אפים. ומעתה אין אנו יודעים להתפלל בענין אחר.

וזה ואנחנו לא נדע. אבודרהם: (קלח) טעם.

שיש לומר אל ארך אפים מעומד. מפני שאומרים בו חטאנו לך אדון והוא עיקר הוידוי
כדאיתא ביומא דעיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו.

מטה משה אות רכ"א: (קלט) טעם. שנוהגים להתענות שני וחמישי.

אומר בתנחומא בפסוק וה' המטיר על סדום כשחטאו בעגל עלה משה בה' וסוף ארבעים יום הי' יום שני מכאן תקנו חכמים שמתענים יום שני ויום חמישי בעלייתו של משה ובירידתו. ועי' תוס' בבא קמא ד' פ"ב ע"א בד"ה כדי.

ועי' ליקוטים סעי' ט"ו: (קמ) טעם. שאין אומרים אא"א ולמנצח בר"ח.

משום דאומרים בהם חצי הלל גם ר"ח איתקש למועדים (עי' לבוש סי' תי"ח סעי' א') מש"ה יש לו יתרון על שאר ימים שא"א תחנון ואפ"ה אומרים אא"א ולמנצח משא"כ בר"ח. גם י"ל דבר"ח בזמן שביהמ"ק הי' קיים היו מקריבין בו קרבן מוסף מש"ה יש לו מעלה יתירה.

חנוכה אין אומרים אא"א ולמנצח יענך כו'. מפני שאומרים הלל הוה כעין יו"ט עי' לבוש סי' קל"א סעי' ו' ותרפ"ג סעי' א'.

פורים אין אומרים אא"א ולמנצח הן בשנה פשוטה ואף בשנה מעוברת א"א בי"ד וט"ו באדר ראשון וכ"ש באדר שני. משום דהם ימי משתה ושמחה דאף אדר א' מצוה להרבות(עי' א"ר סי' תרצ"ז אות א' דשני ימים מצוה להרבות) ועוד נ"ל הואיל וברוב ימים א"א בי"ד בפשוטות ה"ה במעוברת לא פלוג.

וב"י סי' תרצ"ז סיים דיומי נס והצלה נינהו. ע"פ אין אומרים אא"א ולמנצח.

משום שיום הקרבת ק"פ הוה כיו"ט אף עכשיו יש לו מעלה יתירה שאין אומרים אא"א ולמנצח. עיו"כ אין אומרים למנצח (אא"א לא משכחת לי' דלא חל יו"כ באג"ו) כי עיו"כ הוא כיו"ט לכמה דברים ואסור להתענות בו וי"א מה"ת אסור עי' מ"א סי' תר"ד אות א' וד"מ כתב שם דמי שנדר שלא לאכול בשר כ"א כיו"ט מותר בעיו"כ דהוא יו"ט.

אלמא דעיו"כ יש לו חשיבות טפי ומש"ה אין אומרים למנצח. תשעה באב אין אומרים אא"א ולמנצח.

משום דאיברי מועד קרא עלי מועד. נועם מגדים: (קמא) טעם.

דכתיב ישגבך שם אלהי יעקב ולא אברהם ויצחק. לפי שכל הבנים הי' שלו וטרח הרבה בגידולם ובקש עליהם רחמים רש"י ברכות ס"ד: (קמב) טעם.

שתקנו סדר קדושה בסוף. בעבור עמי הארץ המתאחרין לבה לתפלה שלא יפסידו שמיעת הקדושה דאמרינן בשלהי סוטה אמאי קאי עלמא אסדרא דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא ולכך תקנו לתרגם סדר קדושה זה כדי שיבינו עמי הארץ שאין מכירים לדבר בלשון הקודש אלא בלשון תרגם שהי' רגילים לדבר בו באותו זמן כמו שתקנו בלילי שבת ברכה מעין שבע בעבור המאחרים לבוא והגירסא קדיש בעלם עלמיא.

וטעם.

שאין אומרים אותו בשבתות ויו"ט בשחרית. מפני שכולם באים בבהכ"נ בתפלה ראשונה.

ואומרים אותו בשבתות וי"ט במנחה לפי שהי' דורשין בימים אלו קודם תפלת מנחה ורגילות הוא לדבר בסוף הדרשה בפסוקי גאולה וקדושה וגם עמי הארץ באים לשמוע הדרשה. אבודרהם: קמג) טעם.

שאומרים קדיש עם תתקבל לאחר ובא לציון ולא מיד אחר תפלת י"ח. לפי שסדר קדושה בטר תפלה גרירא.

לבוש סי' נ"ה: (קמד) עוד טעם. לפי מה שכתב הלבוש בסי' קל"ב דסדרא דקדושה ובא לציון הוא במקום קדושה דתפלה עפ"י גזירה שהיתה א"כ שפיר תקנו קדיש עם תתקבל לאחר ובא לציון.

נועם מגדים: קמה) טעם. שבראשון היו הלויים אומרים לה' הארץ ומלאה.

ע"ש שקנה שמים וארץ והקנה תבל ליושבי בה ושלט בעולמו יחידי. בשני היו אומרים גדול ה' ומהולל מאוד.

ע"ש שהבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרום. בשלישי היו אומרים אלקים נצב בעדת אל.

ע"ש שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו שנאמר ותראה כיבשה. ברביעי היו אומרים אל נקמות ה'.

ע"ש שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן. בחמישי היו אומרים הרנינו לאלקים עוזנו.

על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח לשמו. בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש.

ע"ש שגמר מלאכתו ומלך עליהם. בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת.

ליום שכולו שבת. שעתיד העולם להיות חרוב ואין אדם וכל המלאכות שובתות על אותו יום אומרים שיר של שבת.

ר"ה דף ל"א ע"א: (קמו) טעם. למה אומרים פיטום הקטורת אחר התפלה.

כדי להבריח הקליפות מ"א סי' קל"ב ס"ק ג'. וטעם.

שאומרים תחלה אין כאלקינו כו' לפי שהקטורת מעשרת ולכך אומרים אין כאלקינו שלא יאמר כחי ועוצם ידי כו' שערי תשובה שם ס"ק ו': (קמז) טעם. שיש נוהגין שלא לומר אין כאלהינו ופיטום הקטורת בחול.

מפני שהאמירה הוא במקום הקטורת וחיישינן שמא ידלג אחד מסממניה וכבר אמרו אם חסר אחד מסממניה חייב מיתה ולכך לא נהגו לאומרו בחול שממהרין למלאכתן וחיישינן שמא ידלג. לבוש סי' קל"ג: (קמח) טעם.

שנוהגין לומר הג' פסוקים טרם צאתם מבהכ"נ והם אלו. אל תירא מפחד פתאום כו'.

כי בימי המן הרשע ראו התינוקות סי' הגאולה ע"י פסוקים אלו. כי המן הרשע הלך לבתי מדרשות לבחון ולנסות אם יצליח ברשעו מצא לתינוק אחד אמר ליה פסוק לי פסוקיך אמר ליה אל תירא מפחד פתאום וכו'.

מצא לב' איל פסוק לי פסוקיך א"ל עוצו עצה ותופר וכו'. מצא לג' א"ל פסוק לו פסוקיך א"ל ועד זקנה אני הוא וכו'.

ע"כ קבעו אותן הפסוקים לומר להזכיר חיבת ישראל לפני השי"ת ב"ה בכל עת אולי ירחם השי"ת עלינו ויגאלנו במהרה בימינו אמן סלה. אור צדיקים: (קמט) טעם.

למה כל דבר שבקדושה אין אומרים פחות מיו"ד. דכתיב במקלהת ברכו אלהים.

במקהלת בגימטריא בעשרה. מ"א: עניני ספר תורה (קנ) טעם.

שקורין בתורה בשבתות ובב' וה'. כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה ע"כ תיקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורא בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת.

ב"ק דף פ"ב ע"א. כתוב בסדר היום אם לא אמר בריך שמייה בשעת הוצאת ס"ת יאמר אותו כשפותחין לפני העם: (קנא) טעם.

שהעולם אומרים אם קורין בתורה ג' ימים רצופים יבא גשם. משום שכתוב וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים וע"כ התקינו שלא יהא ג' ימים בלא תורה וע"כ אם קורין ג' ימים רצופים יבוא גשם ויהי מים.

ועי' פ' מרובה דף פ"ב ע"א וע"ל סעי' ק"צ: (קנב) טעם. המנהג הפשוט שאפילו כהן ע"ה קודם לקרות התורה לפני חכם וגדול ישראל ואפי' אם הכהן רוצה למחול על כבודו ולחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו אינו רשאי לעשות כן.

משום דלא ליתא לאנצויי ולמימר כל אחד אנא נמי קרינא ברישא. מס' גיטין דף נ"ט ע"ב:.

(קנג) טעם. שתקנו חז"ל שלא יקראו פחות מי' פסוקים ביום שקורין ג'.

מפני שאין נקרא קריאה חשובה בתורה פחות משיעור זה. וטעם.

כשקורין פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים לא רצו חז"ל להוסיף עליהם איזהו פסוקים מלמטה או מלמעלה. מפני שעמלק גרם להיות השם והכסא חסר כדכתיב כי יד על כס יה כך יהי' פרשותיו חסירים.

לבוש סי' קל"ז סעיף ב' ועי' תוס' מגילה דף כ"א ע"ב בד"ה אין ובדף כ"ב ע"א בד"ה אין ע"ש: (קנד) טעם. שאין מוסיפין בשני ובחמישי יותר משלשה.

משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה.

סמך לחשיכה הוא שהרי כל היום היו רגילים לדרושואין מפטירין משום האי טעמא. רש"י מגילה דף כ"א ע"א.

וע"ל סעי' שכ"א וסעי' שע"ט וסעי' תתפ"ז וע"ל סעי' נ"ה: (קנה) טעם. דנוהגין ביום שיש בו שני ס"ת דמוציאין בב"א.

משום כבוד הציבור שלא ימתינו עד שיוציאו עוד ספר. ישועות יעקב סי' קמ"ז ס"ק ה' ועי' מ"א שם ס"ק י': (קנו) טעם.

דביום שיש ב' ספרי תורה אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השנייה על השלחן. כדי שלא יסיחו דעתן מן המצות ומניחין השנייה על השלחן קודם הקדיש כדי שיאמרו הקדיש על שתיהן.

מ"א סי' קמ"ז ס"ק י"ב. ובחזו"מ של פסח א"א קדיש עד אחר שקרא הרביעי שנשלם מנין הקרואים מ"א סי' ת"צ ס"ק ד'.

ואחר שקרא הרביעי מניח הראשונה ג"כ על השלחן כדי שיאמרו הקדיש על שתיהן כדלעיל. ד"ח דין קדיש וסדר הפטרה ועי' פ"מ סי' תרפ"ד ס"ק ה' דביום שיש ג' ס"ת כשאומרים קדיש על השני' מניחין השלישית אצלה לא הראשונה דפשיטא שהקדיש על הא' ג"כ קאי ע"ש: (קנו) טעם.

שס"ת אינו מנוקד. כדי שיוכל האדם לדרוש מה שירצה.

כי האותיות כשאינם מנוקדות סובלות כמה כונות ומתחלקות לכמה ניצוצות. וזה טעם.

שלא ננקד הס"ת. כי משמעות כל תיבה לפי הנקוד ואין משמעותם עם הנקוד כ"א ענין אחד ובלי נקוד יוכל האדם לדרוש כמה ענינים נפלאים רבים ונכבדים.

דבש לפי בשם רבינו בחיי ז"ל: (קנח) עוד טעם. שס"ת בלי נקודות.

משום שהתורה ניתנה בכל לשון ואם היה נקוד לא היתה סובלת רק לשון הקודש אבל בלי נקודות יכול לסבול כל לשון. נחלת יעקב פ' חיי בשם ספר מכבי יהודא: (קנט) טעם.

לסיום התורה ופתיחתה. כי אמרו רז"ל רחמנא ליבא בעי ע"כ לב כולל כל התורה.

דברי אמת: (קס) טעם. שאיפסקא הלכתא כר' אשי (בהקומץ) שצריך לסיים לעיני כל ישראל בסוף התורה באמצע שטה.

להורות שלא בא לסופה ותכליתה של תורה. אגד"פ בסופו אות ו': (קסא) טעם.

שאנו קוראין להתפלות של שחרית מנחה וערבית דאבנין. כי תפלות אבות תיקנום.

מגיד תעלומה: עניני בית הכנסת (קסב) טעם. שעושין בנין בילעמיר בבהכ"נ.

כדי דלהוי רשות בפני עצמו. שהרי אין היתר לישוב אלא מטעם דהס"ת ברשות אחרת כמ"ש רמ"א ביו"ד סי' רמ"ב סעי' י"ח.

ועי' ט"ז שם ס"ק י"ג דה"ה נמי על השלחן שהוא גבוה מ' טפחים ורוחב ארבע שגם הוא רשות בפני עצמו שאין צריכין לעמוד וכן אין חיוב לעמוד בזמן שפותחין ארון הקודש רק שעושין כן מפני הכבוד ע"ש: (קסג) טעם. שאמרו שבכל ביהכ"נ יהי י"ב חלונות.

לפי שכל א' מי"ב שבטי ב"י יש לו חלון אחד ברקיע כפי בחינת נשמת שבטו וממונים ככל ביהכ"נ י"ב שרפים נגד שבטי יה. וכל שרף מעלה תפלת בני שבטו דרך חלון ומדרגה הקדושה המתווך לנשמתו שפתי צדק פ' ל"א: (קסד) טעם שמכין ג"פ לקריאה לבהכ"נ.

משום שכל אדם יש לו ג' שותפין אביו ואמו והקב"ה. וע"כ מכריז השמש שהג' חלקים יבואו ויהללו וישבחו ויפארו לאל הכבוד.

גאולת ישראל: (קסה) טעם. שנוהגין להכות ג' הכאות בהמיר שקוראין בו לבית הכנסת ואם שמת ח"ו איזהו אדם אזי אין מכין רק שני הכאות.

כי האדם כשהוא חי אזי יש בו ג' שותפין הקב"ה ואביו ואמו וכשהוא מת אז השי"ת נוטל לו חלקו והיא הנשמה וחלקי אביו ואמו נשאר מונח לפניהם ע"כ מכה בו השמש ג' הכאות ומרמז להאדם שיזכה ע"י ההליכה שילך לביהכ"נ שיהי' בו השלשה שותפין שלו בשלימות והיינו שיהי' חי ויאריך ימים.

וע"כ כאשר מת איזהו אדם מכין ב' הכאות שמרמזין בו שיש בעיר אדם כזה שאין לו כ"א ב' שותפין דהיינו שהקב"ה חלק את עצמו מן השותפות ונטל את חלקו והיא הנשמה הק' והוא סימן לדבר הק' הזה. שם: (קסו) טעם.

למנהג ישראל הק' שקוראין לזה שמכה בו השמש השלשה הכאות וקורא על ידו לבית הכנסת בשם המיר. כי הנה איתא בגמרא מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו הולך בו נקרא שכן רע שנאמר הוי על כל כיני הרעים וכו' נמצא בזה שמכה השמש הג' הכאות וקורא על ידו לביה"כ גורם הוא שלא יהי' נקרא בשם שכן רע נמצא ע"כ קוראין אותו בשם המ"ר כי תיבת המ"ר ר"ת "הרחק" משכן "רע כי זה ההמ"ר הוא המזהיר לאדם לך לבה"כ והרחק עצמך שלא תהי' נקרא שכן רע ח"ו והוא מרמז לדבר הק' הזה.

שם: (קסז) טעם. שהזהירו ז"ל להדליק נרות בבית הכנסת.

מפני שדרשו ריזל (ישעי' כ"ד) ע"כ באורים כבודו ה' באילין פנסיא. כי הבית שמדליקין שם נרות הלא הוא מפואר ומכובד בעיני הבריות.

כד הקמח: עניני נטילת ידים (קסח) טעם. שתקנו רז"ל לומר על נטילת ידים בנוסח ברכה זו לשון נטילה מפני שהוא לשון הגבהה מתרגם ותשאני רוח ונטלתני וכתוב (ישעי' ס"ג) וינטלם וינשאם כל ימי עולם שצריך שיגביה ידיו למעלה.

(שלחן ארבע): (קסט) טעם. שמברכין ענ"י אחר הנטילה אע"ג דכל המצות מברכין עליהם קודם לעשייתן.

שאני הכא שפעמים שאין ידיו נקיות ואינו יכול לברך קודם הלכך תקנו שלעולם יברך אח"כ טור סי' קנ"ח. ועוד כיון דמברך קודם הניגוב הוי שפיר קודם לעשייתן כדאמר ר' אבהו כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא (סוטה דף ד' ע"ב).

ובשעת שנוטל ידיו יאמר רבון כל העולמים מלא ידי מברכותיך ומברכותיך יברך בית עבדך לעולם ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך. כי בשעת המעשה התפלה נשמעת.

ופעם אחת מצאו ר"ש בו יוחאי לר' אליעזר שהי' נוטל ידיו בשופע והתפלל עליו ואמר רבון כל העולמים מנא ידיו מברכותיך ומן היום ההוא נתעשר. (מעבר יבק שפתי רננות פרק י"ט): (קע) טעם.

ששיערו חכמים דכדי הילוך כ"ב אמות הוי הפסק והיסח הדעת בין בציעה לנטילה וכיוצא. משום דאמרו (ברכות מ"ב) שלש תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה תיכף לנטילת ידים ברכה כו' וגבי מצורע לא הי' תיכף לסמיכה שחיטה שלא הי' רשאי ליכנס לעזרה והיה סומך על הקרבן לפני שער נקנור ואח"כ היו מוליכין הקרבן למזבח ומן השער עד המזבח הי' כ"ב אמה ש"מ דזה מקרי הפסק.

ע"מ"א סי' קס"ו סק"ג וט"ז שם. וע"י מחצית השקל שם מ"ש בזה: (קעא) טעם.

שצריך נ"י לפת. משום סרך תרומה שהידים שניות ופוסלות את התרומה אבל חילין לח מהני' בהן שני ומפני.

סרך תרומה שירגלו אוכלי תרומה ליטול ידיהם נוהגות בחולין. רש"י מס' חולין ד' ק"ו ע"א: (קעב) טעם.

שא"צ נ"י לפת הבאה בכסנין (פי' פת עשוי' עם ציקארי שקידים ואגוזים או פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או בשמן או בימי בצים או במי פירות ויין או בשאר משקין חוץ ממים ואפי' עירב בה מים אם הרוב הוא משאר משקין שמברכין עליו במ"מ וברכה א' מעין ג'. ע"י ט"ז סי' קס"ח ס"ק ו' וש"ע הרב שם סעי' ט' וסעי' י"א).

לפי שאין רוב התרומה אלא ממיני פת דכתיב (דברים י"ח) ראשית דגנך וגו' והדגן שהוא ה' מיני תבואה אין דרך לאכול אלא אחר שעושין ממנו פת לא גזרו ג"כ נטילה אלא כשאוכל פת והוא כל דבר שמחייבין לברך עליו ברכת המוציא אבל הפת שאין מברכין עליו ברכת המוציא כגון לחמניות דקות או פת הבאה בכסנין אין צריך נ"י לפי שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם א"צ נ"י כמו שאין צריך לדגן קודם שנעשה פת אע"פ שתרומתו מן התורה אלא שאינה רגילה ומצוי' כ"כ בבית לפיכך לא גזרו בשבילה בחולין.

הר"י פ"ח דברכות. וע"י לבוש סי' קנ"ח סעי' א': (קעג) טעם.

שאיין צריך נ"י להמשקין. כגון יין ושמן אע"ג שחייבין לתת מהם תרומה.

דכתיב ראשית דגנך תירושך ויצהריך. לפי שאין דרך ליגע בידיו במשקין ששותה אלא שותה אותם בכוס ואינו נוגע במשקה לפיכך א"צ נטילה אפי' קובע עצמו לשתייה.

לבוש שה סעי' ה': (קעד) טעם. שלא נהגו רוב המון עם ליטול ידיהם לכל דבר שטיבולם במשקה משום שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו ומלאכול אוכלין טמאין תוס' פסחים דף קט"ו ע"ב בד"ה כל.

וע"י חק יעקב סי' תע"ג ס"ק כ"ח דהא דנוטלין בליל פסח משום דהוא כאחד משאר שינויים שעושין בליל זה כדי שישאלו ע"ש: (קעה) טעם. שהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח.

משום דתרומת פירות דרבנן ולכן לח גזרו בחולין. ואע"ג שצריך לברך עליהם סתם ידים כשרות לברכה א"כ יודע שנגע במקום מטונף.

מ"א סי' קנ"ח ס"ק ט': (קעו) טעם. דיש לברך על היכא דקדים בשולה דפת המוציא. כי בזה נאחזים החיצונים היותו מוקדם ולכך צריכים לברך עליו ולקדשו בברכה ולבטל מהם כחו דיצה"ר. יערות דבש ח"ש: (קעז) טעם.

שתקנו המוציא בה"א דמשמע להבא ולא תקנו הבורא אלא בורא פה"א. לפי שאמרינן עתיד הקב"ה להוציא גלוסקאות ממש.

ולכך אמרינן ג"כ לחם אע"ג שעדיין לאו לחם הוא אלא דגן. עטרת זקנים סי' קס"ז: (קעח) טעם.

מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא או שאר ברכות להוציא האוכלים. כיון שאין חובה עליהם לאכול.

לא יאכלו ונא יברכו. לבוש סי' קס"ז סעי' י"ח: (קעט) טעם.

שאין העולם נזהרים להקדים הכהן לכל דבר שבקדושה. לפי שאין אנו בקיאים ביחוסים הכהונה עי' מ"א סי' ר"א סק"ד.

ועי' סעי' תתקל"ו: (קפ) טעם. שעל חמשת המינים שהם.

גפן.

ותאנה.

וריימון וזית. ותמרה.

מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש. כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל העליונה כיון שנשתבחה בהן א"י.

(תולעת יעקב) ועי' ט"ז סי' ר"ח ס"ק א': עניני בציעת הפת (קפא) טעם. שאין מברכין על הפת בורא פרי האדמה כמו בשאר פרי האדמה או בורא פרי החטה.

משום דלישנא דקרא נקט להוציא לחם מן הארץ ובשאר ברכות נמי נקט לישנא דקרא שנאמר הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה. ולפי זה ניחא מאי שנא דאמרינן ארץ ומ"ש באיזדך דאמרינן אדמה משום דלישנא דקרא הכי הוא.

אבודרהם: (קפב) טעם. שצריך לטבול המוציא במלח.

כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל קרבנך תקריב מלח והוא מגין מן הפורענות (רמ"א סי' קס"ז סעי' ה'). ועוד כשישראל יושבין וממתינין זה לזה עד שיוטלו ידיהם והם בלא מצות והשטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם.

תוס' ברכות דף מ' ע"א בד"ה הביאו. ונוהגין להטביל פרוסת המוציא ג' פעמים במלח כי השם של הוי"ה ד"ו וג"פ ד"ו גי' מלח והוא סוד גדול.

ויש להניח המלח על השלחן עד אחר בהמ"ז. קיצור של"ה.

כתב הכלבו נהגו כל ישראל שלא להאכיל בהמה חיה ועיף ולא גוי מחתיכה שנוגעת בה חתיכת המוציא ועי' ב"י סי' קס"ז. וכן כתב מחצית השקל שם ס"ק מ"ב וז"ל והעולם ראיתי נוהגים שקולפים מעט גם מפרוסה הגדולה במקום שנגעה בפרוסה שבצע להמוציא ע"ש: עניני סעודה (קפג) טעם שמברך על היין שבתוך הסעודה.

משום דחשוב שבכמה מקומות מברכין עליו אע"פ שאין צריך לשתי' כגון קידוש והבדלה. מ"א סימן קע"ד ס"ק א'.

ועי' רש"י ברכות דף מ"ב ע"א בד"ה דגורם. ועי' תוס' שם דף מ"א ע"ב בד"ה א"ה דמהאי טעמא אין מברכין בפסח על החזרת בורא פרי האדמה רק על אכילת מרור בלבד כיון דרחמנא קבעיה חובה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו הוי כמו דברים הרגילין לבא מחמת הסעודה דפת פוטרין ע"ש.

ואף שנוהגים עכשיו לקדש ולהבדיל על השכר אפ"ה א"צ לברך עליו בתוך הסעודה דעיקר תקנת חכמים הי' על יין אלא דקצת מקילין לקדש על השכר ישאר משקים במקום שאין היין מצוי לכן אין לברך עליהם בתוך הסעודה דחשיבות אינם מצד עצמם אלא כיון דאין יין מצוי. (ארץ חמדה): עניני ברכת המזון כתב קיצור של"ה מצאתי כתוב בשם גדול א' שנוהגין כן בארץ איטליא מי שאין לו פנאי ללמוד על שלחנו או שאינו יכול ללמוד יאמר לכל הפחות ג' פסוקים מתורה.

וג' פסוקים מנביאים. וג"פ מכתובים.

(ג"פ מתורה) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא (שמות ט"ז). ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך (שמות כ"ג).

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (דברים ח'). (וג"פ מנביאים) הוא מרומים ישכון מצודות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים (ישעיה ל"ג).

למה תשקל כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה. שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ"ה).

הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביאבית כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם. (ישעיה נ"ח).

(וג"פ מכתובים) ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פנים משמן ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד). טרף נתן ליראיו יזכור לעולם בריתו (תהלים קי"א).

עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים ה' מתיר אסורים (תהלים קמ"ו): עוד כ' וז"ל (מצאתי במשניות הגדפסי' באמשטרדם שנת ת"י שיש לומר אלו פסוקים אחר כל סיום ספר וגם לאחר אכילה קודם ברכת המזון והמה מסוגלים עד מאוד שלא יחסר מזוננו כל ימי חייו). להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולנצח על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך.

בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני. והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו.

אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי.

שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי. כי הלבישני ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה.

ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה'. ישמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב.

נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי. אודך כי עניתני ותהי לי לישועה.

ואח"כ יאמר השיר של יום שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ע"כ: (קפד) טעם. שיש ליזהר כשבא לברך ברכת המזון שיסיר את המאכלת מעל השלחן.

מפני שהשלחן נקרא מזבח ומה מזבח הזהרנו בו שלא להניף עליו ברזל. שנאמר (שמות כ') לא תבנה אתהן גזית וכו' ודין תורה היא שאם עשאה לאבני מזבח גזית בכלי כסף או בשמיר שהי' מותר הא אין עיקר האסור בגזית אלא מפני הברזל שהוא החרב והתורה הרחיקו מן המשכן שכתוב (שם כ"ה) זהב וכסף ונחושת.

ולא הזכיר שם ברזל וכן במקדש כתוב (מלכים ו') ומקבותוהגרזן כל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו. והטעם.

לפי שהוא כוחו של עשו שנתברך בה מפי אביו (בראשית כ"ז) ועל חרבך תחי' וכתוב (מלאכי א') ואת עשו שנאתי לכך הוא מרוחק מן המקדש וכן השלחן הזהרנו לסלק החרב מעליו לפי שהחרב הוא המחריב שהוא סיבת החרבן שהוא הפך השלום ואין לו העמדה במקום ברכה שהוא שלום שהרי המזבח והשלחן מאריכין ימיו של אדם והחרב מקצר ואינו דין שיונף המקצר על המאריך.

(שלחן ארבע): (קפה) טעם. שהכוס שטעונוין לברכת המזון צריך שיהיה משל יין מפני שהיין הוא המשובח שבמשקין ונאה לברך עליו לשם יתברך ואם אין יין מצוי באותו מקום או שהוא ביוקר והשכר או שאר משקין הוי חמר מדינה מברכין עליה חוץ מן המים.

וטעם.

שארין מברכין על המים אפי' אין לו שאר משקין. כיון שאין שותין אותן אלא מתוך צמא ודוחק גדול שאין זנין את האדם אינן נקראין משקה ק"ו חמר מדינה.

לבוש סי' קפ"ב סעי' ב' ועי' מ"א שם סק"ב וט"ז שם סק"א. וע"ל סעי' רפ"ה וסעי' רפ"ו: (קפו) טעם.

דברכת הזימן בשלשה. משום דאסמכוה רבנן אקרא דגדלו לה' אתי ואין אחד יכול לומר לאחד גדלו ולפיכך אין יכולין לזמן אם לא בשלשה.

ברכות דף מ"ה ע"א. ועי' לעיל סעי' קנ"ב: (קפז) טעם.

שאינן מזמנין בשם. דהוה דבר שבקדושה וכל דבר שבקדושה לא יהא אלא ביו"ד אנשים גדולים ובני חורין.

ב"י סי' קצ"ט. ועיין מעשה ארג מהרב הצדיק יצחק יהודא אייזיק מקאמארנא זצ"ל ברכות פ' ז' משנה ב' קטן היודע למי מברכין לאביו שבשמים מזמנין עליו ובפרט בזמן הזה שכל אחד מברך בפני עצמו ומכ"ש לעשרה שיכולין להצטרף קטן וכן עשה מעשה אבי הגאון אמיתי מוהר"ר אלכסנדר שצוה לי לברך בשם להוציא את הרבים בעת היותי קטן בן י' שנים: (קפח) טעם.

שאינן מזמנין על אכילת פירות ועל פת הבאה בכיסנין. משום שאין להם קבע לזימון עיין ט"ז סי' קצ"ו סק"א: (קפט) טעם.

שנוהגין ליטול מים אחרונים קודם ברהמ"ז אע"פ שאין מלח סדומית מצוי בינינו (עי' מ"א סי' קפ"א סק"ח). משום דרשם שהיו נותנים חלק מהקרבנות מהעשן המתעקם לצד צפון.

כך המים אחרונים המה חולקא דמסאבא כידוע ליודעי חן. ולפיכך נקראים מים אחרונים חובה על שם המקבל.

ואף כשאוכל יחידי ואפי' פת חריבה שידי נקיות אפי' הכי צריך נטילת מים אחרונים. ומים אחרונים נוטלין בכל מיני משקין.

אור צדיקים. ועי' סי' ק"ס סעי' י"ב וסי' קפ"א סעי' ט': (קצ) טעם.

למה בברכת התורה אומר המברך ברכו את ה' ובברכת המזון נברך אלקינו. משום דהנה מזונות שהש"י זן ומפרנס אותנו זה ג"כ מצד הדין שהדין ג"כ נותן כיון שהוא בראנו לכבודו הדין הוא שיזון אותנו ע"כ מברכין נברך אלקינו שם הדין משא"כ מה שנתן לנו את תורתו זה מצד החס"ד הגמור והרחמי"ם כי גברו חסדיו עלינו להודיע לבריותיו ולגלות להם מסטירין דילי' ע"כ מברכין ברכו את הוי' שם החסד והרחמים.

עי' תוי"ט ברכות פ"ז משנה ג'. והנה מטעם זה מנהג אבותינו תור"ה הוא לאכול מאכלי חלב בחג השבועות ביום מתן תורתנו.

כי חלב רמז לחסד גוון לובן והנה "להגיז" בבוקר "חסדך ר"ת חלב. (בני יששכר): (קצא) טעם.

שאינן מברכין בפה"ג קודם ברכת המזון כדרך שמברכין בקידוש והבדלה בתחלה. לפי שברכת המזון הוא סילק והיסח הדעת למה שלפניו הלכך אם הי' מברך בפה"ג תחלה הוי ברכת המזון הפסק בין ברכה לשת"י.

תוס' ברכות דף נ"ב ע"א בד"ה ורבי. ויש לכסות הפת בשעת בס"מ שלא יראה בשתו. מ"א סי' ק"פ ס"ק ד' ודוקא שהכוס בידו. מחצית השקל שם ועי' רמ"א סי' תע"ג סעי' ז': (קצב) טעם.

שאומרים יעלה ויבא בברכת המזון בבונה ירושלים ובתפלה בעבודה. משום דיעלה ויבא הוא תפלה ותחנונים תקנוה בבונה ירושלים דהיא נמי תפלה.

ובי"ח תקנוה בעבודה שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלים. תוס' שבת דף כ"ד ע"א בד"ה בבונה: (קצג) טעם.

דאם חל ר"ח ביום א' והי' אוכל ויצא שבת שאומר רצה ויעלה ויבא עי' ט"ז סי' קפ"ח ס"ק ז' (וכן ראיתי שהרב המאה"ג מוהר"ר יוסף שאול נ"ז אבד"ק לבוב זללה"ה שנהג כן אף שלא אכל כזית פת בלילה) משא"כ בחנוכה ופורים שאינו מזכיר רק של שבת. משום דאינו אלא רשות להזכיר כדאיתא בפ' במה מדליקין דף כ"ד ע"א עי' מ"א סי' קפ"ח ס"ק י"ג וס"ק י"ח: (קצד) טעם.

שאם שכח לומר יעלה ויבא בברכת המזון בר"ח או בחולו של מועד אין מחזירין אותו ובתפלה מחזירין אותו. לפי שבתפלה חובה על כל איש ואי אפשר שלא יתפלל אבל ברכת המזון אינה חובה כי אפשר שלא יאכל דברים הטעונים ברכת שלש ובלבד שלא יתענה ואפשר בפירות או בדברים אחרים.

ברכות דף מ"ט ע"ב ועי' כל בו. וע"ל סעי' פ"ז בהשמטות: (קצה) טעם.

דאם טעה ולא הזכיר של שבת בברכת המזון אומר קודם המלך הטוב והמטיב בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת וכן אם טעה ולא הזכיר ביו"ט יעלה ויבא אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשלמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים ואם טעה בר"ח אינו אומר רק בא"י אמ"ה שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם בברוך.

דכיון דבר"ח סגי דלא אכל פת ולא הוי הך ברכה חובה ביום זה. לבוש סי' קפ"ח סעי' ו' וסעי' ז' (קצו) טעם.

שעונין אמן אחר ברכת בונה ירושלים אע"פ שאין עונין אמן אחר ברכת עצמו. כדי להפסיק בין ג' ברכות הראשונות שבבהמ"ז שהם מן התורה לברכה רביעית שהוא מד"ס.

טור סי' קפ"ח. ועי' קונטרס אחרון לט"ה לסעי' רמ"ג בד"ה בספר: (קצז) טעם.

שתקנוה לומר הטוב והמטיב. משום הרוגי ביתר דאמרינן באיכה רבתי חמש מאות בתי מדרשות היו בביתר ובכל בית המדרש הי' חמש מאות מלמדי תינוקות ואנשי העיר בעלי אומנות ששים רבוא ובמלכות אדריאנוס לקחו אותם הרומיים וישפכו דם לרוב מאוד ויהרגו עד תום כל העיר טף ונשים ויצו המלך לבלתי קברם ויהי שם מחוץ לעיר כרם גדולה רחבה שנים עשר מילין ויקיפו את הכרם סביב סביב ממתי ישראל זה על זה ועמדו שם כ"ה שנים כל ימי אותו המלך ולא הסריחו ויהי אחרי מות אותו המלך ויעמוד מלך אחר ויצו לקברם וילכו כל העם מן העיר לקברם ויקברום במקומם בכרם.

בו ביום תקנו הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה.

וטעם שקבעו כאן. כיון דבאותה שעה נגדעה קרן ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולפיכך קבעוה אחר בונה ירושלים.

(כל בו): (קצה) טעם. שבברכת בעה"ב מסיים ונאמר אמן.

לפי שאין יכול לגזור אומר ואמרו אמן. משא"כ בעושה שלום וכו' שהוא שבחו של הקב"ה וכל ישראל מצווין ע"כ אומר ואמרו אמן.

מ"א סי' קפ"ט סק"א: (קצט) טעם. שאם שותה מכוס של קידוש או מכוס של בהמ"ז ונותן לחבירו ג"כ לשותות מזה הכוס שופכין בו מעט.

משום דרך ארץ כדי שיצא מתורת שיור ויחזור לחשיבותו. הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כ"ט.

ומשגר לאשתו כוס של ברכה כדי שתתברך. וכתב הפרישה ומה"ט נתפשט המנהג קצת שלא לשותות בין איש לאשתו.

א"ר סי' קפ"ג ס"ק י': עניני ברכת הפירות (ר) טעם. שאנו מברכים על כל דבר בלשון בורא או עושה בל' הוה ולא ברא או עשה דמשמע לשעבר.

ע"ד שאמר הרב הצדיק הק' מסטרעליסק זצוק"ל מי שמאמין שהבורא ית' ברא שהמים יכבה אש אין זו אמונה שלימה רק החיוב לידע ולהאמין שבכל עת ורגע נותן הקב"ה כח השגחתו בכל מיני מים הנמצאים בעולם שיהי' להם כח הטבע לכבות האש ובלא זה לא היו המים מכבין האש אף שהם מים. וזה שמברכין בל' הוה שתמיד בורא ועושה ומקיים כל מעשי שמים וארץ אף שכל המעשים נבראו ונגמרו בששת ימי בראשית עכ"ז בכל עת ורגע היא בורא אותם ומחי' אותם לקיימם בסוד המחזש בטובו בכל יום תמיד מעשי בראשית.

שפתי אמת להרב הצדיק הקדוש מברעזאן זצוק"ל: (רא) טעם. שכל הברכות מברכין בורא ובברכת שהכל מברכין נהי'.

כיון שתקנו ברכה זו על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בעלי חיים והיוצא מהן ע"כ אין לומר בהם בורא שעיקר בריאתם לא לכך היתה וראי' לדבר אדם הראשי שלא הותר לו בשר באכילה. (אבודרהם): (רב) טעם.

שמברכין על היין בפה"ג. כיון שמחמת השינוי חשוב יותר שסועד משמח הלב קובע ברכה לעצמו.

ברכות ל"ה ע"ב: (רג) עוד טעם הואיל ועסקיו מרובין ממנו לקידוש ולהבדלה ממנו לאירוסין ולחופה. כיוצא בו פת ממנו לחלה ולמצה.

רוקח אות שנ"ב: (רד) טעם. שמברכין על שנוי יין הטוב והמטיב ועל שנוי פת ובשר אין מברכין משום דין אית בי' תרתי משמח וסועד.

תוס' ברכות דף נ"ט ע"ב בד"ה הטוב. ועוד דלא אשכחינן שירה אלא על היין.

ועוד כיון שהיין חשוב שקובע ברכה לעצמו ראוי' לברך עליו הטוב והמטיב. שם: (רה) עוד טעם.

משום רבוי שמחה שהרי במקום סעודה יהי' מרבין שם יין ואין ספק שיש שם רבוי שמחה ולפי שאסור לו להרבות שמחה בעולם הזה כענין שכתוב (תהלים ב') וגילו

ברעדה ע"כ תקנו בשינוי יין ברכת הטוב והמטיב שהיא ברכת האבל שאומרין אותה בבית האבל. (כל בו): עניני ברכות (רו) טעם.

שמברכין ברוך שפטרני בלא שם ומלכות. משום שלא נזכר בש"ס.

א"ר סי' רכ"ה בשם ל"ח. ועי' לבוש שם סעי' ב' דמשמע משם דהבן יברך ברכה זו. ועי' ליקוטים סעי' ע"ו בהשמטות. ועי' א"ר סי' רכ"ג ס"ק ג' וז"ל כתב הב"ח העולם נוהגין לברך דיין האמת בלא שם ומלכות ואינו נכון.

ואצ"ל במיתת ת"ח או אדם חשוב דיש לברך בשם ומלכות ע"כ. וכ"כ של"ה דהמברכין ברוך דיין האמת או ברוך שכוחו וגבורתו או ברוך מעשה בראשית בלא שם ומלכות לא יצאו ידי חובת הברכה ע"ש: (רז) טעם.

שאיין מברכין ברכה זו בנקיבה יב"ש וב"ש. כי לטעם הלבוש דבנים קטנים נענשים בשביל אב לא שייך זכרים ונקיבות.

ולמ"ד חינוך י"ל דאין מחויב לחנך בתו הקטנה עי' מ"א סי' שמ"א סק"ג. פ"מ סי' רכ"ה סק"ה: (רח) טעם.

שיין פוטר כל מיני משקין. משום דהואיל מתוך חשיבתו קובע לו ברכה בפני עצמו בכמה מקומות אע"פ שאין צריך לשתייה כגון קידוש והבדלה.

כל מיני משקין טפלים הם אצלו ויוצאין בברכתו. לבוש סי' קע"ד סעי' ד' ועיין ט"ז ומ"א שם סק"א: (רט) טעם.

שאיין מברכין שהחיינו על ירק חדש. משום דעומד על הקרקע כל ימות השנה ואין ניכר בין חדש הגדל בשנה זו למה שגדל אשתקד ע"כ אין מברכין שהחיינו על שום ירק אפי' הוא חדש כי יש ירק שאמר עליו ראהזה חדש (ר"ל גדל בשנה זו) וכבר ה"ל לעולם שגדל בשנה שעברה ואיחר עד עתה בקרקע ומתוך שנתלש עתה מקרוב מן הקרקע והוא ירוק נראה לבריות שהוא חדש ממש והואיל שאין אנו יכולין לידע הדבר בברור ונשאר בספק ע"כ אין לנו לכנוס בספק ברכה לבטלה.

של"ה.

עוד טעם.

משום שהירקות ומיני לפתן מצויים ואין לאדם שמחה כ"כ בהם לכן נהגו להקל. חיי אדם: (רי) עוד טעם.

שאיין מברכין שהחיינו על ירק חדש. כיון שדרכן לעמוד כל ימות השנה בקרקע ואימתי שירצה הוא תולשן ע"כ אין מברכין עליהן שהחיינו שאינן באין מזמן לזמן שהם מצוין תדיר.

לבוש סי' רכ"ה סעיף ו': (ריא) טעם. שאין מברכין שהחיינו על לחם חדש.

לפי שאין ניכר יפה בין חדש לישן. כמו שאין מברכין על שום ירק אף שידוע שהוא חדש והעולם יטעו ויבואו לידי ברכה לבטלה.

של"ה.

ועי' א"ר סי' רכ"ו ס"ק י"ג. כתב מ"ח סי' רכ"ה ס"ק י"ד עתיד אדם ליתן דין על שראה איזה מין מן מיני מגדים ולא אכל והוא בירושלמי ר"א חש לה ואכל מכל מין חדש של כל שנה ע"כ.

וכל דבר שמברכין עליו ראוי לאחוז בימין בשעה שמברך. כל בו.

ואל יתחוב בסכין. מ"א סי' ר"ו סק"ו.

ועי' בשו"ת מהר"י אשכנזי סי' ט' דאין לברך שהחיינו על האתרוג אחר הבישול והטיגון כיון שבירך על האתרוג בשעת נטילתו למצוה ונהנה ממנו ע"ש. וכן כתב בספר נחלה לישראל בשם הרב הצדיק הקדוש מהר"ש מבעלז צוק"ל שפסק כן להלכה כיון שבירך בשעת נטילתו למצוה.

כתב בכ"ג בשם ספר שמע שלמה במקומות שנוהגים שעושים הלבשה לנערים יש להם לברך מלביש ערומים ושהחיינו והטוב והמטיב ע"כ. ולכתחלה אין לאכול שום פרי או שאר דברים אא"כ יודע תחלה ברכה הראויה לאותו דבר בין בתחלה בין בסוף.

וה"מ דלא גמור אבל אם הוא גמור וסבור רק שהוא מסופק בדבר מאיזה מין הוא אם הוא בפה"ע או בפה"א יאמר שהכל. עמק ברכה: (ריב) טעם.

שאין מברכין ברכה לאחר הלימוד כמו שמברכין על המזון לאחריו) כיון דהגיית התורה כל היום וכל הלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה ע"כ לא שייך לברך לאחריו. ארחות חיים סי' מ"ז בשם הב"י: (ריג) טעם.

שעל ענבים בעודם בוסר כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן אעפ"י שראוין לאכילה אינן נחשבים עדיין לפרי העץ ומברכין עליהם בפה"א כיון שאינם עיקר הפרי. שאין עיקר פרי הגפן אלא כשראו לעשותו יין.

אינם נחשבים עדיין לפרי העץ אלא כשאר פרי האדמה מברכין עליהם בפה"א. אבל שאר כל אילנות מיד שיוציאו הפרי ורוצה לאוכלו נחשב בפה"ע דלהכי קאי רק שלא יהי' מר או עפיץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפי' ע"י הדחק.

לבוש סי' ר"ב סעי' ב' (ריד) טעם. שאין מברכין על הטובא"ק ששואפין בחוטם.

לפי שאין בו ריח ראוי לברכה וכן העשן מטובח"ק. וטובא"ק שהעשן ממנו יש לו ריח טוב מבושם ראוי למנוע ממנו בלי ברכה תחלה על בשמים ממש.

וטובא"ק שבה מים ששרו בהם בשמים יותר מעת לעת או ששלקו בהם בשמים אולי שצריך לברך. ע"כ נכון שלא לברך ושלא לשאוף כלל טובא"ק שבה מים ששרו בהם בשמים וטובא"ק שהי' מונח בין הבשמים וקלט הריח אין לברך עליו דהוי ריח שאין לו עיקר.

אשל אברהם להגאון הקדוש מבוטשאטש צוק"ל סי' רט"ז ועי' באר היטב שם ס"ק י"ג: (רטו) טעם. שאין מברכין על עשב שקורין טובא"ק שנותנין לתוך השפופרת ומדליקין אותו ושואבין העשן לתוך פיהם וחוזרין ופולטין אותו.

ע"י בס' מ"ב סי' ר"י שכתב דאם ה"י בימי רז"ל בעלי התלמוד אפשר שהיו קובעים ברכה אלא דהאמת הוא דכיון שהוא ענין מחודש ודאי דליכא ספיקא שאין לברך עליו עכ"ל: (רטז) טעם. שאין מברכין ברכה על הצדקה כמו על שאר המצות.

מפני שצריך ליתן בשמחה והמון עם רובה דרובה אינם נותנים בשמחה ע"כ אין מברכין על הצדקה. מאור ושמש פ' פנחס בשם הרב הצדיק מוהר"ר מנחם מענדיל זללה"ה מפריסטיק: (רי"ז) עוד טעם.

שאין מברכין על נתינת צדקה. כי שמא יחזור בו העני ולא ירצה לקבל.

אשל אברהם סי' רכ"ג בשם הפוסקים וטעם שאין מברכין על הצדקה שנותנין לקופת מתן בסתר. משום דאז אין גמר המצוה דהעיקר גמר עשיית המצוה צדקה בעת שמקבל העני.

ארחות חיים סי' צב: (ריח) טעם. שאין מברכין שהחיינו על הריח.

משום דמהריח הנשמה נהנית והנשמה הוא נצחיית ואין שייך לברך שהחיינו. כרם שלמה בשם ספר בגדי ישע: (ריט) טעם.

שאין מברכין ברכה אחרונה על הריח. משום דהנאה מועטת הוא שנפסק מיד ודומה למאכל שנתעכל במעיו.

רש"י נדה דף כ"ב. וע"י מ"א סי' רי"ו ס"ק א' דמה"ט אין מברכין עליו שהחיינו. עוד טעם.

דאין מברכין חלא על דבר שהגוף נהנה ממנו. כל בו (רכ) טעם.

שלא תקנו ברכה על שמיעת קול שיר כמו שתקנו על הריח ועל שמיעת בשורות טובות. לפי שכל ההנאות נשאר רושם התועלת בגוף אף משיעבור זמן הפעולה.

אבל השיר משמח בשעת שמועה ברוחני ומשיעבור לא ישאר תועלת גשמי וה"ל כדבר שאין בו ממש דמש"ה ריח שאין בו עיקר אין מברך עליו. הלכות קטנות.

ח"ש סי' ק"ס: (רכא) טעם. שאין מברכין על מצות כבוד אב ואם.

משום דאפשר למעקריה לעשה שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול כאותה שאמרו פרק אלו נערות. שיורי ברכה סי' ר"מ אות א' בשם הרשב"א: (רכב) טעם.

שאין מברכין על בדיקת הסכין. שמא ימלך ולא ישחוט.

באר היטב סימן י"ח סק"ו: (רכג) טעם. שא"צ לברך על מצות בדיקה כשבדקין את הריאה.

משום שאם ימצא טריפה ופורש מלאכול מקיים הלאו והבדיקה שלא לפגוע בלאו ואין מברכין על הלאוין. ומאי שמברכין על העריות.

אגב עשה דקידושין ומה"ט מברכין על כטבילה ולא על הגעלה. משום שהטבילה מצות עשה והגעלה מצות ל"ת שלא לאכול נבילות.

עיין ראש אפרים סי' ל"ט ס"ק י"ט: (רכד) טעם. מה שאין נזהרין בברכה הרואה לחבירו לאחר שלשים יום שחביב עליו הרבה ושמח בראייתו לברך שהחיינו.

מפני שחביריו כאלו הם מעוטים. אכן לאחיו ולאחותו וכ"ש לבנו ובתו או אביו ואמו דמסתמא חביבין עליו ביותר הוי חיוב גמור לברך.

ואם לא ראם תוך י"ב חודש מברך. בא"י אמ"ה מחיה המתים.

יוסף אומץ אות תנ"א. ועיין לקוטים סעי' ס"ג: (רכה) טעם.

שאין מברכין על עשיית דין. אע"ג דמצות עשה הוא דכתיב ושפטתם צדק.

משום דדילמא לא מקבלו בעלי דינן ההוא דינא עלייהו אי נמי מחלו להדדי מאי דתבעי ומיעקר ליה עשה וליתיה כלל. אבודרהם: (רכו) טעם.

שאין מברכין על השבת גזלה ורבית. ועזיבת לקט שכחה ופאה לפי שהיא מצוה הבאה בעבירה.

דכתיב וכרמך לא תעולל וגו'. ואם לקטת לעני ולגר תעזוב אותם.

ואם לא לקט ולא כלה אלא עזב מעיקרא דלית בהו לא עבירה לא מברכין עליהו משום דלית בהו מעשה. אי נמי משום דמחלו עניים גבי' ועקרי לי' לעשה.

וכגון השבת העבוט דכתיב לא תבוא אל ביתו לעבוט ואם באת לביתו ונטלת עבוטו השב תשיב לו את העבוט. שם: (רכז) טעם.

שאין מברכין על השמטת כספים וקרקעות. מפני שאין בהם מעשה.

שם: (רכח) טעם. שאין מברכין על הוכחת חבירו.

דהא אמרינן תמה אני אם יש בדור הזה מי שראוי להוכיח ומי שמקבל תוכחה. שם: (רכט) טעם.

שהרואה המה בתקופתה והוא מכ"ח שנה לכ"ח שנה והתקופה בתחלת ליל ד' כשרואה אותה ביום ד' בבוקר מברך בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית. מפני שאז היא עומדת בנקודה שהיתה עומדת בתחלתה לתותה ברקיע במעשה בראשית שבד' נתלו המאורות.

לבוש סי' רכ ט ופ"מ שם ס"ק ה'. כתב מ"א דאם לא בירך עד אחר ג' שעות לא יברך שכבר עברה אז ממקומה ע"כ.

ופ"מ שם כתב דעד חצות יברך בלא שם ומלכות ע"ש: (רל) טעם. שהרואה מלכי ישראל אומר ברוך כו' שחלק מכבודו כו' ועל מלכי אומות העולם מעכו"ם אומר שנתן מכבודו כו'.

משום שישראל הם חלק אלוה ודבקים בו לכן אומר שחלק. מ"א סי' רכ"ד סק"ד: (רלא) טעם.

מה שאין אנו נוהגין לברך על אילנות טובות ובריות טובות שככה לו בעולמו. וכן אין אנו מברכין על כושי וננס ופיל וקוף משנה הבריות.

משום דאין מברכין אלא בפעם ראשון שהשינוי גדול עליו כדאיתא בש"ע סי' רכ"ה וכבר כתב המ"א בשם רדב"ז גבי שהחיינו אם לא בירך באכילה ראשונה שוב אין מברך וה"ה בכל הברכות דכמו דהתם הברכה הוא על השמחה וכבר עברה ה"ה בכולם וכיון שאנו רגילין תמיד בזה אין לנו שינוי גדול.

ח"א כלל ס"ג: עניני תפלת מנחה (רלב) טעם. שקורין לתפלה שאחר חצות תפלת מנחה. מפני שבשעה עשירית מן היום שנברא בו ארם הראשון חטא וזה לרוח היום ומתרגמינ' למנח יומא אבודרהם: ועי' ליקוטים סעי' קי"ז. קי"ח.

קי"ט: (רלג) עוד טעם. דהנה תפלת שחרית צריך אדם להתפלל על זה שהחזיר לו נשמה וגם עשה לו הש"י כמה טובות היינו השמש המאיר ועוד כמה דברים ותפלת ערבית גם כן מחויבים אנו להתפלל על מה שאנו נותנים להשם יתברך הנשמה בפקדון ומאמינים שמהבורא ברוך הוא הנאמן בפקדונו בודאי יחזיר לנו כרצונו אבל תפלת מנחה אין אני מחויבים להתפלל רק שאנו מנדבים אותי ולכך נקרא נשין מנחה שהוא לשון נדבה.

קדושת נוי פרשת חיי שרה: (רלד) טעם. שמשש שעות ומחצה ולמעלה נקראת מנחה גדולה.

כי הן עוד היום גדול. ועוד שעמה מרובין בערבי פסחים.

כי משעה זו דיקח מצותיה בערבי פסח) שחל להיות בע"ש. ועוד שכתר מלכו של עולם באותו פרק הולך וגדול בשחיטת פסחים.

וטעם.

אאא שעות ומחצה ונמעלה נקראת מנחה קטנה. לפי שעל תמיד של שחר הושלמו הקרבנות כולם.

ותמיד של בין הערבים קרב יחידי. אנפסי זוטא סם "ע ז"ל ברכות פ"ד.

ועי' שערי תשובה סימן קי"ט סק"ג בשם כזיהר שאין לומר תפלה על מזונות בתפנת המנחה ע"ש: עניני תפלת ערבית (רלה) טעם. שנקרא התחלת הלילה כרב.

כי אז מתעיררום הס"א הנמשכים מערב רב. אור צדיקים: (רלו) טעם.

שלא התקין יעקב תפלת ערבית עד עכשיו: עפ"י מה דאיתא שבת דף י"א דת"ח שתורתן אומנותן א"צ להפסיק מד"ת לתפלה. ולכך עד עכשיו הי' יושב בבה"מ של שם ועבר גם בלילה לא נתן שינה לעיניו והי' תורתו אמונתו כדאי' במדרש לא הי' צריך להפסיק לתפלה.

אבל במקום שהוא בא בדרך ולא הי' עוסק בד"ת ולכך ויפגע במקום. התקין תפלת ערבית מעשה רוקח.

ועי' ליקוטים סעיף ג' בהשמטות בד"ה בס' מצודות דוד: (רלז) טעם. שמסיר הטלית מעל הראש בשעת מעריב.

כדי שלא אתו למטעי לומר שיש מצוה ודאי בציצית בלילה. אשל אברהם להגאון הקדוש מבוטשאטש זצוק"ל סי' כ"א.

ועי' מ"א סי' י"ח סק"א ופ"מ שם: (רלח) טעם. שנהגו בקצת מקומות לומר שיר המעלות הנה ברכו כו' קודם ערבית.

ע"פ מ"ש בברכות דף ה' אלא אם הי' רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה ואח"כ קורא ק"ש ומתפלל וה"ט כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ובחרו במזמור זה דכתיב בי' העומדים בבית ה' בלילות. ומה"ט אם מתפללים מנחה ומעריב סמוכים אין לומר המזמור כיון שהתפלל מקודם וקודם תפלת המנחה אמר אשרי דהוי כמו ד"ת והם סמוכים זה לזה תו א"צ.

א"ר סימן נ"ד סק"ד וסי' רל"ז סק"ד. ועי' מחצית השקל שם ס"ק א': (רלט) טעם. שאומרים והוא רחום בתפלת ערבית. לפי שהפושעים הם לוקים בין מנחה למעריב ואומר על המלקית שלש פעמים והוא רחום ע"כ מכריז החזן והוא רחום יכפר עון. ספר המנהיג: (רמ) עוד טעם. לפי שאין במעריב קרבן לכפר העון אבל ביוצר ובמנחה שישהקרבת תמידין שהן מכפרין א"צ לאומרו. פרדס סי' ב' בשם ר' אליעזר הגדול (רמא) טעם. שאומרים כרוך ה' לעולם אמן ואמן בתפלת ערבית.

לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם שמונה עשרה הזכרות כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה ותקנו אחריהם יראו עינינו ונפטרים בקדיש. והשתא נמי שמתפללין ערבית בבה"כ לא נתבטל המנהג הראשון.

טור סי' רל"ו ועי' תוס' ברכות דף ד' ע"ב בד"ה אר"י: (רמב) עוד טעם. משום שגזרו שמד על ישראל שלא יתפללו תפלת ערבית תקנו לומר י"ח הזכרות כנגד שמונה עשרה ברכות של י"ח ואע"פ שבטל השמד לא בטלה כתקנה תדע כי בליל שבת אין אומרים אותו מפני שאין מתפללין שמונה עשרה.

אבודרהם: (רמג) טעם. שתפלת ערבית אין הש"ץ חוזר ואומר.

לפי שהוא רשות ומזה הטעם אומרים קדיש להפסיק בין גאולה לתפלה. להורות דערבית א"צ סמיכה וכן הקדיש שבין המפטיר לשבעה קרואים להורות שאין ממנין הקרואין ואף כי קיי"ל דעולה למנין ז'.

מטה משה אות שפ"ח: עניני שבת (רמד) טעם. המנהג בכל ישראל לאפית לחמים לכבוד שבת.

כדי שתטול האשה חלה שבע"ש נברא אדם הראשון שהי' חלתו של עולם והיא קלקלה חלתו של עולם לכך לוקחת חלה לתקן את זה. ילקוט בראשית.

עוד טעם.

כדי לאכול פת ישראל. עי' מ"א סי' רמ"ב סק"ד: (רמה) טעם.

שנוהגין בע"ש לשבר את לחם המוציא בידים. כי יום ו' הוא ל יסוד יוסף.

וביוסף כתיב בשבר אשר הם שוברים. שמעתי: (רמו) עוד טעם.

כי רמז חיתוך המוציא לשם חת"ך הוא שם של פרנסה ומשביע גימ' חת"ך וביום הששי עש"ק כתב הש"ע שאין לאכול כדי להשביע. ע"כ אין לחתוך המוציא בסכין רק לפרוס אותה בידים.

בשם הרבהצדיק הקדוש מוהר"ר פנחס מקאריץ זצוק"ל: (רמז) עוד טעם. שנוהגין שלא לחתוך פרוסת המוציא בסכין ביום עש"ק בבוקר לפי שנוהגין לאכול בעש"ק מהחלות אשר נאפים לכבוד שבת קודש ע"כ נוהגין לפרוס בעש"ק פרוסת המוציא בידים כדי לחלק בין החלות אשר אוכלים אותם בעש"ק לבין החלות שאוכלים אותם בשבת קודש שחותרים אותם בסכין שמעתי מאדמו"ר הרב הצדיק הקדוש מאלעסק זצוק"ל: (רמח) טעם.

שעושין בשבת י"ב לחמים. דוגמת לחם הפנים ולכן כיון שגם בשבת שחל בו יו"ט היו מסדרין לחם הפנים לכן עושין הי"ב לחמים גם היום אבל ביום טוב שחל בחול אין עושין י"ב לחמים.

עי' שערי תשובה סי' רע"ד ועי' מטה אפרים סימן תרכ"ד אות נ'. (רמט) טעם.

שצריך לרחוץ במים חמין בע"ש. דוגמת הטבילה שטובלין הנשמה בנהר דינור להסיר ממנה כתמי העונות.

כן ע"י רחיצה זו בחמין בע"ש יוסר מהאדם כתמי עונותיו. דבש לפי בשם הרב תורת חיים.

ולכן ברחיצה זו יכוין להבריח הרע והזוהמא של הגוף. ורוח הטומאה השורה על האדם בימי החול יברח ממנו.

שם בשם ס' קרבן שבת: (רנ) טעם. שנקרא יום ששי ערב שכת.

לשון תערובות. כי ביום הששי יתערב שם קדושת שבת הבא.

כי ערב שבת הוא הממוצע בין השבת והחול ובו מתערבים ומתמצעים. ולכן קורין בקידוש יום הששי ויכולו השמים ביחד הגם שויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו כו' כי באמת יום הששי היא המחבר את יום השבת לחול ולרמז זה אנו קורין את ליל שבת על יום הששי שקורין בנ"א פרייטאג עי נאכט.

וכן להפך ביציאת שבת אנו קורין את ליל א' על שבת בל"א ישם גו נאכט. ולכאורה הי' ראוי להיות בהפך לקרות את ליל כניסת שבת על שם שבת וליל יציאת שבת על החול כי ה הלילה הולכות אחר היום שלאחריו רק כי מורה כנ"ל על קדושת שבת שמתערב בחול ולכן גם בליל מוצאי שבת קורין על שם שבת שקדושת שבת משפיע לימי החול.

זרע קודש פ' בראשית. וע"ל סעי' תכ"ז ועי' ליקוטים סעי' קי"א וסעי' קי"ג: (רנא) טעם.

שנוהגים שמניחים את החלות על השלחן ע"ש מבעוד יום קודם הדלקת הנרות. כדי שלא יהא השלחן בסיס לדבר האיסור ולא יהא רשאי לטלטל השלחן אבל אם מניח

קודם את החלה אז הוי בסיס לאיסור ולהיתר וההיתר חשוב יותר מהאיסור שהרי צריך לסעודת שבת.

לקוטי הלכות שבת כלל ס"ז: (רנב) טעם. שנהגו לקרות הלחמים שאופין לכבוד שבת קודש בשם חלה.

כי ע"י שקורים העיסה בשם חלה ואומרים נעשה חלה וכהנה לשונות. על ידי שם זה מדכר דכירי ליטול חלה כיון ששמה ועצמיותה של העיסה היא מזכרת.

אשל אברהם סי' ר"ס: (רנג) טעם. שנוהגים העולם לחתוך בסכין איזהו דבר אחר נטילת צפרנים.

משום דאיתא במס' נדה דאי קץ איזה דבר לית לן בה כו' והעולם נוהגים לעשות תרתי לטיבותא לחתוך איזהו דבר וגם לשרפן. תו"ש: (רנד) טעם.

שצריך לשרוף הצפרנים משום דקודם חטא אדם הראשון הי' מלבושו ציפורן. וכשחטא נתפשט ממנו ולא נשאר ממנו רק הצפרנים ומאחר שהאשה גרמה שנתפשט המלבוש לכך מה שנשאר מהם יש לחוש להתענש בו האשה.

באר היטב סי' ר"ס ס"ק ב': (רנה) טעם. שאמרו ז"ל בצפרנים שורפן חסיד.

כי שריפת הצפורן מזקת לאדם וכן כל דבר הבא מן האדם ולכך הוא חסיד שמחמיר לשורפן אע"ג שמזיק לו. תוס' נדה דף י"ז ע"א בד"ה שורפן חסיד בשם הערוך: (רנו) טעם.

שאומרים שיר השירים בע"ש. עפ"י זוה"ק פ' (נח) וז"ל תלת זימנין ביומא רווחין לחייבי גיהנם בכל פעם שעתא ופלגא בשעה שישראל מתפללין ואומרים איהש"ר ולבחר חייבין לאשייהו.

וידוע דביום השבת אית להון נייחא כל כ"ד שעות לילה ויום ובששת ימי החול יש קמ"ד שעות ואית להון נייחא בכל יום ד' שעות וחצי עולה לששת ימים כ"ז שעות אית להון רווחא ונייחא וא"כ נדונין בכל שבוע קי"ז שעות במכוון לכך אמר שלמה קי"ז פסוקים בשה"ש להנצל בזה מן דינא של גיהנם קי"ז שעות.

ובזה דרשו רז"ל הנה מטתו שלשלמה כו' מפחד בלילות מפחדה של גיהנם הדומה ללילה אלמא שהי' מפחד מגיהנם לז"א קי"ז פסוקים להנצל מזה. ולכך תקנו הקדמונים לומר אותו בכל שבת כי מי שאומר אותו בכוונה שלימה ניצול מדינה של גיהנם בכל שבוע קי"ז שעות.

(עניני שבת): ק (רנז) טעם. שאסרו לשתות מים בערב שבת בין השמשות.

מפני שגוזל את המתים שיש לרשעי גיהנם מנוחה בשבת וכשהם יוצאים בע"ש הם שותין ורוחצין ומצטננין במים עד שהשותה מים באותה שעה הוצרכו לומר שהוא גוזל אותם מהם ועשו את השותה גזלן ומחוסר אמנה. (כד הקמח).

ועי' רמ"א סי' רצ"א סעי' ב'. די"א דאסור לשתות מים בשבת בין מנחה למעריב דאז חוזרים הנשמות לגיהנם.

ועי' מטה משה אות תצ"ב: (רנח) טעם. שצריך להוסיף בשבת מחול על הקודש. משום שבכניסת ליל שבת משמש מזל מאדים ולכך מוסיפין כדי שלא יתחיל שבת בשעה שמאדים משמש. יסוד האמונה: (רנט) טעם.

שתוספת יוה"כ דאורייתא ותוספות שבת דרבנן. משום שיוה"כ קיל וצריך סייג כדי שלא יבא לעבור על גוף יוה"כ.

משא"כ שבת דקדושתו חמורה ואין צריך סייג. ולכך אם חל יוה"כ בשבת אז שוב לא צריך לסייג ול"צ לתוס' מן התורה.

בשם הגאון בעל נועם מגדים עה"ת: (רס) טעם. שמדליקין שני נרות בשבת. אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור כו'. והנשים מוזהרות בו יותר כדאיתא במדרש מפני שכבתה נרו של עולם פ'י גרמה מיתה לאדם הראשון.

והרמב"ם ז"ל נתן טעם מפני שמצויות בבית ועוסקת בצרכי הבית. ועי' טור ס'י רס"ג. ונוהגין בב' נרות אף ביו"ט נגד איש ואשה. א"ר שם.

ובפעם הראשון שמקיימין המצוה מברכין שהחיינו וה"ה לכל המצות. יעב"ץ.

ועי' בס' חלת לחם ס'י ז' סעי' א' שפסק דהכלה שמפרשת חלה בפעם הראשון צריכה לברך שהחיינו. כתב א"ר ס'י רס"ב סק"ג דיש לכסות בשבת כל השלחנות אפילו בחדר שאין אוכל שם.

וע"ל סעי' תתמ"ד: (רסא) טעם. שמשימין היד לפני הנר אחר הדלקה בע"ש ומברכין ואח"כ מסלקין היד.

כיון דהמנהג כהי"א שמברכין אחר הדלקה ע"כ משימין היד לפני הנר שלא יהנה ממנו עד לאחר הברכה כדי שיהא הברכה עובר לעשייתו. רמ"א ס'י רס"ג סעי' ה'.

וטעם.

היש אומרים שמברך אחר הדלקה. משום דאי תברך קבלה לשבת ואסורה להדליק וא"כ ביו"ט תברך ואח"כ תדליק כ"כ בסוף ספר הדרישה בשם אמו.

אבל אין חכמה לנשים דלא חלקו חז"ל. מ"א שם ס"ק י"ב: (רסב) טעם.

שפותחין בליל שבת בארצות הללו לכו נרננה וגומרים ו' מזמורים מן צ"ה עד צ"ט וכ"ט. כנגד ו' ימי החול.

ובשבת מתפללין שבע. דוגמת חתן ביום חתונתו שמתברך בז' ברכות.

יעב"ץ: (רסג) טעם. שיש נוהגין לחלק עשבים בבהכ"נ בע"ש להריח בהם ולברך עליהם.

משום קבלת נשמה יתירה שנהנית מן הריח. מטה אפרים ס'י תרכ"ה סעי' ל"ו.

וע"ל סעי' ת"ט: (רסד) טעם. שפותחים בקבלת שבת לומר לכו נרננה וכו' למי אומרים לכו וכו' הו"ל לומר נלכה ונרננה וכו'.

רק כיון שבכל ימות החול יש שליטה לחצונים ע"כ אז זמן הדמוי' וצריכין להסתיר כו' אבל בשבת שבטל שליטתם אנו אומרים להחצונים לכו לדרככם כי עתה אינו זמן שליטתכם רק עתה הוא הזמן שליטתינו לכן נרננה אנחנו לד' וכו'. בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר שמעון מיעריסלאב זצוק"ל: (רסה) טעם.

שיש נוהגין להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בע"ש קודם שתשקע החמה. לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה חרדים: (רסו) טעם.

שאין אומרים והוא רחום קודם ערבית כמו בחול. משום שכוונת אמירתנו פ' והוא רחום הוא לפי שתפלת ערבית נגד אברים ופדרים שכיפרו על עונות ישראל וכמ"ש לא לן אדם בירושלים ועון בידו תמיד של שחר מכפר כו' לכן אנו מחלים פניו ית' יהיה שילום פרים שפתינו בתפלת ערבית והוא רחום יכפר כו'.

משא"כ בליל שבת שלא הי' מקריבים אברים ופדרים לכן א"א והוא רחום כו'. ב"י סי' רל"ז: (רסז) טעם.

למה חותמין בשבת ופרוס ואין חותמין שומר עמו ישראל לעד מפני שאומר במדרש שבשבת אין צריכין שמירה שהשבת שומר. טור סי' רס"ז: (רסח) טעם.

שנוהגין לומר בע"ש בערבית ושמרו בני ישראל וגו' בין גאולה לתפלה. לומר שאם ישמרו שבת אין צריכין שמירה והוא ג"ר מעין גאולה שאם שמרו ישראל ב' שבתות מיד ננאלין.

(שם): (רסט) טעם. שאומרים במועדים וידבר משה את מועדי ה' וגו' תיכף לחתימת הפורס סוכת שלום עלינו.

כלומר שיפרוס סוכת שלומו עלינו אם נשמרהו כראוי. אבודרהם: (ער) טעם.

שבחתימת שבת אין מזכירין ישראל כמו בימים טובים אלא בשבת בלבד. מפני שהשבת קדמה לישראל שנאמר כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש וכתוב ראו כי ה' נתן לכם השבת.

שהי' כבר.

(שם): (רעא) טעם. שתקנו לומר אחר התפלה עוד הפעם ויכלו.

לפי כשחל יו"ט בשבת אין אומרים אותו בתפלה שמתפללין אתה בחרתנו ואז צריכין לאומרו מפני שלא אמרוהו בתפלה ואגב זה תקנו לאומרו בכל השבתות. תוס' פסחים דף ק"ו ע"א ד"ה זכרהו: (רעב) עוד טעם.

כדי להוציא מי שאינו בקי. ונהגו לומר אותו בקול רם ומעומד.

וטעמא.

משום שהוא עדות להקב"ה על מעשה בראשית וכתוב ועמדו שני האנשים ודרשינן אלו העדים שצריכין להעיד ביחד ומעומד. עור סי' רס"ח ועי' לבוש שם סעי' ז': (רעג) טעם.

שאומרים ברכת מעין ז'. משום סכנת מזיקין שבת כנסיות שלהם היו בשדות ותקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרין לבא לבהכ"נ שיסיימו תפלתם בעוד שהש"ץ מאריך. טור שם.

וביו"ט שחל בשבת אומרים אותה ג"כ אבל אין צריך הש"צ להזכיר בה אותה י"ט שלא תקנו אלא בשבת וכיון שאין הטעם אלא משום סכנה מאי דתיקון תיקנן ואין להוסיף עליה. שבת דף כ"ד ע"ב ועי' לבוש שם סעיף ט'. וטעם.

שלא תקנו לאומרה בשאר לילי החול ולילי יום טוב שג"כ יש לחוש משום סכנת מזיקין. משום דבשאר לילי החול היו עסוקין כל איש במלאכתו וכשגמר מלאכתו מתפלל ערבית בביתו ולא היו באים לבהכ"נ ולפיכך אין שם חשש. אבל בלילי שבתות היו באין לבית הכנסת וחששו חכמים משום סכנת מזיקין. אבודרהם: (רעד) טעם.

שאינן אומרים ברכת מעין שבע בבית חתנים ואבלים. משום דליכא טעמא דמאחרין לבוא שיהי' נזוקין.

א"ח סימן רס"ח סעיף י' ועי' מ"א שם ס"ק י"ד דבמקום שנוהגין לאמרה אין למחות בידם. ועיין קני מנורה שם ס"ק י"א וז"ל ומזה למדו אחרונים למנין שאינו קבוע דאין אומרים אבל מכוונת האר"י ז"ל החיוב לאמרה בכל ענין ע"ש. ויחיד אין לו לפתוח ולחתום בברכה אלא מתחיל מגן אבות כו' עד זכר למעשה בראשית. תשב"ץ: (רעה) טעם.

שאינן אומרים במה מדליקין ביו"ט שחל להיות בע"ש. מפני שאין יכולין לומר עשרתם לפי שאין מעשרין ביו"ט.

ונוהגין שאין לאומרו לא בשבת שבחזה"מ ולא בי"ט שחל להיות בשבת משום לא פלוג דבי"ט שחל להיות בע"ש. לבוש סי' ע"ר.

וע"ש סעי' תפ"ז סעי' ג': (רעו) טעם. ששורין הצמוקין במים ג' ימים אף דבכל מקום קימ"ל דשיעור כבישה הוא מעל"ע.

מ"מ לענין קידוש וברכה ראוי, להחמיר כדעת האומרים דאין כבישה פחות מג' ימים. (רלב"ח): (רעז) טעם.

שצריך לקדש. לפי שנאמר זכור את יום השבת לקדשו.

כלומר זכרהו זכירות שבת וקידוש. וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש וביציאתו בהבדלה.

רמב"ם פכ"ט. ועי' רוקח סי' רצ"ז כתיב מקרא קודש יהי' לכם.

מכאן שמקדישין ביו"ט: (רעה) טעם. שנהגו לקדש בזמן הזה בביהכ"נ אע"פ שאין אורחים אוכלין שם.

כדי להסדיר להמון העם סדר הקידוש הצריכין ללמוד אותו דלא גרע מתפלת של פרקים
שצריך להסדיר. כלבו סי' נ"ח: (רעט) טעם.

שנותנים מפה על השלחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביו. כדי שלא יראה הפת
בשתו שהוא מוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו' ואנו מברכין על היין קודם לו לפיכך
מכסין אותו שלא יראה בשתו.

טור סי' ער"א: (רפ) עוד טעם. כי היכי דתיתי הסעודה ביקרא דשבתא ולטעם זה לא
יגלהו עד אחר הקידוש אבל לטעם הראשון מיד כשברך בפה"ג רשאי לגלותו.

מ"א שם ס"ק כ': (רכא) עוד טעם. זכר למן שלא הי' יורד בשבתות וי"ט והי' טל מלמעלה
ומלמטה והמן בנתיים.

תוס' פסחים דף ק' ע"ב בד"ה שאין ועיין תוס' פסחים דף קט"ז ע"א בד"ה מה ועי' ט"ז
שם ס"ק י"ב: (רפב) טעם. שחייבו חז"ל לקדש על היין.

הואיל והכלה נכנסת לחופה צריך לשמחה ולהמשיך לה אצילות רוח הקודש ממקום
יניקתה סוד פחד יצחק ששם סוד היין המשמח אלקים ואנשים כדאיתא פרק כיצד
מברכין אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מנין שאין אומרים שירה אנא על היין
שנאמרהחזלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלקים במה
משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין תולעת יעקב: (רפג) טעם.

לשבח למה מקדשין את השבת דוקא על היין. ולמה מברכין בפה"ג והלא יין הוא נקרא.
ולמה דוקא מקדשין על היין בסעודה הא' ולא בסעודה ב' וגו'. ולמה מתחילין ביום הששי
כו'.

רק דהענין הוא כך כי אדה"ר חטא בההוא שעתא כדאיתא בגמ' אדה"ר נברא בע"ש
ובשעה י"א סרח ושעה י"ב הי' שעת הכנסת שבת דמוסיפין מחול על הקודש וכשחטא
אדם טימא כל הארצות וגרם שסילק השכינה מלמטה למעלה וכבר נודע דעת חכמי אמת
דבשעה שמקדישין את השבת השכינה יורדת למטה ועומדת למעלה משלחנו.

וע"י שחטא אדה"ר וטימא כל הארצות ולא יכלה השכינה לירד למטה בההוא שסרח
דהוא שעה י"ב. לכך תקנו לברך על היין לתקן חטאו כי בגפן חטא אדה"ר שאכל בלא
ברכה כדאיתא ב"מ.

ולכך מזכירין בדבר גפן ולא יין להורות שהברכה זו הגפן היא תיקון הגפן שחטא בו
אדה"ר מה שאכל בלא בוכה. אמנם סברה זו ליתא אלא אם נאמר דמוסיפין מחול על
הקודש וכדלעיל ולהורו' זה מתחילין יום הששי.

דמינה ילפינן דמוסיפין מחול על הקודש. כתונת פסים: (רפד) טעם.

שיש נוהגין שלא לקדש בתחלת ליל שבת (משעה ו' עד שעה ז'). עי' רש"י במס' שבת
דף קכ"ט ע"ב שכתב שמתחלת יום ד' נתלו מאורות ברקיע.

וכן ז' כוכבי לכת שסימנם שצ"ם חנכ"ל וכל אחד משמש שעה אחת ואח"ז משמש שעה כוכב שאחריו וכן חוזרים חלילה נמצא תחלת יום ול משמש שעה א' כוכב נוגה. ואחריו כוכב.

ואחריו לבנה. אח"ז חוזרים חלילה שצ"ם חנכ"ל הרי עבר מיום ו' עשרה שעות נשאר מן יום שתי שעות ומשמש בהן שבתאי ואחריו צדק ואחריו מאדים א"כ צדק משמש סוף יום הששי שהוא שעה י"ב ומאדים שאחריו תחלת ליל שבת (משעה ו' עד שעה ז) והוא ממונה על חורבן ומלחמה והיא במשלת ס"ם ועי' ברש"י עירובין דף כ"ו.

ואין זה אלא בזמן שיום ולילות שוים שתחלת שעה שביעית מן שעות ההשואה. והיא שעה א' מן יום אז משמש נוגה וכן בשעה ששית אחר חצות היום משמש מאדים.

מחצית השקל סי' ער"א סק"א. וע"ל סעי' רנ"ח: (רפה) טעם.

דאין לברך על כוס פגום ואע"פ שנשאר בו יותר משיעור רביעית משום דמחזי כמאן דמברך אשירי כוסות. אבודרהם.

(רפו) טעם. שאין לברך על המים.

כי הפכים הם לכוונת הכוס שהוא עקרו אש ודין. ומים הם הפוכן שהם רומזים לרחמים גמורים ולחסד משא"כ בשאר משקין שמעורבין במיני' הרבה כמו העטר' שהיא כלול' מכולן.

וע"ל סעי' קפ"ה ולבוש שם: (רפז) טעם. שהקנו קדושה והבדלה וברכת חתנים בתר בורא פרי הגפן.

משום דכיון דצריך לקדש ולהבדיל לא אפשר למיכל עד דמקדש ומבדיל והוי צורך אכילה ומשום הכי לא הוי הפסקה. וכן נמי הני ברכות דחתן דחובה הן עליו ועל היושבין שם לברוכי קמי קב"ה מעין אכילתן ושמחתן וכיון דהכי הוא צורך אכילה נינהו אבל שאר מילי אפ"י דברי תורה הפסיק בה צריך לחזור ולברך.

כל בו סי' ל"א: (רפח) טעם. שאומרים.

יום הששי.

כדי להשלים ע"ב תיבות. עי' מ"א סי' ער"א ס"ק כ"ב: (רפט) טעם.

שנוהגין לומר ויכלו קודם הקידוש. כדי להוציא את בניו ואת ב"ב שלא הי' בבהכ"נ ולא שמעו כשאמרו הציבור ויכלו.

תוס' ע"פ.

דף ק"ו ע"א ד"ה זכרהו. (וע"כ מתחילין בבהכ"נ בפה"ג): (רצ) טעם.

שמברך על היין תחלה ואח"כ מברך על היום. משום שהיין גורם לקידוש היום.

ועוד כי ברכת היין היא תדירה וברכת היום אינה תדירה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. אבודרהם.

(רצא) טעם. שאומרים סברי מרנן.

רבו בו הטעמים. והטעם.

הנכון הוא על שם דאמרינן בפרק כיצד מברכין בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי ועכשיו שבית הבליעה פנוי הוא אומר היש בדעתכם רבותי לשמוע הברכה ולכוין דעתכם לצאת בה ידי חובה והן עונין לחיי בלשון התלמיד ר"ל הן. אבודרהם: (רצב) טעם.

כשיש בידו כוס של קידוש או הבדלה הוא אומר סברי מרנן והקהל אומר לחיים מפני כשהיו דורשין לעדים על העבירה שאדם עושה וכששכין מלחקור אומר להם סברי מרנן (פי' איך אתם סוברים אם הוא חייב מיתה או לא) והם אומרים אם לחיים ואם למיתה ואם הוא מחויב סקילה מביאין לו יין טוב וחזק ומשקין אותו כדי שלא יצטער מן הסקילה ובאין העדים ועוקדין לו ידיו ורגליו ושמן אותו בבית הסקילה ולוקחין העדים אבן אחת גדולהשימות בה ושמן אותה על לבו.

ע"כ אם אומר הש"ץ סברי מרנן אומר הקהל לחיים כלומר כי לחיים יהא הכוס. מדרש תנחומא פ' ויקהל: (רצג) טעם.

שאומרים סברי על היין ולא על השכר. משום שהיין הביא קללה לעולם בימי נח שנשתכר ונתארר בנו כנען.

ע"כ אנו אומרים סברי כלומר תבינו שבדעתי לשתות ובדעתכם אשתה דלא יזיק וע"כ רגילין להשיב אחריו לחיים. עי' עטרת זקנים סי' קפ"ט: (רצד) טעם.

שאיין מרשין אלא על הפת ואין מסבירין אלא על היין. לפי שלחם הוא רשות שאם רוצה שלא לאכול לחם אפי' בשבת הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולן דעתן.

אבל בברכת המזון וקידוש והבדלה שהן חובה אין צריך לומר ברשות אלא סברי מרנן או סברי מורי או רבותי כלומר תנו דעתכם על הברכה כדי לצאת בה ידי חובתכם. שבלי הלקט אות ק"מ: (רצה) טעם.

שאיין אומרים בשבת אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון כמו בימים טובים. לפי שבמרה נצטוו על השבת שנאמר שם שם נו חק ומשפט ושם נסהו ואמרו ז"ל שבת ודינין במרה אפקוד ועדיין לא בחר בהם הקב"ה עד שנתן להם התורה אבל כשנצטוו על ימים טובים כבר נתן להם התורה ובחר בהם ולכך אין אומרים בשבת אשר בחר בנו וגם אין אומרים בשבת ורוממנו לפי שקאי על הנסים גדולים שדליתני על אויבי ולכן ארוממך וימים טובים נצטוו בהם ע"י נסים ונפלאות שעשה עמהם הקב"ה אבל שבת לא נצטוו בו ע"י נסים ונפלאות אלא על שם ששבת בו ממלאכה ולכך א"א בשבת ורוממנו מכל לשון.

אבודרהם: (רצו) טעם. שאנו אומרים בהקידוש זכר ליציאת מצרים.

לפי שאינו חוזר על השבת אלא למקראי קודש שהשבת תחלה למקראי קודש שהם זכר ליציאת מצרים אבל השבת אינו אלא זכר למעשי בראשית. סדר היום: (רצז) טעם.

שהנשים חייבות בקידוש. אע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא משום דאתקש זכור לשמור והני נשי הואיל ואתנהו בשמירה איתנהו בזכירה.

ברכות דף כ' ע"ב: (רצח) טעם. שנהגו למזוג היין לבהמ"ז ולקידוש באלו הארצות אף שאין היינות חזקים.

משום שהיין הביא יללה לעולם וכאשר מחבר היין למים אין היין מוכן עוד לילול אלא לברכה. אלי' רבה סי' קפ"ג ס"ק ב'.

עוד טעם.

כי יין הוא גבורה ומים מצד החסד. ולכן הנהגתי בביתי בקידוש ובהבדלה ובכל מין ברכה שהיא על היין.

ליצוק בתוכו בג' פעמים לפחות ג' טיפין מים. שפת אמת פ' כ"ח: (רצט) טעם.

דבקידוש אין לברך ב"א אחריו קודם הסעודה אף דבהבדלה אמרינן דצריך לברך ברכה אחרונה קודם שיטול ידיו מטעם שאין היין בא לצורך אכילה אלא לצורך מצוה. שאני קידוש דצורך סעודה דאין קידוש אלא במקום סעודה.

מ"א סי' רצ"ט ס"ק י"א: (ש) טעם. שיהי' הקידוש כמקום סעודה.

דכתיב (ישעי' נ"ח) וקראת לשבת עונג במקום עונג תהא הקריאה של קידוש. רשב"ם פסחים דף ק"א ע"א ועי' נועם מגדים דה"ה ביו"ט צריך להיות הקידוש במקום סעודה.

ורפואות הקידוש שהשותה יתן ע"ג עיניו. פ"מ סי' רס"ט ועיין טור וב"י שם.

ועי' תוס' פסחים דף ק' ע"ב בד"ה ידי: (שא) טעם. שצריך לשתות בקידוש מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית.

כדי שיהנה מכוס של ברכה דאל"כ הוי ברכה לבטלה ושיערו חז"ל דלא מקרי של הנאה בפחות מלא לוגמיו. לבוש סי' ער"א סעיף י"ג.

ועי' תוס' שבת שם ס"ק ל"ז דשאני ברכת הנהנין דצריך לברך אפי' על משהו משום דבדידיה תליא מלתא דאי בעי שתה ואי בעי לא שתה א"כ כיון שהוא רוצה בכך לשתות כל שהוא הרי ניחא לי' בהכי ואחשביה לגבי אבל כוס של חובה דלאו בדידיה תליא מלתא דהא חובה עליו לשתית אף אם אינו רוצה לכך שפיר שיערו במלא לוגמיו דוקא דהאי שיעורא הוי הנאה לרוב בני אדם.

ולפי טעם זה אין שתיית שנים מצטרפות (ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כלם. א"ח סי' ק"ץ סעי' ד') ולדעת הי"א דשתיית שתיים מצטרפות.

הטעם.

הוא דשיערו כמלא לוגמיו. משום דחז"ל חלקו כבוד לכוס של ברכה דבעינן שיעורא טפי והיינו כמלא לוגמיו ע"ש.

ונראה דאם אינו יכול לשתות מלא לוגמיו יש לו ליתן לשתות מכוס זה גם לאחד מהמסובין או לב' עד שבטעימת כולם יהי' מלא לוגמיו: (שב) טעם. שחייבו לבצוע על שתי ככרות.

שנאמר לקטו לחם משנה והא דאינו בוצע רק אחד דאי אמרת ליבצע תרתי מתחזי כרעבתנותא. אבודרהם ועי' שבת דף קי"ז ע"ב דכיון דכל יומא לא עביד והאידינא הוא דקעביד לא מיחזי כרעבתנותא ע"ש ועי' ב"י סי' רע"ד: (שג) טעם.

למה רושמיין בשבת המוציא בסכין קודם הברכה. לפי שמבואר בסי' קס"ז שצריך לחתוך פרוסת הבציעה ואח"כ יתחיל לברך ובשבת אין חותכין כדי שיהי' הככרות שלימות ע"כ רישמיין.

לבושי שרד סי' רע"ד: (שד) טעם. דבשבת אין חותכין בככר עד אחר הברכה שמא תפול הפרוסה ולא יהי' לו לחם משנה.

תוס' ברכות דף ל"ט ע"ב בד"ה והלכתא: (שה) טעם. לאכילה דגים בשבת.

דהנה אשכחן במעשה בראשית ברכה לג' דברים בשלשה ימים זה אחר זה ברכה לדגים ביום ה' ברכה לאדם ביום ו' ברכה לשבת ביום ז והנה חוט המשולש לא במהרה ינתק. ע"כ אדם האוכל דגים בשבת לכבוד שבת יתברך בברכה המשולשת.

בני יששכר. ועי' קונטרס אחרון לטעמי המנהגים בהשמטה לסעי' שס"ח בד"ה בס' תורת אמת: (שו) עוד טעם.

לפי שהדג אין לו עפעפים ועיניו פתוחין והוא רמז שהקב"ה היא עיניו אל יראיו פקחות להשגיח עליהם ברחמים גדולים. מנחת יעקב.

ואם הערלים מיקרין שער הדגים נכון לתקן שלא יקנו דגים מ"א סי' רמ"ב סק"א: (שז) טעם. שאין מניחין תפילין בשבת.

משום דבשלש מצות נאמר אות. במילה ובשבת ובתפילין. במילה.

והי' לאות ברית ביני וביניכם. בשבת.

ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. בתפילין.

והי' לאות על ידכה והן שלשתן אות ועדות לישראל שהם עבדים להקב"ה ועל פי שנים עדים יקום דבר כי כל אחד מישראל אינו יהודי שלם אלא אם כן יש לו שני עדים שהוא יהודי הלכך בשבת ויו"ט שנקרא ג"כ אות שבת פטור אדם מלהניח תפילין כי יש לו שני עדים שהוא יהודי שבת ומילה אבל בחול חייב כל אחד להניח תפילין כדי שיהי' לו ני עדים תפילין עם המילה.

אבודרהם: (שח) טעם. שיש נוהגין שלא לומר והוא רחום בשבת ויו"ט בפסוקים מלוקטים שאומרים אחר סיום מזמור הודו לה' קראו לפני תפלת שחרית וכן בפסוקי דזמרה ובובל"צ.

כיון שנתקן נגד התעוררות הדינין דוקא כידוע וכמשמעו ע"כ יש למנוע אמירתו בשוי"ט חוץ לזמנו וחוץ למקומו שאסור לתת מקום ופ"פ לעוררם במתכוין. רק במקומו העצמי בספר תלים כשקוראין אותו הנוהגים לומר תנים תמיד.

שם ודאי אסור לדלגו לשנות המזמור ממשמעו חלילה. שו"ת יעב"ץ חלק שני סי' ק"כ. ובשערי תשובה סי' רס"ז סק"ב כתב בשם מח"ב שתחה"ק ירושלים יש קהלא קדישא המתנהגים עפ"י מנהג רבינו האר"י ז"ל בדקדוק וגם הם נהגו לאומרו וכן בחברון ובכל א"י ע"ש. ועי' מ"א ריש סי' רפ"א: (שט) טעם.

שנהגו להוסיף מזמורים בשבת. לפי שאין בו ביטול מלאכה לעם טור סי' רפ"א. ואומרים בשחרית למנצח מזמור לדוד. שמדברים מן היצירה ומהתורה שנתנה בשבת. ובזהר תרומה מבאר אותן עד"ה באורך. ואומרים רננו.

שכתוב בו בדבר ה' שמים נעשו וגו' שנשתכללו בשבת כמ"ש ויכלו השמים וגו'. ואומרים המזמור לדוד בשנותו כי המזמור הלז עשאו דוד כאשר ברח מפני שאול אל אכיש מלך גת.

ולפי שבשבת היה המעשה לכן אומרים אותו בשבת. ואומרים תפלה למשה. לפי שכתוב בו שבענו בבוקר חסדך שהוא בוקר של עוה"ב יום שכולו שבת. ואומרים יושב בסתר.

כי הוא שיר של פגעים בכניסת שבת מתעברים ומסתתרים בנת"ר וזה דוקא כשישראל שומרים שבת כהלכתה משא"כ כשאין נזהרים כראוי אז אדרבה מתגברים בליל שבת קודש לפי שהוא שעת שליטתן כו' וביחוד מאחר שמחזירין אחריהם לבטלם ולסלקם באותה השעה לכן כשמוציאין במה להאחז מתפשטין יותר וצריך שמירה מעולה לכן התקינו זה המזמור בשחרית לטהר החזיר מהם.

ואומרים הללויה הללו כו'. כי ממנו מתחיל הלל הגדול ובדין הוא לאומרו בשבת וי"ט בהיותו מדבר מנסי ה' ונפלאותיו המורים חידוש העולם ויכולת השי"ת וממשלתו ושבת ויו"ט נתייחדו להורות על זאת.

מזמור שיר ליום השבת. זה המזמור מרע"ה אמרו ורמז בר"ת בהתחנתו.

ה' מרץ נאות רמש. הוא שיר ליום הששי.

ונדרש על כניסת שבת כשסיים הקב"ה מלאכתו נתעטף בתפארת נבושו נכבוד ש"ק. וכן יסדו ביוצר תפחרת עטה ליום המנוחה לפיכך נסמך נכחן.

ואומרים נשמת. שנתקן נגד הנשמה הבאה לאדם עתה יעב"ץ.

ולכבוד ימים טובים אנו אומרים אותן כמוובשבת. (שגם הם נקראו שבתון ומקראי קודש ומקדשים אותם על הכוס כמו בשבת אבודרהם).

כל בו: (שי) טעם. שהמזמור (תהלים קל"ו) נקרא אצל רז"ל הלל הגדול.

מפני שהקב"ה יושב ברומו של עונם ומחלק מזונות לכל ברי' דכתיב בי' נותן לחם לכל בשר והיינו דבר גדול. ערבי פסחים דף קי"ח ע"א.

וטעם.

דאמרינן האי הלילא פ"י וכי מאחר דאיכא הלל הגדול שמשובח יותר דכתיב ב"י נותן לחם לכל בשר אנו מ"ט אמרינן האי הלילא על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא על הציבור לכשנגאלין. מפני שיש בו ה' דברים.

יציאת מצרים. קריעת י"ס.

מתן תורה.

שעבוד מלכיות. תחיית המתים יציאת מצרים.

דכתיב בצאת ישראל ממצרים. קריעת י"ס.

הים ראה וינוס. מתן תורה דכתיב ההרים רקדו כאילים שעבוד מלכיות דכתיב לא לנו ה' לא לנו.

תחיית המתים דכתיב אתהלך לפני ה' בארצות החיים. כד הקמח: (שיא) טעם.

שנהגו בשבת לומר ובכן ישתבח יותר מבימי החול. מפני שזה השבח נתקן על שירת הים ובשירת הים יש בה רמז לשם בן ע"ב ועניו אנו אומרים ישתבח שמך שבכחו רגע הים והוא רומז בפסוק ויסע ויבא ויט.

ובשבת שסמכנו להשירה שבח אחר והוא נשמת כל חי תברך את שמך עד בפי ישרים תתרום וכו' הוסיפו מלת ובכן והוא רמז לשם בן ע"ב של ישתבח שמך סדה"י: (שיב) טעם. שנהגו לומר קדיש אחר פסוקי דזמרה.

לפי שאין כל תיבה ואות שבתורה שאין שם המפורש יוצא מה מה שאין אנו יודעין לכך נהגו להקדיש. ספר התניא: (שיג) עוד טעם.

לפי שכבר סיימו את המצוה של פסוקי דזמרה ואח"כ יתחילו האחרת קריאת שמע בברכותיה ושמא יפסיקו לפסוק צדקה או לדבר אחר. או שמא יעכב עליהן מעכב מלקרות את שמע ויצאו בלא קדיש.

לפיכך נתקן הקדיש אחר פסוקי דזמרה. שם וע"ל סעי' נ"ה: (שיד) טעם.

שתקנו לומר אלפא ביתא ביוצר של חול ושל שבת. להודיע כי לא נתקיימו שמים וארץ ותולדותיהם אלא בעבור התורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת.

והתורה כלה יוצאה מאותיות אלפא ביתא כ"ב אותיות וזהו שאמר הכתוב נגילה ונשמחה בך ואומר במדרש חזית בך בכ"ב אותיות שכתבת בהן את התורה והפוך כ"ב ויהי בך. אבודרהם: (שטו) טעם.

שנתקן בברכת המאורות אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. משום דאמרינן בירושלמי יהי מארת.

מארת כתיב חסר בלא וא"ו. מפני שגורמין להפיל אסכרא בתינוקות.

לפיכך תקנוהו לומר ברחמיך הרבים בברכת המאורות. שם: (שטז) טעם שאון מתפללין בשבת י"ח.

מפני טורח הצבור. עוד טעם.

לפי שאר אפשר שלא יהא שם דבר שהוא צורך היום כגון פרנסה בכל יום הוא צריך. אבל מי שברך שאומרים החזנים בשבת שהוא כללי אין לחוש.

הלכות: קטנות ח"א סי' ס"ב: (שיז) טעם. למה מתפללין ג' תפלות משונות זו מזו בשבת.

אתה קדשת.

ישמח משה.

אתה אחד.

וביו"ט נא תקנו אלא אחת. אתה בחרתנו לערבית ולשחרית ולמנחה.

מפני ששבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן תקנו אתה קדשת על שם הקדושין שנותן החתן לכלה ואח"כ ישמח משה על שם שמחת החתן בכלה ואח"כ מוסף על שם התוספות שמוסיף החתן לכלה על הכתובה ועל שמתיחד החתן עם הכלה אומרים במנחה אתה אחד. וה"ר קלונימוס כתב טעם אחר ששלש תפלות אלו הן כנגד שלש שבתות.

שבת בראשית. ושבת של מתן תורה.

דכולי עלמא מודו דבשבת נתנה תורה. ושבת שלעתיד.

וכן הוא הפירוש אתה קדשת מיירי בשבת בראשית. וישמח משה מיירי בשבת מתן תורה ואתה אחד מיירי בשבת שלעתיד שאז יהי ה' אחד ושמו אחד.

אבודרהם: (שיח) טעם. למה כשחל יו"ט או אפי' ר"ח בשבת דוחין ברכה האמצעית בשמ"ע שנתקנה לשבת ואומרים ברכה האמצעית של יו"ט וכוללין בה שבת דזה הוא ח"ו כהעדר כבוד לשבת ושבת קדושתו חמורה יותר מכל המועדים.

משום דזה כבוד גדול לשבת להורות דקדושת שבת קביע"א וקיימא והוא כעין בעה"ב וקדושת יו"ט הבאה ביום השבת הוא כעין אורח הבא להתארח אצל בעל הבית. ע"כ יו"ט נקרא מקר"א קד"ש מלשון ואח"כ יאכלו הקרואי"ם היינו האורחים המזומנים ומדרך המוסר של בעה"ב לכבד את האורח יותר ממנו כו'.

ע"כ זה מורה על קדוש"ת שב"ת שגבה מעלתו שהוא כעין בעה"ב קבוע וקיים לעד ומכבד את האורח הטוב היינו יו"ט. וטעם.

שאורח מברך. כדי שיברך לבעה"ב וע"כ בסיום הברכה מקדימין של שב"ת היינו לומר מקדש השבת כי האורח בכרכתו מברך לבעה"ב.

בני יששכר. (שיט) טעם.

שיש נוהגין שלא לסיים בשחרית זכר למעשה בראשית משום דבשחרית נכלל ב' שבתות יום וליל לוחות ראשונות לוחות שניות ובלוחות ראשונות כתיב זכר למעשה בראשית ובלוחות שניות כתיב זכר ליציאת מצרים ולכך כאן כולל שניהם לא כתוב לא זכר למעשה בראשית ולא זכר ליציאת מצרים. אבל במוסף שירש תכנת שבת רצית

קרבתיה שורש בנין תיקון עולם ולכך הוסיפו זכר למעשה בראשית לוחות ראשונות
כי ששת ימים עשה ד' כו' ע"כ ברכך ולכך שייך זכר למעשה בראשית.

סידור לב שמח: (שכ) טעם. שאומרים בערבית וינוחו בה.

בשחרית בו. ובמנחה במ.

משום דבערבית הוי ככלה בבית אבי' דהשמחה תלוי' בה. ובשחרית הוי ככלה בבית
חמי' שהשמחה תלוי' בו.

ובמנחה השמחה תלוי' בשניהם. תוס' שבת סי' רס"ח אות ד': (שכא) טעם.

שאיין אומרים על הכל רק בשבת ויו"ט. משום ביטול מלאכה דעם.

לבוש סי' קל"ד סעי' ב' וע"ל סעי' קנ"ה וסעי' קנ"ו: (שכב) טעם. דנוהגין ביום שיש בו
שני ס"ת דמוציאין בב"א.

משום דאם יוציאו השניה בין קריאה לקדיש יהי' הפסק. ואם יוציאו אח"כ לא יהי'
הקדיש קאי על שניהם.

וכשאיין רק ספר אחד נכון לומר הקדיש קודם גלילה לקריאה שניה כדי שלא יהי' הפסק
כי הקדיש קאי על כל הקריאות. אשל אברהם סי' קמ"ז: (שכג) טעם.

שאיין מוציאין ב' ספרי תורות בשבת לקרות פרשה המוספין בהשני מפני שאיין בה אלא
שני פסוקים. תוס' מגילה דף כ"ג ע"א בד"ה כיון: (שכד) עוד טעם.

שאיין מוציאין ב' ס"ת בשבת לקרות פ' המוספין בהשני. מפני שצריך להפטיר בכל שבת
מענינו של יום ואי הוה קרינן בשל שבת הי' צריך להפטיר בדסליק מיניה והיינו בשבת.

וא"כ יהיו כל ההפטרות מענין א'. תוס' מגילה דף כ"ג ע"א בד"ה כיון: (שכה) טעם שהחזן
עונה אמן בקול רם קודם שיתחיל לקרות.

כדי שיבינו הקהל וישמעו כשיתחיל לקרות. הגהות מנהגים בשם מהר"ם (שכו) טעם.

שתקנו שיהי' הש"צ קורא לא העולה. כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות.

פ"ח סי' קמ"א אות ב': (שכז) טעם. שקורין בשבת שבעה.

שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבהכ"נ כל ז' ימי השבוע ולא שמע ברכו יאזין מפי
הקורין ז"פ ברכו ויצא י"ח. טור א"ח סי' רפ"ב.

וע"ל סעי' קנ"ב: (שכח) טעם. שצריכין לעמוד שלשה על הבימה כשקורין בתורה.

משום שכתוב העידותי בכם היום והתראה בפני שנים וע"כ האחד קורא והשנים מתרה
בפניהם. הגר"א.

ועי' מ"א סי' קמ"א ס"ק ח'. כתב הלבוש סי' קמ"א סעיף ד' וז"ל בעל הסגן עומד במקום
הש"י ב"ה.

שהרי מצוה לקרות למי שישר בעיניו והש"ץ הוא הסרסור במקום משה. והעולה הוא
המקבלה במקום כל ישראל ע"ש: (שכט) טעם.

שנתנו חכמים ס' להפסקת פרשת האזינו יותר משאר פרשיות התורה כגון מן האזינו עד זכור ימות עולם. השני עד ירכיבהו והשלישי עד וירא ה' וינאץ.

והרביעי עד לו חכמו. והחמישי עד כי אשא אל שמים ידי.

והששי מן כי אשא עד סוף השירה. כדי שלא יתקוטטו עם הש"ץ העולין לקרות בעבורם מפני שהם הפסקות רעות.

אבודרהם: (של) טעם. שקורין ישכבנה במקום ישגלנה אע"פ שאסור לקרות בתורה אפי' אות אחת שלא מן הכתב.

מפני שהוא הלכה למשה מסיני כמו שאמרו בפ' אין בין המודר מקרא סופרים ועיטור סופרים קריין ולא כתיבן כתיבן ולא קריין הל"מ. טור סימן קמ"א: (שלא) טעם.

שקורין בתורה ליששכר. ישכר.

מפני שליששכר היה לו כך וקרא אותו שמו יוב ובימים הקדמונים הי' אליל ששמו יוב וע"כ בא בנו בקובלנא לפני אביו על שכינה את שמו בשם ע"ז ונתן לו אות משמו הש' ונקרא שמו ישוב וע"כ קורין ליששכר בשי"ן אחד. (מדבר קדמות): (שלב) עוד טעם.

מה שיש בתיבת יששכר קרי וכתוב. דהיינו הקריאה היא בחד שי"ן וכתוב הוא בב' שי"ן ואף שאין בהמסורה הקרי והכתוב עי' בספר יצירה שכתבו בפירוש שאין להזכיר השי"ן הבי"ת בקריאה.

משום דבשני שי"ן רימזה ב' שכירות אחד שכר שנתנה שפחתה והב' שנתנה דודאים ולכך נכתב בשני שי"ן. אבל בקריאה אנו קוראים בחד שי"ן.

כדי שלא תהא רחל בושה בזה שזלזלה במשכב הצדיק כמו שפירש"י שנענשה על זה שלא זכתה ליקבר עמו ביחד. עת זקנים: (שלג) טעם.

שמוסיפין בשבת. כי שמא יש א' שא"י צורת אותיות ואין ממנין (א"ר) והעולם אין נזהרים ומוסיפין הרבה וקורין להוספה אנשים פחותים מראשונים ולטעם זה יש לתקן לקרות יותר חשובים להוספה.

פ"מ סימן קל"ה ס"ק ה': (שלד) טעם. שאין מפסיקין בקללות שבתורת כהנים.

משום דכתיב מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו. א"ר אחא אל תעשה התוכחה קוצים קוצים ואמר רבי יהושע דסכנין אני אמרתי עמו אנכי בצרה ואם כן אין דין שיברכוני בני על הצרות שלהם אלא יקרא אחד הכל ויתחיל בדבר אחר ויסיים בדבר אחר ואז יוכל לברך תחלה וסוף.

תוס' מגילה דף ל"א ע"ב בד"ה אין: (שלה) טעם. מה שנהגו למכור ששי בפני עצמו יש קצת סמך מהזוהר שלח לך עמוד שי"ב.

עי' מ"א סימן רפ"ב סק"ט. [הנהגות חיובים עי' מ"א ס"ס רפ"ב]: (שלו) טעם.

דנהיגי עלמא למקרי אדם חשוב באחרונה. משום דבזמן המשנה לא בירך ברכה אחרונה אלא האחרון וגם הי' הגולל ס"ת.

תוי"ט מגילה פרק ד': (שלז) טעם. שהחזן והקהל אומרים בקול רם חזק וכו' לכל המסיים ספר בתורה מהקוראים.

כדאמרינן בבראשית רבה לא ימוש ספר התורה הזה מפיו מלמד שהי' ס"ת בחיקו של יהושע. שאין אומרים הוה אלא למי שתופס החפץ בידו וכשסיים יהושע אמר לו הקב"ה חוק ואמץ מכאן למסיים כל ספר וספר מחומשי התורה שאומרים לו חזק.

אבודרהם: (שלח) פור טעם. משום שהתורה נקראת תושיה שמתשת כוחו של אדם. ועוד דאמרינן פרק אין עומדין ד' דברים צריכין חיזוק ואלו הן תורה ומע"ט וכו' שנאמר רק חזק בתורה ואמן במע"ט. פ"ח סי' קל"ט ס"ק י"א: (שלט) עוד טעם. שנוהגין לומר חזק בקול רם כשמסיים ספר בתורה. ע"ד שאומרים אחר כל מס' הדרן עלך.

כלומר השמר לך פן תשכח. או כמו שנוהגין לומר לחזן יישר כחך.

כלומר גמרת מצותיך. יה"ר שתזכה לעשות עוד מצות.

ארחות חיים סימן קל"ט. בשם שו"ת מהר"מ מינין סימן פ"ה: (שמ) טעם.

שבשנת קביעות הש"א פשוטה חקת בלק נפרדות ומטות ומסעי מחוברות ולכאורה למה לא יהיו חקת ובלק מחוברות ומטו"ת ומסע"י נפרדות. לפי שיותר טוב שיקרא פ' פנחס בימי בין המצרים שבו מבואר חלוקת הארץ וכל המועדים והוא בשורה טובה לישראל בימים הללו שעתידין לירש הארץ והימים האלה יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

אגרא דפרקא אות רל"ז. וע"ל סעי' תש"ל: (שמא) טעם.

למה מפטירין בנביאים. לפי שגזרו על ישראל שלא יקראו בתורה וכנגד שבעה שהיו עולין לקרות בתורה ואין קורין פחות משלשה פסוקים עם כל אחד ואחד תקנו לקרות כ"א פסוקים בנביאים ולא יפחות מהם ואם נשלם הענין בפחות מכ"א כגון הפטרת שובה שהוא קטנה א"צ לקרות יותר.

ולכן נקראת הפטרה. לפי שהי' נפטירין בה מקריאת התורה.

אבודרהם.

ועי' שם עוד טעמים למה נקרא הפטרה: (שמב) טעם. שהמפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה שהרי לא נתקנה הפטרה אלא כשלא קראו בתורה.

מפני כבוד התורה. פי' אחר שחזרה הפטרה ליושנה והותר לקרות בתורה לא יהא כבוד התורה וכבוד הנביא שוה כלומר שאם יקרא המפטיר בנביא לבדו כמו הז' הקרואים בתורה לבדה הוי כבוד התורה וכבוד הנביא שוה.

ולפי שאין המפטיר ממנין העולים שאינו קורא בתורה אלא מפני כבוד התורה ע"כ מפסיקים בקדיש בין קריאתו לקריאת העולים. עי' לבוש סי' רפ"ב סעי' ה' וט"ז שם ס"ק ב': (שמג) טעם.

שאם חל ר"ח להיות בשבת אין מסיימין בברכת הפטרה מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. משום שאלמלא שבת אין נביא בר"ח.

ספר התניא סי' ל"ה. וע"ל סעי' תקפ"ב: (שמד) טעם.

שאם חל ר"ח להיות בשבת מפטירין של ר"ח ודוחי' הפטרה פרשת היום. לפי שראש חודש הוא לפרקים וכדי לעשות לו היכר.

כמו כן בשבת וראש חודש וחנוכה לפי שחנוכה בא לפרקים תדחה הפטרת פ' היום ופרשת ראש חודש ומפטירים בחנוכה. ועוד שהרי המפטיר קורא בתורה בשל חנוכה וצריך שיפטיר מעין מה שקרא בתורה.

שם סי' ל"ז: (שמה) טעם כשקורין שתי פרשיות ביחד מפטירין ההפטרה ה שייכה לאחרונה מלבד באחרי וקדושים מפטירין הלא כבני כושיים שהיא הפטרת אחרי מות. מפני שהוא כוללת כל הנזכר בשתי הפרשיות וגם שיגאלנו ממנה אחר ההקאה דבפרשת אחרי מות כתיב ולא תקיא הארץ אתכם כו' וכאן כתיב ביום ההוא אקים סוכת דוד הנופלת וגו'.

לבוש סי' תצ"ג סעי' ד'. וכתב שם וזה הטעם אפשר לטעם המנהגים.

אבל נראה לי דטעות סופר הוא ולעולם מפטירין בשניי' משום דסליק מינה כו' (וע"ש האיך נפל הטעות). ואם איישר חילי אבטל המנהג ולומר התשפוט גם בכפולין.

ועי' מ"א סי' תכ"ח ס"ק י': (שמו) טעם. שחייבו חז"ל על כל אדם לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו שבוע שמו"ת.

כדי שיהא רגיל בתורה. לבוש סי' רפ"ה סעיף א'.

ודוקא פרשיות השבת ונא פרשיות יו"ט אבל בארבע פרשיות שבאדר צריך להשלים שמו"ת גם פרשיות הנקראת בהם (חוץ הסדרא דיומא) הגם שכבר השלים הפרשה בזמנה שמו"ת (דברי חמודות אות מ"ם בשם ת"ם) ובזה יתכן לנו לשון לעולם ישלים אדם וכו' (מגיד תעלומה). ונהגו לומר אחר התרגום פסוק אחרון של הפרשה כדי לסיים בתירה.

מ"א סימן רפ"ה ס"ק א': (שמז) טעם. שנהגו לפסוק צדקה בעד המתים שכבר מתו מזמן רב כשמזכירין נשמות אע"פ שאפשר שכבר קיבלו דינם.

משום דכל ישראל ערבים זה לזה וביודעים ויש בידו למחות. אבל ברוצח ע"מ כן פדאם קבלו עליהם שלא יהי' בזרעם שום רוצח שופך דמים ומש"ה כתיב (דברים כ"ה) כפר לעמך ישראל אשר פדית כו' ובעוה"ר דשכיחו מלבינים פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים גורמים עון על יוצאי מצרים לכן ראוי לפייס וליתן צדקה ולהתפלל עליהם.

פ"מ סי' רפ"ד ס"ק ב' ועי' לביש שם סעיף ז' ועי' ב"י שם: (שמח) עוד טעם. כי גם לאחר מיתה יכולין הרוחות לחטוא ולהענש כענין רוח של נבות לכך נותנים צדקה בעד המתים.

ואם הם זכאים אז יתפלל על הנותנים ועל אשר להם. סודי רזי וע"ל סעי' תתרע"א:
(שמט) טעם.

שאומרים בשבת יקום פורקן ולא ביו"ט. לפי שאין הרוחות בגיהנם פי' רוחות של
רשעים במיתתן הם מזיקים כל תולדות קין שמתו נעשו נשמותיהן מזיקין וניתן להם
רשות להזיק למחללי שבתות או אם היו עצבין בשבת או אפי' אינו מתעדן לכך רוח
תחלואי רוחות בשבת ולכך סמך שיר של פגעים לשיר של יום השבת לכך אומר בשבת
יקים פורקן ובריות גופא ולא ביו"ט ספר חסידים סי' תתש"ע.
וטעם.

שהוא בלשון ארמי. לפי שנתקן בבבל.

אלי' רבה סי' רפ"ד ס"ק י"א: (שנ) טעם שנוהגין שהש"ץ מחזיק בידו הס"ת ביום השבת
כשאומר יקום פורקן. כיון שכוונת הש"ץ אז להתפלל על לומדי תורה וע"כ מחזיק הס"ת
בידו הוה כמו לולב בזמנו.

ט"ז סי' צ"ו ס"ק א': (שנא) טעם. שאומרים אם הרחמים בשבת שמברכין ר"ח אייר
ור"ח סיון.

לפי שאז היו צרות קשות לאחינו בני ישראל וכמה קהלות קודש נחרבובעוה"ר בשנת
תתנ"ו לאלף ה'. (ואפי' יש שם מילה או חתונה אומרים א"ה.

פ"מ סי' רפ"ד ס"ק ח'). מחצית השקל שם: (שנב) טעם.

למה אומרים אשרי בשבת אחר קריאת ס"ת בקול רם יותר מבשאר ימים. משום ראשי
תיבות שבו והם אלו אשרי אחר ששת ראשונים ימים.

ישבי יום שביעי בחר יה. ביתך ברכת יה תמלא יין כוס.

עוד עופות ובשר דגים. יהללך ישלש הסעודות לבוש לבנים וחלף כסותך.

סלה סליקא לעשות הבדלה. עי' לבוש סי' רפ"ו שמצא כן בשם ר"ת וכתב עליו דה"ה
ביו"ט ויהיה ר"ת ישבי יום שבתון בחר יה ע"ש: (שנג) טעם.

כשעושין מי שבירך עבור החולה מזכירין אותו על שם אמו. הוא ע"פ שהקשה בזוהר
על הכתוב והושיעה לבן אמתך וכי לא הי' בן ישי למה לא הזכיר אביו.

מכאן הוציא רשב"י ע"ה כי כשיבא האדם ליזכר אצל ב"ד שלמעלה. יזכיר דבר שהוא
ודאי יותר ולכך הזכיר אמו.

מעולפת ספירים יום עשירי אות כ"ב: (שנד) טעם. מה שיסדו בתפלה שמתפללים על
החולה ר"ל שתשלח מהרה כו' רפואת הנפש ורפואת הגוף.

מה מקום לתפלה רפואת הנפש. עפ"י מה דאיתא (נדרים מ"א) אין החולה עומד מחליו
עד שמוחלין לו כל עונותיו שנאמר הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי.

וזהו שמתפלל על רפואת הנפש דהיינו שימחול לו הקב"ה עונותיו ואחר זה יוכל להיות
רפואת הגוף אמרות טהורות. (שנה) טעם.

ענין הנוסח בבקשת הרפואה. שישלח השי"ת רפואה שלימה מן השמים מה שנא יאמר
כן בשום בקשה אחרת.

כי האדם נברא מד' יסודות. עפר.

רוח.

אש.

מים.

וסיבת החלאים ר"ל יתהוה מפני שהיסודות לא ימשלו השוה ואחד גבר על חבירו ואין
שלום ביניהם. והנה בפסוק ויקרא אלקים לרקיע שמים.

פירש"י שמים. אש ומים.

אף שהם מתנגדים זה לזה ערבן הקב"ה יעשה שלום ביניהם וברא מהם שמים. וזה שאנו
מבקשים רפואה שלימה היינו שיעשה שלום בין היסודות וכמו שעשה בשמים וזהו מן
השמים.

בוצינא דנהורא: (שנו) טעם. שאומרים יהללו כשמחזירין הס"ת למקומה.

לפי שבברכת התורה משתחווים לכבוד התורה אומרים יהללו להודיעך שלא בשביל
אלהות שבתורה הוא משתחוה ששכינתו שורה עליה ולא בשביל שגם הוא אלוה שהרי
נשגב שמו לבדו. רוקח סי' שי"ט ועי' מ"א סי' קל"ט ס"ק ו' וע"ל סעי' תת"ז: (שנו)
טעם.

שאומרים בשבת שחרית בשעת חזרת ס"ת מזמור הבו לה' בני אליהו כו'. משום שנתקן
על ס"ת סמוך למוסף כי שבע דמוסף כנגד ז' קולות כו' אבל בחול או ביו"ט וחש"מ
מנהג בורות הוא מי שאומר אותו.

פ"מ סי' רפ"ד ס"ק ב': (שנח) עוד טעם. שנוהגים לומר בהכנסת ס"ת בשבת בשחרית
מזמור כ"ט.

מצד שיש בו קולות דמתן תורה הקדושה וכולי עלמא מודים דבשבת ניתנה תורה הק'.
אשל אברהם סימן קמ"ט: (שנט) טעם.

שבמוסף של שבת בתכנת שבת נאמר בדרך תשר"ק. כי בחול הכל בלבושים עד"מ הא'
מתלבש בב' והב' בג' וכן כל.

האותיות עד ת' ובשבת הוא דביקות העליון בלי הפסק אומרים בתשר"ק דרך פשיטות
הלבושים. ישמח משה פרשת נח בשם האלקי מוהר"ר ישראל בעש"ט צוק"ל: (שס)
טעם.

שאומרים בשבת בקדושת מוסף כבודו מלא עולם משרתיו שואלים זה לזה איה מקום
כבודו כו' ולא בחול. לפי שבימי החול אין האור א"ס ב"ה שופט בעולם התחתון רק
בצימצום גמור כמבואר בסה"ק והמלאכים הקדושים כשאומרים קדושה הם עונים
למעלה מתנשאים לעומת השרפים ואומרים ברוך כבוד ד' כו' אבל ביום השבת ק' אז

יש עלי' לכל העולמות ונתרבה אור א"ס ב"ה להאיר גם בעולמות התחתונים כמ"ש והשער הפונה מזרח סגור יהי' כל ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח כו' ונתמלאו כל העולמות מאור א"ס ב"ה ולכן משרתיו שואלים זה לזה אי' מקום כבודו להעריצו.

בשם הרב הק' מוהר"ב מזידנטשוב זללה"ה: (שסא) טעם. דבשבת בשחרית אומרים ממקומך ובמוסף ממקומו.

לפי דבשחרית עדיין הם ג' שעות הראשונות שישב הקב"ה על כסא כבודו וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כנים ושייך לומר לשון נוכח. אבל במוסף כבר עמד מכסאו וישב על כסא דין ודן כי סתם מוסף בשניות אני מתפללים שיפנה מכסא דין לישב בכסא רחמים.

ולכן ביום הכפורים שהוא דן את כל העולם כולו אומר בכל הד' תפלות ממקומו. מטה משה אות תתע"ב ועי' לקמן סעי' תשנ"ח: (שסב) עוד טעם.

שאומרים בשבת במוסף ממקומו. לפי שכבר הרבו בשירות ותשבחות ואז הכסא כבוד עולה ונגבה.

וכן ביו"כ לפי שבו ביום מרבים בתפלה ותשבחות ע"כ אומרים בכל ארבע תפלות ממקומו. שם: (שסג) טעם שאומרים במוסף שבת ויו"ט שמע ישראל ואני ה' אלהיכם שהוא ראש וסוף של ק"ש.

לפי שבימי רב גזר יוזגדר מלך פרס שלא יקראו ק"ש מה עשו חכמים שבאותו הדור תקנו להבליעו בין הקדושות רישא שמע ישראל וסיפא אני ה' אלהיכם ולמה תקנו לומר בהבלעה כך כדי שלא תשתכח ק"ש מפי התינוקות ובקשו רחמים מן השמים ובא תנין בחצי היום ובלע יוזגדר מלך פרס בבית משכבו ובטלה הגזירה אמרו חכמים שבאותו הדור לא נבטל שלא לאומרה בקדושה כלל כדי שיתפרסם הנס לדורות אלא נקבע אותה בתפלת המוספין ובתפלת נעילה שאין שם ק"ש כלל.

ב"י סי' תכ"ג בשם הגאונים. ומה שלא תקנוהו בר"ח שאין שם כ"כ עם כמו בשבת ויו"ט וליכא פרסומי ניסא.

לבוש שם סעי' ג': (שסג) טעם. מה שאנו חומרים אדיר אדירנו בכל יו"ט ולא בשבת.

משום דשבת מרמז נגד העולם האצילות וי"ט נגד עולם הבריאה. ובעולם הבריאה הוא המרכבה עם הדגלים לזה אומרים אדיר נוטריקון "אפרים" דן "יהודא" ראובן שהן המה הדגלים.

אוהב ישראל: (שסו) טעם. שקורין הקידוש של שחרית בשבת קידושא רבא.

לפי שאיני עיקר כקידוש של לילה וזוטר שיעורי' כדקרינן לסומא סגי נהיר דלא הוי רק מדרבנן. רבינו נסים ערבי פסחים דף כ"ד ע"א.

עוד טעם.

כמו דאמרינן צומא רבה. הושענא רבה וזהו חשיבתו שמקדש אפי' על השכר לאפוקי קידוש לילה שאינו מברך אלא על היין.

א"ר סי' ער"ב בשם רש"ל. (שסה) עוד טעם.

לפי שברכה זו גדול כוחה שהיא ראשונה לכל הברכות הסדורות על הכוס. כל בו סי' ל"א: (שסו) עוד טעם.

ע"ד סגי נהור שלא יש שום קידוש רק בפה"ג ואין בו דבר נוסף על ברכת הנהנין. דבש לפי בשם הה"מ פכ"ט דשבת.

וע"ל סעי' רצ"ט בהשמטות: (שסז) טעם. על מנהג ישראל שנוהגין לאכול בשבת בצלים ושומים.

כי הנה חייב אדם לענג את השבת קודש בכל מיני תענוגים שישנן בעולם וכמש"ה וקראת לשבת עונג דהיינו שצריך לאכול את כל מיני מאכלים שישנן בעולם ואז הוי בכלל מענג את השבת בשלימות ולשתות את כל מיני משקאות טובות שישנן בעולם שלא ימצא עוד בעולם שום תענוג ושום הנאה שלא יהנה ממנו בשבת קודש רק שא"א לקיים להשיג שיהי' לו כל מיני מאכלים ומשקאות שישנן ונמצאים בעולם עד גדר שלא ימצא עוד שום מאכל ומשקה שלא הי' לו אמנם האמת הוא שבתבשילי שבת שמכינים על שבת יש בהם טעם מן והנה המן הי' כולל כל הטעמים שבעולם ונמצא יוצא אדם ידי חובתו בתבשילי שבת על כל מיני מאכלים ומשקאות שישנן בעולם.

והנה זאת ידוע שהמן הי' כולל כל הטעמים שבעולם רק טעם שומים ובצלים לא הי' בהמן כדי שלא יזיק למעוברת כידוע. וע"כ צריך לאכול שומים ובצלים בשבת כדי להשלים עונג שבת בכל מיני טעמים שבעולם.

גאולת ישראל: (שסח) טעם. שנתפשט המנהג ישראל שאוכלים בש"ק מאכל הנעשה מן הרגלים.

כי זאת ידוע לנו אשר בזמן הגלות נאמר רגליה' יורדת מות כי שם שליטות החיצונים. אבל בזמן הגאולה יעלו אפי' בחי' הרגלים למעלה.

ולזה אמרו ז"ל ג"כ הלשון תצפי לריגלא דמשיחא וזאת ידוע ג"כ כי שבת הוא מעין עוה"ב. ולכן אוכלים בש"ק מאכל הנעשה מן הרגלים לרמז כי מחכים אנחנו שנזכה להעלות את בחי' הרגלים למעלה עד הראש ואז יאיר לנו השי"ת באור עליון מבחי' איר הראשון שנגנו.

יד אהרן מהרב הצדיק הקדוש מהור"ר אחרן לים מנאדבורנא זצוק"ל (שסט) עוד טעם. דידוע דשקר אין לו רגלים וקושטא קאי ואמת יש לו רגלים ושבת הוא אמת.

לכן אוכלים מאכל רגל בש"ק להראות כי שבת הוא אמת ויש לו רגלים. בשם קדוש אחד: (שעא) טעם.

שהרבה צדיקים נוהגין שבשעת שנותנים המאכל על השלחן אומרים זמירות או יצו לא' לפתוח פיו בשירי זמרה. ע"ד שאמז"ל למה נקרא שמו לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה.

כי ע"ז נתוסף קדושה על המצות. ומטעם זה המנהג בין החסידים שהחייטים שקצרו למצות מצוה תולין אותם בביהמ"ד ומטעם זה אומרים אז ג"כ הזמירות.

כדי להרבות עליו הקדושה ויהי מאכל דאסויתא. משכנות הרועים: (שעב) טעם.

שנהגו לאכול מלייתא היא פשטידא או דייסא בשבת. דמשום שלא ירד המן בשבת לכך יש לעשות איזהו דבר לזכר.

ע"רמ"א סי' רמ"ב וע"י תוס' פסחים דף ק' ע"ב בד"ה שאין: (שעג) עוד טעם. לפי דשבת בראשית הוא דוגמת שבת שלעתיד לבוא, שהוא יום שכולו שבת וכן אנחנו עושין כמה דברים בשבת זה דוגמת שבת שלעתיד והיינו לאכול בשר ודגים נגד סעודת שור הבור וסעודת לויתן ומקדשין על היין נגד יין המשומר לע"ל וכבר אמרו רז"ל דלכך נקרא רקיע שחקים שבו שחקים מן לצדיקים לע"ל.

ולכך יש לעשות זכר למן ההוא. כי לטעם זכר למן שהי' מונח בקופסא טל למעלה וטל למטה הא מן לא ירד בשבת.

הגאון בעל תורת חיים: (שעד) טעם. שאומרים בשבת בבה"מ רועינו זוננו אע"ג דאסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת.

משום דטופס הברכות כך הוא. טור סי' קפ"ח וע"י מ"א סי' רפ"ח ס"ק י"א דאינו אסיר שאלת צרכיו אלא כשמבקש על חולי או פרנסה ודומה לו שיש צער לפניו ע"ש: (שעה) טעם.

שאם חל יו"ט או ר"ח בשבת אין לדלג רצה והחליצנו ולהזכיר שבת ביעלה ויבא ובתפלה מדלגין תפלות השבת כלן ואומרים תפלות יו"ט ומזכירין בהם השבת. מפני שרצה והחליצנו הוא בקשת הגאולה כנגד השבת שאם ישמרהו ישראל כראוי יהי נגאלין ונשמטין מן הגלות.

אבודרהם: (שעו) טעם. שתקנו בנוסח רצה דשבת לנוח בו באהבה.

הוא משום דכל התורהלא קבלו ברצון כי אם ע"י כפי"א אבל שבת במרה נצטוו קודם הכפי"א והיינו באהבה. רבי מרדכי יפה סי' קפ"ח סעי' ו': (שעז) טעם.

שאומרים בשבת וי"ט ור"ח בבהמ"ז מגדול בחול"ם ובחול מגדיל בחיר"ק. מפני שהשבת הוא מלך גדול כנגד החול ומגדול הוא מלא בוא"ו וחול"ם בוא"ו הוא מלך גדול ומגדל הוא חסר יו"ד וחיר"ק בלא יו"ד הוא מלך קטן.

ועוד מגדל הוא בתהלים ועדיין לא הי' מלך ומגדול הוא בנביאים וכבר הי' דוד מלך. אבודרהם: (שעה) טעם.

שאומרים סדר קדושה שבת במנחה ולא בשחרית. כי סדר קדושה בכל יום לשמור מדין גיהנם לכך הניח למנחה כדי לצנן אש של גיהנם ודחו סדר קדושה בהשכמה מפני ריבוי תפלות.

רוקח סי' שס"ב וע"י איר סי' רצ"ב ס"ק א'. ובספר המנהיג כתב מ"ש במנחה שבת ולא בשאר מנחת לפי שסדר קדושה מגאולה מדבר ובזכות שבת הן נגאלין ע"כ.

ועי' לעיל סעי' קמ"ב: (שעט) עוד טעם. מפני טורח הציבור שלא יכבד על הזקנים והעוברים והמניקות אם יאחרו כל כך בבית הכנסת ויצומו עד אחר אמרם כל הסדר כל בו: (שפ) עוד טעם.

שאומרים סדר קדושה שבת במנחה ולא בשחרית מפני שמן המנחה ולמעלה מתעוררת מדת הדין ובקדושה זו מתעוררים הרחמים ובתפלת שחרית אין צריך לאומרו כי מדת הרחמים שולטת. ובימות החול אומרים אותה בשחרית.

מפני שבחול ימי הרעה שולטים ואחר שחרב ביהמ"ק אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו כי בזכות העבודה הי' העולם מתברך. ועתה נצטרך לומר זה לבסם העולם קצת כדאמר בשלהי סוטה אמאי קאי עלמא אסדרי דקדושה ואיהא שמיא רבא דאגדתא. סידר של"ה: (שפא) טעם. שאומרים בשבת במנחה ואני תפלתי.

לפי שישראל אומרים לפני הקב"ה אע"פ ששתינו אנו מתפללים לא כשאר אומות. טור סי' רצ"ב וביום הכיפורים אין אומרים אותו לפי שמתענין.

שם סי' תרכ"ב: (שפב) עוד טעם לפי שצרה אחרונה שלא נהיתה כמוה תהי' ט' חדשים והיום האחרון הוא יהי' בשבת ותכבד הצרה מכל שלפניו עד עת מנחה יהי' נענין ויבא הגואל: ספר התניא סי' י"ט: (שפג) עוד טעם. שאנו אומרים במנחה בשבת ואני תפלתי לך ה' עת רצון כו' ואז נקרא רעווא דרעוויין.

משום שאז עלה במחשבה לפניו להבראות כי התחלת הבריאה הי' ויהי ערב ויהי בוקר יום א' והרצון העליון שקודם הבריאה הי' בשבת שקודם יום א' שהתחיל הבריאה ואז עלה במחשבה לפניו לברוא בחסדו וטובו להטיב לנבראיו. ולכן בכל שבת במנחה מתעורר כביכול זה הרצון הקדום.

ולזה אנו מתפללין עת רצון שיתגלה הרצון שהי' להיטב לברואיו בעת הזאת שעת מנחה. זרע קודש פ' חקת בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר מנחם מענדיל מרימנאב זצוק"ל: (שפד) טעם.

שמתעטף בציצית קודם שיאמר ואני תפלתי. כי בציצית יש בחי' תפלה כענין שנאמר תפל"ה לעני כי יעטוף.

בני יששכר חדשי כסלו טבת מאמר ג' סי' מ"ו. ואין מכסים הפנים בטלית.

לרמוז כי אז מתגלה מצח דעתיק וגם אנו מגלים מצח שלנו. יעב"ץ בשם כאר"י: (שפה) טעם.

שאין אומרים במנחה של יו"ט ואני תפלתי. כיון דאין קורין בתורה מ"א סי' רצ"ב.

וכשחל בשבת אומרים ואני תפלתי. פ"מ שם סק"א.

(שפו) עוד טעם. משום דשכיחה שכרות א"כ האיך נשבח בעצמנו ואני תפלתי.

יעב"ץ: (שפז) טעם. שקורין בתורה במנחה בשבת.

משום יושבי קרנות פ"י רש"י יושבי חניות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תיקן בגינייהו קריאה יתירה והוא מעשרה תקנות שתיקן עזרא. בבא קמא דף פ"ב ע"א: (שפח) טעם שאין הש"ץ רגיל לומר קדיש במנחה בשבת אחר קריאת ספר תורה וכן במנחה בתענית.

מפני שאין אומרים קדיש אא"כ אומר שום דבר בתחלה שכך נהגו לומר במנחה בכל יום בתחלה אשרי ואח"כ עומד הש"ץ ואומר קדיש קודם תפלה וכאן יאמר קדיש על חנם כיון שכבר אמר אשרי קודם קריאת ספר תורה לכך נהגו שלא לומר קדיש אחר קריאת ס"ת בתיבה עד שיחזור התורה ויעמוד ויאמר קדיש ויתפללו הצבור אבל בשבת בשחרית וכן בימים טובים ובראשי חדשים ובתענית בשחרית כיון שאומר אשרי בתיבה לאחר שנכרך ס"ת אומר קדיש אחר קריאת ס"ת לאלתר וקדיש שחוזר ואומר קודם לתפלה אחר שהחזיר ס"ת אומרו על אשרי שהוא תפלה אחרת.

ויש מקומות שנהגו לומר במנחה בשבת אחר קריאת ס"ת מזמור שיר ליום השבת ולפי זה ה"י יכול לומר קדיש אחר קריאת ס"ת והקדיש האחר ה"י בא על המזמור. אבודרהם.

(ואנו אומרים המזמוראודה ה' בכל לבב). ואולי משום טורח הצבור נגעו בה.

יעב"ץ וע"י פ"מ סי' נ"ה סק"א וע"ל סעי' נ"ה: (שפט) טעם. שאין מתפללין בשבת אלא שבע ברכות.

לפי שאסור לו לאדם לבקש צרכיו בשבת ובתפלת י"ב ברכות יש דברים שאדם מיצר עליהן אם צריך להם ובא למעט בעונג שבת. ספר התניא סי' י"ט: (שצ) טעם.

שא"א ישמחו במלכותך בתפלת מנחה. מחמת היות עת פטירתו הצדיקים ערבה שמחה. ואומר ג"פ צדקתך שהם צ"ה על פטירת ג' צדיקים משה יוסף דוד ע"ה. יעב"ץ: (שצא) עוד טעם.

שאומרים צדקתך. שהוא כמו צידוק הדין על פושעים שעתידין לחזור לדינם אחר השלמת הסדר מצדיקין את הדין על דינם החוזר כדאמרינן בב"ר מלאך הממונה על הרוחות מכריז בע"ש ואומר צאו פושעים מגיהנם ונוחו כדרך שישראל שובתין ובמוצאי שבת מכריז ואומר חזרו פושעים לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם וכל זמן שלא התפללו מנחה אינם דואגים ואומרים עדיין לא פנה השמש אבל כיון שהתפללו מנחה והוא ערב דואגים על הלילה הבאה שעתידין לחזור לדינם ולפיכך מצדיקין את הדין במנחה.

כי לפי הטעם כי הוא צידוק הדין על שמת משה רבינו ע"ה בשבת במנחה קשה הא כתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ודרשינן היום מלאו ימי ושנותי. ואמרינן בו ביום כתב י"ג תורות ואם ה"י בשבת האיך כתב.

אבודרהם.

וע"י תוס' מנחות דף ל' ע"א בד"ה מכאן. ועוד הא בשבעה באדר מת משה וא"כ ה"י ר"ח אדר ביום א' ור"ח ניסן ביום ב' וזה א"א דלא "ב"ד"ו פסח.

קני המנורה סי' רצ"ב ס"ק ב': (שצב) טעם. שאין אומרים צ"ץ כשחל ר"ח במוצאי שבת.

משום דנשמות אין חוזרין לדינן כדאיתא בפסיקתא אמר רבי אפטוריקי אור של גיהנם שובת בשבת ובר"ח ודריש לי' מדכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' וסמיך לי' והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו וגו'. וכן כשחל יו"ט במוצ"ש א"א אותו אע"פ שחזרות לדינם ביו"ט כמו שפי' במס' ביצה פרק המביא מ"מ אין לאומרו מפני כבוד יו"ט כדי שלא לפרסם הדבר שחזרות לדינם ביו"ט.

מרדכי מערבי פסחים: (שצג) טעם. שנוהגין להתחיל בשבת בראשית לומר ברכו נפשי. מפני שכל אותו המזמור מדבר מענין מעשי בראשית. וקורין אותו משם ואילך בכל השבתות במנחה כדי לזכור ענין מעשה בראשית באפוקי יומא דשבת שהוא זכר למעשה בראשית.

ומה שקורין ט"ו שיר המעלות לפי שאמרו חכז"ל כשכרה דוד השיתין וקפא תהומא ובעי למשטפי עלמא לחזור אותו לתוהו ובוהו וע"י אלו ט"ו שיר המעלות חזר התהום לאחוריו ונעשה קיום למעשה בראשית לכך אומרים אותו ג"כ עם מזמור ברכי נפשי. ארחות חיים סי' רצ"ב בשם כרם שלמה:.

(שצד) טעם. שאומרים בקיץ פרקי אבות.

לפי שהעת ההוא זמן תענוגות בני אדם. לזאת תקנו דברי מוסר ויראת ד' להשיב לב האדם לעבודת הבורא יתברך.

שם: (שצה) טעם. שאין אומרים ברכו נפשי ולא פרקים בשבתות שחל בהן יו"ט.

משום דקיי"ל בכל היו"ט חציו לד' וחציו לכם וכיון שהוא במנחה שהוא אחר חצות שהיא בחצי שלנו אין אומרים כלום. שם סי' ת"ל: (שצו) טעם שחייבו לאכול שלש סעודות בשבת.

מפני שהאוכל אכילה גסה יצטרך להרחיק זמן האכילה שאחר' וכשיראה שהוא מצוה לאכול שלש סעודות לא יאכל בשום סעודה מהם כ"א בשיעור שיוכל לאכול בהגיע זמן הסעודה שאחריה נמצאו כל סעודותיו לשם מצוה ולשובע נפשו וישאר לבו פנוי לעסוק בתורה ונמצא כובש יצרו בסלקי האוכל מלפניו בעודו תאב לו וכשיעשה זה ביום המנוחה כל שכן שיעשה כן ביום המלאכה שלא יכבד עליו לבטלו ממלאכתו אבודרהם.

ועי' לבוש סי' רצ"א סעיף א' שהחויב שלש סעודות הוא מהתורה שכן דרשו מס' שבת דף קי"ז ע"ב מדכתיב תלתא זימני היום בפסוק אחד. ויאמר משה אכלוהו היום.

כי שבת היום לד'. היום לא תמצאוהו בשדה.

ודרשו דאכולהו קחי אכל תלתא היום שבקרא ע"ש: (שצז) טעם שקוראים לסעודה שלישית שלש סעודות. לפי שבזה הוא מקיים כל הסעודות כי הראשונות גם הוא רעב ויש לו הנאה הגם שהוא מצוה וקראת לשבת עונג אך סעודה זו וודאי מגלה שהוא לש"ש כי אינו תאב וממילא מתקן הכל ע"כ נקרא שלש סעודות.

ופשוט אין מצוה נקראת אלא על מי שגמרה. דברי אמת: (שצח) טעם.

על שבמוצ"ש"ק בשעה שאומר הצדיק תורה אין מדליקין נרות. משום שבאים נשמות מעלמא דקשוט לשמוע דברי תורה שאומר הצדיק וכשיראו האור של העולם הזה יחשוך להם.

שארית ישראל: (שצט) טעם שנוהגים רבותינו הקדושים שמדליקין הנרות במ"ש קודם ברכת המזון. לפי שהם מאריכין בסעודה שלישית עד כמה שעות בלילה, בתוספת קדושת שבת בתורה ושירות ותשבחות להמתיק כל הדינים במס"נ לה' להמשיך רצון עליון בהשפעות טובות על ישראל מן מצח הרצון ובודאי הם אינם בכלל זה שיהי' על ידיהם ח"ו גרמא לאדלקא נורא דגיהנם ר"ל.

עטרת צבי פ' בראשית: (ח) טעם. שתקנו הבדלה כתפלה.

לפי שכשעלו מן הגולה היו דחוקים בעניות כ ולא סיפק ביד כולם לקנות יין להבדלה ותקנוה בהתפלה. ואח"כ כשהעשירו ישראל קבעוה חכמים על הכוס וכשחזרו והענו חזרו חכמים וקבעוה בתפלה.

וכדי שלא יהא ההבדלה מטולטלת תדיר ע"י עושר ועוני מתפלה לכוס ומכוס לתפלה התקינו חכמים שלעולם צריך כל אדם המבדיל בתפלה להבדיל גם על הכוס אם יוכל למצוא. ע"י ש"ע התניא סי' רצ"ד סעי' א' וסעי' ב': (תא) טעם.

שאומרין ברכת הבדלה קודם וחננו מאתך. משום שאין לתבוע צרכיו קודם הבדלה.

מ"א שם ס"ק א': (תב) טעם. שאומרים ויהי נועם במוצ"ש.

כי הוא שיר של פגעים ולפי שבמו"ש מתעוררין החיצונים לשוט בעולם לכן אנו אומרים מפחד בלילות ומה שאין אומרים בשבוע שחל בו יו"ט ולא במוצאי יו"ט כיון שאין בהם ששת ימי המעשה. וזה הטעם.

צריך תבלין אטו משום דכתיב בי' ומעשה ידינו בעינן ימי המעשה כולם דוקא ומה הפסד יש לאומרו לעולם רק הטעם הוא משום שימי החול שבנתיים מוטלים בין קדושות שיש בהן להגן ולהציל מן המזיקין ואם ה' אומרים אותו אז נראה כפוגם בכבוד הקדושה הנוספת שיש בשבוע זו באמצע. יעב"ץ.

וטעם.

שאין אומרים סדר קדושה כיון שאם נדחה זה נדחה זה שלא תקנו סדר קדושה לומר אלא שאין דרך לברך להתלמיד שלא יתברך רבו עמו לכך מאחר שמתחיל בברכת עצמו אומר ג"כ סדר קדושה שהוא ברכת רבו אבל אם נדחה ברכת עצמו אין אומרים סדר קדושה. אבודרהם: (תג) עוד טעם כאומרים ואתה קדוש במוצ"ש.

משום דעלמא עליה קאי והוא מגין מן הפורענות ע"כ הוא דבר טוב בעתו. עת התחלת שליטת החיצונים שמחזירין אותם על משמרתן ופקודתן.

יעב"ץ.

וטעם שאין מתחילין ובא לציון גואל לפי שאין גאולה בלילה. טור סי' רצ"ה: (תד) טעם.

שכופלין פסיק אורך ימים כו' בויהי נועם. שע"כ נשלם השם היוצא ממנו.

ט"ז סי' רצ"ה ס"ק א'. עוד טעם.

שכופלין אותו. כדי להשלים מנין ק"ל תיבות שבמזמור זה נגד ק"ל שנה שפירש אדם מאשתו הוליד פגעים ביישין ומזמור זה הוא שיר של פגעים.

עטרת זקנים שם: (תה) עוד טעם. מפני כי יושב בסתר עליון עם פסוק ויהי נועם יש בו קכ"ד תיבות וכשתכפלם יהיו רמ"ח.

ומן הדין ה' לכופלו פעם אחרת אלא מפני טורח הצבור תקנו לכפול הפסוק הראשון והאחרון בלבד ויחשב כאלו כופלו כולו ולכך תקנו, לאומרו במוצ"ש שהוא תחלת השבוע כדי לשמור רמ"ח אברים כדאמרינן כאלה הדברים רבה ברמ"ח תיבות שיש בק"ש. שמור מצותיו וחיה.

שמור רמ"ה תיבות שבק"ש והקב"ה ישמר רמ"ח אברים שלך. אבודרהם: (תו) טעם. שיש נוהגין למנוע מלומר ויתן לך בביהכ"נ מפני שעדיין לא ברכו מאורי האש. ואין נכון להנות מהנר.

כי רוב העולם אינם יכולים לומר בעל פה. לכן טוב יותר לומר אחר הבדלה אשל אברהם סימן רצ"ח: (תז) טעם.

מה שאנו מהפכין פסוקי הברכה בויתן לך במוצאי שבת. שהרי התורה הזכירה תחלה ברכת פרי בטן ואח"כ ברכת הטנא ואנו מזכירין ברכת הטנא תחלה ואח"כ ברכת הבטן. משום שאנחנו עכשיו בגלות המר הזה וכל יום קללותיו מרובה מיום שלפניו. ולכך יש להקדים ברכת הטנא.

ספר החיים: (תח) טעם. שאין מבדילין אלא על היין לפי שנסתלקה נפש יתירה הנוספת באדם בשבת ונחלש ומתעצב בכניסתו לימי, הטורח והעינוי מבדיל על היין להמשיך עליו כח מהגבורה ולעורר השמחה.

תולעת יעקב: (תט) טעם. שמריחין הבשמים במוצאי שבת.

כדי לעשות נחת רוח לאדם על שהלכה ממנו הנשמה היתירה האבודה במוצאי שבת שנאמר שבת וינפש כיון משבת ווי אבדה נפש. וכשחל יו"ט במוצ"ש אינו צריך לבשמים שעונג יו"ט עולם כבשמים.

אבודרהם.

ועיין תוס' פסחים דף ק"ב ע"ב בד"ה רב: (תי) טעם. שאין מברכין על הבשמים במוצאי יו"ט.

דליכא נשמה יתירה ביו"ט. תוס' ביצה דף ל"ג ע"ב בד"ה כי: (תיא) טעם.

שמברכין על האור במו"ש. לפי שהתחלת בריאתו במו"ש כמו שמצינו באגדה בירושלמי במוצ"ש זימן הקב"ה לאדם הראשון שני רעיפים והקישן זה בזה ויצא מהם האור וברך בורא מאורי האש.

כל בו.

וע"ל סעיף תשע"ו וסעי' תשע"ז: (תיב) טעם. שתקנו חז"ל בורא מאורי האש בלשון רבים כיון דטובי נהורי איכא בנורא.

שלהבת.

אדומה.

לבנה.

וירקרקת.

מס' ברכות דף נ"ב ע"ב. וטעם.

שאבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. כי אחרי שפסקו"ל שנוסח הברכה לומר בורא מאורי האש שהוא לשון רבים צריך להיות שם אבוקה שנראין בה מאורות הרבה.

כל בו.

ודוקא של שעה. ס' הכוונות ה ועי' ליקוטים סעיף ק"ז: (תיג) טעם.

שאין מברכין מאורי האש בכל שעה שנהנה ממנו דהא אסור ליהנות בעוה"ז בלא ברכה. משום דדוקא אדבר שהגוף נהנה ממנו מברכין עליו אבל בשאר הנאה לא.

ומאור השמש שמברכין עליו היינו לפי שמתחדש בכל יום. מרדכי פ' אלו דברים בברכות: (תיד) טעם.

כשמברכין על האורה במו"ש רואה בצפרניו. כדי שיפרה וירבה כצפרנים הללו.

ובאגדה שיצא האור מבין צפרניו של אדם הראשון. ויש אגדה אחרת שכשראה אדה"ר שחשך היום במו"ש אמר אוי לי שבשבילי שסרחתי עולם חשך בעדי ונתן הקב"ה בינה בלבו ונטל שני רעיפים והקישן זו בזו ויצא מהן אור ובירך עליו ונסתכל בגופו וראה עצמו ערום לבד הצפרנים ועל זה יש שנהגו להסתכל בצפרנים כשמברכין על האור.

כל בו.

ויברך מאורי האש אחר הבטה שכל דבר ברכת השבח מברך הברכה אח"כ (מ"ז סימן רצ"ו סק"ו) ובס"י רצ"ח סק"ב כתב דמשמע משכ"ה דיברך קודם הבטה בצפרנים ע"ש. עוד טעם לפי שהן לבנים ובהן נהנה מאור הנר בראותם.

ספר התניא סי' כ"א. ואין מברכין אלא על נר העשוי להאיר לאפוקי נר תמיד של ביהכ"נ או מה שנוהגין להדליק נר כל שבעה במקום שנפטר המת אין מברכין עליו.

יעב"ץ: (תטו) עוד טעם לפי שבמוצאי שבת כמה רוחות מתפשטת בעולם וחושבין לשלוט עלינו ע"כ מסתכלים בצפרנים להתיש כחה בזה ואינו נזוק בכל אותו שבוע ויש לכפוף ארבע אצבעות של יד ימין נגד הנר כו' ואין להסתכל כ"א באחורי האצבעות שהם רמז למאורות התחתונים שנאמר בהם וראית את אחורי והפנימי רמז למאורות העליונים שנאמר בהם ופני לא יראו ואין להסתכל בו ע"כ ואין כופין פנימיות האצבעות לפני הנר לפי שהם פנימים ואינם מאירים מנר של מטה אבל הם מאירים מהמאור

העליון למעלה אבל האחרים מאירים מנר תחתון לפיכך כופין אחורי האצבעות נגדה לרמוז שממנו הם מאירים.

תולעת יעקב. ועי' מ"א סימן רצ"ח ס"ק ה'.

ועי' מחצית השקל שם דנוהגין לכפוף האצבעות לתוך היד ולראות בצפרנים. ולא יראה האגודל חוצה ואח"כ אפי' כשפושטן צ"ל האגודל מכוסה תחת שאר האצבעות ורואים מאחוריהם מקום הצפרנים ע"ש: (תטז) טעם.

שנהגו לשפוך מן היין על הארץ. לסימן ברכה כדאמרינן כל בית שאין נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה לכך עושין כן בהתחלת השבוע לסימן ברכה לכל השבוע. וטעם.

ששופך ממנו מעט על השלחן לכבותבו את הנר כדי שיהא נראה לכל שלא הודלק נר זה אלא למצות נר של הבדלה לברך עליו ונוהגין לרחוץ באותה השפיכה עיניהם לחיבוב מצוה. לבוש סי' רצ"ו סעיף א': (תיז) טעם.

שאיין הנשים שותין כוס של הבדלה. מפני שאמרו ז"ל עץ שחטא בו אדם הראשון גפן היתה ואמרו מלמד שסחטה ענבים ונתנה לו ולפי שנתכוונה להבדיל מאדם ע"י היין אין הנשים טועמות יין של הבדלה. של"ה.

ועוד מפני שחזה ככתה נרו של עולם: (תיח) טעם: שסומא חייב לקדש הלבנה. ועל הנר אינו מברך.

לפי דבאור הלבנה אע"ג דבעינן נהנין מאורה אין הכוונה שיהנה המברך כ"א על טובת העולם. מחצית השקל ר"ס תכ"ו: (תיט) עוד טעם.

עפ"י מה שכ' הב"י סי' ס"ט סעי' ב' דסומא מברך יוצר המאורות אע"פ שהוא בעצמותו אינו נהנה מהמאורות. מ"מ נהנה ע"י אחרים שרואים אותו ומצילים אותו שלא יפול בפחת או בור שחת.

משא"כ כאן דבעי' שהוא בעצמותו נהנה דהא בעינן שיעמוד כ"כ סמוך לנר עד שהוא בעצמו יכיר בין מטבע למטבע כמ"ש סעיף ד' וזה לא שייך בסומא. שם סי' רצ"ח ס"ק י"ז: (תכ) טעם.

שיש זמירות למוצ"ש יותר מבכל השבת. כי ג' סעודות הם נגד אברהם יצחק ויעקב. וסעודת מוש"ק הוא נגד דוד המע"ה ודוד המע"ה הי' נעים זמירות ישראל. צמח דוד: (תכא) טעם.

שאומרים אליהו במוצאי שבת. מפני שאין אליהו בא בע"ש וגם בשבת דילמא הלכה יש תחומין למעלה מי' ולא יבא בשבת לכן אומרים אותו במוצאי שבת.

טור סי' רצ"ה. והא דאין מתפללין במוצאי יו"ט משום דכיון דעושין ב' ימים הואיל ונדחה ידחה.

אליהו רבא שם אות יו"ד ועיין מט"מ: עוד טעם. מפני שפנחס הוא אליהו שכתב בו ויכפר על בני ישראל שמכפר והולך עד תחיית המתים דאליהו נכנס לקבל יסורין תחת כל צדיק וצדיק להיות נידון מעונות השבוע ובשביל כך רגילין להזכיר אליהו במוצאי שבת.

מדרש תלפיות וראוי ליהרהר לומר רבש"ע כו' החל כו'. כי הוא בירושלמי וטור סי' רצ"ט ופוסקים קים וכ"כ בלבוש שם.

א"ר סי' רצ"ה ס"ק ז': (תכב) טעם. שאליהו נקרא שמו תשבי.

מלשון תושבי שנתיישב בעולם הזה מכל אנשי דורו שכל העולם נקראים גרים משום שהם היום כאן ומסר בקבר. אבל אליהו יכולים לקרוא אותו תושב משום שנעשה תושב.

סדה"י: (תכג) טעם. שנהגו הנשים לדלות מים במו"ש תיכף ששמעו ברכו.

שמצינו באגדה שבארה של מרים בימה של טבריא וכל מו"ש מחזירין על כל מעינות ועל כל בארות וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו מים וישתה אפי' כל גופו מוכה שחין מיד נרפא. ומעשה באדם א' שהי' מוכה שחין והלכה אשתו במו"ש לשאוב מים ונתעכבה יותר מדאי ונזדמן לה בארה של מרים ומלאה כדה מאותן המים כיון שבאה אצל בעלה כעס עליה ומרוב כעסו נפלה כדה משכמה ותשבר הכד ונפלו מטפי המים על בשרו ובכל מקום שנתזו המים נרפא השחין ועל זה אמרו חכמים לא עלתה בידו של רגזן אלא רגזנותו.

ולכך נהגו לשאוב מים בכל מוצאי שבת. כל בו: (תכד) טעם.

שנוהגין לקפל הטלית במו"ש מיד. כדי להתעסק במצוה מיד מהרי"ל.

וחם אינו מקפל מיד אחר יציאת מביהכ"נ אז הוא סכנה גדולה. כי הקליפות מתדבקים בהטלית.

ספר הנהגות אדם פכ"ד. ואם שכת ולא קיפל מיד במו"ש אזי למחר בבוקר כשמניח הטלית ינער אותו מכל צד לארץ: מדרש תלפיות.

ורשאי לעשותו מיד אחר שהבדיל בתפלה משחשכה. יעב"ץ.

ועי' באר היטב סימן רצ"ט ס"ק י"ג בשם תשובת גינת ורדים כלל ג' סי' כ"ה דמותר לשתות טוטו"ן קודם הבדלה דלאו מלאכה גמורה הוא: (תכה) טעם. שאומרים במו"ש דא היא סעודתא דדוד מלכא.

ע"ד שאמרו (בשבת דף ל' ע"א) שאמר הקב"ה לדוד שימות בשבת ע"כ בכל מו"ש הי' דוד עושה סעודה גדולה על שלא מת וזה שאנו אומרים במו"ש דא היא סעודתא דדוד מלכא: (תכו) טעם. דבסעודת מלוה מלכה אומרים אתקיננו סעודתא ג"פ ובסעודת שבת אומרים בכל סעודה רק פעם אחד.

משום דסעודתמלוה מלכה הוא מדברי סופרים ודברי סופרים צריכים חיזוק יותר משל תורה לכן אומרים ג"פ אתקיננו סעודתא כדי לחזק הדבר. וראי' לדבר ממשנה גבי עומר

(מנחות ס"ה) כיצד הן עושין כוי אקצור והם אומרים לו קצור אקצור והם אומרים לו קצור ג"פ על כל דבר ודבר והן אומרים לו.

הין.

הין.

הין.

כל כך למה לי מפני הבייתוסים שהי' אומרים אין קצירת העומר במוצאי יו"ט. הרי חזינן דבג"פ נתחזק הדבר.

דברי יחזקאל: (תכז) טעם. מה שרגיל בלשון בני עמינו ואומרים על ליל שבת פרייטאג צו נאכט.

וכן במוש"ק אומרים. שפעט צו נאכט.

משום שלענין שביתות שבת שייך קצת מן יום. פרייטאג.

אצל ליל שבת להוסיף על שבת. וזה משמעות הלשון פרייטאג צו נאכט ששייך קצת יום של פרייטאג.

אצל לילה של שבת. וכן במוצש"ק אומרים שפעט צו נאכט.

ולא ידקדק לעשות הבדלה מיד כשנראים שלשה כוכבים אלא ימתין ויאחר זמן מה יותר. אלא שהלשון נשתבש ואצל המון לומר (שפייסי נאכט) ולשון זה אין לו שום הבנה.

אבקת רוכל כלל ג' פרט י"א. וע"ל סעיף רנ"ו: (תכח) טעם.

מה שאין אנו אומרים בליל שבת לילה טובה כמו בחול. מפני שבשבת אין לילה כלל כי כולו אור.

ולכך לא כתיב ג"כ בשבת ויהי ערב ויהי בוקר. לפי שליל שבת מאירה יותר מימי השבוע לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה ולא שייך לקרותו בשם ערב.

ע"כ אנו מזמרים בש"ק הזמר ב"ם יום יום פ"י יום שכולו יום ולא לילה כי אף הלילה ברום המעלות. קרבן עני פ' בראשית בשם הגאון הקדוש מוחר"צ מראזדיל זצוק"ל: (תכט) טעם.

שמעריבין בחצרות. מפני דרכי שלום.

מעשה באשה אחת שהיתה דבוכא לחברתה. פי' שהיתה שנאה.

ושלחה עירובה ביד בנה. נסבתיה גפפתיה ונשקתיה אתא ואמר קומי אימיה.

אמרה הכין רחימת לי ולא הוינא ידעה ומתוך כך עשו שלום ביניהם. הה"ד דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

ואשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו. ספר התניא סי' י"א: (תל) טעם.

שכל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח. וטעם.

שאם הניח עירובבע"ש לסוף אלפים יוכל לילך משם ולהלאה אלפים. ע"י לבוש סי' שצ"ז וסי' ת"ח: (תלא) טעם.

שנהגו הקדמונים ז"ל לערב מפסח לפסח. לפי שאין לך עני שבישראל שלא יהיה לו קמח משא"כ בשאר ימות השנה.

ספר התניא שם. עניני ראש חודש (תלב) טעם.

שנהגין להתענות ער"ח משום מיעוט הירח. מ"א סי' תי"ז ס"ק ג': (תלג) טעם.

שנהגו לעמוד בשעת שמברכין החודש. דוגמת קידוש החודש שהי' מעומד.

מ"א סי' תי"ז סק"א: (תלד) טעם. שקורין ליום ער"ח יום כפור קטן.

לפי שבו מתכפרין עונות של כל החודש. דומיא דשעיר ר"ח.

וכדאמרינן במוסף זמן כפרה לכל תולדותם. פ"ח סי' ת"ז בשם מהר"ם קורדוירו.

וע"ש בשם הב"י כי כינוי תולדותם קאי אל החדשים. ר"ל כי עולת ר"ח היתה באה על תולדות ימי החודש לפיכך קרא ר"ח זמן כפרה ע"ש: (תלה) טעם שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בר"ה לפי שלא פרקו נזמיהם לעגל נותן להם ר"ח ליו"ט.

פרקי ר' אליעזר פמ"ה: (תלו) טעם שאנו קורין הלל בר"ח. משום שרמזו דוד (בתהלים קנ) הללויה הללו אל בקדשו י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים וכופלין כל הנשמה כנגד חדש העובר.

(תניא רבתי): (תלז) טעם שאומרים הלל בדילוג בר"ח. כיון שיש מחלוקת בין המפורשים הרמב"ם ז"ל כתב בקריאת ההלל בראשי חדשים הי' מנהג ואינה מצוה ומנהג זה בציבור לפיכך קורין בדילוג.

אבודרהם: (תלח) עוד טעם שאומרים הלל בדילוג ובר"ח. משום דהוי יום סליחה כיום הכפורים ור"ה לכן אין לגמור הלל כדאמר זמן כפרה לכל תולדותם פין תולדותם דמיום שנתלו המאורות נפלה אסכרה בתינוקת שלא יכלו לסבול האויר ונתבטלה בקרבן ראש חודש.

הגהות מנהגים: (תלט) טעם דמברכין על קריאת הלל בר"ח אע"ג דהוי מנהג (עו' תענית דף כ"ח ע"ב ועי' לעיל סעי' תל"ז) ואמנהגא לא מברכין. כמו שאין מברכין על הערבה מהאי טעמא (עי' לעיל סעי' תת"כ).

משום דהיינו דוקא אמנהג דערבה דלא הוי אלא מנהג טלטול בעלמא ואמנהג דטלטול לא מברכין אבל בשאר מנהג כמו קריאת הלל ואחריני כמו אותו מנהג ודאי מברכין וכן הלכה למעשה. תוס' תענית דף כ"ח ע"ב בד"ה אמר: (תמ) טעם שאמז"ל (שבת קי"ח ע"ב) הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף משום דכתיב ביה עצביהם כסף וזהב וכשאומר אותו בכל יום נראה, כמחרף ומגדף כלפי מעלה ולומר שאין יכול לבטלם מן העולם.

מדרש תלפיות אות ה' ענף הלל הגדול בשם הירושלמי: (תמא) טעם שאומרים הלל מעומד. דכתיב הללו עבדי ה' העומדים.

ט"ז סי' תכ"ב סק"ד ואסור לסמוך עצמו לעמוד או לכותל דסמיכה אינה כעמידה. מ"א שם ס"ק י"א: (תמב) טעם.

שתקנו לכפול הפסוקים מאודך עד הורו. מפני שאמרם ישי ודוד ואחיו ושמואל.

כדגרסינן בפרק ערבי פסחים דף קי"ט ע"א אמר דבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אוד"ך כי עניתני אמר דוד. אבן מאסו ב הבונים אמר ישי על דוד שהי' צעיר שבאחיו ורועה בצאן ולא הי' נחשב בעיניהם ולא עלה בלבם שיהי' הוא מלך.

הבונים הבנים כתיב. מאת ה' היתה זאת.

אמרו אחיו שהוא לשון רבים. זה היום עשה ה' נגילה.

אמר שמואל שהי' מתנבא להם שסופם לגיל ולשמוח שיושיעם הקב"ה מיד אויביהם על ידו. אנא ה' הושיעה נא.

אמרו אחיו. אנא ה' הצליחה נא.

אמר דוד שהי' מצליח ומתפלל שיצליח גם במלכותו. ברוך הבא בשם ה'.

אמר ישי כשבא דוד מן הצאן. ברכנוכם מבית ה'.

אמר שמואל כשקרא אותם אל הזבח. אל ה' ויאר לנו.

אמרו כולם. ש אסרו חג.

אמר שמואל שאמר להם שיהי' מקריבין זבח שלמים לשמוח ולזרוק על המזבח אלי אתה ואודך. אמר דוד הודו לד'.

אמרו כולם. ומפני כבודם אנו כופלין אותם להראות שאנו חושבין כל פסוק מהם כפרשה בפני עצמה ולכך אנו פוסקין אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא לשנים וכופלין אותם אע"פ שהוא פסוק אחד אבודרהם: (תמג) טעם.

שאנו נוהגין עכשיו הש"ץ אומר יאמר נא ויאמרו נא והצבור עונין ע"כ אחד ואחד הודו. לא מצינו מנהג זה בתלמוד ואפשר שנהגו כן לרמוז שמצוה לענות ראשי פרקים ולפי שהוא פסוק של הודאה ושבח נהגו כן.

טור סי' תכ"ב ועי' פרק לולב הגזול דף ל"ח ע"ב וע"ל סעי' תתפ"ז ס"ב: (תמד) טעם. שיש נוהגין לומר בר"ח השיר של יום תיכף אחר תפלת שחרית.

כי כן בבהמ"ק י"ר שיב"ב היו הלויים אומרים השיר של יום אחר הקרבת קרבן תמיד של שחר קודם הקרבת קרבן מוסף. יסוד ושורש העבודה שער ח': (תמה) טעם שאומרים בר"ח ברכי נפשי.

לפי שיש בו עשה ירח למועדים טור סי' תכ"ג. ובזוהר במדרש הנעלם פ' וירא דבכל ר"ח אומרים נשמות הצדיקים בג"ע מזמור זה: (תמו) טעם שחולצין התפילין בר"ח קודם תפלת מוסף אפי' במקום שאין ואומרים כתר יתנו לך.

מפני שתפלת מוסף הוא במקום הקרבת הקרבן מוסף שבו ביום ואנו עושין אותו כמו יו"ט לפחות בעת ההקרבה וי"ט אין צריך אותו וכ"ש במקום שאומרים כתר שכיון

שאומרים קדושת כתר אין צריכין לכתר תפילין אפי' בעת שאומרים התפלה בלחש. לבוש סי' כזה סעי' י"ג.

ובזוהר פרשת פנחס דמי שמתפלל מוסף בתפילין חייב מיתה: (תמז) טעם. שבימים טובים ור"ח מקדים קדושת ישראל לקדושתן שאומרים מקדש ישראל והזמנים או מקדש ישראל וראשי חדשים כיון שע"י קדושת ישראל נתקדשו הם ואלו לא נתקדשו ישראל לא הי' קובעים חדשים וקוראין מועדים בבית דין.

רש"י ביצה דף י"ז ע"א: (תמח) טעם. שאומרים בשנת עיבור ולכפרת פשע.

משום דיש י"ב לשונות לטובה ולברכה כו' נגד י"ב חודש לכך אומרים עוד ולכפרת פשע נגד עיבור ולנוסחא זו ראוי לאמרו בכל חדשי אותו שנה כמו שאומרים י"ב לשונות בכל חודש וכן משמע לישנא דנוסחא בשנת עיבור ולא נקט בחדש עיבור. אלי'רבה סי' תכ"ג ס"ק ו' ועי' פ"מ שם שכתב וז"ל ומ"מ ראיתי המנהג רק עד ר"ח ניסן ע"ש: (תמט) טעם.

דבר"ח יאמר בקדושת כתר ועמך ישראל ובשבת וי"ט עם עמך ישראל כי בשבת ויו"ט ישראל הם עיקר. שערי תשובה סימן תכ"ג ועי' כל בו סי' ל"ז: (תנ) טעם.

שנוהגין לעשות סעודת ראש חודש. זכר לסעודה שהי' עושין לעידי הלבנה בזמן שהי' מקדשין על פי הראיה.

כל בו.

יש מי שכתב שיש נוהגים להדליק נרות יתרות לכבוד ר"ח. עי' פ"ח סי' תי"ט: (תנא) טעם.

למנהג שהתינוקות מביאין מעות לרבם בר"ח ונקרא מעות ר"ח. לפי שאנו אומרים זמן כפרה לכל תולדותם.

וע"כ המעות הללו הם כפרה לתינוקות. (מט"מ): (תנב) טעם.

שאינ מעברין אלא אדר וכל שאר החדשים אין מעברין. דכתיב (אסתר ג') לחדש שנים עשר הוא חודש אדר ואי מעברין אחת משאר החדשים לא הוי אדר שנים עשר.

תוס' סנהדרין דף י"ב ע"א בד"ה אין: (תנג) טעם. למה אנו מברכין ברכת הלבנה במוש"ק.

כי אז נחרב הבית והלכה השכינה בגלות. לכן אנו אומרים שעתידין להתחדש כמותה.

הרי ביום שנחרב אנו מבשרין חדוש ישראל והשכינה. פע"ח שער ר"ח פי"ג בשם הרח"ו: (תנד) טעם.

שאינ מקדשין הלבנה בשבת או ביו"ט. משום כשם שיש תחומין למטה כך יש תחומין למעלה ואין להקביל פני השכינה ביו"ט או בשבת חוץ לתחום.

עיינ ט"ז סי' תכ"ו סעיף א'. ועי' ברכי יוסף שם סעי' ז' בשם הרב כנה"ג דאם לא קדש עד ט"ו ויום ט"ו הוא שבת או יו"ט יכול לקדש ע"כ ועי' בשו"ת השיב משה האו"ח סי"ד שכ' דבשעת הדחק מותר לקדשה בליל ט"ז בשם ומלכות: (תנה) עוד טעם.

משום דעדיף כבוד שבת מלכתא וקדושת יו"ט מהקבלת פני לבנה ואין מערבין שמחה בשמחה. חק יעקב סימן תצ"ד סק"ב בשם תשובת מ"ע סי' ע"ח: (תנו) טעם.

שאינ הנשים נוהגות לקדש הלבנה אע"ג דהן מקיימות כמה מ"ע שהזמ"ג. מפני שהם גרמו פגם הלבנה.

מ"א סימן תכ"ו: (תנו) טעם. שאין מקדשין הלבנה תחת הגג.

כדי שלא יאהילו עליו שום טומאה. (מהרי"ל).

וב"ח כתב.

הטעם.

שיוצאין לרחוב. כדרך אדם שיוצא לקראת המלך ומ"מ אם יש לו איזה מיחוש או ששרוים בין העכו"ם מקדש תחת הגג וז"ל מט"מ אני ראיתי רש"י ז"ל כשהי' בחבורת שמחה ולא רצה לצאת לחוץ ופתח החלון נגד הלבנה וקידשה וכ"ש כשיש מבואות המטונפות מוטב לקדש בבית.

עי' מ"א סי' תכ"ו ס"ק י"ד: (תנה) טעם. שנוהגין לומר דוד מלך ישראל חי וקים.

שמלכותו נמשל ללבנה דכמו הירח פעמים מזריח ופעמים מאפיל כן זרעו כשהם טובים מאירים. ומ"ש חי וקים הוא כמו הלבנה שאפל בירח העבר וחוזר להאיר כן ישראל יגאלו בזמן קרוב ונחזור מלכותו והמלכות שלו חי וקים דחוזר לזרעו והוי כאלו הוא בחיים.

אשל אברהם סי' תכ"ו. וטעם.

שעושיין רקודין בקידוש החדש דוגמת שמחת נשואין שעתידי כנסת ישראל שתחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה דוגמת הלבנה המתחדשת עם החמה. רמ"א שם סעי' ב' וצריך שלא יהא דבר מבדיל בינו לבין הלבנה אא"כ הוא דבר זך שהלבנה נראית מתוכו.

וכן אם נתכסה בענן דק מברך. ואם אחר שהתחיל לברך נתכסה בעב גומר ואפי' יודע שתכסה מיד לית לן בה.

יעב"ץ: (תנט) טעם. שאומרים שלום עליכם אחר ברכת הלבנה.

משום אחרי כי קלל ואמר תפול כו' ראוי לומר לחבירו לא עליך כי אם שלום. (מט"מ): (תס) טעם מה שנוהגין לומר ג' פעמים שלום עליכם אחר ברכת הלבנה.

כי הקטרוג הראשון (שהוא הפך השלום) הי' ע"י הלבנה שאמרה א"א לשני מלכים וכו' והנה ברכת הלבנה אנו מברכין שתתמלא פגימת הלבנה ובמהרה תהי' אור הלבנה כאור החמה ויהי' שלום וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי וכו'. ע"כ אנו אומרים זה לזה שלום עליכם.

והנה למה אומרים ג' פעמים. על פי מה שכתב שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול.

שהוא ע"ד שאמרו ז"ל ימים שנים רבים שלשה א"כ לשון ריבוי מורה על מספר שלשה. וז"ש שלו"ם ר"ב לאוהבי תורתך כשהשלום הוא בריבוי להם היינו ג' פעמים אז ואין למו מכשול.

ע"כ אומרים בחידוש לבנה (שכל המאורעות הם טל ידה כי הוא הגלגול היותר קרוב אלינו) ג"פ שלום אז אין לנו מכשול. (א) ובני יששכר).

ועי' מ"א סימן תכ"ו ס"ק י"א: (תסא) עוד טעם. משום שקיטרוג הראשון הי' שא"א לב' מלכים בכתר אחד ע"כ אומרים שלום עליכם שלא יהיו קיטרוג.

ומשיב ג"כ ג"פ. פ"מ שם בשם האריז"ל: (תסב) טעם.

שאין מקדשין הלבנה אלא בלילה. משום דשרגא בטיהרא למאי מהניא.

ועוד שהגבול הלבנה בלילה דכתיב את הירח וכוכבים לממשלות בלילה. ספר התניא סימן ל"א: (תסג) טעם שאומרים עלינו אחר קידוש לבנה.

משום שפני יהושע כפני לבנה ועלינו תיקן יהושע כשכבש עיר יריחו. וחתם שם קטנותו הוש"ע למפרע.

ע'.

"עלינו.

ש'.

"שלא שם.

ו'.

"ואנחנו כורעים. ה'.

ה' הוא אלהינו א"ר סימן קל"ב סק"ג בשם הכלבו: (תסד) טעם. שנוהגין לנער בכנפי בגדיהם.

אחר קידוש לבנה. לנער הקליפות שנתעוררו ע"י קטרוג הלבנה.

עמק ברכה ובסידור האריז"ל כתב שינער שולי כנפי ציצית כי היא נגד מלכות. כתב הט"ז סי' תכ"ו סק"ד בשם ספר שושן סודות דמתחלה מסתכל בלבנה ואח"כ מסתכל למטה וגו' הברכה.

וע"ל סעי' תשכ"ה: סימני המועדים לעולם לא כדיו פסח. ולא גה"ז עצרת.

ולא אד"ו ר"ה. ולא אג"ו יום הכפורים.

ולא זב"ד פורים. לא בד"ו פסח.

אנו פוסלין סי' בד"ולפסח. מפני שאם יבא פסח ביום שני.

יבא יום הכפורים ביום ששי ולא יוכל להיות בששי משום מתיא. שאם ימות מת בששי
עמוד שני ימים יום הכפורים ושבת ויסריח.

וכן אם יבא פסח ביום ד'. יבא יום הכפורים ביום ראשון ואיכא משום מתיא.

וכן אם יבא פסח ביום ו'. יבא יום הושענא רבה בשבת ותתבטל ערבה מפני שאינה דוחה
שבת.

אבודרהם: סימן לכל מועדי השנה א"ת. כ"ש.

ג"ר.

דיק.

ה"ץ.

ו"פ.

פ"י יום ראשון של פסח יהיה ט' באב והסימן א"ת. ויום שני של פסח יהיה שבועות
והסימן כ"ש.

ויום שלישי של פסח יהי ראש השנה והסימן ג"ר. יום רביעי של פסח יהי יום קנין
התורה והוא שמחת תורה והסימן ד"ק.

ויום חמישי של פסח יהיה צום כפור והסימן ה"ץ. ויום ו' של פסח הי' פורים שעבר
באותה שנה והסימן ו"פ.

שם.

ולעולם ביום שיהי פורים יהי ל"ג בעומר וסימן פל"ג. או"ח סי' תכ"ח סעי' א': עניני
פסח (תסה) טעם.

שאמז"ל שואלין כהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום. ע"ד שכתב הרב חסד לאברהם
זללה"ה כי בכל שנה ל' יום קודם הפסח הקב"ה עושה לישראל משוא פנים ברוב חסדיו
ומתחיל להוציא נפשותם מהיכלות הטומאה מעט מעט שיעור חלק א' מל' בכל לילה.

וזהו ג"כ הטעם. למה שאמז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל כי בניסן הם מוכנים
שכבר בלי יום קודם הפסח יצאו חלק נפשם מרשות הסט"א ובליל פסח הם בני חורין
והם מעותדין לגאולה.

לב דוד להגאון הקדוש חיד"א זצוק"ל: (תסו) טעם. שנקרא ניסן אביב.

אותיות א"ב י"ב. שהוא אב לי"ב חדשים.

בינת משה להרב הצדיק הקדוש מ"מ דק"ק קאזניץ: (תסז) טעם. שאין נופלין על פניהם
בכל חודש ניסן.

מפני שי"ב נשיאים הקריבו י"ב ימים וכל יום הקרבן הי' יו"ט שלו ואח"כ ע"פ פסח
וא"ח. א"כ יצא רוב החודש בקדושה לפיכך עושין כולו קודש.

ב"י סי' תכ"ט: (תסה) טעם. שקורין השבת שלפני הפסח שבת הגדול.

מפני שלקחו כ"א שה לפסחו לשחוט אלהיהם ואותו שנה הי' עשור לחודש בשבת ועי' שבת דף פ"ז ע"ב) ולא הי' רשאי לומר להם דבר כדאיתא במדרש רבה פ' בא כשלקחו פסחיהן באותו שבת נתקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה הי' עושין כך אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו בכורות מלחמה והרגו מהם הרבה הה"ד למכה מצרים בבכוריהם.

וא"ת לפי טעם זה הוי לי' למיקרי לכולהו יומי דמעשור לחודש עד ערב הפסח ימים גדולים דבכולם נעשה נס. וי"ל שעיקר הנס הי' בהתחלת שאז הי' עיקר קהיון שיני המצרים אבל אחר שעבר היום הראשון כיון דדשו דשו.

ב"י סי' ת"ל. והא שאין קובעין יו"ט בעשור לחודש אפי' חל בחול מפני שקבעו בו תענית שמתה בו מרים.

מ"א שם: (תסט) עוד טעם. לפי שמאחרין העם בשבת שלפני הפסח לשמוע הדרשה עד אחר חצות סמוך למנחה עד שדורשין שם הלכות ביעור והלכות שמירת המצות הלכות מלאכת יו"ט הלכות חולו של מועד הלכות עשיית ליל ערב פסח ועוד כדי לספר גבורות אלהינו איך באו אבותינו במצרים איך הוציאם בתועפות ראם לו וקרע לנו את היים ולספר ולדרוש בקהל את כל אשר עשה ומושך הרבה והעם אין נפטרין לבתיהן עד שישמעו שיגמור כו' מפני משך זה נראה בעיני העם היום גדול וארוך יותר מיום אחר.

וע"כ קראו לשבת זה שבת הגדול כיוצא בדבר אתה אומר צום הגדול. צומא רבא.

לפי שכל היום הן עומדין בבהכ"נ להתפלל נראה היום ארוך וגדול ומנהג בני אדם כשאין הולכין לכאן ולכאן כל היום אלא יושבין במקום אחד ואין להם מה לעשות מנהג לומר כמה זה היום גדול. שבילי הלקט הלכה רכ"ה: (תע) עוד טעם.

לפי שהוא שבת ראשון שנכנסו ישראל למצות. פר"ח סי' ת"ל: (תעא) עוד טעם.

דהנה וספרתם לכם ממחרת השבת באת הקבלה ממחרת יומ"א טב"א דיו"ם טו"ב נקרא ג"כ שב"ת והאפיקורסים שאינם מאמינים בקבלת תורה שבע"פ נתפקרו בזה. והנה הרבה ענינים עשו חז"ל לפרסם הדבר ולהוציא מלב המינים ע"כ גם זאת עשו להיכר וקראו לשב"ת שלפני הפסח שבת הגדול מכלל דאיכא שבת קטן בשבוע הבאה היינו יו"ט הראשון של פסח שנקרא ג"כ שב"ת ששביתתו הוא קטן משביתת יום השבת.

(בני יששכר): (תעב) טעם דמפטיירין וערבה בשבת הגדול. משום דכתיב בה הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגו'.

שהוא דומה לבשורת משה הגאולה במצרים והוי מעין המאורע בכל שבת הגדול. ואותם שאין מפטיירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בע"פ.

טעם אחריתא הוא. משום דכתיב בה הביאו את המעשר אל בית האוצר וגו' דהיינו ביעור המעשר בשנה רביעית דשמיטה וזמן הביעור לא הי' אלא בע"פ כמו שפי' רש"י בפרשה כי תבא כי תכלה לעשר וגו'.

לבוש סי' ת"ל: (תעג) טעם. למנהג שהרב דורש בשבת הגדול ובשבת תשובה.

משום שבעת שהוציאנו ממצרים הי' משה דורש לפני בני ישראל בשבת שלפני פסח הלכות הפסח כדאיתא במדרש. וגם איתא בשעה שהחכם יושב ודורש הקב"ה מכפר עונותיהם של ישראל וע"כ דורשין בשבת תשובה.

בני יששכר: (תעד) עוד טעם. כי להיותינו בעו"ה שה פזורה בעיירות וכפרים וקודם שבת הגדול ושבת שיבה מתקבצים אל העיר וקהלה שהרב שם וחונים שם כל ימי החג לכן הניחו הדרשה עד עת קיבוץ נדחי ישראל.

מחצית השקל סי' תכ"ט סק"א ועי' לעיל סעי' ת"ג: (תעה) טעם. שנהגו לשפוך מים צוננים על הכלי אחר הגעלה.

דאיתא בזבחים בפרק דם חטאת דף צ"ז מריקה בחמין ושטיפה בצונן כו' מידי דהוה אגיעולי גוים מדמינין לקדשים. (רקח).

ובס' לקוטי מהרי"ל כתב. הטעם.

כי ע"י הגעלה פולטת הכלי מה שבלעה ונשאר הפליטה על הכלי לכך צריך שטיפה. ועי' חק יוסף סי' תנ"ב דבדיעבד אין קפידא אף שלא שטף כלל ועי' תוס' ע"ז דף ע"ו ע"א בד"ה מכאן: (תעו) עוד טעם.

שנהגו לשפוך מים צוננים על הכלי אחר הגעלה. כדי שלא יחזרו מי הגעלה ויבלעו בכלי.

מהרי"ל: (תעז) טעם. שאסור להגעיל שום כלי בן יומו אפי' קודם שעה ה'.

(וגם יש במים ס'. מהרי"ל.

ועי' באר היטב סי' תנ"ב ס"ק י"ד). משום גזירה דכלי של איסור דלא מהני לי' הגעלה כ"ז שהוא ב"י שחוזר ובולע ממי הגעלה דלא שייך בו נ"ט בנ"ט.

מ"א סי' תנ"ט סק"ט: (תעה) טעם. שאסור להגעיל כלי חלב לאכול בו בשר או איפכא.

משום שאם יעשה כן לעולם לא יהי' לו רק כלי א' ויגעילנו כל פעם שישתמש בו וזה אסור דלמא אתי למטעי' כדאיתא בחולין דף ח' ע"ב. עי' מ"א סי' תק"ט ס"ק י"א: (תעט) טעם.

שנוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק. כדי שלא ישכח לבטל למחר משא"כ כשיש לו חמץ נזכר בזמן הביעור לבטל: (תפ) עוד טעם.

שאם יבדוק ולא ימצא זמן מה יתרשל שוב ויטייאש מן הבדיקה ולא יבדוק עוד היטב. חק יעקב סי' תל"ב ס"ק י"ד: (תפא) עוד טעם.

מפני שעיקר הביעור חמץ הוא היצה"ר. ולזה הנהיגו להניח חמץ להראות שבודאי יש בו עדיין עון וחמץ הוא היצה"ר כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

כי האדם שמחזיק עצמו שתיקן הכל בודאי לא התחיל לעבוד את ה' ולזה נוהגים להניח פתיתי חמץ להראות כנ"ל כי בודאי נא תיקן הכל. עבודת ישראל: (תפב) טעם.

שמברכין על ביעור חמץ. אע"פ שאינו אלא בודק והי' לו לברך על בדיקת חמץ.

לפי שבדיקה זו היא תחילת הביעור ותכליתו שהרי אין הבדיקה מצוה אלא הביעור מן הבית כל מה שמוצא ונודע לו הילכך מברכין. על ביעור.

לבוש סי' תל"ב וע"ל סעי' כ"ה ולקמן סעי' תתק"ט: (תפג) טעם. שמברכין בעל ולא בלמ"ד לבער.

מפני שהוא מצוה שאפשר להתקיים ע"י אחד מעבדיו אפי' שלא מדעתו שלא הקפידה התורה אלא שיהא החמץ מבוער מן הבית ואפי' ע"י אחר. לבוש סי' תל"ב: (תפד) טעם. שנוהגין להניח י' פתיתים קודם בדיקת חמץ. לפי כמו שיש עשרה עלולים בהקדושה ואלו הן.

חיות הקודש. אופנים.

אראלים: חשמלים. שרפים.

מלאכים.

אלים.

בני אלהים. כרוכים.

אישים.

כמו כן יש עשרה בהטומאה. כי את זה לעומת זה עשה אלקים והביאם הציוני פ' אחרי. ולכן הזהירה התורה לנו אפי' תערוכת חמץ ואפי' משהו כי חמץ הוא היצה"ר כידוע. ע"כ מניחין עשרה פתיתים חמץ נגד העשרה טמאים ולבערם מן העולם.

בשם מקובלים (תפה) עוד טעם. נגד עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים.

וכנגד עשרה דינים שהקב"ה יהי' עתיד לבע"ר ולנע"ר ולכרו"ת ולהמ"ם להרו"ס ולעקו"ר ולנתו"ץ ולנתו"ש ולכלו"ת ולקעק"ע ביצתם של מצירי ישראל. וכנגד זה הקב"ה הוא מקדש את א"י בעשר קדושות כדאי' בפ' קמא דמס' כלים.

קב הישר: (תפו) טעם. שאומרים כל חמירא וחמייעא כו' בלשון תרגום.

כי בהיות שהלחם היא חיות האדם ואין ראוי לזלזל בכבוד הצריך לו ואלו הי' אומר בלה"ק שמבינים בו מזיקין ומקטריגים אפשר שיבאו לקטרג על הענין לכן תקנו אותו בלשון תרגום. (סדה"י).

ונראה דמטעם זה אין מברכין זמן על בדיקת חמץ עוד טעם. מפני עם הארץ שאינם מבינים בלה"ק כ"א בלשון ארמי.

(ד"מ): (תפז) טעם. שאין מברכין זמן על בדיקת חמץ.

מפני שהבדיקה הוא לצורך הרגל וסמכינן אזמן דרגל. טור סי' תל"ב: (תפח) עוד טעם.

מפני שאין מברכין שהחיינו אלא על דבר שיש בו שמחה והנאה לגוף אבל בדיקת חמץ מצטער הוא באבוד חמצו הנשאר נו ובשרפתו. אבודרהם: (תפט) עוד טעם.

שאינ מברכין שהחיינו על ביעור חמץ. מפני שמכלה החמץ פמ"ג סי' תל"ב סוסק"ב בשם ר"פ ורשב"א: (תצ) טעם.

שאינ אומרים מזמור לתודה ע"פ. מפני שלחמי תודה הי' חמץ ואפי' בע"פ אסור להקריבם שיבאו לידי נותר.

מ"א סי' תכ"ט סק"ז: (תצא) טעם. שהבכורות מתעניין בע"פ זכר לנס שניצולו ממכות בכורות.

לבוש סי' ת"ע: (תצב) טעם. שלוקחין חיטים דוקא לעשות ממנו מצה.

כי מן החביב עליו קודם כדי לקיים מצות אכילת מצה יותר לתיאבון. ואפשר דמהאי טעמא נקט נ"כ התנא בכ"מ חיטין לפסח לפי שמסתמא הוא החביב לרוב ב"א.

חק יעקב סי' תנ"ג: (תצג) עוד טעם. עפ"י מה דאמר שמואל (ברכות ס"א) יצה"ר כמין חטה הוא דומה.

וע"כ נצטוונו במה שלוקחים חיטים כדי להכניעו במה שטוחנין אותו ברחיים כמו שמרמזין הכנעת היצה"ר בפסח. דרוש ר' חיים כהן סי' י"ח: (תצד) טעם.

שאינ לשין אלא במים שלנו. כדי לצנן המים.

כי כל הבריות הן מד' יסודות אש. מים.

רוח.

עפר.

והמים הם ג"כ מארבע יסודות אלא שיסוד המים רבה על השלשה. ותנן אין מוציאין אש לא מן המים וכו' ושמעתי שממלאין כלי זכוכית מים ומעמידין אותו בשמש בצהרים במוך אחיך והאש יוצא מכלי זכוכית לכך לא ישאבן אלא עם שקיעת החמה.

שכבר נתקררו בקרקע כל אותו היום ומלינין אותן כל הלילה שהוא י"ב שעות משעה שנשאבו ואח"כ לשין בה. כל בו סי' מ"ח בשם ה"ר אשר ז"ל: (תצה) טעם.

שאסור לאכול מצה כל יום ארבעה עשר. מפני שהוא כמו הבעל ארוסתו בבית חמיו שלוקה עליה מכות מרדות מדרבנן על שמראה גודל תאותו ושהוא להוט לשטוף בזימה ולא יוכל להתאפק עד שמכניסה לחופה שמברכין עלי' ז' ברכות כן האוכל מצה בע"פ מראה תאותו ורעבתנותו שאינו יכול להתאפק להמתין עד הלילה שיברך ז' ברכות קודם שיאכל המצה כגון ברכות יק"ז נ"י.

בפה"א.

דירקות וברכת המוציא. וברכת על אכילת מצה.

לכן לוקין אותו עליו וגם מכות מרדות מדרבנן אם אוכל ביום קודם ברכו כל הברכות הללו. לבוש סי' תע"א סעי' ב': (תצו) טעם.

שבע"פ אסור לעשות מלאכה מחצות ולמעלה. כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותקון מצה לצורך הלילה דמצוה לטרוח מבעוד יום כדי להסב מהר.

רש"י פסחים דף נ' ע"א: (תצז) טעם. דמחמירינן טפי בע"פ שאסור בעשיית מלאכה משאר יו"ט.

משום שבזמן שהי' בית המקדש קיים היו נוהגים אבותינו בכל יום שיחיד מבי' קרבן הרי הוא לו ליו"ט כיון שנתכפר בו ואסור לו לעשות מלאכה כמו בי"ט ובע"פ כיון שכל אחד מישראל חייב להקריב קרבן פסח הרי הוא כי"ט לכל ישראל מ"מ כיון שאין זמן שחיטת הפסח אלא מחצית היום ואילך כמו שנאמר בין הערבים תעשו אותו ופירושו מחצות היום ואילך לפיכך לא נהגו איסור מלאכה ג"כ אלא מחצות היום ואילך.

בד"א כשעושה מלאכה להשתכר בה והיא מלאכה גמורה כגון לתפור בגדים חדשים ממש אבל מתקן הוא כליו ליי"ט וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו מותר כו'. לבוש סי' תס"ח סעי' א' ועי' טור וב"י שם וע"ל סעי' תל"א: (תצח) טעם.

שאנו קורין את יום טוב המכונה בתורה בשם חג המצות אנו קורין אותו פסח הלא בשל התורה נקרא יו"ט זה בשם חג המצות. משום דכתיב אני לדודי ודודי לי.

היינו שאנו מספרים שבחו של הקב"ה והקב"ה מספר שבח של ישראל וכן הוא שאנו מניחין תפילין וכתוב בהן שבח של הקב"ה והקב"ה מניח תפילין שכתוב בהן שבח ישראל. ולזה בתורה נקרא יו"ט זה בשם חג המצות כביכול השי"ת מספר שבח של ישראל ואנו קורין היום טוב בשם פסח על שם שבח השם יתברך ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח כו' שהוא שבח השם יתברך על דרך הפסוק אני לדודי ודודי לי.

קדושת לוי פ' בא: (תנט) טעם כשחל יו"ט בשבת אין אומרים מערבית. משום דאין בקיאינ בהם ואתי להטות הנר בשבת.

לבוש סי' תפ"ז ס"ג: (תק) טעם. שיש מקומות שנוהגין שלא לשנות פרק במה מדליקין כשחל יו"ט בערב שבת.

לפי אינו יכול לומר עישרתן עירבתן לפי שאין מעשרין ומערבין ביו"ט. ויש שאין דוחין אותו בכך שהרי בשעה שאומרים אותו אינו עת לא לעשר ולא לערב ולא להדליק נר.

ספר התניא סי' י"ג. ועי' לבוש סי' ע"ר: (תקא) טעם.

שאינ אומרים ברכת מעין שבע היינו מבא"י כו' מגן אבות כו' אלהינו כו' עד בא"י מקדש השבת) אם חל פסח בשבת. דלא נתקנה אלא מפני המזיקין ובפסח הוא ליל שמורים.

טור סי' תפ"ז: (תקב) טעם. שאומרים בליל פסח הלל בציבור בנעימה בברכה תחלה וסוף.

לפי שאין מברכין קודם ההלל שקורין בשעת ההגדה לכך קורין הלל בבהכ"נ כדי שלא יצטרך לברך בשעת ההגדה. חק יעקב סי' תפ"ז ס"ק ח': (תקג) טעם.

שלובשין הקיט"ל. שלא תזוח דעתו עליו מפני השמחה ע"כ ילבש בגד מתים ולפ"ז גם האבל ילבשנו.

ט"ז סי' תע"ב ס"ק ג': (תקד) טעם. שכשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו שאין זה דרך חירות ולא על ימינו.

משום סכנתא שלא יקדים קנה לושט דושט הוא על צד ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאליו והמאכל נכנס לתוך הקנה ונחנק. לבוש סימן תע"ב סעי' ג'.

ואין חילוק בין איטר לאחר. טור שם: (תקה) טעם.

שאומרים הקידוש והבדלה מיושב. כדי שיהי' דרך הסיבה וחירות חק יעקב סי' תע"ג ס"ק ב' ובש"ע האריז"ל כתב שיברך מעומד: (תקו) טעם.

דבשאר מועדים אומר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום חג המצות הזה זמן חרותינו מקרא קודש כו'. וכשחל בשבת אומר שני פעמים באהבה אחד כדלעיל ואחד זמן חרותינו באהבה מקרא קודש.

לפי כשחל בחול אומר באהבה מועדים לשמחה דכלל המועדים קבלו באהבה ולא הפרטים דהא בקבלת התורה הכינו עצמם שלשת ימים בלא כפי' ואח"כ כששמעו פרטי הדברים מזדעזעים והוצרכו לכפי' ע"כ כשאומרים את יום חג המצות הזה או את יום חג הסוכות הזה א"א באהבה שנית משא"כ שבת קבלו במרה באהבה ולכך אומרים בשבת באהבה שנית על פרט של שבת.

לבוש סי' תפ"ז סעי' א'. וא"ת הרי פסח במצרים נצטווה ולא בהר סיני.

י"ל דמ"מ נתחדשו הקרבנות בסיני כענין שכתוב בפי' אמור ובחמשה עשר יום לחודש חג המצות וגו' והקרבנות אשה לה' וגו' לכן אין לומר באהבה מקרא קודש. וגם משום לא פלוג ברגלים.

מטה משה אות תר"ה. וע"ל סעי' שי"ח: (תקז) טעם.

שא"א שעשה ניסים לפי שעתיד לאומרו בהגדה. חק יעקב סי' תע"ג סק"ב: (תקח) טעם. על ענין ארבעה כוסות. הנה רבותינו ז"ל במדרש (שמות רבה ח') אמרו ד' גאולות יש כאן.

והוצאתי.

והצלתי.

וגאלתי.

ולקחתי.

מכאן סמכו חכמים ותקנו ד' כוסות בלילי פסח אחד על הקידוש והוא נגד ולקחתי מ"ש אשר בחר בנו מכל עם כו' ומרוב מעלתו הוא קודם לכל. ואח"כ בכוס ההגדה בסיפור יציאת מצרים מתחיל בגנות ומסיים בשבח הוא נגד והוצאתי כי פרק עול השעבוד מעל צוארנו.

ואחריו כוס בהמ"ז אשר בו ידבר על השפעות הטובות ושבת הארץ והוא נגד והצלתי אתכם מעבודתם היינו שלא נצטרך כלל אל העבודה ואחריו כוס ההלל הוא על אשר גאלנו ובזרוע נטויה כי לעומת מה שנתן אותנו לשם ולתהלה בכל הארץ כן מחויבים אנחנו להללו ולפארו ולספר שמו ותהלתו.

חסד לאברהם: (תקט) עוד טעם. למצות ד' כוסות.

נגד ד' דברים טובים שהי' בישראל בהיותם במצרים שעי"ז נגאלו אבותינו ממצרים כמשארז"ל. בני יששכר בשם הרב הגדול החיד"א זלה"ה.

וכתב שם ולפי"ז י"ל כוס ראשון זכרון שלא שינו את שמותם. בני ישראל עלו ובני ישראל נפקו.

ע"כ מקדשין על כוס זה ומברכין מקדש ישראל. כוס ב' זכרון שלא שינו את לשונם.

הנה לשונינו נגביר ושפתינו אתנו להלל בפה ולשון ולספר הניסים והנפלאות אשר פעל הפועל ישועות. כוס ג' זכרון שהי' גזורים מן העריות.

מברכין עליו ברהמ"ז. כי אם הלחם אשר הוא אוכל לישנא מעליא.

כוס ד' זכרון שלא היו בהם דילטורין. ע"כ אומרים עליו לא לנו ד' וכו' למה יאמרו הגוים (דילטורא) אי' נא אלהיהם ע"ש: (תקי) טעם.

למה תקנו חז"ל נגד ד' לשונות של גאולה ד' כוסות יין דוקא הי' להם לתקן ד' מינים אחרים באכילה או באמירה ובסיפור נגד ד' לשונות הללו. אבל להיות שאמרו רז"ל יכולני לפטור את כל העולם מן הדין מיום שחרב בית המקדש דכתיב שכורת ולא מיין היינו שאין להם דעת כשכור עברו יין ואין מעשי קטן כלום והאי דיצה"ר החזיק בנכסים אין מחזיקין בנכסי קטן (היינו מי שאין בו דעת) והנה הוא שעמדה לאבותינו כמערים בהגיע תור הגאולה הגם שהי' הקטרוג הללו עע"ז והללו וכו' כי הוא שעמדה בשעת הקטרוג עת שכרות הוא לנו קטנות הדע"ת ואין כאן דין ויכולני לפטור וכו' שנאמר שכורת ולא מיין ע"כ נגד ד' לשונות של גאולה התקינו חז"ל יי"ן המשכ"ר כי הוא שעמדה אין לסט"א טענת חזקה כי החזיק בנכסי קטן מבלי דעת ומעשיו אינו כלום כי בגלות נאמר שכורת ולא מיין.

ומטעם זה.

אמרו חז"ל בימי הפורים חייב אדם לבסומי וכו' כי נתחייבו על שהשתחוו וכו' והי' הטענה להנצל וכו' עת שכרות וכו' (בני יששכר) ומטעם זה המנהג כשאומרים והוא שעמדה לאבותינו אוחזין את הכוס כי הוא שעמדה לנו כנזכר לעיל.

שם: (תקיא) טעם. שהנשים חייבות בארבע כוסות.

מפני שהנשים היו עיקר באותו הנס שבזכות נשים צדקניות נגאלו משא"כ בסוכה. מ"א סי' תע"ב ס"ק ט"ז: (תקיב) טעם.

שאינ מברכין אקב"ו לשתות ד' כוסות כמו על נר חנוכה שהוא מדרבנן. לפי שאינו עושה ביחד כמו מגילה אין קורין אותה סירוגין וד' כוסות אם שתתן בבת אחת לא יצא ע"כ אין לברך דאין ד' כוסות אז לברך עליה כלל.

(רקח): (תקיג) טעם. שלוקחין שני תבשילין ורוע וביצה.

אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה וזרוע ע"ש זרוע נטוי' והוא זכר לפסח שהי' נצלה בשפוד ע"ג גחלים וביצה זכר לחגיגה שהי' מקריבים בי"ד ונאכל עם הפסח וביצה הוא לשין ביעא בלשון ארמי כלומר בעי רחמנא לפרקינן. והזרוע אין אוכליו בלילה וביצה אוכלין.

דבלאו זכר לחגיגה יש בה טעם משום אבילות בית המקדש. כמ"ש הרמ"א סי' תע"ו שליל ט"ב נקבע באותו לילה של חג הפסח.

ט"ז סי' תע"ג סק"ד. (תקיד) טעם.

החרוסת.

זכר לטיט שהי' ישראל משתעבדין בו במצרים ועושין אותה ממיני פירות מתוקים ומרורים וחומץ ומתבלין אותם בתבלין לדמותה לטיט שיש בו מכל דבר ונותנין בה תפוח זכר לתחת התפוח עוררתיך. ואגוזים ע"ש דכתיב אל גינת אגוז ירדתי.

טור סי' תע"ג ועי' אבודרהם: (תקטו) עוד טעם. כדי להמית את הקפא (פי' מין תולעת יש במרור והוא מת ע"י החרוסת) שבמרור שלא יזיקנו.

תוס' פסחים דף ט"ו ט"בבד"ה קפא. והצרכנו לומר שהתליע בתלוש שאם התליע במחובר אסור באכילה על כל פנים אפי' ימות.

(כל בו): (תקטז) טעם. שנקרא חרוסת.

זכר ללבינה שהי' מעשה חרסין. מרדכי בשם ירושלמי בע"פ: (תקיז) טעם.

שאוכלין כרפס. מפני שהוא נוטריקון ס' פרך כלומר ס' ריבוא עבדו עבודת פרך.

מ"א סי' תע"ג ס"ק ד': (תקיח) טעם שאין מברכין על החרוסת עם היותו מצוה. משום שאין מצוה באכילתו.

(יעב"ץ): (תקיט) טעם. המרור.

זכר לומררו את חייהם ועיקר המצוה היא בחזרת שתחלתו מתוק וסופו מר זכר לומררו את חייהם בפרך. תחלה בפ"ך ואח"כ בפרך ונוהגין לחזור אחר חסא אפי' לקנותו בדמים יקרים דשמא סימנא מילתא הוא כלומר לרמוז דחס רחמנא עלן ושמעתי דחסא הוא מה שאנו קורין זערזו"ך בלשון פולין.

לבוש סי' תע"ג סעי' ה': (תקכ) טעם. שנהגו העם לעשות בליל פסח שלש מצות.

זכר לשלש סאין שאמר מהרי שלש סאין ופסח הי'. ובציעתה זכר לקריעת ים סוף וירדן שנבקע בפסח.

דעת זקנים מרבתינו בעלי התוס': (תקכא) טעם. שפורסין מצה האמצעית לשנים ולא הראשונה.

לפי שאם יבצע הראשונה יהי' המוציא על השניה ואסור. לפי שאין מעבירין על המצות. אבל עתה יהי' המוציא על הראשונה. מנהגים: (תקכב) טעם.

הטיבול ראשון. משום היכרא לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם הסעודה והתינוקות ישאלו ע"ז.

עיין רש"י פסחים דף קי"ד כ"א דאי לא הי' מטבל אלא השני במרור לא הי' ניכר דהוי משום מצוה אלא כדרך בני אדם לטבול תוך הסעודה ע"כ תקנו לטבל קודם הסעודה דבזה מרמזין שאין הטיבול בא מחמת הסעודה והוא סי' לטיבול השני שהוא ג"כ שלא מחמת הסעודה אלא מצות חכמים ט"ז סי' תע"ג ס"ק ז' ובטיבול ראשון יאכל פחות מכזית דאם יאכל כזית יהי' ספק אם יברך ברכה אחרונה.

ואם אירע שאכל כזית נא יברך ברכה אחרונה. מ"א סי' תע"ג ס"ק י"ח ועי' מחצית השקל שם: טעם.

שטובלין הכרפס במי מלח. מפני שכרפ"ס עולה ש' שהוא שמו אלהים במילואו וכדי להמתיק מדת אלהים שהוא מדת הדין טובלין במי מלח שהמים הם מסטרא דחסד והמלח מסטרא דדינא כמבואר ברקנ"ט.

מטה אהרן: (תקכג) טעם. שנוטלין ידיהם בליל פסח קודם הטיבול ראשון אע"ג שלא נהגו המון עם ליטול ידיהם לכל דבר שטיבולם במשקה והוא מטעם שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו ומלאכול אוכלין טמאין.

עי' תוספת פסחים דף קט"ו ע"ב בד"ה כל. משום דהוא כאחד משאר שינויים שעושים בליל זה כדי שישאלו.

חק יעקב סי' תע"ג ס"ק כ"ח: (תקכד) טעם. שטובלין שני פעמים.

הא' זכר לגאולה כדכתיב ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף. והב' נגד הגלות שהי' בחטא מכירת יוסף דכתיב ויטבלו את הכתונת בדם. (מעשי ה'). והטעם.

שמטבל בחומץ. כי כן הי' משועבדים תחת מעוול חומץ.

(של"ה): (תקכה) עוד טעם. לזכר על ב' טבילות שטבלו יליד בית ומקנת כסף.

עוד טעם.

כנגד שתי הזאות אחת על המשקוף ואחת אל המזוזות. דעת זקנים: (תקכו) טעם.

שנהגו לפרוס המצה קודם הגדה. כדי שנא יאמר הא לחמא עניא אלא על מצה פרוסה כדאמרינן בפסחים מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה.

אבודרהם: (תקכז) טעם. שמטמינין האפיקומן.

כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה מטמינין המצה ועדיין לא אכלנו ומתוך התשובה נבא לספר יציאת מצרים ומוזגין מיד כוס שני כדי שישאלו התינוקות למה שותין כוס שני קודם הסעודה. לבוש שם סעיף ו' וסעיף ז'.

וראוי לכורכה בתוך המטפחת וליתנה בין הכרים. מטה משה אות תרכ"ז: (תקכח) טעם. שעושין מצה אפיקומן ואין עושין מרור אפיקומן הלא שניהם כתובין בפסוק אחד כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו. לפי שמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור מדרבנן. הלכך עבדינן למצה אפיקומן זכר לפסח שהוא מדאורייתא ולא עבדינן למרור אפיקומן זכר לפסח לפי שהוא מדרבנן. ספר התניא סי' מ"ח: (תקכט) טעם.

המנהג שהתינוקות חוטפין האפיקומן בליל פסח. שעל ידי זה לא ישנו ויתעוררו לשאול וזה שאמרו בש"ס פסחים דף ק"ט ע"א חוטפין מעה בליל פסחים.

חק יעקב סי' תע"ב ס"ק ב': (תקל) טעם. נכון בהגבהת הקערה באומרו הא לחמא עניא. המפרשים כתבו טעם להגבהה זו כדי שישאלו וטעם זה הוא רחוק. רק י"ל כפשוטה עפ"י המדרש מאשפות ירים אביון אלו ישראל שהיו משוקעין במצרים והקב"ה הגביהן וזהו רמז שאומרים הא לחמא עניא שרומז על עניות במצרים ומגביההקערה לרמוז על מאשפות ירים אביון כהמדרש הנ"ל.

מטה אהרן בעהמ"ח ספר בגדי אהרן על התורה: (תקלא) טעם. שאומרים הא לחמא עניא בלשון ארמית.

לפי שכולם הי' מדברים בלשון ארמית ואין עמי הארץ מבינים לשון הקודש. ד"א כדי שלא יכירו מלאכי השרת מתפררים בכל זה ויקטרגו עלינו ויזכרו עונותינו שאין אנו ראויין להגאל שאין מלאכי השרת מכירין לשון ארמית כמו שפירשנו בקדיש.

אבודרהם: (תקלב) עוד טעם. מפני המזיקין שאילו היו מדברים בלשון הקודש היו שומעין מה שאנו אומרים כל שהוא רעב יבא ויאכל היו מתקבצין כולן ומקלקלין כל הסעודה והיו עושין היזק על כן נהנו לומר בלשון ארמית שלא יהיול מבינין מה שאנו אומרים כל דכפין ייתי ויכול.

פרדס הגדול בליקוטי דינים: (תקלג) טעם. שאומרים די אכלו אבהתנא כארעא דמצרים. כי ויאפו את הבצק לא הי' אלא אחרי יציאת מצרים. ופי' ה"ר יהוסף האיזובי בשם בן עזרא שהי' שבוי בהודו והי' מאכילין אותו לחם מצה ולא נתנו לו לעולם חמץ. והטעם.

מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ ויספיק ממנו מעט וכן כי' עושין המצריים לישראל. אבודרהם: עוד טעם.

אע"פ שגורשו ממצרים העיר (מטרופולין של המדינה) בליל ט"ו מ"מ לא שלחום עד הגבול בלילה ההוא (כי ארץ מצרים ד"מ פרסה) והם היו בצוען מצרים באמצע המדינה בלילה ההוא גם ודאי כבר אכלו מצות בלילה זו בארץ מצרים עם הפסח קודם שיצאו ונתגורשו על מצות ומרורים יאכלוהו.

יעב"ץ: (תקל"ד) טעם שאומרים לשנה הבאה בני חורין בלה"ק. כדי שלא יבינו הפרסיים שהם רוצים לברוח.

(גבורות ה'): (תקנה) עוד טעם. שמסיימין בלשון הקודש שהוא דרך בקשה שאנו מבקשין מלפני המקום שישחרר אותנו מעבדות לחירות על כן אומרים שיהיו מבינין מלאכי השרת כההיא דאמרינין לעולם אל יתפלל אדם בלשון ארמי אלא בלשון שיהיו מלאכי השרת מבינים ומבקשים עלינו גם הם רחמים.

פרדס שם: (תקלו) טעם. שנקרא הגדה סדר.

כי זה הוא הסדר של כל השנה כי כל המצות תלויות ביציאת מצרים. ובקבלת התורה נאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים.

בית אהרן: (תקלו) טעם. שאין מברכין על קריאת ההגדה כמו שמברכין על קריאת מגילה והלא מצות עשה הוא שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וכו' מפני כי במה שאומר בתחלה בקידוש זכר ליציאת מצרים יצא.

והרשב"א כתבטעם אחר שאין לברך על קריאתה. מפני שהוא מצוה שאין לה קצבה ידועה ואפ"י בדבור בעלמא שידבר בענין יציאת מצרים יצא אלא כל המרבה הרי זה משובח.

ונקראה הגדה. ע"ש והגדת לבנך ביום ההוא וכו'.

ועוד מפני שמגיד בה ענין יציאת מצרים והנסים ונפלאות שעשה עמנו הקב"ה באותו זמן. אבודרהם.

ועי' פ"מ סי' תע"ג ס"ק כ"ט וז"ל אמירת הגדה אין לומר בהסיבה אלא באימה ויראה ע"ש: (תקלח) טעם. שנוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעו כשיגיע לדם ואש ותמרות עשן.

וכן כשמזכיר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב. זכר למה שנאמר אצבע אלהים הוא וא"כ יש לזרוק באצבעו חק יוסף סי' תע"ג ס"ק ל"ד.

ועוד לרמז שע"י המכות ה' נחסר מהם כל פעם ומתמעטין: (תקלט) טעם. שרבי יהודה ה' נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב.

וכי אין אדם יודע ליקח מכל תיבה אות אחת ולעשות סימן. לפי שבתהלים אינם סדורים המכות כמו שהן סדורין בפרשה לפיכך נתן ר' יהודה סימנים הללו להודיע שסדר הפרשה עיקר.

שבילי הלקט הלכה רי"ח. ועי' שם עוד טעמים: (תקמ) עוד טעם.

משום דבעל הגדה נקט מכות בכורות ולא נקט הכי באינך. דאינהו היו המכה עצמה ור"י בא להורות בסי' שגם הבכורים היו מכה עצמה כמ"ש במדרש למכה מצרים בבכוריהם שהבכורים עצמן הכו לאביהם למהר לשלחם.

יסוד האמונה: (תקמא) טעם. שאין מברכין על ההלל שבתוך הסעודה.

מפני שאין אומרים אותו על השלחן בתורת קריאת ההלל אלא בתורת שיר והודאה בלבד וגם פוסק באמצע ומברך ברכות הרבה ומרבה בשיחת דברים בסעודה ואוכל ושותה לכך אין מברכין עליו. אבודרהם.

ועי' לעיל סעי' תק"ב: (תקמב) טעם. שקורין בליל פסח הלל מיושב.

מפני שחולקים אותו אין מטריחין אותו לעמוד. ועוד שאז דרך הסיבה וחירות. ספר התניא סי' ל"ב. וטעם.

שאומרים הלל מעומד דכתיב הללו עבדי ה' העומדים. ט"ז סי' תכ"ב ס"ק ד': י (תקמג) טעם.

חלוקת הלל. מפני דחצי הלל דקודם הסעודה מדבר הכל ביציאת מצרים ושייך לכל ההגדה שקודם הסעודה דאיירי כולה ביציאת מצרים אבל חצי הלל האחרון וגם רוב סיפורי ההגדה שאחר הסעודה מדברים ושאר הגאולות ובגאולה העתידה.

לכך קבעוה יחד אחר הסעודה. ומטעם זה נוהגין לומר שפוך חמתך קודם לא לנו.

ונוהגין לפתוח הפתח כשמתחילין שפוך חמתך על הגוים וגו' להראות שאנו בטוחים בשם יתברך וליל שמורים הוא ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על הע"א. לבוש סי' ת"פ: (תקמד) טעם.

כשיגיע ללפיכך נוטלין כל א' וא' כוסו. מפני שבאים לפתוח בשיר והלל.

ומצינו באגדה מנין שאין אומר שירה אלא על היין שנאמר ותאמר להם הגפן וכו'. פרדס הגדול סי' קל"ב: (תקמה) טעם.

כשחל פסח במוצ"ש יאמר להיפך מן הפסחים ומן הזבחים. משום דאין חגיגה קריבה בשבת.

אלי' רבה סי' תע"ג ס"ק ל"ו: (תקמו) טעם. שמברכין על כל כוס וכוס.

כיון דכל חזא וחזא הוי מצוה בפ"ע מברכין על כל אחד ואחד. מ"א סי' תע"ד: (תקמז) עוד טעם.

כיון שבשעת אמירת ההגדה יש היסח הדעת מהשתיה ואינו עולה אז על לבו שישתה אח"כ עי"ז יש הפרד גמור בין הכוסות וראוי לקבוע על כל או"א ברכה בפ"ע משא"כ לגבי ברכה אחרונה כיון שלא הי' בו גדר שביעה והסתפקות וקביעות הדעת שלא ישתה עוד לא חל עליו חיוב ברכה אחרונה. אשל אברהם להגאון הקדוש מבוטשאטש זצוק"ל: (תקמח) עוד טעם.

שאיין מברך ברכה אחרונה על כל כוס. משום דהוה כנמלך בכל כוס מכח חיוב שחייבהו חכמים לעשות בכל כוס מצוה אחרת.

תב"ש סי' י"ט ס"ק י"ז: (תקמט) טעם. שנוהגין לאכול המרור קודם הסעודה הא הפסח נאכל על השובע בסוף הסעודה וגבי' כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו בשלמא מה

שמברכין על אכילת מצה בתחילת הסעודה הוא מוכרח משום שע"כ צריכין לאכול מצה בסעודה וצריך לברך עובר לעשייתן אבל במרור קשיא.

משום דמצה מורה על הגאולה ומרור מורה על הגלות והנה בזמן שבית המקדש הי' קיים שהיו יודעין שיהי' גלות לבסוף ע"כ אכלו המרור לבסוף אבל בזמן הזה שאנו מחכים ומצפים לגאולת עולם במהרה בימינו וסוף הכבוד לבוא. ע"כ אוכלין המרור תחלה מנחם ציון להרב הצדיק הקדוש מרימנאב זצוק"ל: (תקנ) טעם.

שנהגו לאכול בסעודה זו בצים. זכר לאבילות מפני שבפסוק על מצות ומרורים יאכלוהו מרומז החורבן לומר שביום שאוכלין מצות יחול ט' באב והוא מרורים וסי' א"ת ב"ש כו' כלומר ותהא גילה ברעדה.

לבוש סי' תע"ו סעיף ב': (תקנא) טעם. למנהג שמוזגין כוס חמישי וקוראין אותו כוס של אליהו הנביא משום דאיכא פלוגתא בגמ' אם צריכין כוס חמישי ולא אפסקא הלכתא וכשיבא אליהו יתברר הספק וע"כ מוזגין הכוס מספק ואין שותין אותו וקוראין אותו כוס של אליהו כי בבואו יתבררו כל הספקות וגם ספק זה.

(הגר"א): (תקנב) טעם. דנוהגין הבעלי בתים לברך ברכת הזימון בעצמן בשני לילי פסח.

עפ"י מה דגרסינן פרק אלו נאמרים אמר ריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יברך ועכשיו נראה בעל הבית טוב עין במה שמחלק לכל בני הבית ונוהג עצמו דרך חירות וכן אמר בתחילה כל דכפין ייתי ויכול שבזה נראה טוב עין וא"כ לו נאה לברך ולהודות.

הגהות מנהגים: (תקנג) טעם. שתקנו רז"ל להתחיל בכוס רביעי שפוך חמתך.

לפי שעתיד הקב"ה להשקות לאו"ה ד' כוסות של פורענות. בחיי פ' וארח: (תקנד) טעם. שאינו ראוי לשתות יין אלא מים אחר ד' כוסות. בעבור העניים שפסקו להם ד' כוסות מן התמחוי לב' לילות כדי שלא ישתה יין שנתנו לו לב' לילות בלילה אחת. ועוד טעם.

כדי שלא ישתכר לפי שחייב האדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח ויציאת מצרים עד שהחטפנו שינה. חק יעקב סי' תפ"א א"ס"ק א'.

ואין לעשן הטוטין בלילי פסח אחר הסדר משום הפגת טעם מצה שע"תסי' תקי"א א"ס"ק ה' ועי' באר היטב סי' תפ"א דכתב ג"כ בשם כנה"ג דבשתיית הטוטין שקורין טובא"ק שומר נפשו ירחק מהם: (תקנה) מעם. שנהגו להחמיר שלא לאכול ענבים יבשים שקורין רווינ"י ושאר פירות יבשים אם לא שידוע שנתייבשו בדרך שאין לחוש לחמץ והמשקה אשר נעשה מהם שותים.

משום דחוששין שמא נדבק בהם קצת חמץ לכן אין אוכלין אותם אבל המשקה שותים דאיתו המעט בטל בס' ואע"ג ששורה גם בפסח מ"מ לא החמירו מספק ומה שנוהגין

איסור לבשלן משום דע"י בישול יהיב טעמא ביותר. והכלי ששואב בהם המשקה נוהגין שלא להשתמש בהם דבר אחר.

מ"א סי' תס"ז ס"ק ח': לתקנו) טעם. שנהגו שלא לאכול אורז ומיני קטניות בפסח כגון פולין ועדשים.

משום דדגן מעשה קדירה וקטניות מעשה קדירה ובכמה מקומות עושים מהם קמח ובזה דומה לה' מיני דגן ויאמרו כשם שמותר לבשל אלו כך מותר לבשל ה' מיני דגן ולא ידעו שאלו באים לידי חימוץ ע"כ גזרו הא אטו הא שמא יבאו לבשל בקדירה גם מיני דגן. מיהו אם נפל מהם תוך התבשיל אין אוסרין אותו עי' לבוש סי' תנ"ג סעיף א': (תקנז) טעם.

שחמץ אוסר תערובתו במשהו. משום דחמץ הוי דבר שיל"מ ועוד דחמץ לא בדילי אינשי מיני' כולי שתא לפיכך החמירו עליו במשהו.

עי' ב"י סי' תמ"ז: (תקנח) עוד טעם שחמץ אוסר במשהו. משום דאז ולא יכלו להתמהמה אף משהו דכבר היו במ"ט שערי טומאה.

ישמח משה פ' בא: (תקנט) טעם שהש"ץ מתחיל האל בתעצומות בכל השלש רגלים. מפני שהם זכר ליציאת מצרים המורים על תעצומות עוזו ויכולתו הגדולה.

לבוש סי' תפ"ח סעי' א': (תקס) טעם. שאין אומרים י"ג מדות ורבש"ע בשעת הוצאת ס"ת כשחל יו"ט בשבת.

משום שיש בו איסור תחנה בשבת משא"כ בי"ט דלא קפדו כולי האי. עי' מ"א סי' קכ"ח סק"ע וע"ל סעי' תשנ"ט: (תקסא) טעם.

שמכריזין בשמיני עצרת קודם מוסף משיב הרוח ומוריד הגשם ואין מכריזין בתפלת מוסף ביום הראשון של פסח שלא לומר משיב הרוח מפני שנראה כאלו ממאנים בגשמים. אבל במקומות שאומרים מוריד הטל בימות החמה מכריז השמש בי"ט ראשון של פסח מוריד הטל.

ואז פוסקין גם הציבור בתפלת מוסף להזכיר גשם. לבוש סי' קי"ד סעי' ג' ועי' לעיל סעי' שי"ח וסעי' שס"ד וע"ל סעי' פ"ו בהשמטות: (תקסב) טעם.

שהש"ץ לובש את הקיטיל בתפלת טל ביום א' דפסח ובתפלת גשם בשמיני עצרת ובר"ה ובהו"ר. לשבר את לבו ולעוררו על הכוונה שבהם מתפללין על חיי בני ומזוני: (תקסג) טעם.

שקורין ברכת הגשם והטל כי כן הוא הדרך כשאדם נוסע לדרך מתיירא לנפשו פן יבוא לידי אנשים רשעים שלא יכירו ערכו ובהתל באנוש יהתלו בו אזי הולך אצל איש צדיק קודם נסיעתו שיברך אותו שהשי"ת יצליח דרכו אשר הוא הולך לבל יתעללו בו אנשים רשעים כן הוא הדבר הגשם והטל הולך לכל העולם ולכל האומות.

והנה רוצים לבל יבגדו על ידם הרשעים אוה"ע ע"כ הולכים בתחילה אל ישראל עם קרובו שיברכו אותם שיזדמן טובתם רק לישראל הקדושים. אגרא דכלה פ' לך בשם הרב הצדיק הקדוש מהרמ"מ מרימנאב זצוק"ל: (תקסד) טעם.

שמתחילין לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של יום שמיני של חג הסוכות ומוריד הטל מתחילין לומר בתפלת מוסף של יו"ט הראשון של פסח. מפני שהטל סי' יפה לעולם ויצאו כל המועדים בטל והא דאין אומרים אותו בליל א' של פסח.

דלית כל עמא תמן שהן טרודין במלאכתן או בעסקי מצה ומרור ונמצא אחד מזכיר ואחד שאינו מזכיר ויהי' שני אגודות. וטעם.

שא"א מוריד הטל בשחרית כיון דאתי למטעי' לשנה הבאה שיהי' סבור שהזכירו מערב לכך מתחילין לומר מוריד הטל בתפלת מוסף של יו"ט הראשון של פסח. אבודרהם: (תקסה) עוד טעם.

שמתחילין לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של יום שמיני של חג הסוכות ומוריד הטל מתחילין לומר בתפלת מוסף של יו"ט הראשון של פסח. כי אז אוצרות של טללים נפתחים כדמוכח בפרקי ר"א פ' ל"ב דאמר התם הגיע ליל יו"ט הראשון של פסח קרא יצחק לבנו עשו הגדול ואמר לו בני הלילה הזה אוצרות טללים נפתחות כו' עשה לי מטעמים כדי שאברכך.

ואומרים גשם בשמיני עצרת דחג דאז נדונין על המים לכן מתפללין עליו מטה משה אות תתקע"א ועי' ליקוטים סעי' ק"י: (תקסו) טעם. שהש"צ אומר אלקינו ואלקי אבותינו עד כהנים בלחש לפי שר"ת כתב דשהכהנים נושאים כפיהם אין הש"צ אומר או"א ברכינו בברכה וכו' אלא מיד כשיסיים מודים קורא החזן כהנים ור"י כתב דגם כשהכהנים נושאים כפיהם נכון לומר וכדי שלא לשנות המנהג יש להש"צ לומר או"א עד שמגיע לכהנים בלחש ואומר בקול רם כהנים ומסיים עם קדושיך כאמור בלחש.

הגהות מימון פי"ד מהלכות תפלה. ועי' טור סי' קכ"ח וב"י שם: (תקסז) טעם.

שאיין נושאים כפיהם אלא ביו"ט. לפי שהרגלים הם ימי דין כמ"ש רז"ל (ר"ה דף ט"ו) בארבעה פרקים העולם נידון וכו' ואז הוא עת מסי' פתקין כל אחד בדידיה.

וידוע דקודם מסי' הפתקין יתכן לחזור ולהפכו לטוב ולכך הכהנים נושאים כפיהם ויהפוך ד' הקללה לברכה. ישמח משה פ' נשא: (תקסח) טעם.

המנהג רוב המקומות עב"י למנוע דוכן ביו"ט וי"כ שחל בשבת. משום נטילה שקודם ברכה שהוא מפורש בש"ס ובזוה"ק והיא חיוב יותר מטבילה ושייך בה שמא יעבור ד"א ברשות הרבים המים וכלי לנטילה וכדאשכחן שע"י"ז מנעו חז"ל לשופר ולולב בש"ק אם דהם הכרחיים.

ברכות דוד להרב הצדיק הקדוש אבד"ק בוטשאטש זצוק"ל פ' לך: (תקסט) טעם. שנכתבה שמחה בחג שבועות ובחג הסוכות ולא בפסח.

לפי שבו טבעו מצרים בים ולפיכך נכתבו ב' שמחות בסוכות א' לעצמו וא' לחג המצות תניא רבתי סי' נ"ז בשם אגדה: (תקע) טעם. שצוה הקב"ה לספור את העומר.

מפני שהעולם בצער מפסח עד שבועות על התבואות ועל האילנות כדאיתא פ"ק דראש השנה תניא אמר ר"י מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות אילן.

ומפני מה אמרה תורה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה כו' ולפיכך צוה הקב"ה לספור ימים אלו כדי שנזכור צער העולם ולשוב לובלב שלם ולהתחנן לפניו לרחם עלינו ועל הבריות ועל הארץ שיהי' התבואות כתקנה שהם סבת חיינו שאם אין קמח אין תורה. אבודרהם: (תקעא) עוד טעם.

מפני שכל אחד מישראל הי' עסוק בקציר שלו והיו מפוזרים כל א' בגרנו וצוה למנות כדי שלא ישכחו זמן עלייתם לרגל. שם: (תקעב) טעם.

שארין מברכין זמן אספירה. לפי דליכא שמחה והנאה בדבר.

חק יעקב סי' תפ"ט ס"ק ז'. ועי' כל בו.

וע"ל סעי' תר"ב: (תקעג) עוד טעם. שאין מברכין זמן אספירה משום דשמא ישכח יום א' ונמצא ברכה לבטלה.

מט"מ סי' תרס"ט בשם מהר"ם מ"ץ: (תקעד) עוד טעם. כי אין התשוקה על הימים הנספרים רק על היום שאחר ימי הספירה אז מברכין שהחיינו וקימנו והגיענו לזה"ז כי כל ימי הספירה היינו סופרים ומצפים ליום הנכבד והנחשק ההוא.

בני יששכר בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר פנחס מקארעץ זצוק"ל: (תקעה) עוד טעם. משום דכל מצוה שהוא הכנה למצוה אחרת תקנו שיברך שהחיינו על העקרית הלכך ספירת העומר היא הכנה לעצרת ומברך על השבועות ועולה לכאן ולכאן מאחר שנגמרה המצוה היא סוף ותשלום הספירה.

פחד יצחק אות ע' בשם הרדב"ז. עוד טעם.

לפי שמצוה זו היא זכר לחורבן ויש בה עגמת נפש. שם בשם הרשב"א: (תקעו) טעם.

שיש נוהגין לספור ספירת העומר בליל שני של פסח אחר הסדר דאם יספור קודם הסדר א"כ עושיהו חול והאיך יסדור אח"כ הסדר. והוי תרתי דסתרי אהדדי.

שערי בינה: (תקעז) טעם. שאין אנו סופרים ב' ספירות מספק כמו שאנו עושים ב' יו"ט מספק.

מפני שאין להחמיר כ"כ כיון שאינו אלא זכר למקדש. ועוד שאם נמנה יום אחד יותר יגיע יום מ"ט ביו"ט של עצרת ואתי לזלזולי בי' אבודרהם.

(ונ"ל עוד טעם שאם נמנה יום אחד שני פעמים יצטרך למנות ביום השלישי היום יום שני ושמא יום הראשון הי' העיקר נמצא שצריך לברך ולמנותביום השלישי היום יום שלישי לעומר וכן כל הימים). ועי' כל בו דעכשיו בזמן הזה אחרי שאין הספירה אלא זכר למקדש אין להקפיד שיהא ודאי לילה ע"ש: (תקעה) טעם.

שבלייל שבת וליל יו"ט מברכין וסופרים ספירת העומר אחר קידוש בבית הכנסת. משום דמקדמי שבת כל מאי דאפשר.

אבל בביתו יספור קודם קידוש. דהא אסור לאכול קודם ספירה.

מ"א סי' תפ"ט ס"ק י"ד ובמוצ"ש ויו"ט סופרים קודם הבדלה אחר קדיש תתקבל קודם ויתן לך. משום דאפוקי יומא מאחרין ליה כמו דאפשר.

מ"א שם ס"ק ט"ו ועי' פ"מ שם: (תקעט) טעם. שאומרים יהי רצון אחר הספירה.

משום שעכשיו ספירה מדרבנן הואיל ואין בהמ"ק קיים ע"כ אנו אומרים יה"ר שיבנה בהמ"ק ואז יהי מן התורה ונקיים מצותיו. מטה משה אות תרס"ז.

כתב בשל"ה שיש לעשות ביום שני בסעודה איזה דבר וכר לסעודת אסתר שביום ההוא נתלה המן: (תקפ) טעם. שאומרים הלל בדילוג בחה"מ של פסח.

מפני שבז' של פסח נטבעו המצריים אמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. וכיון שבז' אין גומרין אותו ע"כ גם בחה"מ אין גומרין אותו שלא יהא עדיף מיו"ט האחרון.

ט"ז סי' ת"צ ס"ק ג': (תקפא) טעם. דבין בשבת חה"מ פסח ובין בשבת חה"מ סוכות קורין ראה.

לפי שיש בפ' פסל מצות שבת ורגלים וח"ה דכתיב בה את חג המצות תשמור ומקרא זה ילפינן איסור מלאכה בחה"מ במס' חגיגה אלא לפי שבשבת צריכים לקרות ז' גברי לכן מתחילים מראה אתה. מחצית השקל שם: (תקפב) טעם.

שבחזה"מ פסח בשבת בהפטרה מסיימין מקדש השבת בלבד ואין מזכירין פסח לא באמצע ולא בחתימה. משום דאלמלא שבת אין הפטרה בחה"מ.

ט"ז שם ס"ק ה'. אבל בשבת בחה"מ של סוכות מסיים והזמנים משום דחלוקים במוספין חמיר טפי.

מ"א שם ס"ק ח': (תקפג) עוד טעם. לפי שבשבת חה"מ דסוכות מוציאין ב' ס"ת מה שאין עושין כן כל שאר ימי חה"מ דסוכות דאין מוציאין רק אחת.

ובפסח אינו מוציאין בשבת של ח"ה יותר משאר ימים דמוציאין כל יום ב' ס"ת. מטה משה אות תרע"ז ומפטירין בחה"מ של פסח היתה עלי.

כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן ונצחון גוג ומגוג בתשרי ע"כ מפטירין בניסן העצמות היבשות. ובתשרי ביום בוא גוג.

טור שם: (תקפד) טעם. שנוהגים לומר שיר השירים בשבת של חה"מ.

מפני שמפורש בו ענין יציאת מצרים. ובסוכות קהלת.

מפני שהם ימי שמחה וכתוב בקהלת ולשמחה מה זו עושה. ובשבעות רות.

דאיתא בילקוט רות רמז תתקצ"ו מה ענין רות אצל עצרת שנקראת בזמן מתן תורה ללמדך שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני כו'. מ"א סי' ת"צ ס"ק ח'.

ונוהגין לומר ביום ב' דשבועות כי עיקר נתינת התורה בז' ה'. עי' מ"א ר"ס תצ"ד ופ"מ ס' ת"צ סק"ח: (תקפה) עוד טעם.

שנהגו לקרות בחג המצות שיר השירים. מפני שהוא מדבר מגאולת מצרים שהוא תחלת שעבודן של ישראל וגאולתן ראשונה שנאמר לסוסתי ברכבי פרעה.

וגם בחג השבועות נהגו לקרות רות. מפני שכתוב בו בתחלת קציר שעורים והוא זמן הקציר.

ועוד טעם אחר, לפי שאבותינו לא קבלו את התורה ולא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים כדאיתא בפ' החולץ. ורות גם היא נתיירה כדאיתא בפ' החולץ.

וגם בשמיני חג עצרת נהגו לקרות קהלת. מפני שכתוב בו תן חלק לשבעה וגם לשמונה.

אלו שבעת ימי החג ושמיני חג עצרת ר"ל לפי שהוא חג האסיף להזהיר על תרומות ומעשרות ונדרים שלא לעבור עליהם בכל תאחר בשלש רגלים. ועוד טעם אחר.

כי שלמ"ה בחג אמרו בהקהל כמו שכתוב במועד שנת השמטה ובחג הסוכות בבא כל ישראל לראות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים הטף וגו' וכתוב ויקהלו אל המלך שלמה בירח האיתנים בחג וגו' ואז אמרו בהקהל להוכיח את ישראל ע"כ יתכן לאמרו בחג. אבודרהם.

ועי' לקמן סעי' תרי"ט ועי' ליקוטים סעי' ק"ח: (תקפו) טעם. דאם חל יו"ט בשבת אין חותמים אחר מגן אבות בהזמנים.

משום שהרי אם אין שבת אין אומרים מגן רבות ביו"ט וא"כ למה יזכור של יו"ט בכרכה זו שאינה באה בשביל יו"ט. מס' שבת דף כ"ד ע"ב: (תקפז) טעם.

שמזכירין נשמות באחרון של ימים טובים. לפי שאחת מעשרה ניסים שהיו במקדש הוא שכל ישראל היו נכנסים לבית המקדש ג"פ בשנה בחג המצות.

ובחג השבועות. ובחג הסוכות.

והיו עומדים צפופים ומשתחוים רווחים וזה ה' נגד טבע והענין הוא כך כי כל רגל ורגל היו באים נשמת אברהם יצחק ויעקב לבהמ"ק של מעלה עם כל נשמת הצדיקים והמקדש של מטה ה' מסתלק וה' הבהמ"ק של מעלה יורדת למטה ומקדש של מעלה הוא רוחני ולכן ה' יכול לקבל כל כלל ישראל ולכן עכשיו שחרב הבית בעונינו צריכין אנו להזכיר נשמות אבותינו הקדושים בכלי רגל ורגל כדי שיהיה זכותם עומדת לנו ולזרעינו לעד אמן.

קב הישר פ' פ"ו בשם מהר"י ז"ל. וכשמזכיר נשמות לא יאמר בעבור שאני נודר צדקה בעד הזכרת נשמתם (רק יאמר בעבור שאתן כו') שמא ח"ו יעכב בתשלומי הנדר שנדר ואז יהפך אליו אותו הנשמה שנדר צדקה בעבורו למקטרג.

שם: (תקפח) טעם. שמזכירין נשמות ואומרים אם הרחמים אף ביו"ט דהיינו ביום ח' של פסח ובח' של סוכות ובב' של שבועות.

מפני שקורין בהם כל הבכור (או עשר תעשר) ובפ' זו כתוב איש כמתנת ידו נודרין לצדקה בעד המתים ג"כ ויה"כ מזכירין ג"כ הואיל ויום הדין הוא מזכירין נשמת המתים. נועם מגדים: (תקפט) טעם.

למנהג כשמזכירין נשמות מי שיש לו אב ואם הולך לחוץ מבית הכנסת. משום שאם יהי' שם שמא יאמר עמהם וברית כרותה לשפתים.

(לשון חכמים סי' כ"ד): (תקצ) עוד טעם. לפי שאם הכל יאמרו יזכור ויהי' עסוקים בדבר זה ואלו יהי' שותקים אמרינן בברכות שלא יהיו הכל עסוקים וכו' וקצת יש לחוש לעין הרע בכה"ג וכדאמרינן ביבמות דף ק"ו אית לך אבא ואמא במתא א"ל אן יהב בהו עיניו ושכיבן ע"ש שערי אפרים שער י' סי' ל"ב: (תקצא) טעם.

כשחל אחרון של פסח בשבת מחליפין הסדר אומרים באחרון של פסח אותותיך ראינו או בעין. משום שיש בו שבטי יה שייסדו רבי שמעון הגדול ומשום כבודו אומרים אותו אחר אהוביך אהבוך מישרים יוצרהשייך לשבת דחה"מ.

מפני שהוא יסד אותו ג"כ ובז' של פסח אומרים אימת נוראותיך. לבוש סי' ת"צ: (תקצב) טעם.

שנקראו הפיוטים באמצע התפלות קרוב"ץ. כי הוא ר"ת "קול"רנה "וישועה" באהלי "צדיקים".

ב"י סי' ס"ח. וא"ר כתב שם דהוא טעות אנא צ"ל קרובות בתי"ו ונקראו כן מפני שאומרים אותן בקרב התפלות ובאמצעתם ע"כ וכן כתב אבודרהם.

וי"א קרובת שמקרב לבן של ישראל ל לאביהם שבשמים. פ"מ בפתיחה.

כתב המ"א סי' ס"ח סק"א בשם ש"ל שמצוה לומר פיוטים וכשפייט ר"א וחיות אשר הנה וכו' ליהטה אש סביבותיו ע"ש: (תקצג) טעם. דנהגו עדת ישראל מנהג של תורה ביו"ט אחרון של פסח להקל מעליהם החומרות בעניני עסק שימור.

והנה הוא לכאורה כמיקל ע"ע ביו"ט שני שהוא מדבריהם וחלילה זאת בישראל. אך האמת י"ל דנשתרבה המנהג להראות גודל כח דברי חז"ל אשר עשו משמרת לדברי תוה"ק ה"ק שביום הזה הנוסף מדבריהם ועשו משמרת לתוה"ק הנה הוא משומר מכחם מכל מיני חשש איסור חמץ ואין לשום אדם לחוש בשום חשש חלילה כי הוא משומר מכח משמרותם.

צמח דוד מהרב הצדיק הקדוש מוהר"ר דוד מדינוב זצוק"ל: (תקצד) טעם. שלובשין ביו"ט בגדים טובים יותר משל שבת.

וכן נהגו להרבות במיני מאכלים יותר משבת. משום דחייב בשמחה.

מ"א סימן תקכ"ט ס"ק ד': (תקצה) עוד טעם. שלובשין ביו"ט בגדים טובים יותר משל שבת.

וכן נהגו להרבות במיני מאכלים יותר משבת. לפי שכל דבר הבא לפרקים חביב על האדם ביותר.

שהרי האדם מכבד יותר רבו או אביו הבא לפרקים משהוא תדיר אצלו א) יוסף אומץ אות תשצ"ט: (תקצו) טעם. למה שמנקדין הלחם משנה בשבת אחר הפסח במפתח דוקא.

ומנהג אבותינו בודאי תורה הוא. והנה י"ל ע"ד הכתוב פתחי לי אחותי רעיתי.

וידוע מאחז"ל שהש"י מבקש מהכנ"י פתחי לי כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם. וידוע דהכנ"י כלה קרואה וגם נקרא בבחי' לחם.

ע"ד כ"א הלחם אשר הוא אוכל. והנה ידוע דבפסח היו כל השערים ומוחין עילאין פתוחים ואח"כ ננעלו התרעין וצריכין אנו לפותחן ולזה אנו מנקדין הלחמים הק' משבת זו במפתחות לרמז בזה שאנו פותחין מעט ע"י מצות שבת וה' הטוב יפתח לנו את אוצרו הטוב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים ופתח.

וכאשר נתן לאבותינו המן בחודש אייר שמברכין בשבת זו. אוהב ישראל: (תקצו) עוד טעם.

כי הנה בעת הזאת כשאכלו ישראל מן המן מהקרבת העומר ואילך לא אכלו עוד מן המן כמש"ה ויאכלו ממחרת הפסח מעבור הארץ. ואמרינן בגמרא ממחרת הפסח אכול עד השתא לא אכול ומאז והתחילו לאכול מתבואת הארץ.

והיו ישראל צריכין לפרנסה כי עד עתה הי' להם המן. וזאת ידוע שלכל דבר יש שער כמו שאנחנו מתפללין שיפתח לנו השי"ת שטרי פרנסה ומזה נשתרבו המנהג להיות עושין צורת מפתח על החלות לרמז שיפתח לנו השי"ת שערי פרנסה.

שם: (תקצו) טעם. שנוהגין להתענות ענות שני וחמישי ושני אחר הפסח וכן אחר חג הסוכות שחוששין שמא מתוך משתה ושמחה באו לידי עבירה אבל בעצרת דאינו אלא יום אחד אין חוששין.

מ"א סי' תצ"ב ס"ק א' ועי' תוס' קדושין דף פ"א ד"ה סקבא. וטעם.

שאין מתענין אותם בחודש ניסן ותשרי. בניסן אין ומתענין אותם כיון שיצא להם רובו של חודש בקדושה ע"כ נוהגין קדושה ויו"ט בכל החודש שאין מתענין בו חוץ מן הבכורות שמתענין בע"פ זכר לנס שמתו בכורי מצרים ובכורי ישראל ניצולו.

ובתשרי אין מתענין בסופו לפי שהוא מרובה במועדות לכך מתענין אח"כ. לבוש סי' תצ"ב ועי' ב"י שם ועי' לעיל סעי' תס"ז ואם יש מילה או חתונה באותו שבת נוהגין לברכו במנחה משום מהיות טוב אל תקרי רע מ"א שם סק"ג.

ובשבת שמברכין ר"ח אין להזכיר התענית שנאמר ביום טובה הי' בטוב מכ"ש בשבת והוא ר"ח. מהרי"ל: (תקצט) עוד טעם.

משום שהאוויר משתנה באלו זמנים ויש לחוש לסכנת שינוי האוויר שיזיק ח"ו לבריות לכך מתענין שלא יזיק להם שינוי האוויר. לבוש שם: (תר) עוד טעם.

שמתענין בה"ב לאחר חג המצות ולאחר חג הסוכות. בשביל הגשמים במרחשוון מתענין בשבת ראשונה בעבור יורה שיורה על הזרעים לברכה.

ובאייר מפני שלא תלקה בשדפון ובירקון. ספר חסידים אות רכ"ז: (תרא) טעם.

שנוהגים בכל המקומות שלא לישא נשים בין פסח לעצרת. שלא להרבות בשמחה שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא אבל לארס ולקדש שפיר דמי.

טור סי' תצ"ג: (תרב) עוד טעם. לפי שמשפט רשעים בגיהנם לר' יוחנן בן נורי' מפסח ועד עצרת.

ועוד שהם ימי דין על התבואה ולכך העומר בא מן השעורים. שבלי הלקט.

ולכן אין אומרים זמן בספירה. אליה' זוטא סי' תצ"ג ועי' מ"א שם ס"ק א' דאף מי שעשה שדוכים אסור לעשות רקודין ומחולות ע"ש: (תרג) טעם.

שהחודש אייר הוא נבחן ומנוסה בחכמת הרפואה שהוא מסוגל לרפואה להריק האצטומכא מן העיפושים וחולשת המרה. משום דהנה כל החולשת והחולאים עפ"י הרוב באים מן המאכלים שאינם לפי מזג האדם והנה בחדש זה התחיל המ"ן לירד לחם אבירים לחם הנבלע באיברים ולא הי' בא מזה שום חולי ושום מכאוב נמצא בחדש הזה נתרפאו כל החולאים ע"כ נשאר טבע קיים שהחדש הזה סגולה לרפואה.

בני יששכר. (ועתה בעוה"ר אומרים חודש מייא הוא מסוגל לרפואה).

עוד טעם.

שלכן התחלת שערי רפואה בזה החדש כי הוא ר"ת "אני" יהו' "רופאך (מצאתי): (תרד) טעם. של ל"ג בעומר.

משום דכל ימים שאין אומרים בו תחינה לא מתו תלמידי ר"ע והם ימי פסח. ב' ימים דר"ח אייר.

וא' דר"ח סיון. ז' שבתות.

בס"ה י"ז ימים. וא"כ נשארו ל"ב ימים עד מספר מ"ט שבהם מתו התלמידים וע"כ שמחים ביום הל"ג.

מהרי"ל.

ועי' פ"מ סי' תצ"ג דא"א תחנון אף במנחה שלפני ל"ג בעומר. ואם הוא ביום א' אין אומרים צ"צ בשבת שלפניו.

מפני שהוא כמו תחנון. לבוש שם: (תרה) טעם.

למה התינוקות מורים בקשת בל"ג בעומר. כי בהוא יומא הוא הלולא דרשב"י וכל יומא דרשב"י לא נראתה הקשת והנה ביום עלותו למרום עושין הסימן בקשת לרמז הזה.

בני יששכר בשם הרב הצדיק הקדוש מהרמ"מ זצוק"ל: (תרו) טעם. על מנהג בני ישראל שנוהגין להרבות באור ביומא דהלולא דרבי שמעון.

דהנה ר"ש כשהי' מגלה רזין ביום ההוא באדרא קדישא. אמר (ד' רצ"א ע"ב) וז"ל והשתא בעינא לגלאה רזין קמי' דקוב"ה וכו'.

והאי יומא לא יתרחק למיעל לדוכתי' כיומא אחרא דהא כל יומא דא ברשותי קיימא עכ"ל. רצ"ל שהי' היום מתארך באורו ולא הי' רשות לאור היום להתחשך.

היינו שיתפנה מן העולם עד שנתן לו ריש רשות וזה יורה כי כל האורות בטלים ומשמים אל האור כי טוב. היינו רזין סתימין דאורייתא אשר גנוז בה אור הגנוז לצדיקים והצדיקים המבינים ברזין דאורייתא הנה מאירים באויר הגנוז בה.

ע"כ אור היום ההוא הי' מתארך ושמר פקודתו של ר"ש. הנה לבעבור זה מרבין אור ביום ההוא.

בני יששכר: (תרוז) עוד טעם. לפי שהז' שבועות של ספירה הם כנגד הז' קולות והספירה החמשית הוא כנגד קול ד' חוצב להבות אש.

ע"כ בל"ג בעומר שהספירה הוא הו"ד שבהו"ר והוא ג"כ הלולא דרבי שמעון ע"כ מרבין באור ביום ההוא. שמעתי מידידי הרב הגדול מו"ה משה זאב נ"י: (תרח) טעם.

שנהגו הנשים (ובכנה"ג כתב ה"ה אנשים) שלא לעשות מלאכה לאחר שקיעת החמה בימים שבין פסח לעצרת לפי שבין פסח לעצרת מתו תלמידי ר"ע קרוב לשקיעת החמה ונקברו אחר שקיעת החמה והיו העם בטלים ממלאכה ולאחר שספרו מותר במלאכה תיכף. ט"ז סי' תצ"ג סק"ג.

ועי' פ"מ שם דלאחר ל"ג בעומר יש להתיר מלאכה ע"ש: (תרט) טעם. שאין אומרים תחנון בתחלת ר"ח סיון עד ח' בו דהיינו אחר אסרו חג.

דמיד בב' סיון א"ל משה לקדשם לתורה. מ"א סי' תצ"ד ס"ק ד': (תרי) טעם.

שהעולם קוראין ליום ב' של ר"ח סיון יום יחוס. לפי שעומד בין ר"ח ובין ג' ימי הגבלה ע"כ נקרא מיוחס.

ועי' כעין זה תענית דף י"ח ע"א הואיל ומוטל בין ב' ימים טובים עשאוהו כיו"ט עצמו. ועי' סנהדרין דף ק"ד ע"א דמש"ה לא מנו את אחז מפני שמוטל בין שני צדיקים יותם וחזקיה: (תריא) עוד טעם.

משום דהשי"ת אמר למרע"ה בר"ח סיון שיאמר לישראל ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש והייתם לי סגולה מכל העמים. וביום ראשון לא אמר להם משום חולשא דאורחא עד יום ב' לחודש כמבואר בשבת דף פ"ז ע"א ע"כ קוראין ליום זה יום יחוס שנאמר לנו סדר יחוסינו מפי רועה נאמן בשם השי"ת.

שער בת רבים: (תריב) עוד טעם. לפי שיוחס של ישראל הוא טעם לקבלת התורה הקדושה ע"ד דאיתא בילקוט בשעה שקיבלו ישראל את התורה נתקנאו בהם אוה"ע ואמרו מה ראוי אלו להתקרב יותר מכל האומות אמר להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם שנאמר הבו לד' משפחות עמים כשם שבני אדם מביאים שנאמר ויתילדו על משפחותם.

אזור אליהו פ' במדבר: (תריג) טעם. למנהג ישראל תורה היא שכותבין באגרות בז' שבועות של ספירה למספר בני ישראל.

לפי שאסור להסיח דעתו מהספירה שצריכין להיות שבע שבתות תמימות וכמ"ש בזהר הקדוש דצריך דלא יתאבד מיני' חושבנא דא. מנחם ציון.

וכתב וכן נהגתי בעצמי לומר כמה פעמים ביום בלי ברכה היום כר וכך לעומר: עניני חג השבועות (תריד) טעם שנקרא חג השבועות. כי נשבע הקב"ה שלא ימיר אותנו ואנחנו נשבענו לו שאין אנו ממירים אותו ח"ו.

הרב עיר וקדיש אור החיים"ם בס' טור ברקת סי' תצ"ד. ואפשר שנקרא שבועות לרמז שלקבל התורה מנינו ז' שבועות כאשר הנטהרת בז' נקיים.

ולרמז שלא ניתנה תורה עד אשר נטהרו בז' שבועות. וע"כ צריך לפרוש מטומאתינו תמיד ואז נקרב לתורה וע"כ נקרא חג השבועות.

ע"י מדב"ר קדמו"ת מערכת ש' אות ז"ך: (תרטו) טעם. שנקרא חג השבועות בשם עצרת. מפני שבכל החגים יש בהם שני מיני עבדות להבורא ב"ה. הא' הוא בעשיית המצוה השייך לחג פלוני בפסח אכילת מצה ודומיהן.

והב' הוא איסור עשיית מלאכה ובחג שבועות אינו כן רק מצוה אחת דהיינו שאנו נעצרים מעשיית המלאכה ועל זה נקרא בשם עצרת. קדושת לוי: (תרטז) עוד טעם.

דעצרת הוא לשון עצור ממלאכה ובימי הפסח וסוכות יש ימי חול המועד דמותרים במלאכת דבר האבד והאיך יקרא עצרת משא"כ בשבועות דחזד יומא ואסור גם במלאכת דבר האבד נקרא עצרת על שם שעוצרים ממלאכה. שם: (תריז) טעם.

שנוהגין להעמיד אילנות בכהכ"נ ובבתים. כדי שיזכירו שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפללו עליהם.

מ"א סי' תצ"ד סק"ה. ונוהגין לשטוח עשבים בכהכ"נ ובבתים וכר לשמחת מתן תורה שהיו עשבים סביב הר סיני שנאמר גם הצאן והבקר אל ירעו וגו' ש"מ שהי' שם מרעה. לבוש שם: (תריח) טעם. שנעורים כל הלילה בליל השבועות ועוסקים בתורה.

לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם כדאיתא במדרש לכן אנו צריכים לתקן זה. מ"א ריש סי' תצ"ד: (תריט) טעם שנוהגים לומר מגלת רות בחג השבועות.

לפי שמגלת רות נכתבה ע"י שמואל הנביא ליחס את דוד המלך שבא מרות המואביה כי כן מן השמים הסכימו על הדבר וסוף המגלה מסיים עיקר היחוס מפרץ עד דוד לכבודו. כדאיתא בכמה מפרשים וביום חג השבועות נולד דוד כדמוכח מן הירושלמי שהביאו התוס' פרק קמא דחגיגה דוד מת בעצרת.

וידוע שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים לפיכך נכון לקרות מגלת רות ביום הולדת את דוד המלך ע"ה לכבודו. (בנין אריאל): (תרכ) עוד טעם.

שנוהגים לומר מגילת רות בחג השבועות. זכר למעמד הר סיני שקיבלו אז ישראל סך תר"ו מצות נוסף על הז' מצות שנצטוו ב"נ ועולה ס"ה למספר תרי"ג ולזה נתקן לומר מגילת רות בחג זה כי רות מספר היא תר"ו.

תשואות חן. וע"ל סעי' תקפ"ד וסעי' תקפ"ה: (תרכא) טעם.

שנוהגין לאכול מאכל חלב יום א' דשבועות. שהוא כמו שני תבשילין שלוקחין בליל פסח זכר לפסח וזכר לחגיגה כך אוכלין מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר זכר לקרבן שתי הלחם שהיו מביאים ולכן כשאוכל חלב ואח"כ בשר דצריך לכ"א לחם מיוחד וצריך שני לחמים והוי זכר זה בזה מחצית השקל סי' תצ"ד סק"ז.

כ' הכלבו נהגו לאכול דבש וחלב שהתורה נמשל להן כמ"ש דבש וחלב תחת לשונך: (תרכב) עוד טעם. כי חלב רמז לחסד גוון לובן ומה שנתן לנו את תורתו הוא מצד החס"ד הגמור והרחמי"ם כי גבר חסדו עלינו.

להודיע לבריותיו ולגלות להם מסטורין דילי' והנה "להגיד" בבקר "חסדך ר"ת חלב. בני יששכר.

וצריך לאכול גם בשר כי אין שמחה בלא בשר. הגהות מנהגים: (תרכג) עוד טעם.

לפי שעד מתן תורה הותר להם בשר נחירה ובהמה טמאה ועכשיו אחר נתינת התורה נצטוו על השחיטה ועל מאכלות אסורות ונאסרו כל הכלי' ולא היו יכולים להגעיל הכלי' בשבת ביו"ט כי לכ"ע בשבת נתנה תורה ולא הי' להם מה לאכול והוכרחו לאכול מאכלי חלב וע"כ אנונהגין ג"כ לאכול מאכלי חלב בחג השבועות זכר למתן תורה.

גאולת ישראל: (תרכד) עוד טעם. דאיתא במדרש ח' שמות יש להר וחד מנהון גבנונים מלשון נקי כגבינה.

ע"כ אוכלין גבינה בשבועות כי אז קבלנו התורה על הר ששמו כן. בשם הרב הקדוש הגאון המקובל מוהר"ר שמשון מאסטריפאליע זצוק"ל: (תרכה) עוד טעם.

משום שהתורה אין אוהבת אלא שפלות. לכך בימים קדמונים הי' לומדים על הארץ ומאכל חלב הוא קטנות.

בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר פנחס מקאריץ זצוק"ל: (תרכו) טעם. שהתירו לנו חז"ל בחג השבועות שלא להמתין אחר הגבינה השיעור כמו בשאר ימות השנה.

מחמת שאז הוא שעת מתן תורה הקדושה ואנו מראים עצמינו שאנו דוגמת המלאכים בשעת מתן תורה ע"י התורה. נועם אלימלך פ' משפטים: (תרכז) טעם.

שנהגו הנשים לעשות בשבועות לחם ארוך ולו ארבע ראשים. זכר לשתי הלחם דקרב בעצרת.

או אפשר מפני מזל תאומים המשמש בסיון. כל בו סי' נ"ב: (תרכח) עוד טעם.

משום דהתורה נקראת לחם וכתוב ארוכה מארץ מדה. ולזה עושים לחם ארוך רומז לתורה ארוכה ורחבה ובו ד' ראשים כנגד פרד"ס שיש בתורה.

לב דוד: עניני יום טוב (תרכט) טעם. שאסרו חכמים ביו"ט קצירה וטחינה ובצירה וסחיטה וצידה וע"פ שהם מלאכת אוכל נפש.

לפי שהאדם רגיל לקצור שדהו ולבצור כרמו כא' ולדרוך כל ענביו ולטחון הרבה ביחד וחשו חכמים שאם היו מתירין בי"ט הי' קוצר כל שדהו ובוצר כל כרמו ודורך כל ענביו וימנע משמחת יו"ט וכן צידה אסרו שפעמים שתעלה במצודתו דגים הרבה. טור סי' תצ"ה.

כתב המ"א שם סק"ב דאין לבשל פירות היבשים בי"ט מפני שהם טובים יותר כשנתבשלו מאתמול ע"כ. ומחצית השקל שם כתב דיוכל לבשלם ע"י שינוי ע"ש: (תרל) טעם.

שאסור לבשל מיו"ט לצורך שבת. כדי שלא יבואו לבשל מיו"ט לחול שיאמרו ק"ו הוא מיו"ט לשבת אין מבשלין מיו"ט לחול לא כ"ש מיהו תקנו חז"ל שעל ידי עירוב תבשילין שיעשה מעי"ט לצורך שבת יכול לסמוך ולבשל אפי' לכתחלה מיו"ט לשבת.

שכיון שהתחיל מעי"ט לבשל לצורך שבת לא הוי בישולו ביו"ט לצורך שבת אלא כגומר והולך בישולו ביו"ט מה שהתחיל מעיו"ט ודי בזה היכירה שידעו שכיון שאסור להתחיל ביו"ט לצורך שבת ק"ו דמי"ט לחול לגמרי אסור. לבוש סי' תקכ"ז.

כתב הבאר היטב שם סק"ב וז"ל מהרי"ל סי' מניח הבשר על הטעלי"ר גם לקח לחם שלם ולקחו ללחם משנה בליל שבת ובמחרתו בסעודה ג' הי' ביצע עליו כיון דאתעביד ביה חדא מצוה ליעבד ביה מצוה אחריתא ובשל"ה כתב שלא ליקח עצם שפל אלא יקח חתיכה חשובה ואל תהי' מצוה זו קלה בעיניך ע"ש: ולאחר שהכין צרכי שבת יכול לאכלו.

או"ח שם סעי' ט"ז: (תרנא) טעם. שנקרא עירוב.

מפני שהוא מערב בישולי צרכי שבת וצרכי יו"ט לעשותן יחד והואיל והוא דרבנן מותר להניחו בעי"ט אפי' בספק משיכה. לבוש סי' תקכ"ז סעיף א'.

וע"ל סעי' תקצ"ד וסעי' תקצ"ה: עניני תשעה באב (תרלב) טעם. כשמברכין ר"ח אם אומרים מנחם אם.

שמנחם את הא"ב בשביל שכל הקינות הם באל"ף בי"ת וידוע שכל הבריאה נברא בא"ב וא"כ כאשר יהי' הגאולה יהי' הנחמה על הא"ב. (רמתי' צופי'): (תרלג) עוד טעם.

שנקרא החודש הזה מנחם אב. שכביכול הקב"ה שמנחם א"ע כמו אב שמנחם א"ע בנעוריה בית אביה דרשו חז"ל כל שבחנעורים לאביה.

דביר המוצנע: (תרלד) טעם. שנוהגין שלא לאכול בשר גם בר"ח אע"ג דאיתא בסי' תי"ט דסעודת ר"ח מצוה משום שמת בו אהרן הכהן ויש שמתענים כמ"ש בסי' תק"פ.

א"ח סי' תקנ"א בשם ס' נזירות שמשון: (תרלה) טעם. שנוהגין לישב על גבי קרקע בסעודה המפסקת.

כדי שיהא נראה סעודה ענייה ושפלה ולכן אין צריך לחלוץ מנעליו באותה סעודה. עי' ב"י סי' תקנ"ב: (תרלו) טעם.

שאסור לאכול שני תבשילין משני קדירות בסעודה המפסקת מפני שהוא דרך שררה וכבוד. ויש להחמיר אפי' מב' מינים בקדירה אחת אא"כ הוא דבר שדרכו בכך כל השנה כגון אפונים שנותנים עליהם בצלים ובצים.

לבוש סי' תקנ"ב סעי' ב'. ואסור לאכול דגים.

משום דאיכא דוכתא דדגים בכלל בשר ועוד דהוא עולה על שלחן מלכים. מ"א שם ס"ק ב'.

ואסור לעשות לביבות ממולאים בגבינה. כי הם שני דברים כי העיסה הוא מאכל בפ"ע והגבינה הוא ג"כ מאכל בפ"ע ואף שנאכל כשהוא חי מ"מ כשנתבשל מיקרי תבשיל וה"ל כשני מינים בקדירה אחת כיון דרוב פעמים אין דרכן בכך (מ"א ומחצית השקל שם סק"ד).

ונוהגין לאכול עדשים או בצים. מפני שהם סימן לאבל.

מה בצים ועדשים זו גלגל אף אבילות גלגל היא שחוזר בעולם. מה בצים ועדשים אין להם פה אף אבל אין לו פה שאין לו להרבות בדיבור ואין אוכלים תבשיל אחרת.

לבוש שם סעיף ה' ויש ליזהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון. ואם אירע שאכלו נ' ביחד לא יזמנו.

משום דלא חשיב קביעות כיון דדעתם לכתחלה שלא יקבעו יחד לכן אין מזמנים מ"א שם סק"ט: (תרלז) טעם. שאין מדליקין נרות בבית הכנסת בט"ב.

דאיתא באיכה רבתי שאמר הקב"ה למלאכי השרת בשעת חורבן הבית מלך ב"ו כשהוא אבל מה דרכו לעשות אמרו לו מכבה את הפנסין אמר להם אף אני אעשה כך שנאמר שמש וירח קדרי (פי' פנסין כלים שנותנין בהם הנרות מפני הרוח שלא יכבו שקורין להם עששיות) וכן תרגום באורים כבדו ה' בפנסיא.

אבודרהם: (תרלח) טעם. שאומרים בט"ב אחר תפלת ערבית קדיש שלם עם תתקבל.

שעדיין לא קראו איכה שנאמר בו סתם תפלתי. לבוש מנהגים סעי' כ"ח: (תרלט) טעם.

שלא נהגו באיכה כמו במגילה לכתוב אותה על קלף וספר בפ"ע כדין כל הספרים שצריכים לצאת בהם ידי חובתם בציבור ולא דמי לשיר השירים ורות וקהלת דשאני הם שאין רגילין לקרותם בש"ץ אלא כל יחיד ויחיד קוראה בפ"ע משא"כ באיכה שצריכים לקרות ע"י הש"ץ להוציא הקהל ולמה קורין אותה מתוך החומשין הנדפסין ולא נכתבה כהלכות ספרים.

ואפשר שנהגו כן מפני שלא הי' מצוי להם מפני שהסופרים לא נהגו לכותבם משום שאנו מחכים ומצפים בכל יום שיהפך לנו לששון ולשמחה יום זה ולמועדואם הי' כותבין מגילת איכה הי' נראה כמתיאשי' מן הגאולה ח"ו משא"כ בגאולת פורים כי ימי הפורים לא יהי' בטלים ולפיכך ע"י הדחק נהגו לקרות איכה מתוך החומשין.

לבוש סי' תקנ"ט סעיף א': (תרמ) טעם. למה באיכה כתיב פ"א קודם לעי"ן.

לפי שהי' אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. מ"ר.

עוד טעם.

דאיתא בגמ' ס' ע' סומך עניים וכאן לא הי' סמיכה לעניים כי פיה"ו מריתי לכן אות פ' בין סמ"ך לעי"ן. גאולת ישראל: (תרמא) טעם.

שאינ אומרים ויהי נועם כשחל ט"ב במוצש"ק. לפי שהוסד על הקמת המשכן ועתה אין לאמרו ביום שנחרב.

והוא עיקר. דאי הטעם משום איסור מלאכה גם כשחל באמצע השבוע ט"ב לא הוי לן למימר מאחר דלא נוכל לומר ומעשי ידינו.

מטה משה אות תשכ"ט: (תרמב) טעם. שאומרים ואתה קדוש אחר קריאת איכה. מפני שנתחייבו שונאי ישראל כליה שעברו את התורה מאל"ף ועד תי"ו. פרדס בלקוטי דינים: (תרמג) עוד טעם.

דכתיב סלה כל אבירי כאדם שאומר נפסל מטבע זו ואין לו תקנה עמדה מגלת איכה ואמרה לפניו רבונו של עולם אם אלו כלין מי יקדש שמך בעולמך ומי יסדר קדושתך בבתי כנסיות שלך ונתרצה להם הקב"ה והן במדת רחמים לכך כתב ה' ולא אלקים. ולכך תקנו חכמים ז"ל שיהיו קורין סדר קדושה לאחר איכה.

שם: (תרמד) עוד טעם. משום דאמרו רז"ל (סוטה דף מ"ט) עולם מתקיים אקדושה דסדרא והיא במקום תורה שאסורה הלכות קטנות ח"ש סי' קל"ט בשם הח"ר יוסף מולכו נ"ע: (תרמה) טעם.

שאינ אומרים ובא לציון גואל בט' באב בלילה רק מתחילין ואתה קדוש. לפי שאין גאולה בלילה טור סי' תקנ"ט: (תרמו) טעם.

שהאבל הולך בלילה לבהכ"נ וגם ביום עד שיגמרו הקינות. שהרי גם כל העם הם כאבילים ומותר לו לשבת עמהם.

לבוש סי' תקנ"ט סעי' ו' ועי' שערי תשובה סי' תקנ"ד ס"ק א' דהאבל יכול לעלות לתורה ולהפטיר: (תרמז) טעם. שאין מניחין תפילין בט"ב.

משום דאקרי פאר. וטלית.

משום דכתיב בצע אמרתו ומתרגמינן בזע פורפריא דיליה. מ"א סי' תקנ"ה: (תרמח) טעם.

שאינ הש"ץ אומר ברכת כהנים בט"ב בשחרית. משום דכיון שתשעה באב אסור בשאילת שלום ואיך יאמר וישם לך שלום.

דגול מרבבה: (תרמט) עוד טעם. כיון שהכהן אבל אינו נושא כפיו ובט"ב הכהנים אבלים על חורבן המקדש.

שו"ת פנים מאירות: (תרנ) טעם. שאין אומרים אל ארך אפים אם חל ט"ב ביום ה' ולמנצח וצו"ץ.

לפי שנקרא מועד. ומטעם זה.

אין אומרים עננו בשחרית. ט"ז סי' תקנ"ז ס"ק ב'.

ובדגול מרבבה כתב ע"ז שדבריו תמוהים דמה בכך שנקרא מועד והלא המתענה בשבת או בר"ח אומר עננו. ובהגהת מנהגים לא כתב כלל מטעם מועד רק מדכתיב שתם תפלתי ע"ש.

וא"ר שם כתב שהש"ץ אומר עננו גם בשחרית: (תרנא) טעם. שאין קורין בשחרית ויחל.

שלא להזכיר שלש עשרה מדות. אבל במנחה קורין ויחל.

לפי שהיא שעת נחמה. ספר התניא סי' ס': (תרנב) טעם.

שאם יש תינוק למול מלין אותו אחר שגומרין הקינות ולא קודם לכן. משום שמילה צריכים לעשותה בשמחה כדכתיב שש אנכי על אמרתיך.

אבל אחר שגמרו הקינות כבר אמרו פסוקי דנחמה ושמחה. לבוש סי' תקנ"ט סעי' ז'.

ועי' קנטרוס אחרון לט"ה בהשמטה לסעי' תתרמ"ב בד"ה ועי' הלק"ט: (תרנג) טפם. דאיתא בש"ע (סי' תקנ"א) דבסעודת ברית מילה קידם ת"ב אין רשאי להיות רק מנין וכיוצא בזה לפי הדיעות אשר שם.

ובסיום אין לדקדק כלל כי החורבן הי' על עזבם את תורתם והתורה הוא התיקון והגאולה תהי' ע"י התורה. ע"כ בסיום קודם ת"ב מותר להיות כמה שירצו.

דברי אמת בליקוטים: (תרנד) טעם. שאין אומרים ואני זאת בריתי רק מדלגין עד ואתה קדוש.

מפני שנראה כמקיים ברית על הקינות. ועוד.

דלא שייך למימר ואני זאת בריתי שהכל בטלין בו מדברי תורה ואיך יאמרו לא ימוש מפוך וגו'. טור סי' תקנ"ט וב"י שם ועי' לבוש שם.

ואם אירע ברית מילה בט' באב אומרים ואני זאת בריתי כשאר ימות השנה. מהרי"ל: (תרנה) טעם.

שאין אומרים ביום אחר סדר קדושה תתקבל. כיון שאמרו כבר באיכה שתם תפלתי.

איך יאמרו תתקבל והיא נסתמה ואחר תפלת מנחה אומרים תתקבל כיון שאמרו נחמה נחם בכונה ירושלים. עי' לבוש שם סעי' ב': (תרנו) טעם.

שנוהגין להקל אחר חצות בישיב' על הקרקע. כיון שלא מוזכר בתלמוד של"ה: (תרנז) טעם.

שאין אומרים נחם בערבית ושחרית עד המנחה. כי עד המנחה הרי הוא כמו שמתו מוטל לפניו ואין ראוי לקבל תנחומין עד המנחה שהוא כנסתם הגולל.

(המנהיג).

עוד טעם.

כי במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם. זכור לאברהם אות ט' בשם מהרח"ו ועי' מדרש איכה פ"א אות נ"ז: (תרנח) טעם.

דתשעה באב אסור בת"ת. משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לבי) תענית דף ל'. ומותר ללמוד בדברים שאבל מותר ללמוד בהם. עי' או"ח סי' תקנ"ד סעי' א' וסעי' ב': (תרנט) טעם.

שבט"ב מטילין שום על בית הקברות. לפי ששום מבריח החיצונים ובכל ימות שנה יכולין לינצל ע"י תורה ותפלה ואין להם אחיזה.

שער המלך: (תרס) טעם. שאין מקדשין הלבנה קודם תשעה באב.

כי במוצאי תשעה באב נולד בן דוד ע"כ יש לקדש במוצאי תשעה באב ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. האר"י ז"ל עי' באר היטב סי' תקנ"א ס"ק כ"ה: (תרסא) טעם.

שאין מקדשין הלבנה במוצאי שבת חזן. משום דנחשב לדידן קבלת פני השכינה ואין מקבלין אותה אלא מתוך שמחה והאידנא אסורים בשמחה וכן בחודש תשרי אין מקדשין אותה עד מוצאי יו"כ, משום דקודם לכן מאויימים מיום הדין וליכא שמחה.

מהרי"ל: (תרסב) טעם. שאנו מתענים על החורבן שכבר עבר.

אינו כ"א ליתן אל לבנו כי גם מעשיהם עתה כמעשיהם אז ונצומה בל יבוא עלינו כאשר בא עליהם. יסוד התשובה פ"ג בשם הרמב"ם: (תרסג) טעם.

שאחז"ל (שבת קי"ט) לא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה. עפ"י מה דאיתא במדרש שאלו לתורה נפש החוטאת במה תתכפר אמרה תורה יביא קרבן.

שאלו להקב"ה אמר יעשו תשובה כי הקב"ה רוצה בתשובה ואח"כ יביא קרבן. אבל בקרבן לבד בלא תשובה לא יכופר.

והם הביאו קרבנות ותשובה לא עשו. וזהו אומרם ז"ל לא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דבריהם על ד"ת.

שהתורה אמרה יבוא קרבן ולא כדברי הקב"ה שאמר יעשו תשובה ואח"כ יביא קרבן. חסדי אבות: (תרסד) טעם.

שאמרו ז"ל לא הי' ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב. פי' הראב"ד ז"ל שכלו בו מתי מדבר כדאמרין בירושלמי שכל ערב ט' באב הי' כרוז יוצא למחנה.

צאו לחפור. צאו לחפור.

והי' חופרים קבריהם והולכין וישנים שם עד הבוקר למחר הי' מוצאים עצמם חסרים ט"ו אלףפורטרוט שנה אחרונה מצאו עצמן שלימים אמרו שמא טעינו בקביעת החדש חזרו שם י' בו וי"א בו וי"ב בו וי"ג בו וי"ד כיון שהגיעו לט"ו ראו הלבנה מלאה ומצאו עצמן שלימים אמרו בטלה גזרתנו ועשו יו"ט.

כל בו: עניני תענית (תרסה) טעם. ארבעה תעניות.

מפורשים בקבלה וזכריה ח') כי כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהי לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים. צום הרביעי זה י"ז בתמוז שהוא בחודש הד'.

וה' דברים קשים ארעו בו. א' נשתברו הלוחות.

ב' בטל התמיד מבית ראשון. ג' הובקעה העיר ב' פעמים.

ד' שרף אפוסטמוס את התורה. ה' העמיד צלם בהיכל.

צום החמישי זה ט' באב שהוא בחודש החמישי. וה' דברים ארעו בו.

א' נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. וחרב הבית בראשונה ובשניה.

ונלכדה עיר גדולה בישראל וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל ונפלו ביך גוים ונהרגו כלם והיתה שם צרה גדולה כחורבן בית המקדש. ובו ביום חרש טורנוסרופוס מלך אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש.

צום השביעי. זה צום גדלי' שהוא בחודש השביעי ובו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארת וסכב להם הגלות.

צום העשירי הוא עשרה בטבת שהוא בחודש העשירי שבו סמך מלך בבל הרשע ידו על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. כל בו: (תרסו) טעם.

שאם יחיד רוצה להתענות צריך לקבלו מבעוד יום. כי התענית דומה לקרבן שמקריב חלבו ודמו וכמו שהקרבן צריך להקדישו קודם שיקריבנו ואפי' מתעסק בשחיטה פסול דכתיב לרצונכם תזבחו כך המתענה ואינו מקבלו קודם לכן דומה למתעסק בקדשים ופיגול הוא לא ירצה לו ואינו מתפלל עננו.

לבוש סי' תקס"ב סעי' א': (תרסז) טעם. שאין היחיד אומר עננו בשחרית.

שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו ומה שש"ץ מתפלל שחרית היינו לפי שא"א שלא יתענה אחד מהם תוס' שבת דף כ"ד ע"א בד"ה תעניות: (תרסה) טעם. מה שהקהל אומרים שוב מחרון אפך וגו' והש"ץ חוזר ואומר אותו.

לפי שהקהל אומרים אותו דרך בקשה. מ"א סי' תקס"ו סק"ב: (תרסט) טעם.

שמפטירין במנחה בתענית ולא בשחרית. משום דכתיב בהפטרה דרשו משפט ועשו צדקה ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב ומשום הכי נכון לאומרו בערב אחר שיעשו צדקה תוס' מגילה דף כ"א ע"א בד"ה הקורא: (תרע) טעם.

שהש"ץ אומר עננו בין גואל לרופא. דכתיב ה' עורי וגואלי וסמיך ליה יענך כו'.

ומה שאין היחיד אומר עננו בין גואל לרופא. משום דאין יחיד קובע ברכה לעצמו.

ב"י סי' תקס"ו: (תרעא) טעם. שאין היחיד חותם כל תפלת עננו.

בא"י העונה כעת צרה משום שאין רשות ליחיד לשנות מטבע הברכה של שומע תפלה לבוש ס' תקס"ה: (תרעב) טעם. שכיוונו רז"ל שהתענית יהי' דוקא יום שלם.

משום שדם הנפש של אדם הוא משקל ח"י דינרין וכשיוצא מאדם משקל איסר אז טועם טעם מיתה. אבל לא פחות מזה וכשמתענה יום שלם אז נתמעט ממנו דם שיעור איסור וטועם טעם מיתה ואז מיתה ממרקת עונו אבל אם מתענה יום פחות שעה או ב' אינו מתמעט דמו שיעור איסר שלם ואינו טועם טעם מיתה להתכפר על עונו.

כתונת פסים. ועי' בספר חסד לאברהם: (תרעג) טעם.

דבנקבה כשהיא בת י"ב שנים ויום אחד חשבה התורה לגדולה לענין תענית וכן לענין שנדרים נבדקין והזכר אינו נחשב לגדול עד היותו בן י"ג שנים ויום אחד. משום דקים להו לחז"ל שהאשה מביאה שערות כשהיא בת י"ב שנים ויום אחד והאיש אינו מביא עד היותו בן י"ג שנים ויום אחד לפיכך אינו נחשב גדול עד זה הזמן א"כ האשה מטבעה ממהרת גדולתה מן האיש שכבר ידוע מדברי קבלה שהשערות הם סימני גדולות וכל זמן שלא הביאו שערות נחשבים כקטנים הילכך בת י"ב ויום א' משלימין מן התורה אם הביאו שתי שערות.

עי' נדה דף מ"ה ע"ב ועי' לבוש סימן תרט"ז סעיף ב': (תרעד) עוד טעם. דכתיב ויבן ד' אלקים.

ודרשו במדרש כאן וכן הוא בנדה דף מ"ה ע"ב מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש בת י"ב שנה ויום א' נדרים נבדקים והאיש בן י"ג ויום א'. ולכאורה הוא שלא במשפט לתת לאשה בינה יתירה מאיש.

והנראה בזה דהנה הקדמונים כתבו והטעם מה שחי' האנשים הראשונים אלף שנים ומאז ולהלאה הוקטנו השנים ושבעים שנה ימי שנותינו. לפי שהשכל אנושי קצר מהשיג כל דבר והזמן מספיק להוצאות הדברים מכח אל הפועל.

והנה האנשים ההם הי' ראשונים בכל חכמה ומדע וכמה קשה להבין בדבר שלא נודע כלל לכך האריכו ימים להשלים בזמן מה שקצרו בשכל. ת"ש הוא החל להיות יודע ציד.

הוא היה אבי כל תופש כנורלהורות נתן למה האריכו ימים ועתה שהכינו כל זאת ורק להבין בדברים די בשבעים שנה. ולפ"ז האשה ששנותיה קצרים מאיש כמאמר מיתה שכיחא בנשים א"כ אינו מספיק להם הזמן וצריכים בינה יתירה להשלים תמורת הזמן.

ובפי' המשניות לרבי' בנדה שם נתן טעם דלכך בת י"ב שנה נדרים נבדקין לפי ששנותיה קצרים והדבר תמוה דבש"ס במקומו נתן טעם אחר ולפמ"ש דא ודא אחת הוא. דברי שאול פ' בראשית: (תרעה) טעם.

שרגילין ללכת לבית הקברות בתענית. עי' לקמן סעיף תתרט"ז: עניני ראש השנה (תרעו) טעם.

שמתחילין לתקוע שובר כר"ח אלול. משום שמשה עלה למרום כר"ח אלול לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה והקב"ה נתעלה באותו שופר לכן התקינו שיהיו תוקעין בשופר בחודש אלול בכל שנה כדי להזהיר לישראל שיעשו תשובה.

טור סי' תקפ"א בשם פרקי דר"א: (תרעז) טעם. שנוהגין לעמוד באשמורת הבוקר. כי בכל לילה הקב"ה שט בי"ח עולמות והג' שעות אחרונות שט בעה"ז. לבוש שם סעיף א': (תרעח) טעם.

שהחזן מתחיל אשרי קודם שאומרים סליחות. מפני שהוא תהלה ושבח גדול להש"י. שם: (תרעט) טעם. שהמתפלל סליחות מתפלל גם תפלת יוצר באותו היום ותפלת מנחה. שהמתחיל במצוה אומרים לו לגומרה. שם.

ועיין לעיל סעיף קכ"ט: (תרפ) טעם. שאם חל ר"ה יום ב' או יום ג' אז מתחילין לומר סליחות מיום א' שבוע מלפניו.

מפני שנוהגים להתענות עשרה ימים עם י"כ ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה עד יה"כ שלא יוכלו להתענות. דהיינו ב' ימים ר"ה ושבת שובה ועי"כ לכך צריך להשלים ד' ימים קודם ר"ה וכדי שיהי' יום מסוים להתחלה תקנו ביום א' בכל פעם. שם.

ועי' קיצור של"ה דאם יחיד אומר סליחות יאמר סליחות בלי אל מלך יושב וכן בלא ויעבור. ועי' או"ח סי' תקס"ה סעיף ה' דיכול לאמרם דרך קריאה בעלמא בניגון בטעמים.

כתב קיצור של"ה טוב לעמוד כשאומרים סליחות ועכ"פ יעמוד כשאומרים אל מלך יושב וכו' וי"ג מדות: (תרפא) טעם. שהש"ץ מתעטף בציצית כשמשימין לסליחות אע"פ שאין זמן ציצית.

משום דאיתא הקב"ה נתעטף בציצית כש"ץ והרגיל למרע"ה י"ג מדות אלמא כשאומר י"ג מדות יתעטף בציצית. ומשנכנס אלול כשכותבאדם אגרת לחבירו צריך לרמוז בהתחלתו שמבקש עליו להשיבו לטוב השנה הבאה עלינו על דרך בשנה טובה תכתב ותחתם.

או תולה ארץ על בלימה יטיב לך כתיבה וחתימה. וכה"ג.

ואין לכתוב תיבת שלום באגרת אך נקודה על הוי"ו וכן הוא בתשב"ץ שהוא אחד מן השמות הקודש. (מהרי"ל הלכות ימים הנוראים: (תרפב) טעם.

שהש"ץ כשמתפלל סליחות מתעטף בטלית שאולה. כדי שלא יצטרך לברך כיון שאומרים סליחות בלילה ולדעת הרא"ש חייב בברכה בכסות המיוחד ליום אפילו לבשו בלילה ואפי' למאן דפסק לברך על טלית שאולה היינו כששאלו כדי לצאת בו אבל כאן לא נתכוין אלא משום צניעות בעלמא כ"ע מודים דא"צ לברך.

ט"ז סי' תקפ"א ס"ק ב': (תרפג) טעם. שנתקן הוידי בלשון רכים לומר חטאנו ולא אמר חטאתי.

משום שכל ישראל גוף אחד וכל אחד מישראל הוא אבר פרטי וזהו ערבות שאנחנו ערבים זה בזה אם יחטאו וכאשר חבירו עושה איזה חטא כאלו עשאה הוא. ולכן אעפ"י שאין בו אותו עון צריך להתוודות עליו כי כשעשהו חבירו הרי כאלו עשהו עצמו ולכן יאמר בלשון רבים אף אם יתודה בביתו יחידי כי כל מי שעשה חטא הוי כאלו ב' עשו אותו חטא מחמת ערבות.

יסוד התשובה פ"ו בשם האריז"ל: (תרפד) טעם. שבשעת אמירת הוידי כשמזכיר החטא מכה באגרופ על החזה או על הלב.

שהוא כאומר אתה גרמת לי שאחטא. מטה אפרים סימן תר"ז.

וע"ל סעי' תש"מ: (תרפה) טעם. שאנחנו אומרים בהוידי אנחנו ואבותינו חטאנו למה אנו מזכירים חטא אבותינו.

לפי דגם אם חטא אדם אין לעשות עצמו רשע ממש נגד המקטרג. רק ירשיע עצמו במקצת.

ויצדיק עצמו במקצת. וזהו שאנו תולים קצת החטא באבותינו דהיינו מה שאנחנו חטאנו הוא ע"י אבותינו שלא קדשו אותנו בקדושה שלימה.

גם זה גרמה לנו שחטאנו. ובאמת אבותינו כבר הן בגן עדן ולא יזיק להם הקטרוג רק שאנו תולין בהם כדי שלא ליתן פתחון פה להמקטרג שאנחנו עצמינו חלילה עושים עצמינו רשעים.

נועם אלימלך וישלח: טעם. שבמלת חטא.

האל"ף אינו ניכר בההברה. לפי שהרשע בשעה שרוצה לעבור עבירה שוכח באלופו של עולם.

דגל מחנה אפרים בליקוטים לפ' דברים בשם א"ז הבעש"ט זללה"ה זי"ע: (תרפז) טעם. שאנו מהפכים את הסדר ואומרים זכור לנו ברית אבות כאשר אמרת וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואח"כ כרית אברהם.

לפי דהגאולה של ישראל תלויה דוקא אם האבות אינן כסדר. דאיתא עמלק הי' מתגאה ואמר שהוא אדם גדול שר"ת עמל"ק.

"עמרם" משה"ל לוי"ק קהת והשיבו לו ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד. ר"ל אחרית וסוף התיבות מצדיקים הללו הוא מיתה.

וזה הסוד שאנו אומרים וכו' לנו ברית אבות דייקא דקשה אם אמר אבות למה אמר אברהם יצחק ויעקב וכי אין אנו יודעין שהם האבות אלא הוא הדבר אשר דברנו כשאנו מזכירין זכות ומבקשים הגאולה מוכרחים אנו להזכירם שלא כסדר. שאם אני אומר בתחנה אברכם אזי אין לו זכות אב כלל שאביו הי' תרח.

ואם אני אומר בתחלה יצחק אזי אין לו רק זכות אב אחד ואנו אומרים ברית אבות. אבל יעקב יש לו ברית וזכות אבות.

דרך משה בשם האריז"ל. ועי' ליקוטים סעיף ק"ט: (תרפז) עוד טעם.

דאיתא במקובלים דסופי תיבות של ג' אבות אברה"ם יצחק"ק יעקב"ב. הוא במ"ק והוא בא"ת ב"ש שדי ולכך נאמרו אבות אחרונות בתורה כסדר שם זה.

רוקח פ' לך: (תרפח) טעם. שקורין פזמון.

כי הוא לשון צעקה תרגום על ויען איוב ופזים וכיון שכל הקהל אומרים אותו בקול רם ע"כ קורין אותו פזמון. פמ"ג בהתחלה: (תרפט) טעם.

שאומרים מכניסי רחמים בלשון עברי. לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי.

פרדס בלקוטי דינים: (תרצ) טעם. שאומר הש"ץ אחר סליחות קדיש שלם עם תתקבל אע"ג שבכל ימות השנה א"א תתקבל אלא אחר תפלת י"ח שכן הוא משמעות לשון צלותהון שפירשו תפלה וסתם תפלת ר"ל תפלת י"ח.

שאני סדר הסליחות שנתקנו כולם על סדר התפלה של כל היום כי הפסוקים שקודם הסליחות הם כנגד פסוקי דזמרה. והסליחות עם הי"ג מדות שאומרים בין כל אחת ואחת הם במקום תפלת י"ח שעיקר התפלה הוא י"ג מדות ואח"כ נופלים על פניהם כמו אחר כל התפלות ומסיימין ואנחנו לא נדע לכך אומרים אחריהם קדיש שלם עם תתקבל כמו אחר כל תפלת השנה.

לבוש סי' תקפ"א סעיף א' (תרצא) טעם שאין מברכין את החודש תשרי. משום שנאמר בכסא ליום חגיגנו שהחג הזה צריך להיות מכוסה ונעלם מעיני המלאכים ומהשטן.

גם אין מזכירין ר"ח בתפלה כדי לערבב את השטן שלא ידע יום שהוא ר"ה. לבוש שם: (תרצב) טעם.

שאין תוקעי' בערב ר"ה. כדי להפסיק בין תקיעות שהם דרבנן ובין התקיעות שהם דאורייתא.

ט"ז שם ס"ק ד': (תרצג) עוד טעם. כד לערבב השטן דאז יהי' סבור שיום הדין כבר עבר.

א"ר שם.

עוד כתב מצאתי בס' אמכרל כתוב על קלף וז"ל מישרוצה לתקוע כדי ללמוד תוקע במקוה או בחזר סגור שלא להרגיל השטן ע"כ: (תרצד) טעם. שנוהגים אצל הרבה צדיקים כשבאים אצלם על ימי הנוראים כל סם אחד ואחד נכתב בשמו בהכללות צעטיל ואח"כ יביאו לפני הצדיק את הנייר עם שמות האנשים אשר שמה נכתבים.

הוא ע"ד מה שכתב בספר מעולפת ספירים בשם הזוהר בראשית בזמן שיש דין בעולם כגון ביום הדין אין לאדם להזכיר שמו יחידי לפני הקב"ה שאם יזכיר שמו יזכירו חובותיו. וזה מאמר הנביא לשונמית היש לדבר אל המלך או אל שר הצבא.

אל המלך.

זה מלכו של עולם שהי' יום הדין והשיבה בתוך עמי אנכי יושבת. טוב לי להזכיר עם הרבים: (תרצה) טעם שכופלין לעילא בעשי"ת.

מפני שבימים הללו הוא מתעלה יותר כפול ומכופל מפי ברואיו מפני שהוא יושב על כסא דין והכל צריכין לשבחו ולפארו ולבקש רחמים על דינו. לבוש סימן תקפ"ב סעיף ח'.

ועי' מטה אפרים שם אות א' דבכל השנה שאין כופלין אומרים לעילא מן פש ברכתא כדי להשלים כ"ח תיבות בקדיש (מן יהא שמיה רבא עד בעלמא) ומן ר"ה עד אחר יוה"כ שכופלין לעילא אין לומר מן כל ברכתא רק מכל ברכתא. ע"ש: (תרצו) טעם.

שתקנו להוסיף בברכת מגן זכרנו לחיים. כי בחיים נופל לשון זכירה דכתיב ובשוב רשע מרשעתו כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחי' וכתוב זכורה באברהם דכתיב כי זכר את דבר קדשו וגו' לפיכך תקנו זכירה במגן כו' וה"ר מאיר מרוטבורק לא הי' אומר לחיים טובים אלא לחיים עד לבסוף בהודאה שהי' אומר וכתוב לחיים טובים כי המבקש צריך לבקש תחילה דבר מועט ואח"כ מוסף והולך כמו שמצינו בדוד תחלה אמר שגיאות מי יבין ואח"כ ביקש על הזדונות דכתיב גם מזדים חשוך עבדך ואח"כ אל ימשלו בי אז איתם פי' העבירות החזקות כו'.

טור סימן תקפ"ב: (תרצז) טעם. שאם לא אמר זכרנו.

ומי כמוך אין מחזירין אותו. כיון שלא נזכר בתלמוד.

טור סימן תקפ"ב בשם אביו הרא"ש ז"ל: (תרצה) טעם. שאין אומרים בר"ה ובי"כ מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון משום דר"ה וי"כ לא מקרי מועד משום דמועד הוא לשון ועד כלומר שהי' ישראל מתוועדין ביחד במקום שבחר השם ית' לשבחו בשילה או בירושלים ושמחים יחד בשלמי שמחה וחגיגה וזה לא הי' כ"א שלש פעמים בשנה.

כמו שכתוב בפירוש שלש פעמים בשנה וגו' ולא בר"ה ולא בי"כ. ומטעם זה.

א"א ג"כ והשיאנו י"י אלהינו את ברכת מועדיך וכו' דברכת מועדיך לא שייך אלא בג' רגלים דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. לבוש שם סעיף ח': (תרצט) טעם.

שאם חל ר"ה בשבת אין אומרים זכרון תרועה באהבה מקרא קודש כמו בשאר מועדים. משום דלשון תרועה מורה על דין לכך לא רצו לסמוך אחריה מלת באהבה שאין מקבלים הדין באהבה.

שם סעיף ז': (תש) טעם. לשבח שנקרא ר"ה יום הזכרון.

בהיות שכלי תפלינו ובקשתינו ביום הדין הזה שהקב"ה ידין אותנו ברחמים ולא בדין ח"ו ע"כ אנחנו אומרים יום הזכרון רחמים הוא סוד זכירה. נחלת יעקב פ' נח אות ה': (תשא) טעם.

שאין אומרים והשיאנו בר"ה. כי דוקא בג' רגלים שעלו והביאו בכורים ומעשרות כדכתיב ג' פעמים וסמך לו כברכת ה' אלהיך וגו'.

ובר"ה לא שייך זה. מרדכי בר"ה: (תשב) טעם.

שאנו אומרים בר"ה עושה השלום ובשאר ימות השנה אומר מברך את עמו בשלום. לפי שעושה בגימ' ספריא"ל והוא מלאך הממונה על הכתיבה ואנו מזכירין אותו שיכתוב אותנו לחיים טובים ולשלום.

מהרי"ל.

ועיין מטה אפרים סי' תקפ"ב אות א' דמה שאומרים בקדישים שאחר התפלה עושה השלום לפי שיש בו רמז שעושה בגימ' ספריא"ל וכן השלום בגימ' כן: כתב בספר ווי העמודים טוב לבכות בעת תפלתו. ומי שיש לו לב קשה ואינו יכול לבכות יתן קולו בבכי כאלו הוא בוכה.

וזה פירוש הפסוק כי שמע ה' קול בכיי וגו': (תשא) טעם. למנהג כשחוזר הש"ץ התפלה אומרים הקהל עם הש"ץ וכתובלחיים טובים כו' וכן בספר חיים ואין אומרים כן בזכרנו.

משום שלא יתכן שאחר שכבר ביקש דבר היותר גדול שכבר אמר בהודאה וכתוב לחיים טובים שיאמר שוב עם הש"ץ זכרנו שהוא דבר היותר קטן שאין אומרים בו לחיים טובים רק לבסוף בהודאה אז אומרים עם הש"ץ וכתוב לחיים טובים וכן בספר שהוא ג"כ דבר היותר גדול. בשם הרב הצדיק הקדוש מהר"ש מבעלז זצוק"ל: (תשד) עוד טעם.

מה שאין אומרים כן בזכרנו. ומי כמוך.

משום דהנה ג' ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו. משא"כ בג' אחרונות דומה לעבד הנוטל פרס מרבו ויוצא והולך לו (ברכות ל"ד).

והנה הש"ץ הוא הנוטל פרס בעד כל הצבור. ע"כ בנטלו הפרס הנה כ"א אומר עמו ונוטל חלקו רחיים ולשלום.

בני יששכר: (תשה) טעם. שבכל השנה אומרים אוהב צדקה ומשפט.

משום שעושה עם המשפט צדקה משא"כ בימים אלו שבמקום המשפט אין צדקה אבל הקב"ה מרחיב הזמן. בנין אוריאל: (תשו) טעם.

שאוכלין בליל ר"ה תפוח. רמז על שדי תפוחים הידוע על פי הקבלה.

ט"ז סי' תקפ"ג. וראש כבש שנהי' לראש ולא לזנב.

וזכר לאילו של יצחק. ואוכלים רימונים ואומרים נרבה זכיות כרימון.

שלא לאכול אגוזים שאגוז בגימ' חטא (עם הכולל). ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה.

א"ח שם.

ושלא לישן ביום ר"ה. דאי' בירוש' מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזלי'.

ט"ז שם.

והאר"י אומר שאחר חצות מותר לישן שכבר נתעורר המלאך ע"י התפלות והתקיעות.
ע"י מ"א שם: (תשז) טעם.

לאכילת קר"א (הנקרא האר"ביזי) בר"ה. כי הוא גדל מכח הלבנה שהוא מניע כח המים
ומעורר החסדים והוא קר בפנים והוא התקררת והמתקת הדינין.

בשם רב הצדיק הקדוש מוהר"ר פנחס מקאריין זצוק"ל: (תשח) טעם. שבר"ה וי"כ
אומרים יושב על כסא בלא ה"א.

לפי שפירושו שהוא יושב עתה על כסא דין אבל בה"א המלך היושב פירושו הרגיל
לישב אע"פ שאינו יושב עתה. לבוש סימן תקפ"ד סעיף א': (תשט) טעם.

שא"א הלל בר"ה וביה"כ. דאיתא בר"ה א"ר אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה
רבנו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים לפניך שירה בר"ה וביה"כ.

אמר להם אפשר אני יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים לפני נפתחין וישראל
אומרים שירה. טור סימן תקפ"ד ועיין מס' ערכין דף י': (תשי) עוד טעם.

מפני שהלל הוא שירה ושמחה ואין זה דרך מוסר שיאמר שירה או יעשה דבר שמחה
קודם שיצא דינו. לבוש סימן תקפ"ד סעיף א': (תשיא) טעם.

שאומרים א"מ. דאיתא במס' תענית דכ"ה ע"ב שפעם א' גזרו תענית ולא נענו וירד ר'
עקיבא לפני התיבה ואמר א"מ חטאנו לפניך.

א"מ אין לנו מלך אלא אתה ומיד נענה וכשראו הדור שנענה באותה תפלה הוסיפו עליו
דברי בקשות ותחנונים וקבעו לי' ימי תשובה. כל בו: (תשיב) טעם.

שאין אומרים א"מ כשחל בשבת. מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת.

ר"ן פ' בתרא דר"ה: (תשיג) טעם. שמלין בר"ה אחר שקראו בתורה ואין ממתינין עד
יציאתם מבהכ"נ כמו בשאר שבתות וי"ט.

מפני שבר"ה מאריכין הרבה בבהכ"נ ויבואו לפעמים להתעכב עד אחר חצות היום
וצריכין לימול קודם חצות משום זריזים מקדימים למצות וסדרו אותה קודם תקיעת
שופר. שכן הוא סדר הנכון לזכור ברית אברהם שהוא המילה קודם עקידת יצחק שהוא
השופר שתוקעין בשל איל זכר לעקידה.

לבוש סימן תקפ"ד סעיף ד': (תשיד) טעם. למה גזרו ז"ל בשופר ולולב ומגילה שמא
יעבירונו ארבע אמות ש ברשות הרבים יותר ממילה שהרי מילה דוחה שבת ולא חששו
להעביר ארבע אמות.

משום דכיון שהמילה אינה מוטלת רק על יחידים כגון האב או על ב"ד לא חששו שמא
יעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים כי האחרים שאין המילה מוטלת עליהם ימנעו
מזה ויזהירו אבל שלשה אלו הם ענינים מוטלין על כל ההמון לכן אפשר שיתעו בו
רבים מעמי הארץ. כל בו: (תשטו) טעם.

שתוקעין קודם תפלת מוסף כי מן הדין הי' לנו לתקוע ולסדר ברכות הללו בעת תפלת
השחר ולתקוע משום זריזין מקדימין למצות. מפני מעשה שאירע פעם אחת תקעו

בראשונה והי' השונאים סוברים שמא עליהם הי' הולכים עמדו עליהם והרגום לכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקראו בק"ש ומתפללין וקוראין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אומרים האויבים בחוקותיהם ובתורותיהם הם עוסקים וזה מצותן לתקוע ואין זה תרועת מלחמה.

לבוש סימן תקפ"ה סעי' ג'. ועי' אבודרהם ועי' רש"י ר"ה דף ל"ב ע"ב: (תשטז) טעם. שאומרים קודם התקיעות ז"פ למנצח לבני קרח מזמור. לפי שיש בו (עם מן המצר עד ומשפטיך למדני) תקפ"ז תיבות והוא בגימ' שופ"ר עם הכולל.

וגם יש שם ז"פ אלהים ויכוין שע"י התקיעות ימתקם. ועי' סידר ר"ש: (תשיז) טעם.

שבעת תקיעות שופר דוקא הרב שבעיר הוא המקרה להתוקע. תקיעה תרועה תקיעה. הלא עבודה זו גם אחר יכול לעשות. אלא טעם הדבר.

שאם א' מהמון עם יהי' המקרה ויראה נוסח התפלות (הנדפסת במחזורים) עם שמות המלאכים ידמה בדעתו שרק טעם זה הוא יסוד של מצות תקיעת שופר. ורק על פי כוונה זו יקרה להתוקע.

משום שלדעתו מי שאינו תוקע על פי כוונה זו לא קיים מצות שופר כלל. ובאמת לא כן הוא כי מי עמד בסוד הי'.

ואמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. מש"ה היתה התקנה שיהי' המקרה רק הרב שהוא ת"ח והוא יודע שכל אותן הנוסחאות עם שמות המלאכים רק דברים של מה בכך המה ולא לעיכובא.

ועיקר כוונת המצוה הוא רחמנא אמר תקעו. הקב"ה צוה לבניו קיימו מצות תקיעה.

ורק על פי כוונה זו דהיינו הנני מוכן ומזומן לקיים רצון השי"ת שאמר תקעו הוא מקרה להתוקע. והוא היא הכוונה הנבחרת ואין בה משגה.

מא"ד ח"ד בשם הגאון הקדוש בעל חת"ס זללה"ה: (תשיח) טעם שתוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן דכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קול שיפורה זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר זה הוא ודאי שיפורה דיתקע בשופר גדול ומטא זימנא למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא ר"ה דף ט"ז ע"ב.

ועי' תוס' שם בד"ה כדי: (תשיט) טעם. שבכל הקרבנות שבפרשת פנחס אומר והקרבנתם עולה ובקרבת ראש השנה אומר ועשיתם עולה.

לפי שאם האדם עושה תשובה בראש השנה מעלה עליו הקב"ה כאלו עכשיו נעשה בעולם. שכל אדם החוזר בתשובה דומה הוא ככריה חדשה והשם קורא לו שם חדש.

אבודרהם בשם המדרש: (תשכ) טעם. שבר"ה ויו"כ יש רבים שמתפללין בקול רם.

ע"ל סעיף ע"ו וסעיף ע"ז וסעיף ע"ח ולקמן סעי' תשנ"ד וסעיף תשנ"ה: (תשכא) טעם. שמאריכין בתקיעה אחרונה ונקראת תקיעה גדולה.

למען ישמעו העם וידעו שסיימו הקולות ויאמרו אשרי העם יודעי תרועה. והראיה בפסוק במשך היובל המה יעלו בהר נמצא שמשרכת הקול סי' לסילוק שכינה.

מהרי"ל: (תשכב) טעם. דכל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה.

משום דעל כל השערים ממונים מלאכים חוץ משערי דמעה אין מלאך ממונה עליהם זולתי הקב"ה בעצמו מקבל הדמעות. אהבת יהונתן: (תשכג) טעם.

שאמרו ז"ל לא אד"ו ראש שאם יהי' ר"ה יום א' יהי' יום שביעי של חג בשבת ותדחה ערבה כ"ש שהי' להם לתקן בשביל שופר ולולב שלא תהא מצותן נדחת. משום דשאני שופר ולולב שיש להן תשלומין למחר שהרי אף בני א"י עושין מר"ה שני ימים אבל שביעי של ערבה אין לו תשלומין לשמיני.

כל בו: (תשכד) טעם. שהולכין בר"ה תשליך להנהר ושיש בו דגים.

דאיתא במדרש כשהלך אברהם אבינו ע"ה לעקוד את יצחק בנו הוליכו השטן במים עד צוארו ואמר אברהם הושיעה ה' כי באו מים עד נפש וניצל. וצריך שיהיה בו דגים לזכור שבני אדם משולים לדגים שנאחזים במצודה פתאום כך בני אדם נאחזים במצודות המות והדין ומתוך כך יהרהר יותר בתשובה מהר"ם יפה: (תשכה) טעם.

שנוהגים לנער בכנפי בגדיהם. הוא לנער הקליפות מעלינו שנאחזים בנו ע"י עונותינו כמו שנוהגין אחר קידוש לבנה לנער הקליפות שנתעוררו ע"י קטרוג הלבנה.

אליהו רבה סי' תקצ"ו אות ג' ונהגו לנער שולי הבגדים במלת ותשליך ודוקא בגד ציצית כי היא בגד אלמנת השכינה. האריז"ל.

ועי' לעיל סעיף תס"ד: (תשכו) טעם. דבקידוש ליל שני של ר"ה צריך להניח פרי חדש או ילבש בגד חדש.

כדי לומר שהחיינו משא"כ בשאר יו"ט. משום דכיומא אריכתא דמיא ואיך יאמר שהחיינו על היו"ט ב"פ ביום א' וזה לכתחלה אבל אם אין לו פרי חדש שפיר יאמר שהחיינו כמו בשאר יו"ט כו' וטעמא דאף בזמן ב"ד פעמים היו עושים ב' ימים (דאם באו עדים מן המנחה ולמעלה אע"פ שאין ב"ד מקבלין אותם לקדשו היום ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר אעפ"כ גומרין אותו בקדושה ואסור במלאכה דילמא אתי לזלזולי בי' לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום ויאמרו אשתקד נהגנו בו קודש חנם ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגנו בו חול.

ר"ה דף ל' ע"ב). ט"ז סימן ת"ר ס"ק ב'.

וטוב ללבוש בגד חדש בשופר ביום שני דר"ה. מ"א שם ס"ק ג' ועי' מחצית השקל שם סק"א: (תשכז) טעם.

דתקנו בר"ה דשני הימים הוה כיומא אריכתא כמבואר בביצה דף ה' ורש"י שם דף ד' ע"ב בד"ה אסורה בזה. משום דכיון דתקנו חז"ל דאם חל ר"ה בשבת דלא היו תוקעין משום גזירה והרי השופר מערבב השטן וא"כ כשחל בשבת לא יהי' במה לערבב השטן

ע"כ תקנו חז"ל דשני הימים הוי כיומא אריכתא וא"כ עוד לא נגמר הדין עד יום השני ומערבבו בשופר ולכך מה"ת א"צ רק יום א'.

דברי שאול ח"א מס' ר"ה: (תשכח) טעם. שהוקבע לדון ב"א בחודש תשרי.

מפני שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם דן את אוהבו בשעת רצונו ודן את אויביו בשעת כעסו והקב"ה דן את העולם כולו בשעת רצונו בחודש תשרי שיש בו מועדים ומצות הרבה. שופר.

וכיפור.

וסוכה.

ולולב בארבע מינין. ועי"כ נקרא שביעי שהוא שבע במצות.

אבודרהם: (תשכט) טעם. שנקרא שבת תשובה ולא שבת שובה.

אפ"ל ע"ד האמת כי מי שסובר שכבר קיים כל התורה מא' ועד ת' באמת שעדיין לא התחיל לידע אף האל"ף וצריך לחזור וללמוד האל"ף. ומזה הטעם נ"ל מה שכל המסכתות מתחילין מדף ב' ולא מדף א'.

להורות שלא יתגאה האדם אחר שלמד כל המסכתות כי עדיין לא למד האל"ף כו' וכן כל שבת הוא תיקון כל השבוע וא"כ השבת האחרון של כל השנה הוא נדמה לת' שהוא סוף האותיות כן השבת האחרון שלכל השנה ידמה לאדם שכבר תיקן כל השנה ע"י השבתות אבל באמת צריך לחזור ולתקן כל השבתות בעצמם.

וז"ש שבת ת' פי' האחרון שובה לתקן עדיין שבת הראשון. ברית אברהם: (תשל) טעם.

דמחלקים וילך מאתם נצבים כשיש שני שבתות בין ר"ה לסוכות אע"פ שהוא פרשה קטנה ומחברין מטות ומסעי שגדולות יותר. משום דבעי' שיתמו שנה וקללותיה שיש קללות באתם נצבים ואין אנו רוצים שיכנסו תוכחות של שנה שעברה בשנה הבאה.

תוס' בבא בתרא דף פ"ח ע"ב בד"ה וקללם. וע"ל סעי' ש"מ: עניני יום כפור (תשלא) טעם.

שבערב יו"כ עושים חלות עגולים כדמות כנפים. משום שביום כפור דומין ישראל למלאכים וכתוב במלאכי' שש כנפים להם: (תשלב) טעם.

שארין אומרים בעי"כ למנצח יענך וגו'. שאינו יום צרה.

וטעם.

שארין אומרים מזמור לתודה. מפני שבזמן שהי' בהמ"ק קיים לא היו יכולין להקריב קרבן תודה בעי"כ שלא היו יכולין לקיים זמן אכילתו שהוא יום ולילה עד חצות שהרי בליל י"כ לא היו יכולין לאכול עד חצות וכיון שלא הי' יכולין לקיים כל זמן אכילתו לא היו יכולין להקריב אותו כלל כדי שלא למעט זמן אכילתו ולכך אין לומר ג"כ המזמור שהיו הלויים אומרים בשיר על הדוכן בזמן הקרבתו שהוא מזמור לתודה.

כדי שאם יבנה בהמ"ק במהרה בימינו לא יטעו להקריבו. לבוש סי' תר"ד סעי' ב': (תשלג) טעם.

דמצוה לאכול בעי"כ. כדי שירגיש בצער העיניו לפי שהאדם קובע ווסתות לעצמו ואינו מרגיש בעיניו אם הרגיל עצמו וזה הרגיל עצמו להתענות בימים האלו.
מהרי"ט ח"ב סי' ח'. וטעם.

שנחשב כאלו התענה תשיעי ועשירי. עפ"י מ"ש הכוזרי כי הקורבה באכילה במועדים הוא כמו התענית בעת שנצטוונו להתענות ע"ש לכך אם אוכל בתשיעי כאלו התענה ולכך המצוה של אכילה כמו התענית ונוהגין שהגבאי מחלק מיני מתוקה ויאמר אם ח"ו נגזר עלי להנות מצדקה בזאת אקיים.

(ד"ח): (תשלד) עוד טעם. כי מעלות התענית הוא לפי שאדם מסגף את גופו ומשבר את תאות נפשו שהוא מתאוה לאכול ולשתות והוא מבטל רצונו מפני רצון המקום ב"ה זה הדבר נחשב מאוד לפני השי"ת אבל בעשרת ימי תשובה הוא להיפך שכל אדם מישראל מפשפש במעשיו ומתחרט מאוד על עונותיו עד אשר לא יערב לו אכול ושתות רק אדרבה חפצו ורצונו להתענות ולסגף את גופו שיהא לו כפרה על עונותיו ובפרט בערב יו"כ שהוא יום שלפני יום הגדול והנורא אז בודאי משתוקק ומתאוה מאוד להתענות לכן הוכיחו חכמים מן המקרא (אמור כ"ג) ועניתם את נפשותיכם וכו' בתשעה לחודש בערב וכו' ומקשה בגמ' ר"ה דף ט' וכי בתשעה מתענין וכו' אלא כל האוכל ושותה בתשיעי וישבר בזה את תאותו שהוא מתאוה להתענות כאלו התענה תשיעי ועשירי כי מי שהוא מבטל רצונו מפני רצון הבורא ית' ואוכל בתשיעי כדי לקיים דברי חז"ל זה נחשב לפניו ית' כאלו התענה תשיעי ועשירי כי בשניהם כוונתו לשמים.

שפתי צדיקים פ' אמור: (תשלה) עוד טעם. דמצוה לאכול בערב יום כפור.

משום דהטעם דמוסיפין מחול על הקודש. היינו להעלות ולעשות מחול קודש וכן המצוה דאכילה בתשיעי.

משום דאז ביה"כ כל איש מישראל בתשובה מסתמא ועולה למדריגה גדולה וכאלו מקריב את עצמו לקרבן ולכך מצוה שיאכל וישתה בתשיעי כדי שניצוצי הקדושה אשר נשאר בקרבו יעלו עמו אז. ובזה יהי' עלי'.

ישמח משה: (תשלו) טעם. שנוהגין לאכול בעיוה"כ מאכל לביבות ממולא בפנים בכשר. כי הבשר רומז לדין הוא מכוסה והבצק שרומז לרחמים הוא מעלה ומחברים חו"ג למזג ולהמתיק הגבורות כי האכילה הזאת הוא הכנה לתענית יוהכ"פ שאמרו ז"ל שגם האכילה הזאת נחשבת לעינוי דיוה"כ. (זרע קודש): (תשלז) טעם.

שתיקנו חז"ל להתוודות עי"כ במנחה. לפי שחששו שמא תטרף דעתו עליו שישתכר בסעודה ולא יוכל להתוודות אח"כ ומ"מ כל יחיד יוכל לחוש לעצמו שמא מעת המנחה עד עתה נכשל באיזה עבירה ח"ו ע"כ טרם כניסת יוה"כ יאמר בלחש הוידוי קצרה אשמנו ותועיל לזה הוידוי הזה.

ע"י יומא דף פ"ז ע"ב וע"י מטה אפרים סי' תרי"ט סעי' ח': (תשלח) טעם. שהנלקה צריך להיות פניו מוטה לצפון.

משום שעיקר חטא האדם הוא מחמת ממון וכתיב מצפון זהב יאתה. ע"כ מכניע עצמו לאותו צד להודיע שמשם לו החטא.

ט"ז סי' תר"ז סק"ד: (תשלט) טעם. על מה שאנו לוקין ל"ט מלקות שני חלקים מאחוריו וחלק א' מלפניו.

הלא עיקר החיוב המה עינים ופה. ומה חייבים עצמות השדרה.

והוא עפ"י המשנה הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה מאין באת. ולאן אתה הולך.

ולפני מי אתה עתיד ליתן כו'. ונמצא צריך להתחשב תמיד חלק א' מה שהי' לפניו קודם שבא לעולם.

ושני חלקים מה שיהי' לאחוריו היינו ולאן אתה הולך. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

וכשאדם עובר ח"ו עבירה הוא שוכח. לכך מלקין אותו שני חלקים מאחוריו בשביל ששכח מה שיהי' לאחוריו.

וחלק א' מלפניו. בשביל ששכח מאין באת שהי' לפניו.

ראיתי באיזה ספר. וע"י לקוטים סעי' ע"ו: (תשמ) טעם.

שנהגו העולם שלוקין על לבם בשעה שאומרים הוידוי של אשמנו כו'. לפי שביד כל אדם יחתם הרי שהידיים הם עדים על כל מעשה האדם וכתיב יד העדים תהי' בו בראשונה.

אגרת הטיול: (תשמא) טעם. שאסור לנעול מנעל של עור ביוה"כ או בתשעה באב או לאבל מפני שהם משכא דחוייא שהוא מצד הקליפות ומפני שיו"כ עולה מלכות למעלה בבניה ואין בהם אחיזה לחיצונים לכן לא נאסר אלא מנעלים של עור אמנם שאר מנעלים מותרים כי גם מנעלים דקדושה לא נתבטלו ח"ו כו' רק אותם מנעלים של עור משכא דחוייא כתנות עור אשר עליהם נאמר רגלים יורדות מותאלו לבד נתבטלו וכיון שכתנות עור הי' מאותו החטא וגם שגרם מיתה וחירוב.

ולכן מטעם הנ"ל אסור לאבל מנעלים של עור וגם בתשעה באב. ש"ע של האר"י ז"ל: (תשמב) טעם.

שנוהגים ללבוש ביוה"כ בגדים לבנים נקיים. דוגמת מלאכי השרת וכן נוהגים ללבוש קיט"ל שהוא לבן ונקי וגם לפי שהוא לבוש של מתים ועי"ז נכנע ונשבר לב אדם לעשות תשובה שלימה.

לבוש סי' תר"י סעי' ד': (תשמג) עוד טעם. ע"ד אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג ילבינו פ"ח סי' תקפ"א בשם מהרש"ל (תשמד) טעם.

ששוטחין עשבים ביום הכפורים על הרצפה בבית הכנסת ובבהמ"ד. משום שביום הזה מרבים בהשתחואות בפשוט ידים ורגלים וע"כ שוטחין עשבים להפסיק בינו ובין הקרקע ואפי' אם אין שם אבן משכית דיש לגזור אטו אבן משכית שאסור מן התורה דכתיב ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה.

רמ"א סי' סעי' ח' ועי' ט"ז שם ס"ק י"ד ועיי' מגילה דף כ"ב ע"ב: (תשמה) טעם. דיוה"כ בעשירי בחודש.

מפני דחטא אדה"ר הי' בע"ש יום א' בר"ה וכשחטא קיבל עליו נזיפה דכתיב ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים. ולא נתייחד הדיבור עמו עד אחר שכלו ז' ימי נזיפה כמו גבי מרים.

ובשבת לא קיבל נזיפה רק ביום א' וא"כ כלו ז' ימי נזיפה בשבת וביום א' שהוא עשירי בחדש נתייחד הדיבור עמו ונתרצה לו (ולכן נקבע בו ביום ולכך כל האוכל ושותה בתשיעי וכו' דתשיעי הי' בשבת. ראיתי באיזה ספר: (תשמו) טעם.

שנוהגין להתחיל כל נדרי מבע"י משום דאין מתירין נדרים בשבת ויו"ט. מ"א סי' תרי"ט ס"ק ה'.

וטעם.

שנוהגין להעמיד ב' אנשים אצל הש"ץ בשעה שאומר כל נדרי מפני שהולכי' בתחלה ואומרים ע"ד המקום וע"ד והקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינים ולזה בעיני ג' ומאחר שהולכים שם עומדי' שם עד אחר כל נדרי. דאי הטעם כדי שיהי' ג' מתירין א"כ נדרי אותן ג' מי, מתיר ואם הקהל אומרים בלחש וזה מהני להם א"כ ישבו כולן במקומן ויהנה התרת הקהל.

דרכי משה שם: (תשמז) טעם. שאומרים קודם כל נדרי ע"ד המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינים.

ע"פ הש"ס דמנחות כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ואעפ"כ הכניסה הכתוב בכלל הבשמים החשובים. ופי' מלת העבריינים הוא אותם שעברו על דברים שנתחייבו נידוי או שמתא מחמת עבירות שבידם ומתירין להם כדי שיוכלו להתפלל עמהם ואפי' לא יבקשו שיתירו להם מתירין להם.

משום דאמרינן כל תענית צבור כו' עי' מטה אפרים סי' תרי"ט סעי' י' ואלף למטה שם. וע"ל סעי' קי"א: (תשמח) טעם.

שנהגו הקהל לומר כל נדרי בנחת עם השליח צבור. כדי להתיר לש"צ כי אין יכול להתיר לעצמו.

הגהות מנהגים: (תשמט) טעם. שתקנו לומר כל נדרי ביום הכפורים ולא בר"ה כמו שהוא במשנה משום דיום הכפורים בטל העם ממלאכה אף מלתקן אוכל נפש ואיכא כינופיא טובא.

וסמוך הוא לר"ה. ופעמים שיום הכפורים נקרא ר"ה כדכתיב בראש השנה בעשור
לחדש השביעי ואמרינן אי זו היא שנה שראש השנה שלה בעשור הוי אומר זה יובל.

ספר התניא סי' פ': (תשנ) טעם. שאומרים כל נדרי בלשון ארמי.

לפי שנתקן בבבל שהי' עיקר לשונם לשון ארמי לכך תקנוהו בלשון ארמי כדי שיבינוהו
הכל לבוש סי' תרי"ט סעי' א': (תשנא) טעם. שהש"ץ אומר כל נדרי בקול רם.

כדי להזכיר להציבור שיאמרו גם הם ויתנו לב על נדריהם שידרו כל השנה ואולי יש
אחד בבהכ"נ שלא נתן לב בפעם א' ישמע בשניה ולכך נוהגין להגביה קולו בפעם ב'
יותר מבראשון ובג' יותר מבב' כדי שישמעו כולם ויתנו הם לעצמם שאין תנאי מועיל
לאדם אלא מה שיתנה הוא מעצמו ולא אחר מתנה בעדו.

לבוש שם: (תשנב) טעם. שאומר ג' פעמים.

משום דלשון חכמים כך הוא. מגל זו.

מגל זו מגל זו. קופה זו.

קופה זו.

קופה זו.

במנחות.

וכן חלוץ הנעל. וכן מותר לך.

מותר לך.

מותר לך.

מטה משה סי' תתס"ד: (תשנג) טעם. שאומרים בליל יוה"כ ומחרתו ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד בקול רם.

משום שבכל השנה אומרים אותה בלחש מעני שמשנה גנבה ממלאכים אבל ביום
הכפורים גם ישראל דומין למלאכים. טור ב סי' תרי"ט: (תשנד) טעם.

שיש נוהגין בר"ה ויו"כ להשמיע קולם בתפלתם יותר משאר ימות השנה. עי' ספר מנחם
ציון להרב הצדיק הקדוש מוהר"ר מנחם מענדיל מרימנאב זצוק"ל פ' נצבים דכתב וז"ל
טובה צפרנן של ראשונים הטור והב"י אשר מימיהן אנו שותין ומפיהן אנו חייין שהי'
בעלי רוח הקודש ואוהבי ישראל מאד וחששו על מנהג בני הכפרים המתאספים בימים
נוראים להתפלל בצבור ולא הורגלו בכך כל ימות השנה לכך הם מגביהים קולם
בתפלתם ובאמת יש איסור גדול להמגביה קולו בתפלתו ובפרט בספרי המקובלים
ובזוה"ק מחמירים ומזהירים מאד ע"ז וע"כ דאגו על הדבר שלא יהיה חלילה קטרוג על
ישראל.

לכך כתבו מותר להגביה קולו בתפלתו מעט בימים הללו. אבל אמת נכון הדבר שההיתר
הזה הוא רק לפנים ולא טוב הדבר ואדרבא איסור גמור יש.

וע"כ טובה היא השתיקה וע"ל סעי' ע"ו וסעי' ע"ז וסעי' ע"ח:(תשנה) עוד טעם. כדי שילמדו זה מזה ולא חיישינן שיטעו זה את זה הואיל ומצוי בידם מחזורים ותפלות. מרדכי במס' יומא: (תשנו) טעם. שאין אומרים או"א רצה במנוחתינו כשחל בשבת. דכיון שהוא יום עינוי אין לנו רצון כ"כ במנוחתינו. לבוש סי' תרי"ט: (תשנז) טעם. שאין צריך נטילה ביה"כ רק רחיצה מעט עד סוף קשרי אצבעותיו לפי שאין שליטה לרוח הטומאה ביה"כ. מקדש מלך פ' תרומה (תשנח) טעם. דביה"כ אומרים ממקומו הוא יפן ברחמים בכל התפלות. משום דהקב"ה דן כל היום כולו.

מ"א סי' תקפ"ב ס"ק ח'. גם אומרים בו משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו כי אף המלאכים לא ידעו מקומו מתוך שכבודו עולה ונגבה ואין שייך לומר ממקומך. מטה משה סי' תתע"ב: (תשנט) טעם. שקורין ביה"כ ששה.

כנגד היום שמכפר על מעשי העוה"ז שנמשל לששת ימי החול. וטעם. שקורין בפ' אחרי מות להורות שאין ראוי לזלזל במצות הנראית אליו קלות שהרי אנו נענשו במצוה שאין בה כרת ולא מיתת ב"ד. (כל בו):(תשס) עוד טעם.

כדי שיתנו אל לבם השומעי' כמה צריך אדם להזהר מן החטא שהרי אהרן שהי' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה לא עמדה לו זכותו ונתערבה לו שמחתו במיתת שני בניו הגדולים על שחטאו לפני ה' ומתוך זה שם שמים יתקדש ע"ד בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד. מטה משה סי' תתע"ד: (תשסא) טעם.

שאנו אומרים אנא בשם או אנא השם ולא בכינוי בא"ד. מפני שהכהן לא הי' קורא אותו במקדש כמו שאנו קורין אותו בא"ד בשאר השמות אלא הי' קורא אותו במקדש בד' אותיותיו ככתיבתו.

מה שאין אנו רשאים לקוראו כן כי הוא הנקרא שם המפורש שהוא המקור לכל השמות וכל השמות נאצלים ממנו ועליו אמרו ההוגה את השם באותיותיו בגבולים נעקר מן העולם חוץ מכ"ג בי"כ ואם היינו אומרים אנא י"י בא"ד הי' משמע שכן הי' לשון כ"ג בי"כ בב"ה בוידויין ולזה אנו אומרים אנא בשם או אנא השם.

לבוש סי' תרכ"א סעיף ו': (תשסב) טעם. שאין אנו אומרים אין כאלהינו בי"כ. לפי שעיקרו לא נתקן אלא להשלים הברכות שמדלגין בשבתות וי"ט מן הי"ח ברכו' וביו"כ בלאו הכי משלימין הברכו' בד' תפלות ובהרבה פיוטין כמו אהללך כו' גם פטום הקטורת אין צריך לאומרו לפי שהיא כלול כולו בעבודה ובשאר סליחות ופיוטי'. שם. ויותר טוב לאומרו ביחידות שהרי סימני הקטורת לא הוזכרו בעבודה. ט"ז סי' תרכ"ב סק"ג ועי' מ"א שם סק"א: (תשסג) טעם.

שאין אומרים ואני תפלתי. לפי שמתענין.

טור סי' תרכ"ב. ועיין לעיל סעי' שפ"א: (תשסד) טעם.

שקורין שלשה במנחה בפרשת עריות. דכשם שהקב"ה הזהיר שלא לגלות ערוה כך לא יגלה ערות עונותינו.

תוס' מגילה דף ל"א ע"א בד"ה במנחה. ועוד לפי דנפשו של אדם חשקה בעריות טפי מכל עבירות ע"כ מזהירין ע"ז ביוה"כ שהוא יום קדוש ונורא.

רש"י שם ועי' ט"ז סי' תרכ"ב ס"ק ד': (תשסה) טעם. שאין אומרים צדקתך אפי' אם חל בשבת.

דכתיב בו משפטיך תהום רבה ואנו מבקשי רחמי ביוה"כ. לבוש שם סעי' ד' ועי' מהרי"ל דמזה הטעם אין אומרים בשבת תשובה צ"צ, ורמ"א סי' תר"ב כתב דבשבת תשובה המנהג לומר צ"צ: (תשסו) טעם שנקרא התפלה הזאת בשם נעילה.

כי אז צדיקי הדור נועלים וסוגרים א"ע עם הקב"ה לבדו בהיכל מיוחד סגור ומסוגר ולא יתנו להכנס שמה ח"ו שום משטין ומקטרג. בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר צבי הכהן מרימנאב צוק"ל: (תשסז) טעם.

שאין היחיד מזכיר בתפלת נעילה (באתה הבדלת) של שבת. כיון שכבר סיים ברכת שבת ולא מצינו הזכרה אחר חתימת הברכה.

ודוקא יחיד אבל הש"ץ שמחזיר התפלה ואומר גם הוידוי תוך התפלה יש לו להזכיר של שבת בוידוי שהרי יחתום אח"כ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים. לבוש סי' תרכ"ג סעי' ג': (תשסח) טעם.

שאומרי' ז' פעמים ה' הוא האלהים ללוות השכינה שמתעלה לעלות למעלה משבעה רקיעים. באר היטב סי' תרכ"ג סק"ה.

עוד טעם.

כדי לבטל תק"ג מיני חולאים ע"י מספר ז"פ ה' הוא האלהים. מגיד תעלומה: (תשסט) טעם.

שאומרים ה' הוא האלהים בקול רם. לפי שצריך להתפלל יה"ר שיהא השם שלם והכסא שלם דהיינו הו"א ה"ו חסר מהשם שנאמר כי יד על כס י"ה א' חסר מן כסא ויהי' כסא שלם והשם שלם מטה משה אות תתי"ו: (תשע) טעם.

שתוקעין לאחר נעילה. שהוא סימן לסילוק שכינה למעלה שנאמר עלה אלהים בתרועה. ט"ז סי' תרכ"ג ס"ק ב': (תשעא) טעם. שתוקעין במוצאי יוה"כ.

להודיע שהוא לילה ויאכילו את בניהם שהתענו. וגם להכין סעודת מוצאי יוה"כ שהוא כעין יו"ט.

תוס' שבת דף קי"ד ע"ב בד"ה ואמאי. ועי' פ"מ סי' תרכ"ג סק"ב בשם מט"מ דלכן אומרים בליל מוצאי יוה"כ כמו בשבת ויו"ט יום טוב איש לחבירו ע"ש: (תשעב) עוד טעם.

שתוקעין לאחר נעילה. זכר לתקיעה שתוקעין ביה"כ של יובל.

כל בו: (תשעג) עוד טעם. כדי לערבב השטן שחוזר לשלוט במוצאי יוה"כ.

כי ביה"כ אין בו כח לשלוט בישראל לפי שהם כמלאכי השרת לכל דבריהם. שם.

ומה שתוקעין קודם ברכו וקודם הבדלה. משום דתקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה ולא אסרהו בשבת אלא גזירה שמא יוציאנו ד' אמות ברשות הרבים כו' לילך אצל בקי ללמוד ומשום חדא תקיעה לא חיישינן רוקח סי' רי"ח ועי' לבוש סי' תרכ"ג סעיף ה': (תשעד) עוד טעם.

לפי שהשופר הוא סניגורו של ישראל בר"ה. והקב"ה עומד מכסא דין לכסא רחמים ומצדיק אותם בדין היך מה דאת א' עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר.

ועתה שהן יוצאין מבית דין זכאין וגזר דינן נחתם לזכות הסניגור שלהן יוצא עמהן ומשמיע קולו בשמחה. וכן דרך העולם כשבעלי הריב נוצחין את הדין הן מקלסין את סניגורן ושמחים עמו.

ספר התניא סי' פ"א: (תשעה) טעם. שמקדשין הלבנה במוצאי יו"כ.

דאז שורין בשמחה. רמ"א סי' תכ"ו סעיף ב': (תשעו) טעם.

שאין מברכין במוצאי יוה"כ אלא על האור ששבת מבעוד יום ממש ממלאכה כגון עשית שהיתה דולקת והולכת כל היום אבל לא על האור היוצא מן העצים ומן האבני'. לפי שטעם ברכת האור ביה"כ לפי שפסקה הנאתו בו ביום ועכשיו הותרה לו וע"כ צריך אור ששבת והיוצא מן העצים ומן האבנים לא שייך שבת אבל במוצאי שבת של כל השנה אין מקפידין לאור ששבת שטעם ברכת האור במוצ"ש לפי שהתחלת ברייתה במוצ"ש כמו שמצינו באגדה בירושלמי במוצ"ש זימן הקב"ה לאדם הראשון שני רעיפים והקישן זה בזה ויצא מהם האור וברך בורא מאורי האש לפיכך מברכין במוצ"ש אפי' על היוצא מן העצים ומן האבני' לפי שזהו כעין ברייתה אבל ביוה"כ שאין לומר טעם זה אין מברכין אלא על אור ששבת מבע"י או שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולי דההוא ברכה משום דדבר חידוש הוא לו שלא נהנה מן האור היום.

כל בו: (תשעז) עוד טעם. שאין מברכין במוצאי יו"כ אלא על נר ששבת.

כי מלת השטן עולה שס"ד. וימות השנה שס"ה.

לפי שאין להשטן שום שולטנות ביו"כ. ואנו מברכין בורא מאורי האש בכל מו"ש.

מפני שנכנסו אז ימי החול לשלוט וכולם נאחזים מן הגבורה דהיינו האש. ולכן אנו מברכים אל הבורא שבראנו כי הוא אלקינו ואין לנו חלק בהם.

ולכן עכשיו ביו"כ שלא יש שום שולטנות אין ראוי לברך על האש החדש שהוא גופא דע"ז. כדי שלא יתגבר על אור ששבת שכבר נכנע אל הקדושה.

ש"ע האריז"ל: (תשעח) טעם. שאפי' חל יוה"כ בשבת אין לברך על אור היוצא מן העצים להורות שיום זה מקודש ששבת מן האור.

מ"א סי' תרכ"ד סק"ז. ובסידור האריז"ל משמע ג"כ דאפי' חל יוה"כ בשבת אין מבדילין אלא על אור ששבת ולא על אור חדש היוצא מאבנים ע"ש: (תשעט) טעם.

שאינ מברכין על הבשמים במוצאי יום הכיפורים. משום שאין ביוה"כ נפש יתרה מפני התענית ואפי' חל להיות בשבת.

כל בו: (תשפ) טעם. שקורין את היום שלאחר יוה"כ צי גאטס נאמין.

לפי שבכל העשי"ת אמרו בתפלת שמ"ע המלך הקדוש וכעת חוזרין לומר האל הקדוש. גאולת ישראל: (תשפא) טעם.

שאינ נופלין על פניהם בימים שבין יוה"כ לחג הסוכות. לפי שבהן נשלם בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

שנא' ויעש שלמהבעת ההיא את החג וכל ישראל עמו וגו' עד שבעת ימים ושבעת ימים י"ד יום. ספר התניא סי' פ"א: עניני סוכה (תשפב) טעם.

שאינ מברכין שהחיינו בשעת עשיית הסוכה. כיון שעכשיו נוהגין שאחד עושה לפעמים סוכה לכמה בני אדם ואין סברא שיברך העושה לאחרים שהרי אין שייך ברכת הזמן אלא בדבר שהוא שמח בעשייתה והעושה לאחר' אינו שמח בעשייתה אלא העושה לעצמו לפיכך כל אחת שהיא שלו כשיכניס בה חייב לברך כמו הלובש בגד חדש אע"פ שהוא לא עשאו ואין הכל בקיאיין בזה לכך נהגו לסמוך כולה אכסא דקידושא ואפי' העושה לעצמו.

לבוש סי' תרמ"א ועי' ב"י שם. ועי' רוקח סי' רצ"ז כתיב מקרא קודש יהי' לכם מכאן שמקדישין ביו"ט: (תשפג) טעם.

שאסור לסכך בדבר שמחובר לקרקע או בדבר שמקבל טומאה דכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך מיקבך ודרשינן במס' סוכה דף י"ב ממה שאתה מאספך מגרנך ומיקבך עשה לך סוכה דהיינו בפסולת גורן כגון קשין שנדושו ובפסולת יקב כגון אשכולות רקנין וזמורות. אלמא דדוקא תלוש בעינן לסוכה דהיינו דבר שצומח מן הארץ והוא עכשיו תלוש ואינו מקבל טומאה דומיא דפסולת גורן ויקב שיש בהם כל הדברים הללו.

אבל עורות של בהמה אע"פ שלא נעבדו שאינם מקבלים טומאה וכן כל מיני מתכות ואבני' לא כיון שאין צומחין מן הארץ וכן בכלי' לא אפי' נשברו שעכשיו לא נשאר בהן שיעור קבלת טומאה פסולין דהואיל ואידחו אידחו. עי' לבוש סי' תרכ"ו וסי' תרכ"ט: (תשפד) טעם.

ססוכה ונויה אסורין כל שבעה. משום דכשם שחל שם שמים על הקדשים ולכך הם אסורים בהנאה כך חל ש"ש על הסוכה שנאמר חג הסוכות שבעת ימים לה' מה חג דהיינו חגיגה לה' אף סוכה לה' מס' סוכה דף ט': ואם התנה על אוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה ואמר איני בודל מהן כל בין השמשות הרי זה מסתפק מהם בכל עת שירצה.

או"ח סי' תרל"ח סעי' ב'. אבל בנויין שנותנים בדפנות כגון סדינים המצויירי' יש להקל להסירן מן הסוכה בכל עת שירצה ואפי' לא התנה עליהם מעיו"ט.

והטעם.

דכיון דמנהג העולם להסירן מהסוכה מחמת חשש גנבים או בפני הגשמים א"כ כל אדם שתולה דברים חשובים בסוכה לנוי ודאי אין דעתו אלא ע"ד המנהג ע"כ לא אתקצו כלל ואפ"ל לא התנו. ט"ז שם סק"ח: (תשפה) טעם.

שאומרים בחג הסוכות ומן שמחתנו. מפני שהוא זמן האסיף שהבריות שמחין בו וכתוב כי שמחה אע"ג דגם בשבועות כתיב כי שמחה ושמחת לפני י"י אלהיך שאני סוכה דכתיב כי ב"פ שמחה ושמחת בחגך וגו' והיית אך שמח וגו'.

ועוד דהתם לא כתיב אלא ושמחת לפני י"י אלהיך משמע דוקא בבהמ"ק לפני ה' אבל הכא כתיב כי סתם ושמחת וגו' לבוש סי' תרמ"ב: (תשפו) טעם. שמברכין על סוכה כל ז ואין מברכין על מצה כל שבעה.

משום דאין מצוה באכילתו משא"כ בסוכה. מ"א סי' תרל"ט ס"ק י"ז ועי' אבודרהם: (תשפז) טעם.

שמברכין לישיב בסוכה אחר הקידוש או בח"ה אחר ברכת המוציא ה"ל לברך קודם הכניסה לסוכה כיון שצריך לברך קודם עשיית המצוה. רק כיון שמצות סוכה היא האכילה והטיול אף אם מברך לאחר שישב מקרי שפיר קודם לעשייתן שהמצוה נמשכת כל זמן האכילה וכל זמן ששוהא בסוכה.

ופי' בסוכות תשבו תתעכבו כמו וישב העם בקדש. (אבודרהם).

וצריך לעמוד כשמברך לישיב בסוכה. עטרת זקנים סי' ח': (תשפה) טעם.

שהנשים אינן מצוות על מ"ע שהזמן גרמא. משום דהם ברשות בעליהן ואם הזמן גורם יוכל להיות דאז יהי' להן מלאכה לעשות לבעל והן משועבדות לבעל במלאכתו ולכך פטרה התורה להנשים ממ"ע שהזמ"ג.

וגדולה מזאת מצאנו שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו. אבודרהם.

ועי' לעיל סעי' תנ"ו: (תשפט) טעם. שצוה השי"ת לעשות זכר לענני הכבוד במצות סוכה ולא עשה כן במ"ן ובא"ר.

עפ"י מה שכ' הרב הגדול חיד"א זלה"ה בשם הרב צמח דוד דגם הבאר הי' בו טעם כל המשקין כפי רצון האדם. כמו שהמן הי' בו טעם כל המאכלים א"כ כיון שנצטוונו בשמחת החג בכשר ויין ושאר מטעמים.

הנה יש זכר למ"ן ובא"ר. בני יששכר: (תשצ) עוד טעם.

לפי שענני"כבו"ד הי' רק ישראל מיוחדים בטובה. כי הערב רב פלט אותם הענן.

משא"כ מן ובאר גם הע"ר נהנו מהם. שם בשם הרב החסיד מ' יהודא חאביליי זלה"ה.

ועי' קו"א לט"ה בהשמטה לסעי' תרי"ח בד"ה בספר: עניני לולב (תשצא) טעם למה לוקחין ארבע מינים אלו דוקא דהיינו. לולב.

ואתרוג.

הדס.

וערבה.

ע' ספר המנהיג שכתב וז"ל ראיתי באגדה. ולמה באתרוג.

שהוא דומה ללב לכפר על הרהורי הלב. ולמה בהדם.

שהוא דומה לעינים לכפר על סיקור עינים ה"ד ולא תתורו אחרי לבבכם וכו'. ולמה בערבה.

הדומה לשפתים לכפר על בטוי שפתים. ולמה בלולב.

אלא מה לולב אין לו אלא לב אחד אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים ע"ש: (תשצב) עוד טעם. שלוקחים ד' מינים אלו דוקא.

מפני שהד' מינים אלו הם אינם תחת שר ומזל רק תחת הקב"ה כ"כ הקדמונים ועפ"י הדין לא היו ישראל רשאים להשתמש בד' מינים אלו שהוא כמשתמש בשרביטו של מלך אלא שישראל נקראים בנים וזה מעיד שהקב"ה יכול למחול עונות לישראל ואם הי' לו דין מלך לא הי' יכול למחול דמלך שמחל של כבודו אין כבודו מחול משא"כ אם יש לו להש"י דין אב וזה מוכח מנטילת הד' מינים.

בשם הרב הגדול מ' חיד"א. וזה כוונת הפייטן ביוצר ליום א' דסוכות מאמר המתחיל אקחה פרי עץ הדר כו'.

ובארבעת אלה תאב. להללו כם כאב.

לכאורה הדברי' צריכי' ביאור וטעם. רק שמנטילת המינים מוכח שיש לו דין אב עלינו ואנחנו בנים.

היכלי שן: (תשצג) טעם. שהקפידה התורה על אתרוג שכתוב בו פרי עץ הדר מה שלא כתבה הדר בשאר מינים.

כי הנה אמרו ז"ל אתרוג דומה ללב: והלב עיקר כל האברים כי כל העשר מדות שבאדם הכל מלב כידוע וכן כל העשיות תלוי בלב כמו שאומרים העולם הלב אינו מניח לו לעשות דבר זה וכדומה בכל הדברים. לכן רחמנא לבא בעי כי כולל הכל.

ולכן הקפידה תורה על אתרוג שיהי' הדר כי העינים ושפתים ששאר מינים רומזים עליהם ג"כ עיקר הנהגתם ע"י הלב. זרע קודש להרב הצדיק הקדוש מראפטישין צוק"ל: (תשצד) טעם.

שיקח כ"א מישראל לולב אחד ואתרוג אחד וג' כדי הדם ושני בדי ערבה. שכן דרשו (סוכה דף ל"ד) מן הפסוקים מדכתיב כפות תמרים בלא וי"ו משמע כפת תמרים אחד דהיינו לולב אחד.

ופרי עץ הדר ג"כ פרי אחד משמע. וענף עץ עבות שלשה תיבות מדלא כתיב וענף עבות או עץ עבות ה"ק ענף אחד עץ אחד עבות אחת הרי שלשה וערבי לשון רבים ומיעוט רבים שנים.

ע'י לבוש ס'י תרנ"א סע'י א': (תשצה) טעם. שצריך שיטול אגודת הלולב וההדס והערבה בימין והאתרוג בשמאל משום דהאי תלתא מצוה והאי חד מצוה.

סוכה דף ל"א ע"ב: (תשצו) טעם. שאין אוגדין את הלולב אלא במינו.

משום דרבי יהודה לטעמיה דאמר לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא הוה חמשה מיני סוכה דף ל"ו ע"ב. וע'י שערי תשובה ס'י תרנ"א ס"ק ג' דאם שכח להכין עלי לולב וא"א לו לאגוד בענין אחר יש נוהגים לתלוש בשינוי דאיכא שינוי ופשיטא דלצורך מצוה שרי בכה"ג ומ"מ טוב לעשות בצנעא ע"ש.

וע'י פ"מ ס'י תרנ"א סק"ג: (תשצז) טעם. שבהרבה מקומות נהגו הצבור וגם הש"ץ ליטול הלולב ולברך עליו אחר חזרת הש"ץ תפלת שחרית קודם שיברכו על ההלל משום שעונת ק"ש היא קודם הנץ החמה וזמן נטילת לולב היא מהנץ החמה ואילך שכל דבר שכתוב בו ביום אינו אלא מהנץ החמה ואילך וא"כ ראוי הוא לקרוא ק"ש ולהתפלל תחלה ואח"כ יטול לולב שהרי הגיע זמנו.

אבל אם הצבור מתעכבים בזמירות וכבר הנץ החמה. יכול ליטול הלולב ולברך עליו אחר שהגיע זמנו ולהיות מן הקודמין סדה"י: (תשצח) טעם.

שמברכין על נטילת לולב ולא על נטילת אתרוג. הואיל ומינו גבוה מכולם וארבעת המינים שבלולב נקראין כולן בשם לולב.

סוכה דף ל"א ע"א: (תשצט) טעם. שמנענעין בהודו תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא.

משום שנאמר (דברי הימים ט"ז) אז ירננו עצי היער לפני ה' וגו' וכתוב בתר' הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ואמרו הושיענו כלומר ירננו בעצי היער כאשר יצאו מלפני ה' זכאין כשבא לשפוט את הארץ ובמה ירננו בהודו ובהושיענו. אבודרהם.

ועיין תוס' סוכה דף ל"ז ע"ב בד"ה בהודו: (תת) טעם. שמנענעין באנא ה' הושיעה נא ולא באנא ה' הצליחה נא.

מפני שהנענע הוא לעצור רוחות רעות וטללים רעים ולגעור בשטן לפיכך צריך לנענעו על תפלת אנא ה' הושיעה נא כלומר הושיענו מאלו הניזקין אבל באנא ה' הצליחה נא ליכא למימר האי טעמא. שם: (תתא) עוד טעם.

מפני ששניהם הם פסוק אחד ואין מנענעין בפסוק אחד שני פעמים. והטעם.

שאנו מנענעין הלולב. להודיע כי נצחנו את כל המקטריגין עלינו כדרך המלכים הנוצחין ותופסין העיירות לוקחין הרומח ואות המלכות תלוי עליו ועולין על ראש המגדל ומוליכין ומביאים לכל רוח להודיע כי המלך נצח את הכל.

שם: (תתב) עוד טעם. שמנענעין באנא ה' הושיעה נא ולא באנא ה' הצליחה נא.

כי בחי' הושיעה קאי אמדרגת הנוטים לפעלות בבחי' ה' לך לעזרנו ובחי' הצליחה הוא בחי' בטחון בשב ואל תעשה דידן כמאמר דהמע"ה אני ישן על מטתו והשי"ת ילחם לנו. ולזה אנו מורים בחי' שב ואל תעשה באנא הצליחה.

אשל אברהם להגאון הקדוש מבוטשאטש זצוק"ל סימן תרנ"א: (תתג) טעם. שאנו מנענעין בלולב בכל נענוע ג' נענועין קטנים.

כדי להמשיך מג' מוחין שמשם המשיכו האבות כו'. וכתוב בספרים שגם בנענועה לולב למטה לא ישפיל ראש הלולב רק יהי' ראשו למעלה להיות דוגמת הצינור ע"ד סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

זרע קודש: (תתד) טעם. שנוהגין להקיף המגדל פעם אחת בכל יום ומניחים הס"ת על התיבה כשמקיפין אותו.

משום שמחה. וביום השביעי מקיפין ז' פעמים.

זכר למקדש שהי' סובבים את המזבח בלולב וערבה ז' פעמים. משום שמחת החג שנקרא זמן שמחה.

לבוש סי' תר"ס סעיף ב'. וטעם.

למה ז' פעמים דוקא. זכר ליריחו שסבבוהו ז' פעמים כשכבשוה ואסמכוה אקראי וז"ל אסובה שנים במסורה.

אקומה נא ואסובה בעיר ואידך ואסובה את מזבחך י"י כלומר כנגד שסבבתי את העיר ז' פעמים והוא יריחו ואסובה ג"כ מזבחך ז"פ. וטעם.

שלא תקנו ליטול את הערבה כל ז' כמו שתקנו בלולב. משום דלולב אות ליה עיקר מן התורה בגבולין שהרי יום ראשון מן התורה הוא אפילו בגבולין עבדינן ליה זכר למקדש אף בגבולין כל שבעה.

ערבה דלית לה עיקר מן התורה בגבולין כלל לא עבדינן לה זכר למקדש בגבולין כל שבעה אלא יום אחד. סוכה דף מ"ד ע"א.

ועי' לבוש סימן תרס"ד סעיף י"א ועי' מטה משה סימן תתקס"ב וז"ל לפי שכתוב במלכים אצל יריחו אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי מכלל שבשביל טל ומטר צריך להקיף כמו ביריחו ולמה ערבה בהושענא רבה לפי שהערבה גדילה על המים ואז נדונים על המים ע"ש: (תתה) טעם. שאוחז ס"ת בידו על התיבה.

כי הס"ת מכפרת עלינו כמזבח. פ"מ סי' תר"ס ס"ק א': (תתו) טעם.

למנהג שמסדרין ההושענות כסדר שהם כתובים דהיינו אם חל יום ראשון של סוכות ביום ב' אומרים זה הסדר. ואם ביום ג' זה הסדר וכן כולם.

כלל זה נקוט בידך לעולם אומרים ביום א' למען אמיתך. וביום ב' אבן שתיה אם חל בחול.

אמת חותמו של הקב"ה. אבן שתיה בית המקדש.

ואערוך שועי אומרים לעולם ביום ראשון דחה"מ כיון שכתוב בו גליתי בצום פשעי ע"כ ראוי להסמיכו ליום הכפורים. אלא שאין אומרים אותו ביו"ט או בשבת דהוי כמו תחנה לכן אומרים אותו ביום א' דחזה"מ.

אדון המושיע אומרים לעולם ביום ד' דחזה"מ דהיינו יום ששי של חג לא קודם. משום דעיקרו מתוקן על המטר ומטר בחג סימן קללה לכן א"א אותו עד יום ששי שהוא סוף החג ויום קודם הושענא רבה.

אע"ג שהמים הם סימן קללה בחג מ"מ כיון שכבר עברו כמעט כל ימי החג חוץ מיום אחד לית לן בה. ועוד שמקריאת פ' הקרבנות של יום הששי דרשו חז"ל רמז לניסוך המים והיין דכתיב ב' ונסכיה ביו"ד רבים משמע ניסוך מים וניסוך היין: ואם חל יום א' בשבת אז נדחה למען אמיתך מיום א' ואומרים אותה ביו"ט שני והי' ראוי לומר ביום א' דחזה"מ אבן שתיה.

מה שהי' ראוי לומר ביום שני של יו"ט אלא שרצו לומר ביום א' דחזה"מ אערוך שועי. דכתיב ב' גליתי בצום פשעי.

כדי להסמיכו ליה"כ מה שאפשר לכן אומרים אבן שתיה ביום ב' דחזה"מ: ואם חל יום ששי בשבת. ר"ל שחל יום א' דסוכות ביום ב' אז אומרים ביום ששי שהוא שבת אום נצורה.

ואדון המושיע שהי' ראוי לומר ביום ששי נדחה לגמרי להא למחר הושענא רבה. וכשחל יום א' דסוכות ביום ה' אז בשני יו"ט אומרים למען אמיתך.

ואבן שתיה כתיקון. וביום א' דחזה"מ ראוי לומר אערוך שועי.

ולפי שהוא שבת אומרים אום נצורה. ולמחרתו שהוא ב' דחזה"מ אומרים אערוך שועי: וזה סדר אמירתן כשחל יום א' דסוכות ביום כ'.

סדרן למען אמיתך. אבן שתיה.

אערוך שועי. אום אני חומה.

אל למושעות. אום נצורה.

וכשחל יום א' דסוכות ביום ג'. סדרן למען אמיתך.

אבן שתיה.

אערוך שועי. אום אני חומה.

** (ובהרבה סידורים ובלבושי שרד סי' תרס"ג נרשם כשחל יום א' דסוכות ביום ג' שאומרים ביום ב' דחזה"מ אל למושעות. ופי' אני והו.

מי שאני והוא בצרה. על דרך עמו אנכי בצרה הושיעה נא.

ריע מברטנורה סוכה פ"ד משנה ה'): אום נצורה. אדון המושיע וכשחל יום א' דסוכות ביום ה' סדרן למען אמיתך.

אבן שתיה.

אום נצורה. אערוך שועי.

אל למושעות. אדון המושיע.

וכשחל יום א' בשבת. סדרן אום נצורה.

למען אמיתך. אערוך שועי.

אבן שתיה.

אל למושעות. אדון המושיע.

עיין לבוש סימן תרס"ג ומחצית השקל וא"ר שם: (תחז) טעם. למנהג אבותינו אחר שגומרין מצות הלולב בהלל והושענות והקפות מסירין הלולב מידן ומכריזין בקול רם למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים אין עוד.

ונראה לומר טעם ע"פ מ"ש בפרש' שופטים כי ימצא בקרבך כו' וילך ויעבוד אלהים אחרים וכו' ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי ***(ובספר ישמח משה (נח) כתב וזיל כי גם במלכות ב"ו הנימוס הכובע של בני חילא שהחותם של המלך עליו לא יזיזנו מפני כל כמו שהדרך בארצות אדום לפרוק הכובע לפני השרים דא"כ הוא מבזה חותמו של המלך.

וא"כ לפ"ז אדם שנברא בצלם אלקים איך יבזה צלמו להשתחוות לפני איזה נברא מצבא השמים א"כ הרי הוא מבזה צלמו צלם אלקים והיינו צורתו האנושות שהיא חלק אלקי ממעל איכה יעבדנו לא' מנבראיו ית' ויתעלה עכ"ל: ובספר אמרות טהורות פ"א הפסוק כי אראה שמידך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת.

מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו. מלשון ציוי כי הקשה לו על מה פקדת את האדם לבלתי ישתחוה לשמש וירח ומזלות ולא אמרינן אדרבא מחמת גדלות העבד ניכר גדולת רבו.

לזה אמר ותחסרהו מעט מאלקים ר"ל שהוא קרוב למדריגת אלקים כי נשמתו הוא חלק אלקי ממעל וגם וכבוד והדר תעטרהו שנברא בצלם אלקים לזה אסר לן רחמנא להשתחוות ולהכניע למשרתים החמה ומזלות)***: הנה תיבות אשר לא צויתי אינו מובן ויש בזה מקום ח"ו לטענות האפיקורסים. ונראה לבאר דהנה ראוי להתבונן למה יהי באיסור לכבד ולעבוד לכוכבי השמים וכסיליהן הלא זה מכבוד המלך שעובדין ומכבדין את שריו ועבדיו.

משום דהן אמת שמחוייבין לכבד את שרי המלך בביתן ובהיכלותיהן מקום שאין שם המלך בכבודו ובעצמו. אבל העובד את שר המלך בהיכל המלך הנה נתחייב ראשו הלא תראה אוריה החתי על שאמר בפני דוד ואדוני יואב נתחייב כידועולפ"ז השי"ת אשר מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיני' מי שמכבד ועובד איזה דבר חוץ מכבודו ית"ש הלא הוא כפירה גמורה.

ומה שאנו מכבדין את המצות היינו תשמישי המצות מחבבין ומנשקין אותן הלא הוא בפני המלך ובהיכלו. משום דכיון דזה מצוה שנצטוינו מפי ית"ש הנה אמר ונעשה רצונו א"כ רצונו כביכול מלובש בהמצוה.

וז"ש הכתוב או לכל צבא השמים אשר לא צויתי. ע"כ מנהג אבותינו תורה היא כאשר אנחנו משתעשעין ומכבדין את מצות ד' מיני"ן אשר נתן לנו השי"ת באהבה ובזמן

שמחתינו הנה לא יעלה על לב איש ח"ו שמותר לעבוד איזה דבר זולת הבורא ית"ש חלילה חלילה להעלות זה על לב רק מה שאנו מכבדין את המצות על כי כח המצוה ב"ה מלוכש בה והוא אשר קדשנו במצותיו וצונו ע"ז: ע"כ בגמר המצוה אנו מכריזין ואומרין למען דעת כל עמי הארץ כי הוי' הוא האלהים אין עוד.

בני יששכר. ועי' לעיל סעיף שנ"ו: (תתח) טעם.

שאינ מברכין זמן ביום שני על הלולב. דממ"נ יצא בזמן שאמר ביום ראשון אף אם הוא חול דלא גרע מאלו אמרו בשעת עשיית הלולב שיצא.

ול"ד לקידוש שאומר בליל ב' זמן שאותו הוא בשביל היום ולא בשביל הסוכה טור סי' תרס"ב. ואע"ג שגבי שופר אומרים זמן גם בשני.

ש"ה דלפעמים עיקר הקדושה ביום ב' דאף בזמן ב"ה פעמים היו עושים ב' ימים אע"פ שלא הי' שם ספק שיום ב' הי' עיקר והי' גומרין יום ראשון בקדושה שלא יזלזלו בו לשנה הבאה. ט"ז שם ס"ק א'.

ועי' לעיל סעי' תשכ"ט: (תתט) עוד טעם. דזמן ליל ר"ה מדרבנן משום דאבעי לן אי ר"ה וי"כ הוי כרגלים ולא אפשר לכן אין פוטר את השופר מלברך זמן אבל זמן ליל חג הסוכות דאורייתא לכן פוטר הלולב מלברך זמן.

מטה משה סימן תתקנ"ג: (תתי) טעם. שאין מוציאין בכל יום מימות חול המועד של סוכות שני ספרים כמו בחו"מ של פסח.

מפני שבפסח יש שם פרשיות הרבה מענין המועד אבל בסוכות אין שם פרשה מענין המועד אלא הקרבנות בלבד. אבודרהם: (תתיא) טעם.

שאנו קורין ליום גמר החתימה יום הושענא רבה וכן מה שאנחנו מתפללין בימים הללו בלשון הושענא. דהכוונה הוא הוש"ע נ"א היינו הושיע לנו לקבל צעקתינו בנ"א ימים מן ר"ח אלול עד היום ההוא וג"כ הוש"ע נ"א תושיע לנו ביום הנ"א יום גמר החתימה מסירת הפתקין לטובה ולרחמים ולחיים ולשלום ולגאולה שלימה לישראל אמן.

בני יששכר. ואומרים מזמורים של שבת ג"כ שיש בו קדושה יותר משאר הימים ואין אומרים נשמת שאין הנשמה מתאמצת בשמחת יום זה כמו בשאר י"ט גמור.

לבוש סימן תרס"ד סעיף א': (תתיב) טעם. שנקראים הושענא.

משום שמנענעים אותם בשעה שאומרים הושענא. עטרת זקנים סימן כ"א.

וע"ל סעיף תתפ"ג: (תתיג) טעם. שבליל הושענא רבה ניעורין כל הלילה ואומרים כל ספרי תהלים.

מצד שהוא אושפיזא דדוד המלך ע"ה ודוד הי' ניעור ולא הי' ישן רק שיתין נשמי ואמר שירות ותשבחות. לזה אנו מעוררים מדה שלו.

מחזה אברהם קונטרס חזון למועד: (תתיד) טעם. כשמוציאים כל הספרי תורות מהיכל בהו"ר ובשמחת תורה מעמידין נר בהיכל.

משום שגור מצוה ותורה אור: (תתטו) טעם. שנוהגין להתיר האגודה של הלולב בהושענא רבה.

יש סמך לדבר דכתיב כפת חסר וא"ו לומר ו' ימים יהי' כפות דהיינו באגודה ולא יותר. עוד טעם.

משום להרבות שמחה שיש בו יותר שמחה כשמנענעים בלא אגודה וטעם זה עיקר אלא דאסמוכה אקרא זה. לבוש סימן תרס"ד סעיף א': (תתטז) טעם.

שנוטלין הקשר מהלולב בהו"ר. ע"ד שאומרים ליולדות השי"ת יתיר אותך מקשרך. כן אנו מתפללים שיתיר השכינה הקדושה כביכול ויהי' ילד יולד לנו בן ניתן לנו. זרע קודש: (תתיז) עוד טעם.

ע"ד הכלה שיוצאת בהינומה וראשה פרועה ואז המנהג לבכות ואח"כ עושין סעודת חתונה וזהו בחי' שומע. שם: (תתיח) עוד טעם.

שנוטלין הקשר מהלולב ונשאר מפורד. לרמוז איך אנו מפוזרים ומפורדים בין העמים. וטעם.

שיום הו"ר נקרא יום הערבה שבו מתערבים כל השמחות. שם: (תתיט) טעם. לחבטת הערבה בארץ כדי לבער הדין שלא ימצא ולהורידו עד לעפר שלא יהי' עוד בעולם. תולעת יעקב: (תתכ) טעם.

שאינ מברכין על הערבה כמו שמברכין על הלולב. לפי שערבה מנהג נביאים הוא ואין לברך על המנהג.

ספר התניא סי' פ"ו. וע"ל סעיף תל"ט: (תתכא) עוד טעם.

לפי שבא לגרש הסט"א ע"כ אין מברכין עליה. ע"ד ולאחפץ בברכה ותרחק ממנו. פע"ח שער המועדים. ומה"ט אין לברך על מים אחרונים: עניני שמיני עצרת (תתכב) טעם.

דבשמיני עצרת נהגו מקצת לאכול בסוכה ואין מברכין על ישיבת' עיין סוכה דף מ"ז ע"א והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן וכתב הרא"ש הטעם דלא מברכינן דכיון דיום שמיני עצרת הוא אי אפשר לברוכי בסוכה דקשין אהדדי אי יום סוכה הוא לאו שמיני עצרת הוא ואי שמיני עצרת הוא לאו יום סוכה הוא ומשום דספיקא תרוייהו עבדינן לחומרא יתבינן בסוכה ולא מברכינן. וטעם.

שיש נוהגין שלא לישב בה בליל ח' מפני שבלילה צריך לברך זמן ואם אוכל אז בסוכה נמצא אז אכילתו בסוכה סותרת את ברכת זמן ומפני כך סוברים שמה שאמרו בגמ' מיתב יתבינן ביום דוקא אמר שאין אומרים בו זמן ב"י סימן תרס"ח. וטעם.

שיש נוהגין שלא לאכול ג"כ ביום רק מקדשין בסוכה ואוכלין שם מקצת סעודה והשאר אוכלין בבית. משום שכל שבעת ימי החג מתפללים לטללים וי"ט האחרון מתפללים לגשמים ולכן נפטרים מהסוכה כדי להתפלל על הגשמים בלב שלם.

מדרש תנחומא פרשת פנחס ועי' ט"ז שם: (תתכג) טעם. שאומרים ומן בשמיני של חג הסוכות משא"כ בשביעי של פסח.

מפני ששמיני רגל בפ"ע לענין פז"ר קש"ב פי' פייס בפ"ע. ומן בפ"ע.
רגל בפ"ע.

קרבן בפ"ע. שיר בפ"ע.

ברכה בפ"ע. פייס.

ר"ל שהי' מפייסין בו אנשי המשמרות על הקרבן מה שלא היו עושין כן בפרי החג אלא הי' חוזרין עליהם חלילה הכ"ד משמרות כמו שמפורש בפרק החליל זמן בפ"ע. שמברכין בו שהחיינו כמו ביום ראשון של חג רגל בפ"ע.

שבתפלה וברכת המזון אין אומר את יום הסוכות אלא את יום שמיני חג עצרת. קרבן בפ"ע.

שהי' מקריבין כל ימי החג ע' פרים כנגד ע' אומות והי' מתמעטין והולכין סימן לעכו"ם שיתמעטו ולפי סדר מיעוטם הי' להקריב בשמיני ו' פרים ואין מקריבין אלא אחד והוא כנגד אומה יחידה. שיר בפ"ע.

שהשיר שהיו הלויים אומרים ביום השמיני לא הי' מכלל שירות החג. ברכה בפ"ע.
על שם שמברכין בו את המלך שנאמר ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך.
סוכה דף מ"ח ע"א.

ועי' אבודרהם: (תתכד) טעם. שאין נוטלין לולב בשמיני משום ספק שביעי.

משום דנטילת לולב במדינה כל שבעה אינו אלא משום זכר למקדש שמן התורה אינו חובה בגבולין אלא יום אחד שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' אבל במקדש חייבין כל שבעה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים לפיכך די לנו בשבעה ואין חוששין לספק אבודרהם. (תתכה) עוד טעם.

כי בנטילת לולב בשמיני יש בו איסור טלטול. ועוד יש טעם אחר שאם כן היינו עושין אותו חול וכבר קראנוהו שמיני עצרת.

שם: (תתכו) טעם. שמתחילין בשמיני עצרת עשר תעשר אפי' חל בחול.

לפי שאז זמן המעשרות אמנם בשאר ימים טובים כמו באחרון של פסח ובשני של שבועות אם חל בחול מתחילין מן כל הבכור ובשבת מתחילין מן עשר תעשר מ"א סי' תרס"ח ס"ק ד'. ועי' לעיל סעיף תקס"א וסעיף תקס"ד וסעי' תקס"ה: (תתכז) טעם.

למה תקנו ז"ל גבורות גשמים מיו"ט האחרון של חג ויום השאלה אינו רק בז' במרחשון לבני ארץ ישראל או לס' בתקופה במדינות אלו מפני שמיו"ט האחרון ואילך זמן גשמים

אע"פ שאינו צריכין כיון שחג זמן גשמי שנה ושנוי העתים חורף מן הקיץ צריכין אנו להודות לפני השי"ת בעת השינוי אבל השאלה לא נעשה עד עת הצורך כל בו: (תתכח) טעם.

שנקרא שמחת תורה. ע"ש שמשמחין בו לעשות שמחה ומשתה לסיומה של תורה. לבוש סי' תרס"ט: (תתכט) טעם. שבשמחת תורה אחר שמסיימין בו התורה קורין מיד בראשית עד סוף ויכלו.

כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר רבש"ע כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרות עוד. ומה שמסיימין ומתחילין התורה ביום אחרון דסוכות ולא בר"ה שהוא יום ראשון מן השנה.

כדי להטעות את השטן שלא ידע מתי יהי ר"ה שהוא יום הדין ולא יקטרג על ישראל וכיון שנדחה הסיום והתחלה מיום ר"ה דחווהו עד כלות כל הימים טובים כדי שלא יצטרכו להפסיק בפרשיות של היום טוב. שם: (תתל) טעם.

שבשמחת תורה כשקוראין לחתן בראשית עונין כל הקהל בקול רם ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד וכן יום שני וכן יום שלישי וכן כולם עד יום הששי אומרים כל הפסוקים שבויכלו עד לעשות. ומפסיקים בזה פסוקי דלא פסקו משה ולמה נהגו דוקא כן בשמחת תורה ולא בשבת בראשית.

אלא לפי שסיימו את התורה ומתחילין לקרות בראשית ותכלית קריאת פ' בראשית אינו להוציא את הרבים ידי חובת הקריאה כי קורין את הפרשה עוד הפעם בשבת בראשית ואם כן אינו דרך לימוד תורה לרבים רק דרך שמחה יתירה כקורין את שמע והודאה בעיקרי האמונה וע"כ קורין כל הקהל פסוקים אלו להורות שאנו מאמינים בני מאמינים בעיקרי הבריאה וחידוש העולם וע"כ קורין דוקא פסוקים אלו בקול רם בשמחת תורה וע"כ בויהי ערב ויהי בקר יום הששי קורין עד לעשות.

להורות שאנו מודים ואנו מעידים על חידוש הבריאה ועל שבת. ועוד לרמוז על קרבנות התמיד שהי' ערב ובוקר ולפיכך הי' מעמדות בישראל שהיו קורין במעשה בראשית והעולם עומד בזכות המעמדות.

בקורת התלמוד: (תתלא) טעם. שאפי' כהן או לוי יכולין לעלות לחתן תורה.

כיון שכבר קראו יותר מחמשה שקורין ביו"ט. לבוש סי' תרס"ט: (תתלב) טעם.

שנוהגים שהמסיים והמתחיל נודרים נדרים וקוראים לכל מרעיהם ועושין משתה ושמחה ויו"ט לסיומה של תורה. שנאמר (מ"א ג') ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו אמר רבי אלעזר מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה.

מדרש שיר השירים פרשה א': (תתלג) טעם. שנוהגים להפוך הס"ת בהגבהתה בלילה וביום שמחת תורה"ק.

על דרך הפוך כה והפוך כה בעת סיומה והתחלתה שזה בחינת הפוך בה. אשל אברהם להגאון הקדוש מבוטשאטש זצוק"ל סי' תרס"ה: (תתלד) עוד טעם.

מצד שנשיא אפרים הקריב ביום השמיני. ועכשיו בשמיני עצרת הנתוסף בבחי' חביבים דברי סופרים חדשים גם ישנים.

והוא בגדר תוספות ברכה מורים בחי' מ"ש שכל את ידיו ליתן הבכורה בברכה לאפרים. וכן עושים בחי' הפוך הידים ביום שמיני שהוא שבו קרבן בפני עצמו וברכה בפני עצמה.

שם: (תתלה) טעם. שקונין מצות בשמחת תורה והלא יו"ט הוא.

וכ"ת מצוה מותר לקנות בי"ט. מ"ש מס"ת ותפילין דאין קונים בי"ט.

משום דהתם עדיין הם לפניו כל שעה לקנותם והמצות האידנא הן שעתן. ועוד צרכי רבים הם שקונין המצות ומתירין בי"ט.

מהרי"ל.

וע"ל סעי' רס"ח בהשמטה בד"ה עוד כתב: (תתלו) טעם. כשמברכין חודש חשוון אומרים מרחשוון.

משום דאיתא במדרש תנחומא שמעת שהי' המבול נגזר שיהי' כל ימי העולם כן מטר וגשם ערך ארבעים יום מחודש הזה וע"כ נקרא מר לשון טפה כמו כמר מדלי: (תתלז) טעם. למה נקרא פ' בראשית שבת בראשית.

ולמה לא נקרא כן פ' נח או פ' לך שבת נח או שבת לך. לפי דבימים הנוראים הקדושים כל אדם הי' לו אז הרהור תשובה וקבל אז על עצמו איזה הנהגה טובה כל איש לפי ערכו ומדרגתו.

לכן נקרא שכת בראשית. שמזכירין להאדם שמה שעבר עבר ומעתה מתחיל סדר חדש וישתדל א"ע שיהי' מעתה טוב.

דברי יחזקאל בשם חותנו הגאון הקדוש אבדק"ק ווישניצא זצוק"ל: (תתלה) טעם. שנקרא החודש חשוון בול.

משום שהי' בו מבול והוא מרחשוון והוא דחסר מ' היינו משום דאף שנשבע הקב"ה שלא להביא מבול מ"מ מ' יום בכל שנה ושנה הי' אותן הימי' עושין רושם בעולם עד שעמד שלמה ובנה את המקדש ופסקו אותן מ' יום לפיכך כתיב חסר מ' כנגד אותן מ' יום שפסקו. ילקוט מלכים דף כ"ט ע"ג: (תתלט) עוד טעם.

מפני שבוללין לבהמות מתוך הבית. שאין מרעה בשדה ומאכילן אותה בבית ממה שהכניסו בבית והוא מלשון יבול מדרש תנחומא פ' נח: עניני חנוכה (תתמ) טעם.

שעושין חנוכה ח' ימים כיון דשמן שבפך הי' בו להדליק לילה אחד נמצא שלא הי' הנס אלא לז' ימים. משום שאין הוא יתברך עושה נס ליתן ברכה אלא במה שיש כבר בעולם ואפי' הוא דבר מועט אז הוא יתברך נותן ברכות להרבות המעט משא"כ בדבר ריקן אין שייך בו ברכה לעשות ברי' חדשה וגם כאן הי' הנס דמלילה הראשון נשתייר ממה שהי'

ראוי לה ועל אותו השיר באה הברכה שנעשה שם נס להרבות אותו וא"כ ראינו שגם בלילה הראשונה נעשה נס ט"ז סי' תר"ע ס"ק א': (תתמא) עוד טעם.

שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה האי. א"נ שבליל הא' נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן.

וכן בכל לילה ולילה. ב"י שם: (תתמב) עוד טעם.

משום שחילקו שמן שבפך לח' חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והי' דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. שם: (תתמג) עוד טעם.

כיון שאפי' בלא נס השמן היו ראוי לקבוע יום כ"ה שנחו בו מאויביהם להלל ולהודות כמו שקבעו פורים ביום שנחו בו ולפי שבאותו יום מצאו גם השמן התקינו שיהי' מדליקין גם בלילה שלפניו ג"כ לפרסם הנס של השמן גם באותו יום. חיי אדם: (תתמד) טעם.

שמברכין אשר קדשנו במעותיו וצונו על מצות שהם מדברי סופרים כגון הדלקת נר שבת. ונר חנוכה.

וקריאת מגילה. וכגון עירובין.

ונטילת ידים. והיכן צונו בתורה במצות עשה שהן מדברי סופרים.

משום שנאמר על פי התורה אשר ירוך ועל המצוה אשר יאמרו לך תעשה ולא תסור מן המצוה אשר יגידו לך כו' הרי שצונו לשמוע מן החכמים. נמצא ענין הברכות שהן מדברי סופרים כך הוא אשר קדשנו במצותיו שצונו בהם לשמוע מאלו שצונו לעשות כך וכך.

מס' שבת דף כ"ג ועי' אבודרהם: (תתמה) טעם. דבחנוכה נוסח הברכה הוא להדליק נר חנוכה וכן הוא נוסח רבי האריז"ל.

ובליל שבת הנוסח הוא להדליק נר של שבת. שנר חנוכה אסור להשתמש לאורה ולזה אומר נר חנוכה.

להורות כי הנר אינו כ"א למצות חנוכה משא"כ נר שבת הכוונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתינו וזה הנר המאיר הוא של שבת. ברכי יוסף סי' תרע"ו: (תתמו) טעם.

שמברכין להדליק כלמ"ד. לפי שמצותיה עד שתכלה רגל מן השוק והוא כמו חצי שעה מן הלילה שהוא זמן הדלקה ולא גמרה מיד וכן לישב בסוכה.

שכל ז' ימי החג צריך לישב. וכן להניח תפילין שמצותה כל היום.

אבל על משמע כבר עשה המצוה. רוקח סי' שס"ו: (תתמז) טעם.

שנס חנוכה לא נזכר כלל במשנה. לפי שרבינו הקדוש מסדר המשנה.

הי' מזרע דהמע"ה ונס חנוכה נעשה ע"י בית החשמונאים שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד וזה הרע לרבינו הקדוש ובכתבו המשנה עפ"י רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו. בשם הגאון הקדוש בעל חת"ס זצוק"ל: (תתמח) טעם.

למנהג שאנחנו נוהגים דנשוי מדליק נר חנוכה אפי' סומך על שלחן אביו מדליק בפ"ע. לפי שהוא נתחייב במזונות אשתו מדין תורה והגם שאביהם התחייב א"ע ליתן מזונות לו ולאשתו הנה האב נותן במתנה את המזונות לבעל והאשה ניזונת משל בעלה אשר נתן האב במתנה לבעל ומה לי אם האשה ניזונת מיגיעי כפו של הבעל או במה שנתנו לו במתנה וא"כ האשה ודאי אינה נקראת סומכת על שלחן אביו רק על של בעלה וא"כ הבעל צריך להדליק בשבילה.

ע"כ נהגו הנשואים להדליק בפ"ע ואפי' אין אשתו עמו משום לא פלוג. חידושי מהרצ"א: (תתמט) טעם.

שמדליקין בחנוכה ל"ו נרות. נגד ל"ו שעות ששימש אור הגנוז לאדה"ר קודם שנגנו. רוקח.

עוד טעם.

נגד ל"ו מסכתות שבתורה שבע"פ המפורשת ומזה תתבונן גודל האיסור והפגם הנעשה בנפש מי שעוסק ח"ו בשחוק הקארטי"ן (בגימ' שט"ן) אשר המציאה הקליפה בימי שליטת היונים ל"ו קלפי' זה לעומת זה שרצו לבטל עי"ז התורה הנתונה בידינו בל"ו מס' מפורשת ורצו להגביר חכמות החיצוניות לא באלה חלק יעקב ליהודים היתהאור"ה זו תורה.

בני יששכר: (תתנ) טעם. שעכשיו אנו מדליקין נר חנוכה בפנים כי הנה עכשיו בעקבות משיחא חוצפי יסגי ורשעי' אשר בקרבינו הם יושבי' הן הן המתגברין על חכמת התורה ולומדי' והנה מדליקין בפנים לבטל כחן וחכמתן.

שם: (תתנא) טעם. שהנשים חייבת בנר חנוכה אע"פ שהוא מצוה שהזמן גרמא כיון שהיתה באותו נס שגזרו היונים על כל בתולה שתיבעל להגמון תחלה והרגו אשה בת יוחנן כ"ג והביאה את הראש של האויב.

כל בו: (תתנב) טעם. שנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות.

כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה. ועוד שמא יכבה הנר שמשתמשים לאורה וע"כ יכשלו להשתמש לאורה ודוקא נשים החמירו ע"ע יותר מפני שהתשועה באה ע"י מעשה ידי אשה.

מטה משה סי' תתקצ"ד ועי' רש"י שבת דף כ"א ע"א ועי' ר"ן שם דאפי' תשמיש מצוה אסור דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאו' כמנורה שאין משתמשי' בה כלל ע"ש. ועי' מ"א סו' תרע"ג סק"ד דכתב וז"ל ובמאור משמע דאפי' שיש שמש אצל הנרות צריך נר על השלחן שלא יאמרו לצרכו הדליקין.

ועי' פ"מ שם: (תתנג) טעם. שאסור להשתמש לאורה.

כדי שיהא ניכר לכל שהוא נר של מצוה לפרסם הנס. לבוש סי' תרע"ג סעיף ב': (תתנד) עוד טעם.

שאסור להשתמש בנר חנוכה לאורה. כדי שלא יתאחו החיצונים בקדושת האור ע"י תשמיש החול הזה.

ולפיכך מנהג לומר יושב בסתר עליון וגומר והוא שיר של פגעים כנודע. כדי לשמור אור העליון מאחוזת החיצונים.

עבודת ישראל פ' וישב בשם האריז"ל ועי' קו"א לט"ה בהשמטה לסעי' תתמ"ט בד"ה בסידור: (תתנה) טעם. שבבהכ"נ מברכין נר חנוכה קודם הבדלה ובבית הבדלה קודם לנר חנוכה.

שמא ישכח להבדיל בתפלה ועביד איסורא בהדלקה. עי' באר היטב סי' תרפ"א: (תתנו) טעם.

שגומרים את ההלל כל שמונת ימי חנוכה. ותשעת ימי חג הסוכות.

ולא בחג המצות אלא שני ימים הראשונים ולא בראשי חדשים. לפי שכל שמונת ימי חנוכה יש בכל אחד מהם דבר חדש שהוא נר אחד יותר ושמונת ימי חג הסוכות חלוקין בקרבנותיהם כי הי' מקריבים בכל ימי החג שבעים פרים ויום ראשון הי' ארבעה עשר פרים ויום שני שלשה עשר ובכל יום מתמעטין והולכין ולכך גומרין בהם את ההלל שחשוב כל יום ויום מימי חנוכה וחג הסוכות כיום טוב בפ"ע כיון שחלוק בנרותיו ובקרבנותיו אבל בחג המצות כל שבעת הימים ובראשי חדשים אין בהם חילוק בקרבנותיהם אלא כולם שוים ולכך אין גומרין בהם את ההלל אלא שני ימים.

אבודרהם.

ועי' ערכין דף ו' ע"ב: (תתנוז) טעם. שקורין בחנוכה בפרשת נשא בנשיאים.

מפני שיש קבלה בידינו שנשלם מלאכת המשכן בכ"ה בכסליו ונס של חנוכה נמי שהי' ג"כ באותו היום הוא כמו חנוכת המקדש מחדש לאחר שנטמא בימי יוונים דומין להדדי והוי לה מעין המאורע ואע"ג שלא הקריבו הנשיאים הקרבנות עד ר"ח ניסן מ"מ כיון שאלו הקרבנות היו לחנוכת המשכן הוי שפיר מעין המאורע.

לבוש סי' תרפ"ד סעיף א'. וע"ל סעי' תתפ"ז: (תתנח) טעם.

שאין מזכירין מעין המאורע בחנוכה ובפורים בברכה מעין ג' כיון שלא הוזכרו בתורה. מחצית השקל סי' ר"ח ס"ק י"ח.

וע"ל סעי' קצ"ג: (תתנט) טעם. שמשחקין בדרעדיל בחנוכה.

ובפורים בגראגער. דבחנוכה לא היתה התעוררות מלמטה רק מלעילא כי לא עשו תשובה כהוגן רק הש"י ברחמיו לכן משחקין בדרעדיל ואוחזין אותו מלמעלה.

ובפורים שגזרו צום ושק ואפר יוצע לרבים והי' התעוררות מלמטה ע"כ אוחזין מלמטה. קרבן עני בשם הריצ"א זצוק"ל: (תתס) טעם שנמשך הנס ח' ימים.

לא פחות ולא יותר. מפני שמקום הזיתים שמשם מביאין השמן הי' מהלך ד' ימים וחוזרין בד' ימים הרי ח'.

רוקח:(תתסא) עוד טעם. מפני שכל ישראל הי' בחזקת טמאי מתים וא"א לתקן שמן טהור עד שיעברו עליהם ז' ימים מיום טומאתם ויום א' לכתישת הזיתים ותקונם להוציא מהם שמן טהור.

ב"י סי' תר"ע: (תתסב) טעם. שתקנו להדליק גר חנוכה בבהכ"נ.

מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו וכמו שתקנו קידוש בבהכ"נ משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא. לבוש סי' תרע"א סעי' ח': (תתסג) טעם.

שנוהגין להדליק בבהכ"נ בין מנחה למעריב. משום שהוא תחלת הכנסת היום הבא שתפלת ערבית הוא מן יום הבא.

לבוש סי' תרע"א סעי' ח'. ויחיד שמתפלל בביתו מדליק ג"כ קודם מעריב דא"צ זמן כ"כ וליכא למיחש שמא ישכח מעריב.

וכ"כ בכ"ה שהוא נוהג כן. מ"א סי' תרע"ב ס"ק ה': (תתסד) טעם.

למה אין עושין תשעה ימי חנוכה מספק כמו שאנו עושים בחג הסוכות תשעה ימים תשיעי ספק שמיני. מפני שחג הסוכות מן התורה והחמירו רז"ל על ספקו לפי שאין אנו קובעין עתה על פי הראי' אבל חנוכה שהוא מדבריהם הם אמרו לעשות שמונת ימי חנוכה והם אמרו חשבון המולדות.

אבודרהם: (תתסה) טעם. שנוהגין להתענות שובבים ת"ת.

מפני שימים אלו מסוגלים לתקן עון קרי יותר מכל השנה להתענות בהם לכן מתחיל מפ' שמות שאז התחיל השיעבוד שנתקן הקרי דאדה"ר ונגמר בפרשה כי תקנה עבד עברי. (בסוד אם בגפו יבא בגפו יצא לרמוז שבחדש אביב יצאו מתוקנים.

עי' עטרת זקנים סי' תקס"ח). האר"י ז"ל ועי' באר היטב סי' תרפ"ה ס"ק ב': (תתסו) טעם.

שאמר התנא במתניתין בא' בשבט ד"ה לאילן. כדברי ב"ש ובה"א בט"ו בו לשון יחיד ולא אמר לאילנות כמו באינך.

לרמזמה שקבלנו מרבתינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר שיזמין השי"ת בעת המצטרך למצוה כי הנה זה היום אשר עולה השרף באילנות והוא כפי הזכות של כ"א מישראל הנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה שיזדמן לו השי"ת לעת המצטרך את הפרי עץ הדר וזה שרמז התנא באומרם לשון יחיד לאילן להורות על האיל"ן המיוחד המבואר בתורה למצוה.

בני יששכר: עניני ד' פרשות (תתסז) טעם. ד' פרשיות.

שלש מהם זכר לזמן שבית המקדש קיים והם פרשת שקלים, ופרשת פרה אדומה. ופרשת החודש.

לפי שבאחד באדר משמיעין על השקלים. שהתורה אמרה זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה ומפי השמועה למדו שמראש חודש ר"ל ואמר בחדשו כלומר חדש והביא קרבן מתרומת שקלים חדשים ולפיכך משמיעין חודש אחד קודם ניסן כדי שיכין כל א' וא' מחצית שלו ויהי הכל גבוי ומובא למקדש כשיבא ניסן וע"כ כשחל אדר בתוך ימי השבוע מקדימין להשמיע ביום שבת שעברה שאם יאחרו עד שבת הבאה לא יהי חודש שלם בין ההכרזה לר"ח ניסן אבל כשיבא ריח אדר בשבת אין צריך להקדים שהרי יש כאן חדש.

ופרשת פרה אדומה. להודיע לעם שהם טמאי מתים שיטהרו באפר פרה לפי שבראש חודש ניסן, מתחילין הרחוקים לעלות לירושלים ולפיכך אין מפסיקין בין פרשת פרה אדומה לפרשת החדש ופ' החדש.

להודיע לעם שבשבוע הנכנס יהי ר"ח ניסן ויכינו עצמם לעלות לרגל ופ' זכור. מפני פורים לפי שהמן בא מזרע עמלק ואמרה תורה זכור את אשר עשה לך עמלק ומפי השמועה למדו זכור בפה כו' ואמרינן בירושלמי בדין הוא שתקדים פרשת החדש לפרשת פרה אדומה שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני לו נשרפה הפרה ולמה אמרו תקדים פרה אדומה מפני שהוא טהרתן של ישראל א מטומאת מת כדי שלא יהי נדחין לפסח שני.

אבודרהם: עניני מגילה (תתסח) טעם שצותה אסתר להתענות שלשה ימים לפי שאין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה יותר משלשה ימים שכן מצינו ברחב (יהושע ב') ונחבאתם שמה שלשת ימים. וביונה (יונה ב') כתיב ויהי יונה במעי הדגהשלשה ימים וגו' וכן בגאולה העתידה כתיב.

(הושע ב') יחיינו מיומים וגו' כד הקמח: (תתסט) טעם. שאם חל פורים ביום א' מתענין ביום ה' שלפניו ולא ביום ו' שלפניו.

משום כבוד השבת שלא יוכלו להכין צרכי שבת ביום התענית אם הי' מתענין ביום ו' שלא הי' יכולין לטעום התבשילין של צרכי שבת לבוש ס' תרפ"ו סעי' ב': (תתע) עוד טעם. לפי שרגילין להרבות בו בסליחות ותחנון ולא יתכן לעשות כן בע"ש שלא יוכלו להכין צרכי שבת.

טור שם.

וטעם.

שאין מתענין בניסן כמעשה שהי'. לפי שאין מתענין בניסן.

הרא"ש.

ומה שלא נהגו להתענות שלשה ימים כנגד שלשה תענית של אסתר. כדי שלא להכביד על ש הצבור.

לבוש ס' תרפ"ו סעיף ג': (תתעא) טעם. שנוהגין ליתן קודם פורים ג' מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן.

זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר לצורך קרבנות הציבור ונותנים ג' מחצית. משום דבפ' כי תשא כתיב ג"פ תרומה.

רמ"א סימן תרצ"ד סעיף א': (תתעב) טעם. שאין מברכין לשמוע מקרא מגילה כמו לשמוע קול שופר או לברך על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה.

מפני שבשופר צריך לברך לשמוע לפי שצריך שישמע התוקע קול ואם לא שמע לא יצא אבל במגילה יוצא בה בקריאה לבדה אע"פ שלא השמיע לאזנו כדאיתא בברכות נמצא שהקריאה עיקר שהבנת הלב תלוי בה בלא שמיעה כק"ש. אבודרהם וע"ל סעיף תתמ"ד: (תתעג) טעם.

שאין הנשים מוציאות את האנשים בקריאת המגילה אע"פ שגם הם חייבים בקריאתה כיון שגם הם היו באותה הנס ועוד שהנס הי' ע"י אסתר. משום דהוי כמו קריאת התורה.

באר היטב סי' תרע"ה ס"ק ג': (תתעד) טעם. שנהגו לומר הציבור ארבעת אלו הפסוקים בקול רם ואחר כך חוזר שליח ציבור אותם.

איש יהודי. ומרדכי יצא.

ליהודים היתה. כי מרדכי.

כדי להרבות שמחה לילדים ולכל. ועוד.

כדי לעורר הלב אם יתנמנם אחד מהם שלא ירדם. ואומרים אלו הפסוקים.

מפני שהם כתובים גבי מרדכי ומשום כבודו של מרדכי ושענין הנס הי' על ידו כו'. אבודרהם: (תתעה) טעם.

שנהגין לומר בנשימה אחת מתחלת חמש מאות איש ואת פרשנדתא כו' עד עשרת. משום דעשרת בני המן היו שרי חמשים על אותן ה' מאות איש.

ט"ז סימן תר"צ ס"ק ט' בשם הרוקח. והיינו לכתחלה ודיעבד אם הפסיק ביניהם יצא.

רמ"א שם סעיף ט'. וכן כ' בס' מטה משה בשם התוס': (תתעו) טעם.

שנהגו שמכים המן כשקורים המגילה בבהכ"נ. כדי שימחה שמו על דרך מחה תמחה את זכר עמלק ושם רשעים ירקב.

ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הקבעו. רמ"א שם סעיף י"ז וסמך לדבר והיה"א בן" הכות הרשע ס"ת המן מטה משה: (תתעז) טעם.

שאומרים ואתה קדוש אחר מקרא מגילה. ע"ש שאסתר אמרו שהוא סמוך לפסוק אלהי אקרא יומם וגו' דמני' דרשינן מקרא מגילה.

וכתיב בתריה ואתה קדוש נמצא תקנה אסדר' קדושה. (מנהגים).

ועיין פרדס בליקוטי דינים. ומה שא"א ובא לציון.

לפי שאין גאולה בלילה. רוקח אות רל"ט.

וע"ל סעיף תרמ"ה:(תתעח) טעם. מאמר חז"ל אם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים.

לפי שבפורים נפעל ע"י מרדכי ואסתר שמוח החכמה נתגלה ומופיע על כל העולמות כל היום והארה זו נשאר לנו לכל הדורות שבכל שנה ושנה בפורים נתגלה מוח החכמה כל היום ומאיר על כל העולמות. משא"כ בשבתות וי"ט שאין מתנוצץ מוח החכמה במלכות רק בשעת התפלה.

ולעתיד יקוים ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים ולא ילמדו עוד איש את רעהו כי כולם יודעים אותי מקטנם ועד גדלם כי אז יתגלה מוח החכמה בעולם דרך המלכות אז יהיו כל הימים בבחי' ימי פורים שנתגלה מוח חכמה דרך המלכות ולכן יתבטלו כל האורות המתנוצצים במועדות כי הם יהיו כשרגא בטיהרא לנגד גודל הבהירות של מוח החכמה.

כי אז יהפוך אל העמים שפה ברורה יחזד לקרוא כולם בשם המיוחד מחמת התגלות החכמה עילאה וזהו ימי הפורים לא נבטלים כי יתגלה מוח החכמה כמו בפורים כל היום. מאור ושמש רמזי פורים.

וע"ל סעיף תקצ"ה: ובס"ח סימן שס"ט כתב בשם י"א דיוה"כ לא יתבטל והכפרה יהי' על השגגות. ופי' המפרש אף שלעתיד יתבטל היצה"ר מן העולם ולא יהיו צריכים כפרה אעפ"כ יהיו צריכים כפרה על השגגות שהרי אף הנשמות לאחר מיתה חוטאים ונענשים כרוחו של נבות.

ועיין קונ"א בהשמטה לסעיף שמ"ח:(תתעט) טעם. שאין שום הזכרה במגילה.

מפני שניתנה לכתוב בדתי פרס ומדי ע"כ אין בה אזכרות. ט"ז סי' של"ד ס"ק י"א בשם מרדכי: (תתפ) טעם.

שכתוב בגתנא ותרש. כי בני המן שהיו סופרי המלך כתבו ענין מרדכי כך הגיד מרדכי על בגתן או תרש כלומר בין שניהם הי' העצה להמית למלך אבל לא נודע ממי יצא העצה תחלה שזה דוקא חייב מיתה ומחמת ספק תלו את שניהם.

ובהיות כן אין ראוי מרדכי לשכר כיון שגרם שאחזד נהרג בחנם ונעשה נס ונפרד תיבת או ונעשה חובר אות א' בסוף תיבת בגתן ונעשה בגתנא ואות ו' בתיבת תרש ונעשה ותרש. וזהו וימצא כתוב על בגתנא ותרש אעפ"י שהם כתבו כי הגיד מרדכי על בגתן או תרש נעשה נס כנ"ל וא"כ בדין הרג המלך לשניהם ומרדכי ראוי לשכר.

מדרש תלפיות אות א' בשם מדרש: (תתפא) טעם. שצריך להאריך וי"ו דויזתא.

לסי' שכולם נתלו בזקיפה ושורה אחת זה על גב זה. י"מ להאריך אותה בכתיבתה והיא מן האותיות הגדולות.

וי"מ להאריך בקריאה. ונוהגין בשניהם.

לבוש סי' תרצ"א סעיף ד':(תתפב) טעם. שראה המן לעשות עץ כל כך גבוה של חמישים אמה.

כי המן ראה בחלומו את מרדכי פורח על גבי ביתו. וכדי לקיים מאמר החלום הזה אמרו לו זרש אשתו וחכמיו שיראה לעשות עץ גבוה יותר מביתו שהי' גבוה מאוד קרוב לחמישים אמה כדרך בית השרים.

וכדי שיתלה מרדכי באויר למעלה גבוה יותר מביתו צווהו לעשות העץ גבוה נ' אמה. ולסוף הי' החלום מרמז שעתיד שתשים אסתר את מרדכי על בית המן כן יפלו כל אויבי השם.

ספר החיים: (תתפג) טעם. שבהו"ר אנו מתפללין שיענה ית' ויושיענו בזכות הצדיקים וחושבין כל צדיק וצדיק ולא חושבין את שאול.

ובפורים לא יסד הפייט כלום על ברכת את צמח דוד כמו שיסד על כל ברכה. משום שדוד ושאול היו שונאים ע"כ בהו"ר שהוא נגד מדת דוד ואושפיזא דילי' לא נזכר שאול. ובפורים שבא הנס ע"י זרע שאול לא נזכר דוד ודוד ראה זה והתפלל ע"ז. ע"ד המדרש זכרנו הי ברצון עמך ופקדנו בישועתך.

כשתעשה נס לישראל ע"י מרדכי ואסתר אהי' אני ג"כ נזכר שם. ולכן נזכר עכ"פ שבטו ואמר איש יהודי ע"ש שבט יהודא שבט דוד.

זרע קודש בשם הרב הצדיק הקדוש מלובלין זצ"ל: (תתפד) עוד טעם. שלא יסד הפייטן בשמונה עשרה של פורים פיוט על ברכת צמח דוד.

משום דכל מלחמה ניצחת הי' ע"י מלכות בית דוד דכתיב ידך בעורף אויביך משא"כ מלחמת עמלק אמרו רז"ל דעיקר המלחמה הוא ע"י בני בנים של רחל כמד"א אם לא יסחבום צעירי הצאן ע"כ לא יסד לשבח גם מחיית עמלק בפורים בברכת צמיחת קרן דוד כי הוא אינו עיקר במלחמה הזו. אגרא דפרקא: (תתפה) טעם.

שא"א הלל בפורים. משום דקריאת המגילה הלילא.

מס' ערכין דף י' ע"ב: (תתפו) עוד טעם. שאין אומרים הלל על נס שנעשה בחוץ לארץ.

וא"ת הרי יציאת מצרים התם כדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה. א"נ כדרבא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה אבל הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש אכתי עבדי אחשוורוש אנן הילכך לא אפשר.

שם: (תתפז) טעם. שאין מפטירין ר"ח שחרית וכן חנוכה ופורים.

מפני ביטול מלאכה לעם (אף שפורים מנהגא שלא לעשות מלאכה) חוץ ט"ב שחרית מפטירין אסוף אסיפם עיין סימן תקס"ו ס"א בהג"ה ולבוש שם. ויראה הטעם משום דבט"ב הכל בביהכ"נ עד חצות וליכא ביטול מלאכה.

וגם נהגו שלא לעשות מלאכה ובמנחה יוה"כ מפטירין ביונה. דליכא טורח שכיון דבלא"ה הכל בביהכ"נ עד הלילה.

ובת"צ במנחה שמפטירין. כדי שיאמר דברי כבושים וקורין דרשו כו' נועם מגדים.

וע"ל סעי' קנ"ד וסעיף שט"ו וסעיף ש"פ: (תתפח) טעם. כשיש מילה בפורים שמלים
התינוק ואח"כ קורין המגילה כדי שיהי' ג"כ בכלל יהודי ולומר ליהודים היתה אורה
וגו'.

ועוד דאורה זו תורה ושמחה זו מילה שנאמר שש אנכי על אמרתך וגו' והיינו שיסמוכו
זו לזו. דרכי משה סימן תרצ"ג ס"ק ד': (תתפט) טעם.

שאינ' אנו קורין שני ימים מגילה מספק. עי' לעיל סעי' תתס"ד: (חתצ) עוד טעם.
כי לא יעבור כתיב וכיון שעיר שדינו לקרות ביום י"ד אין לו לקרות ביום ט"ו וכל שכן
הקורים בט"ו אין להם לקרות בי"ו משום לא יעבור. אבודרהם: (תתצא) טעם.

שחייבו חכמים להשתכר בפורים והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול
השכרות כמו נח ולוט. מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשורוש הי' ע"י משה
כי בתחלה נטרדה ושתי מן המלכות ע"י משה היין שנאמר ביום השביעי כטוב לב
המלך ביין אמר להביא את ושתי וכו' ובאה אסתר תחת' ע"י משה שנאמר ויעש המלך
משה גדול לכל שריו ועבדיו את משה אסתר וכו' וכן ענין המן ומפלתו ע"י משה
היין הי' ולכן חייבולהשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משה היין שעשה אסתר
ועתה יהי' נזכר הנס הגדול בשתיית היין.

אבודרהם.

ועיין לעיל סעיף תק"י: (תתצב) טעם. שנהגו להשתנות במלבושים שונים בזמן הסעודה
ושמחה פורים ולא דבר ריק הוא.

שהוא לזכר מה שאמרו רז"ל הם לא עשו אלא לפנים (מה שהשתחוו בימי נבוכדנצר)
אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים ע"כ משתנים בזמן השמחה במלבושים שונים
ולא ניכר הפנים של מי הוא. בני יששכר.

ועי' לעיל סעיף קצ"ג: (תתצג) טעם. שמרדכי נקרא שמו פתחיה.

שהי' פותח דברים ודורשן. ויודע שבעים לשון.

עי' פחד יצחק אות פ'. וכתב ושמעתי חידה פתחיה זה מרדכי על דרך והי' ראשיתך
מצער ואחריתך ישגא מאד בצורה זו: פתחיה.

מרדכי.

(תתצד) טעם. שנקראת אסתר.

על שם שהיתה מסתרת דברים שלא הגידה עמה ומולדתה. מ"ר אסתר.

עוד טעם.

על שהיתה מסתרת עצמה שלא תלקח אל בית המלך. אילת השחר.

(תתצה) טעם. למנהג שג"פ בשנה אוכלים לביבות.

הוא מאכל שהבשר מכוסה בבצק. פורים.

והו"ר.

וערב יום כפור משום שהימלי האלו הם כמו יו"ט באכילה ושתי' ולא יו"ט גמור שהרי מותרין במלאכה ובמו"מ וא"כ הי"ט באתכסיא ולא באתגליא. וידוע דרשת חז"ל ושמחת בחגך אין שמחה אלא בבשר וע"כ הימים האלו הבשר באתכסיא שאוכלים בשר אבל הוא מכוסה בבצק.

גאולת ישראל. וע"ל סעיף תשל"ו: (תתצו) טעם.

למה תקנו בפורים משלוח מנות איש לרעהו. להורות דשם הי' נוח מאויביהם כי איש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים והיתה הסעודה בהשקט שלא בחפזון.

דרך פקודיך: (תתצו) טעם. שאין מברכין על מצות משלוח מנות בפורים.

דהרי גם אם אינו רוצה לקבלם יצא כמ"ש הרמ"א סי' תרצ"ה סעיף ה'. משום דעיקר מצות משלוח מנות כמ"ש במקרא איש לרעהו שפירשו אוהבו להרבותהשלום.

ומי בוחן לבבות לידע אם חבירו אוהבו באמת ע"כ לא נתקן ע"ז ברכה כדי שלא יהי' ברכה לבטלה. ארחות חיים שם בשם שו"ת מור ואהלות: (תתצו) טעם.

שאין עושין פורים באדר ראשון דהיינו בחודש שנים עשר כאשר כתב במגילה. כדי לקרב גאולת אסתר לגאולת מצרים ואתא כמ"ד פ"ק דמגילה קורין אותה באדר השני.

ואמרינן מסמיך גאולה לגאולה טפי עדיף. מהרי"ל.

וע"ל סעיף תנ"ב: עניני ארבעה תקופות השנה (תתצט) טעם. שיש לזהר בכל תקופה מארבעתן שלא לשתות מים בשעת התקופה.

משום סכנה שלא יתנזק ויתנפח. מפני שתקופת ניסן הוא.

לפי שנהפכו מימי מצרים לדם לפי רגע. ותקופת תמוז.

לפי שבשעה שאמר הקב"ה למשה ולאחרן ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו וגו' והם לא עשו כן והכו אותו וזבו ממנו דם שנאמר הן הכה צור ויזובו מים ואין זיבה אלא דם שנאמר ואשה כי יזוב זוב דמה ובאותה שעה לקו כל המימות בדם. ותקופת תשרי.

לפי שבאותו פרק בא אברהם לשחוט את יצחק בנו וטפטפה הסכין דם ואותה הטיפה נתפרשה במימות. ותקופת טבת הוא.

לפי שבאותו הפרק נשחטה בת יפתח ונהפכו כל המימות לדם ואי אפשר לעולם בלא צחצוח דם באותן פרקים והוא מלקת. וי"א שארבעה מלאכים ממונין על המים בארבעה תקופות אלו כל אחד ואחד בתקופתו ומתחלפין וכשזה יוצא זה נכנס ועומדין המים בלא שמירה.

וי"א שהשטן משליך טפה של מרה במים. וי"א כי עקרב מתגרה עם אר"י ועקרב משליך טפת דם במים כשאומרים תקופה נופלת אבודרהם.

ועי' טו"ז יו"ד סי' קי"ו ס"ק ד': (תתק) טעם. שבארבע תקופות השנה עושין שמירה בברזל.

כי ברז"ל ר"ת "בלהה" רחל "זלפה" לאה. כדי להכניע ד' קליפות שלהן שלא יהי' להם שליטה.

ע"י דעת משה פ' בלק: עניני מילה (תתקא) טעם. למנהג העולם שעושין סעודת זכר בליל שבת קודם המילה לילד היולד.

לפי שבליל שבת הוא סעודתא דחקל תפוחין קדישין והעלי' למלכות והיא הנקרא המטרונ'. ומש"ה צריך להיות שמונה ימים כדי שיראה פני המטרונ' תחל'.

היא המל' בליל שבת. ולכן עושין סעודת זכר ולרמז ע"ז כי עפ"י אותה סעודה בא שפע קודש על הזכר להכנס לבריתו שאאע"ה.

עבודת ישראל פרשת אמור: (תתקב) טעם. שנוהגין בשבת לבקר אצל התינוק הנולד.

מפני שהוא אבל על תורתו ששכח. ט"ז סי' רס"ה ס"ק י"ג בשם דרישה.

(וע"כ אוכלין שם עדשים): (תתקג) טעם. שקורין את הסעודה בליל שבת שקודם המילה שלום זכר.

דאיתא בפי מרובה דף פ' ע"א רב ושמאל ורב אסי איקלעי לבי שבוע הבן ואמרי לה לבי ישוע הבן. ופי' ר"ת שנולד שם בן ועל שם שהולד נושע ונמלט ממעי אמו כדכתיב והמליטה זכר נקט לשון ישועה והי' רגילין לעשות סעודה ע"ש.

וע"כ קבעוה בליל שבת שהכל מצוין בבתייהם ונקרא שלום זכר כי השבת נקרא שלום: (תתקד) טעם שמדליקין נרות ביום המילה. משום שנאמר ליהודים היתה אורה וגו' וששון זו מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך וגו' (יעב"ץ).

ועי' בשבלי הלקט הלכות מילה ז' שכך הי' נוהגין בימי הגזירה להדליק נרות בבית שיש שם בו ברית מילה לאות ולסימן לעוברין דרך שם שיכירו וידעו ישראל שיש שם ברית מילה וילכו שמה לשמוע הברכות. וע"ל סעי' ק"ל: (תתקה) טעם.

למנהג ישראל שיהי' הסכין של מילה מחורר בשני פיות לשני הצדדים. בכדי שלא יבוא לידי טעות ויחתוך בהצד השני שאינו מחודד ויסכן התינוק ואסמכוה אקרא וחרב פיפיות בידם.

דרך פקודיך: (תתקו) טעם. שנהגו שלא לחלוץ התפילין עד אחר המילה.

משום שהתפילין הם אות והמילה ג"כ אות. ש"ך סי' רס"ה ס"ק כ"ד: (תתקז) טעם.

שנהגו לעשות כסא לאליהו. מפני כשגזרו בימיו על הברית ונתקנא לדבר וברח לו ונחבא במערה ויאמר ה' נו מה לך פה אליהו ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עברו בריתך בני ישראל אמר לו הקב"ה חייך על מה שקנאת על המילה כל זמן שיעשו את המילה תעיד עליהם שקיימים לפיכך מושיבין כסא למלאך הברית שנקרא אליהו שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים בו הנה בא אמר ה' צבאות.

אבודרהם: (תתקח) טעם. שאומרים ברוך הכא בקול רם בשעה שמכניסין הילד למקום הוועד למולו.

כי הבא בגימטריא שמונה ע"כ אומרים ברוך הנימול לשמונה. שם: (תתקט) טעם.

שמברכין אשר קכ"ו על המילה בעל. מפני שיכולה להיעשות ע"י אחרים.

נבוש יו"ד סי' רס"ה סעי' א': (תתקי) טעם. שאין מברכין שהחיינו על המילה.

משום שהוא מצוה דרמיא אבי דינא. ועוד כיון שיש צער לבן לא מתקני בי' רבנן שהחיינו אי נמי שיעור חכמים כן הוא דלא מברכין שהחיינו אפחות משלשים יום ומילה איתא לפחות משלשים יום אבל פדיון הבן אינו לפחות מל' יום דיצא מכלל נפל בעינן.

שבלי הלקט הלכות מילה אות ד': (תתקיא) טעם. שאבי הבן מברך להכניסו אחר המילה אע"פ שאמרו חכמים כל מצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן.

משום דכל מצוה שהיא תלוי בדבר אחר לא מברכין אלא לאחר עשייתן כגון מילה שהיא ביד אחר ואבי הבן מברך. שם: (תתקיב) עוד טעם.

לפי שאינה כשאר ברכות שמברכין לעשות המצוה אלא ברכת שבח והודאה היא שהאב מודה לשם שזכהו לבן ולהכניסו בבריתו של אברהם אבינו. אבודרהם: (תתקיג) טעם.

שאנו אומרים בשעת המילה כשם שנכנס לברית. ולא כשם שהכנסתיו.

עפ"י מה דאיתא (מנחות דף מ"ג) גבי דוד שנכנס למרחץ ראה עצמו ערום אמר או לי שעמוד ערום בלא מצות וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו. והנה אנו רואים בעוה"ר כאשר יפשפש אדם במעשיו היטב יראה שאין עושה שום מצוה בלי פניי' קצת עכ"פ.

וזה פי' הגמרא גבי דוד כשנכנס למרחץ פי' כשפשפש במעשיו ורחץ עצמו מצוה עונותיו וראה עצמו ערום במצות שאין שום מצוה שלא יהי' בה קצת פניי' דקה מן הדקה עכ"פ עד שנזכר במילתו ונתיישרה דעתו כי במצוה זו אין שום פניי' כי התינוק כשמלין אותו הוא בן ח' ומה פניי' יש לו.

וזה שאנו מברכין להילד הנימול כשם שנכנס לברית. בלי פניי' כן יכנס לתורה ולמע"ט בלי פניי' בלתי לד' לבדו בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר ברוך ממעזביז זצוק"ל: (תתקיז) טעם.

שמכסין את ערלת הדם בעפר. כיון שבאו ישראל לא"י אמר הקב"ה ליהושע אי אתה יודע שאין ישראל נמולין כתיקונן חזור ומל אותם פעם שנית שנא' מול את בני ישראל שנית וקבץ כל הערלו' עד שעשה אותם כגבעה שנאמר וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות והי' ישראל לוקחין את הערלה ואת הדם ומכסים אותם בעפר המדבר וכשבא בלעם הקוסם ראה את כל המדבר מלא מערלתן של ישראל אמר מי יוכל לעמוד בזכות ברית דם מילה שהוא מכוסה בעפר שנאמר מי מנה עפר יעקב מכאן אמרו חכמים מכסין את ערלת הדם בעפר הארץ.

פרקי רבי אליעזר: (תתקטו) עוד טעם. משום דכתיב אם רעב שונאך האכילהו לחם וכתיב בנחש ונחש עפר לחמו וחול ג"כ עפר הוא וכבר ידעתי בסיד הקבלה שהערלה

הוא מכח הנחש לכך מניחין אותה בעפר לתת לה לחמה ולסתום פיה מלקטרג ע"ד סוד העזאזל.

לבוש יו"ד סי' רס"ה סעי' י'. וע"ל סעי' ה': (תתקטז) טעם.

כשאומר ואומר לך בדמיך חיי נותן באצבעו מן היין על שפת התינוק. משום דאמרינן במדבר סיני רבה שימו איש חרבו על יריכו משה מל ואהרן פורע ויהושע משקה פי' לפי שכל אותן ארבעי' שנה שהי' במדבר לא הי' מולים מפני טורח הדרך ומפני שלא נשבה רוח צפוניתועכשיו שהיו עומדים ליהרג לא רצו משה ואהרן שיהרגו בלא מילה ובלא קבלת מצוה ולכך הי' משה מל ואהרן פורע ויהושע משקה אותם עפר העגל שעשו כמו שנאמר ויקח את העגל אשר עשו וישרוף באש ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים וישק את בני ישראל וארז"ל מלמד שבדקן כסוטות ואותה השקאה היתה להם בשעת מילה ופריעה למות ולא לחיים ואנו אומרים השקאה או של שעת מילה והפריעה יהי' לחיים ולא כאותה של יהושע.

ומה שאומר ואומר לך בדמיך חיי ב' פעמים. לרמוז שזוכה ע"י המילה לשני עולמים העולם הזה והעולם הבא.

אבודרהם: (תתקיז) עוד טעם. שנותן מן היין על שפת התינוק משום שהברכות בשבילו הוא.

מ"א סי' רס"ט ס"ק א': (תתקיח) טעם. שאומרים פסוק הודו לה' כי טוב כל"ח.

ע"ש שהמילה נקראת טוב כדאמרינן במס' סוטה ותרא אותו כי טוב הוא שנולד מהול וזה הודו לה' כי בעבור המילה אנו ניצולין מדינה של גיהנם. אבודרהם.

ומה שאומרים אותו שני פעמים. משום שארבעה צריכין להודות חולה שנתרפא והיוצא מבית האסורים וכו' וכן הולד הזה יצא מבית האסורים וגם היולדת היתה חולה ונתרפאת וע"כ אנו מודים עבורם.

מהרי"ל: (תתקיט) טעם. שמניחין לומר עלינו עד לאחר שמלו התינוק.

כדי לכלול גם התינוק הנכנס לברית. במ"ש שלא עשנו כגויי הארצות.

יעב"ץ: (תתקכ) טעם. שנוהגין ששולחין דורון לנמול.

כמ"ש שהקב"ה כאן לאברהם אבינו ע"ה א"י כשמל. שם: (תתקכא) טעם.

להמנהג שהנושא את התינוק להמילה (שקורין קוואטער) שולח להסעודה חלה אחת שקורין קוואטער קויליטש. ורקיק אחד שקורין רעשיטקע.

כי בימים הראשונים הי' הרבה שהיו אוכלין רק חולין שנעשה על טהרת הקודש. ובבית היולדת כעת איננו בטהרה.

ע"כ שולח הקוואטער את הנ"ל כדי שגם הם יוכלו לאכול על הסעודות מצוה. בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר שלום אב"ד דק"ק קאמינקא צוק"ל: (תתקכב) טעם.

שקורין להמחזיק התינוק על ברכיו סנד"ק. שהוא ע"פ מה שכתב בזוהר פקודי דף רנ"ה ע"ב בזמנא דאתגזר ב"נ כו' ההוא סט"א כו' אתבר ולא יכול לשלטה ולקטרגא כו' דעתעביד סניגוריא על ישראל ע"כ וזהו שקורין אותו סנד"ק.

כי הוא נדרש בר"ת "סניגור" נעשה "דין" קטיגור. הגהות מהרצ"א להגאון הקדוש מדינוב זצוק"ל: (תתקכג) טעם.

שאין כופלין לתת בניו לסנדק אחד פעמים ושלוש. רק לכל בן בורר סנדק אחר. משום דאיתמר פ"ק דיומא כהן שהקטיר קטורת פעם אחת לא שינה עוד לעולם מפני שהקטורת היה מעשיר דכתיב ישימו קטורה באפך וסמיך ליה ברך ה' חילו לפיכך בכל פעם היו מעשרין כהן אחר. וה"נ גדול מצות בעל הסנדק שרגליו נדמו למזבח כאלו מקטיר קטורת לשמים.

מהרי"ל בשם רבינו פרץ ע"ה: (תתקכד) טעם. שקיים אברהם אבינו ע"ה כל התורה אפי' ע"ת שלא עפ"י הדיבור ומצות מילה לא רצה לקיים עד שצוה לו הקב"ה.

לפי שלא רצה לחבל בעצמו עד שהקב"ה צוה לו כאשר באמת אמר לו אשכול כשהי' נמלך בו על המילה אמר לו אשכול אתה מחייב נפשך. וא"כ אם אינו מצוה ועושה והסתכן יהא מחייב בנפשו כי מי אמר לו להסתכן ולכך המתין עד שצוה לו הקב"ה ואז הי' מוסר נפשו עפ"י דבורו וגזירת המלך עליו.

מסורת הברית: (תתקכה) טעם. שנוהגין לעשות סעודה ומשתה ושמחה ביום המילה. יש סמך לזה. ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל וכו' דרשי דורשי רשומות ביום הג"מל את יצחק ה"ג בגימטריא ח'.

אבודרהם.

וזמנה ביום המילה ולא בלילה רמז ומלתה א"ז (בח') יאכל ב"ו (בח') בו ביום. יעב"ץ: (תתקכו) טעם.

מה שנתפשט המנהג שרוב הסעודות ברית מילה עושין בלילה (עי' מ"א סי' תקנ"ט ס"ק י"א). משום דאיתא במדרש וז"ל כל מי שהוא מגיש את בנו למילה כאלו כהן הגדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח.

(וכן הוא בס' כד הקמח אות מ.) וקרוב דינו הוא שהלילה הולך אחר יום שלפניו.

מש"ה מותר לעשות סעודות ברית מילה בלילה של אחר המילה א) ראיתי באיזה ספר: (תתקכז) טעם. שנהגו אנשי מעשה בעת שכיבדו אותם בכיבודא דמצוה במילת בן זכר וכיוצא ואפי' לעלות לתורה נותנים דבר מה לצדקה.

ככדי שלא תהי' המצוה במגנא. אגרא דפרקא אות רפ"א: (תתקכח) טעם.

שנהגו לשמח חתן ובעל כרית שיעלו לתורה בציבור. לפי שמצות חופה היא קיום והעמדה לתורה שאם אין פו"ר אין תורה.

וכן המילה היא קיום התורה שלא ניתנה אלא למולים. ועוד שהמילה והתורה נקראו ברית ובשבילם נברא העולם שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו'.

והחופה והבנים הם עיקר שמחת האדם שישאר אחריו ראשית. לכן ראו הקדמונים שיהי' שמחים בת"ת שהיא עיקר שמחת כל ישראל כדכתיב פקודי ה' ישרים וכו' וזה ודאי כבוד התורה שמעלה שמחתה על שמחתם כדכתיב נגילה ונשמחה כך.

דהיינו כ"ב אותיות שהתורה נתנה בהם. והיינו טעמא דיום ש"ת שעולים כולם ומברכין בענין אחד.

פחד יצחק אות ס' בשם שו"ת גינת ורדים: (תתקכט) טעם. שאנו קורין את הילד או הילדה בשם אלטער או אלטע למי שאינו מתקיים לו בניו ר"ל.

כדי לכסות על שמו ושלא יהי' כח ביד השטן לפגוע בו וקוראין אותו זקן כלומר שיזכה לזקנה ושגור בפי כולם לברכה. ובמדבר קדימות להרב חיד"א מערכת נ' הביא בשם האר"י ז"ל.

שאביו של נח לא קרא שמו עד שנתגדל כי מה שהוא באתגלייא שלטא ביה עינא ולכן כתיב ויחי למך ויולד בן ואח"כ ויקרא שמו נח: (תתקל) טעם. שאין מברכין שהשמחה במעונו.

משום צערא דינוקא. אבודרהם.

ועי' כתובות דף ח' ע"א: עניני פדיון בכור (תתקלא) טעם. שקבעו ליתן בעד פדיון הבכור ה"ס.

כנגד ה"ס שקבלו הפדיון מאת העודפים על פדויי הלויים. יעב"ץ: (תתקלב) טעם.

שהכהן שואל אותו במאי בעית טפי דמשמע שנותן לו הברירה שהרי אם רצה האב להניח הבן לכהן אינו יוצא בזה כמ"ש הרמ"א סי' ש"ה סעי' י'. כדי לחבב הפדיון על אביו אומר כן לעשות לו חשק לפדותו דאולי לבו מהסס לפדותו בממון כולי האי כאילו נאנס לכך ואז אין בנו פדוי כדא"ר חנינא לההוא גברא (בכורות דף נ"א ע"ב) לא גמרת דיהבית מידעם ביש עבדת פי' דבר רע עשית מה שאזיל ויתיב קמיה כדי שיראנו מהלך ובא לפניו ויחזיר לו ה' סלעים שנתן לפדיון בנו הילכך אפי' לא אחזירם אין בנך פדוי לכן כדי שיתן ברצון א"ל הכהן במאי בעית טפי.

משום שנאמר כי לי כל בכור. ואם יחפוץ האב שלא לפדותו יש לו לחוש שמא יחזור הקב"ה ויקחנו ממנו.

פתחי תשובה סי' ש"ה ס"ק י"ב בשם ת' חוט השני סי' צ"ב. וחיים לפדותו ביום ל"א כדי שיעברו עליו שלשים יום.

יו"ד סי' ש"ה סעי' י"א: (תתקלג) טעם. שאומרים העולם שסעודת פדיון הכן.

עולה במקום פ"ד תעניתים כי פ"ד הוא כענין פ"ד תעניתים שמתענין שובבי"ם. (עם ההפסקות) והוא כנגד פ"ד שנים של יעקב שאמר כחי וראשית אוני.

שלא ראה קרי מימיו. לתקן מה שפגם אדם הראשון עי' דבש לפי מערכת י' אות כ"א י"ו בגימ' השם חב"ו.

והוא סוד המבואר בספה"ק לקבץ הנדחים ונעשקים יכוין שם חב"ו היוצא מפסוק "חיל" בלע"ו ויקיאנו. ו' כי הכל עולה לן' שערי בינה.

שמעתי מאדמו"ר הרב הצדיק הקדוש מאלעסק שליט"א: (תתקלד) עור טעם. כי פ"ד תעניתים הוא כמנין אותיות אחע"ה היוצאים מן החיך כמו שמתענין בימי שובבי"ים.

והוא ע"ד שכתב בס' חרידים דכמו שהברית המעור זרע לבטלה מטמא כן בברית הלשון הדברים בטלים מטמאים ונבלות הפה מטמא כמו הזנות. ובהדיא כתיב ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

וה"ה שאר התועבות התלוין בפה נמי מטמאות כגון דבר שקר מרמה חנופה גאווה ליצנות וכ"ש שתיקה מדברי תורה ותפלה וכן הדיבור בעזות נמי מטמא. וג"כ על דרך הנ"ל וזהו שכ' בפ' במדבר פדיום.

שהוא כנגד פ"ד יום: (תתקלה) טעם. שאין מברכין על סעודת פדיון הבן שהשמחה במעונו.

משום דחייב לפדות את בנו הבכור אם מת לאחר ל' ומאחר שאין שם לברך שהשמחה במעונו לא פלוג רבנן בכל פדיון. מהרי"ל: (תתקלו) טעם.

שאינ מקיימים בגולה מצוה פדיית פטר חמור. משום דאפשר להיות דאין לנו כהן ידוע ביחוסו ופדיון הבן שאני דא"א בענין אחר וגם לא נפקא לן ריעותא בזה אבל פטר חמור אפשר יתן הפדיון לכהן שאינו כהן באמת ומשתמש בפטר חמור ובאמת הוא אסור בהנאה כיון שלא נפדה בנתינ' לכהן כו' ואם תקשה א"כ יש לנו לקיים מצות עריפה.

י"ל משום דהכל יודעין דמצות פדי' קודמת למצות עריפה וכשיראו שאין מקיימין מצות פדי' רק עריפ' יבואו להוציא לעז על הכהנים ע"כ הנהיגו למכור לגוי כדי לפטרו מבכורה כמו בבכור בהמה טהורה. אבל שמעתי שבאה"ק נוהגין גם היום לפדות הפטר חמור ואפשר משום דמחזקין ביוחסין טפי מינן.

דרך פקודיך: (תתקלז) טעם. שנשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים.

גזרת הכתוב הוא ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישאל שלא היו עמו תשעים חמורים מעולים טעונים מכספם של מצרים. מס' בכורות דף ה'.

עניני אישות (תתקלח) טעם. שכותבין בתנאים המגיד מראשית אחרית.

ע"ד שאמרו חז"ל שמ"ם יום קודם יצירת הוולד ב"ק יוצא בת פלוני לפלוני. זרע קודש לט"ו באב: (תתקלט) טעם.

שמוליכין את החתן בשבת שקודם החתונה אל הבהכ"ס וקורין אותו לתורה ובשבת שאחר החתונה ג"כ. משום שראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני המקום וכשבנה בית המקדש בנה שני שערים אחת לחתני' כו' והיו ישראל הולכין בשבתות

ויושבין בין שני שערי' הללו והנכנס בשער חתנים היו יודעין שהוא חתן והיו אומרים לו השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות כו' משחרב בית המקדש התקינו שיהא חתני' הולכים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואנשי מקום רואין את החתן ושמחים עמו ויצאו ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים ועליהם הוא אומר בא"י גומל שכר טוב לגומלי חסדים.

פרקי דרבי אליעזר י"ז. ומזמרים לאחר הקריאה.

אחד יחיד ומיוחד. אל נדרש לכר לבב אשר שואל.

אך טוב לישראל הללויה: (תתקמ) טעם. שזורקין על החתן בשבת שקודם החתונה כשעולה לתורה אגוזים ושקדים וצמוקים.

משום שאגוז בגימטרי' חט' ובגימטרי' טוב לרמז שמוחלין לו על כל עונותיו ומכפרין לו כל חטאתיו ושקדים הוא פרי הממהר להתבשל ולהוציא פרי כן יזכה ג"כ להוציא פירותיו ולהוליד תולדות וצמוקים המה ענבים גרועי' עם מעט לחלוחית לרמז לו שלא תוכל אותו אשתו להביאו לידי חטא כמו חוה שסחטה ענבי' ונתנה לאדה"ר אבל ענבים ההמה גרועי' המה ואין בהם לחלוחית: (תתמא) טעם.

תענית חתן. מפני שבאותו יום מוחלין לו כל עונותיו א"נ חיישינן שמא יהי' שיכור בשעת קידושין.

מ"א סי' תקע"ג. וחתן שיום חופתו הוא בר"ח שאינו מתענה (אם לא בר"ח ניסן) מ"מ יאמר הוידוי בתפלת מנחה.

עיון תפלה בשם הגאון הצדיק מבוטשאטש. וכן הוא בס' כרם שלמה.

אלמן ואלמנה מתענין ביום חופתן אף לטעם מחילת עונות ואף יש לו אשה במקום שנושאים ב' נשים. עי' פ"מ א"ח סי' תקע"ג ס"ק א': (תתקמב) עוד טעם.

מה שמתענים החתנים. עד לאחר הברכה.

מפני שהמצוה חביבה עליהם כדרך שעושין חסידים הראשונים שהיו מתענין על מצוה החביבה כגון לולב ושאר דברים. רקח סי' שנ"ו בשם אגדה: (תתקמג) עוד טעם.

משום דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא לכך מתענה לבטל הפורעניות. שדי חמד מערכת חתן וכלה בשם מהר"י מברונא כ"י: (תתקמד) טעם.

שהחתן מתענה בר"ח ניסן. מפני שהוא אחד מן הימים שמתענין בהם שבו מתו בני אהרן.

רמ"א סי' תקע"ג. ולפ"ז אף בכ"ח בכסליו שהוא ג"כ אחד מימי' שמתעני' בהם ג"כ מתענה בו ביום חופתו שבו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמי' כדלקמן סי' תק"פ ולא הזכירו הרב לפי שאין רגילין לעשות נשואין בסוף חודש.

ט"ז שם בשם הב"ח: (תתקמה) טעם. דליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא.

משום דאיתא שאדם הראשון וחוה דו פרצופין נבראו ואח"כ נסרם הקב"ה לשנים ותחלה היתה דבוקה עמו אחר באחר והנסירה היתה להתדבק עמו פנים בפנים וע"כ קודם היחוד צריך להיות בחי' נסירה להחלק ממנו. בית אהרן: (תתקמו) טעם.

שאמרו ז"ל האי עלמא כבי הלולא דמיא. ע"ד אומרם ז"ל כל העולם וכו' וחנינא בני די לו בקב חרובין כו' והנה ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא ועפ"י הרוב המחותנים בעצמם אין להם שמחה כי נהפך להם ר"ל כמ"פ לתוגה ורק האנשים של בי הלולא הם הם שותים ושמחים ואין אתם יודע עד מה והוא כמו שכל העולם ניזון בשביל הצדיק והוא בעצמו אין לו הנאה מזה העולם.

ראיתי באיזה ספר: (תתקמז) טעם. מנהג ישראל שביום חתונתו וביום שמחת לבו של אדם ביום שנכנס לחופה עם בת זוגו שולחת לו טרית עם ד' ציצית ל"ב חוטין.

הוא עפ"י מה שכתב האריז"ל דמצוה זו סגולה להנצל מזנות וסמוכין לזה מפסוק נואף אשה חסר לב היינו אם חסר הל"ב חוטין. ע"כ רומזת לו הרי שלך לפניך חלקך הניתן לך מה' אשה משכלת ליתן לב לשמוח בחלקו דייקא.

אור המאיר לסוכות: (תתקמח) טעם. שסותרין שערות ראש הכלה וקולעין אותה מחדש קודם החופה.

שכן הקב"ה קלע לחוה וקשטה בכ"ד קשוטים ויביאה אל האדם. עי' עירובין דף י"ח ע"א: (תתקמט) טעם.

שהכלות הבתולות פורעות ראשן וסותרין קליעת שערן. מפני שצריכין טבילה וחפיפת הראש.

ומטעם זה חברותיה סועדות עמה בשחר מאכלי חלב ודגים שאין חוצצין בין השינים והמנהג שגם שאר הבתולות פורעות ראשן וסותרות קליעתן כדי לחפות עליה לצניעות שאין לגלות שמיוחדת היא לטבילה. מהרי"ל: (תתקנ) טעם.

להדעקטיך שהחתן מכסה את הכלה קודם החופה. על שם ותקד הצעיף ותתכס דרבקה. שם: (תתקנא) טעם. שבשעת היחוד הכלה פושטת תכשיטיה.

וכן נוהגין אפי' בשעת החופה להתיר קשרי בגדי הכלה כראוי. להכין היחוד.

וכן מה שנכנס הכה"ג לפני ולפנים רק בבגדי לבן. כי שם נכנס ליחוד.

ובשאר עבודת נכנס בשמונה בגדים לקשט הכלה ויכנסו הקישוטין לעורר אהבה בלב דודה כדי שיתיחד עמה אח"כ והי' לאחדים. עבודת ישראל ליום כפור: (תתקנב) טעם.

שמכסין את ראש הכלה בשעת שמוליכין אותה לחופה. משום שא' מן הקללות שנתקללה האשה לפי שהביאה מיתה לעולם הי' שתכנס כאבל' עי' ילקוט ראובני פ' בראשית: (תתקנג) טעם.

שבעת קבלת פנים להכלה זורקין מיני זרעונים. רמו יראה זרע יאריך ימים.

ועי' אבודרהם שנהגו לזרוק חטים לפני החתן והכלה ע"ש השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך משום שלום ע"ש: (תתקנד) עוד טעם. על מה שנהגו לזרוק חטים לפני החתן והכלה.

סימן הוא שיהו פריין ורביין כחטים. (רוקח אות שנ"ג) ועי' תוס' ברכו' דף נ' ע"ב בד"ה ולא דצריך ליזהר שנא יזרקום אלא במקום נקי.

ע"ש: (תתקנה) טעם. המנהג שבוכין קודם החופה בבכ"ו והתעוררות עד התיצבם תחת החופה ותיכף אחר החופה שוברין הכוס ונעשה רינה דיצה וחדוה.

והענין הוא דכתיב הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע בא יבא ברנה נושא אלומותיו. דהנה יניקת הקליפות נמשך מחטא אדה"ר ובק"ל שנה קודם הולידו בדמותו ובצלמו.

הוליד רוחין וכו' ולכן קודם החופה מתעורר ענין העלאת הניצוצות מעמקי הקליפו' שנפלו מרע הנמשך מחטא הנ"ל. ולכן אז הוא בחינת הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע כי ע"י המרורות והבכיה מוצאים הניצוצות מהקליפה.

והיא דוקא בעת שמכסין הכלה שהיא בסוד עולימתא שפירתא דלית לה עיינין והדברים עתיקין. ולכן מפזרים אז האפפין שהוא דבר מר להורות על ענין המרירות ובכיה הנ"ל וגם שהוא לשון דילוג בל"א לרמז על ענין העלאת הניצוצות כנ"ל ולאחר החופה שוברין כוס שהוא בסוד הפח נשבר שהוא שבירת הקליפות שאז הוא בחינת בא יבא ברנה נושא אלומותיו.

היינו שנתעלו הניצוצין לקדושה ויחוד. והוא בחינת נושא עין.

שארית ישראל: (תתקנו) טעם. שמברכין את החתן ואת הכלה קודם החופה.

שנאמר ויברך אותם אלקים. ספר התניא סי' צ"א: (תתקנז) טעם.

שמלבישין להחתן בגדים לביני' וקטייל קודם החופה. משום דכתיב בכל עת יהי' בגדיך לבינים שיזכור יום המיתה ולא ירדוף אחר תאות העוה"ז.

כל בו סי' ע"ה: עוד טעם. מאחר שנמחלין עונותיהם לכן הוא לבוש הקיטי"ל להראות הסליחה ע"ד אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.

מטה משה ח"ג: (תתקנח) טעם. להמנהג שהשושבינים מלבישים להחתן את מלבושיו להזכירו יום המיתה שג"כ מלבישים אותו אחרים בגדים לבנים וישוב לה'.

יעב"ץ: (תתקנט) טעם. שב' שושבינים מוליכים אותו אחד מימין וא' משמאל.

כדאיתא בב"ר פרק שבעה אמר רבי יהוד' בר סימן מיכאל וגבריאל היו שושבינין של אדם הראשון. וטעם.

שהשני שושבינים כ"א יש לו נר אחד בידו. כי לאשה יש לה רנ"ב אברים ולאיש רמ"ח ובדיבוק איש ואשה הם ת"ק ב"פ נר לכן נושאים שתי נרות לפנייהם לרמוז לזיווג איש ואשה.

ועוד שני פעמים נר בגימ' "פרו" ורבו הוא סימן שיהיה פרין ורבין. מטה משה ח"ג: (תתקס) טעם.

שהולכים אל החופה בנרות דולקות ולפידים. רמז למתן תורה שנאמר ויהי קולות וברקים ולפידים נקוט האי כללא בידך כל המנהגים של החתן והכלה אנו למדים ממתן תורה שה' ה' מראה עצמו לישראל כחתן נגד כלה.

תשב"ץ אות תס"ז: (תתקסא) טעם. שהשושבינים מסבבין את הכלה סביב החתן. משום שחתן דומה למלך מה מלך חיילין מקיפים אותו אף חתן שושבינים מקיפין אותו מה מנך שולחין לו מנות אף חתן שולחין לו מנות. וטעם ג"פ.

נגד כי יקח איש אשם ובא אליה ושנאה. וכי יקח איש אשה ובעלה.

וכי יקח איש אשה חדשה. רמז ג' מסירות ע"כ מוסרין לו הכלה ג' פעמים.

שם: (תתקסב) טעם. שברכת נישואין צריך י'.

דכתיב (רות ד') ויקח בועז י' אנשים וגו' וארז"ל שקבצן כדי לברך ברכת חתנים בי'. כתובות דף ז' ע"ב: (תתקסג) טעם.

שמשימין על החתן והכלה הטלית. משום שנאמר ופרשת כנפיך על אמתך.

כל בו: עוד טעם. לפי שברוב אסיפת העם אשר הוא שם יראה כמקדש אשה בשוק ורב מנגיד אמאן דמקדש בשוקא משום פריצותא לכן מכסין אותן לקדש בצניעות.

ספר המנהיג. ועי' תולעת יעקב שצריך לעשות החופה מכלים יקרים.

ועיין מטה משה ח"ג שכל המנהגים של חתן וכלה אנו למדין ממתן תורה שלשם ה' מראה עצמו כחתן נגד כלה שהם ישראל ולכך מכניסין אותה תחת החופה כויתיצבו תחת ההר ע"ש. וטעם.

שמעמידין הכלה לימין החתן. משום דכתיב נצב"ה שג"ל לימינך ס"ת כלה.

כנסת הגדולה סימן ס"א סעיף ג'. וטעם.

שנוהגין לעשות החופה תחת השמים. לס"ט שיהי' זרעם ככוכבי השמים לרוב.

שם סעיף ב': (תתקסד) טעם. מה שפורסין צניף על ראש חתן וכלה בשעת הברכה.

לפי שגם זה נקרא כניסת חופה כי חופה לשון כסוי. תשב"ץ: (תתקסה) טעם.

שנקראת החופה הלולא על שם שמביאין החתן והכלה בהלולי'. כל בו: (תתקסו) טעם למנהג שאין מתכסין בטלית רק אחר החתונה.

יש סמך במדרש למה נסמכה פרשת ציצית לנישואי אשה דכתיב גדילים תעשה לך וסמך ל' כי יקח איש אשה לומר לך חייב בציצית ספר המנהיג: (תתקסז) עוד טעם. לרמז לו כי עד הנה לא ה' לו אור מקיף ועתה כי זכה לאשה יהיה לו אור מקיף כידוע מכתבי האר"י.

ומטעם זה נוהגין לעשות הקפות עם הכלה סביב החתן תחת החופה. ומזה תראה שכל מנהגי ישראל על שרשי האמת נטועי' יסודתם בהררי קודש. קרבן עני פרשת תצא: (תתקסח) טעם. שלוקחין שני כוסות. אחד לברכת אירוסין ואחד לברכת נשואין. משום דבב' מקומות נתקנו דתניא ברכות דף ז' ע"ב מברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין. וברכת חתנים בבית חתנים כו' וכיון שנתקנו בשני מקומות א"א להיותם בכוס אחד. תוס' פסחים דף ק"ב ע"ב בד"ה שאין: (תתקסט) עוד טעם. לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות ואין לדמות זה ליקנה"ז משום דקדושא והבדלתא חדא מילתא היא. מטה משה ח"ג אות ט': (תתקע) טעם. שנהגו לשבר כוס של אירוסין ולא של נישואין. משום דכוס של נישואין אתא לגמר הזיווג לכן אין סברא לשבר אותו שמורה ח"ו שבירת הענין. חופת חתנים בשם הר"מ מיניץ: (תתקעא) טעם. שמברכין שבע ברכות אלו. כנגד שבע חופות שעשה הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן. כל בו: (תתקעב) טעם. שמברכין ברכת אירוסין. מפני שהוא כמו ברכת הנהנין שמברכים על כל דבר הנאה שבא לידי קודם שנהנה כן מברכין תחלה על ברכת הנהנין על האשה שנתארסה לו ועכשיו נהגו שאינו מברך המקדש עצמו אלא אחר מברך. כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לברך ומאי מברך אקב"ו על העריות וכו'. ז') חופת חתנים: (תתקעג) טעם. דאין מברכין שהחיינו על קדושי האשה משום דאין מברכין זמן אלא על מצוה שעשייתה הוא גמר מלאכתה ונשלמה המצוה כנטילת לולב וכו' אבל הכא עיקר המצוה הוא פריה ורביה. חופת חתנים ועי' ליקוטים סעי' ק"ו: (תתקעד) טעם. שאין מקדשין בטבעת שיש בה אבן. מפני שאפשר שסמכה דעתה על האבן שתשוה יותר משהיא סבורה והווי להו קדושין בטעות ואינה מקודשת. אבודרהם. ועי' תוס' קדושין דף ח' ע"ב ד"ה והלכתא: (תתקעה) טעם. שנוהגין להשים הטבעת באצבע הסמוך לאגודל. דידוע הרמז האמור על מזמור השמים מספרים דנזכר בו. והוא כחתן יוצא מחופתו. דכשתתחיל למנות התיבות באצבעות ירך מפסוק תורת ה' תמימה וגו' בכל פעם יבא תיבת שמו ית' באצבע ולבסוף הנחמדים מזהב תיבת מזהב נופלת על האצבע לרמז דכבר קדשוהו שמים ליתן בו טבעת הקדושין. חופת חתנים: (תתקעו) טעם. ששוברין כלי זכוכית בנישואין. לפי שנאמר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה. במקום גילה שם תהא רעדה רקח סי' שנ"ג. ונוהג החתן לשבר הכוס כי הא דתבר זוגיתא חוורתא על שם גילו ברעדה.

שם סי' שנ"ה. ועיין תוס' ברכות דף ל"א ע"א בד"ה אייתי כסא: (תתקעז) עוד טעם.
זכוכית נק' בלה"ק צנצנת בגימ' ה' פעמים קול. ה' קולות שמקיימין בשמחת חתן וזוכין
לה' קולות של תורה.

מגיד תעלומה: (תתקעח) טעם. שבברכת נשואין בברכה ראשונה חותם משמח חתן
וכלה.

ובברכה אחרונה חותם משמח חתן עם הכלה. מפני שברכה ראשונה הוא דרך בקשה
וצריך לבקש רחמים על שניהם ואם הי' חותם משמח חתן עם הכלה לא הי' במשמע
שמחה אלא לחתן בלבד שישמח בכלה אבל אינו משמע לשמח הכלה עם החתן אבל
בברכה השני' שהוא דרך שבח והודאה על שמחת הזיווג חותם משמח חתן עם הכלה
שמשמע החתן לבדו שישמח על עסקי הכלה שכן כתיב ומשוש חתן על כלה.
אבודרהם.

ועי' רש"י כתובות דף ח' ע"א: (תתקעט) טעם. שהחתן מיסב בראש.

שנאמר (ישעי' ס"א) כחתן יכהן פאר מה כהן בראש אף חתן בראש וכהן גופי' מנלן כו'.
מ"ק דף כ"ח ע"ב: (תתקפ) טעם.

שאבי הכלה עושה סעודת הנשואין ולא אבי החתן. משום דאיתא בגמ' ברכות דף ו' ע"ב
כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות וע"כ עושה אבי ככלה
הסעודה ואינו נקרא עוד סעודת חתן וע"כ לא יהי' בני אדם נכשלים באיסור זה.

וזה ג"כ הטעם מנהג ישראל ליתן דורן דרשה לפי שאין כל אדם יכול לקיים זה ולכך
משמחים אותם במתנות קרבן עני: (תתקפא) טעם. למנהג כשעושין סעודת מצוה עושה
הש"ץ מי שבירך לכל המסובין ונודרים נדרים ונדבות לת"ת ולשמשים ולחזן.

משום דאיתא במדרש רבה בשעה שעשה אברהם אבינו הסעודה ביום הגמל את יצחק
קטרג השטן על שלא נדר קרבן תודה לאלהיו וע"כ נשתלשל נסיון העקידה וע"כ נודרים
נדבות לצדקה שלא יהי' קטרוג: (תתקפב) טעם. שנותנין המתנות מהדרשה גישאנק אל
הכלה.

בכדי להראות לה שהיא תהיה עקרת הבית ואשת חיל ותחת ידה תהי' כל עניני הבית
בכדי שבעלה יוכל לעסוק בתורה: (תתקפג) עוד טעם. המנהג שמוסרין המתנות
מהדרשה גישאנק להכלה.

יש לזה יסוד בזוה"ק אמור בד"ה וביום הבכורים דצ"ו ע"ב וע"ד כנ"י איקרי כלה כלולה
ככלה דכולהו מזמנין לה מאנין וחולקין ותכשיטין כו' ע"ש: (תתקפד) עוד טעם. משום
שאסור לקבל שכר הדרשה משום דנקרא משתמש בתגא ע"כ תקבל היא המתנות ואין
לבעלה חלק בהם: (תתקפה) טעם.

שלוקחין שני כוסות. באחת מברכין ברכת המזון ובשני מברכין ברכת חתנים.

מפני שאין עושין ב' קדושות על כוס אחד. תוס' פסחים דף ק"ב ע"ב בד"ה שאין:
(תתקפו) טעם.

שנהגו לומר דוי הסר בסעודות נשואין. לפי שגזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של שיר לשמח בהם ואסור לשמעם מפני החורבן ואפי' שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין כדאיתא בש"ע א"ח סי' תק"ס אכן לצורך חתן וכלה שרי כדאיתא שמבגהות מהרמא"י.

ע"כ אחר שאכלו ושתו ושמחו בכל מיני שמחות מזכירין חורבן בהמ"ק ואומרים דוי הסר ר"ל אותו דוי שנאמר אצל חורבן בהמ"ק על זה הי' דוה לבנו (איכה ה') וכן ולבי דוי (שם א') הסר ממנו וגם אותו חרון שנא' אצל חורבן בהמ"ק כלה ד' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון וגו' (שם ד') אותו חרון הסר ממנו.

מטה יהודא: (תתקפז) טעם. שתקנו לומר שהשמחה במעונו.

מפני שמצוה ראשונה של נשואין נעשית על ידי הקב"ה בענין אדם וחוה וכדאמרין בהגדה שהיה הקב"ה כשושבין והמלאכים מרקדין ומזמרין לפניו ולפי שמצוה זו נעשית תחלה על ידו אנו מברכין כן. אבודרהם: (תתקפח) טעם.

שתקנו לומר שהשמחה במעונו ולא במכונו או בזבולו. משום דאמרין בחגיגה בפרק אין דורשין ז' רקיעים הם.

וילון.

רקיע.

שחקים.

זבול.

מעון.

מכון.

ערבות.

ומפרש שם מעון שבו כתות של מלאכי השרת אומרות שירה לפני המקום והשירה הוא השמחה לפני המקום לפיכך אומרים שהשמחה במעונו. שם: (תתקפט) טעם.

דמברכין אחר ברכת המזון תחלה שש ברכות ואח"ז בורא פרי הגפן ה"ל להקדים עכ"פ בורא פרי הגפן לשש ברכות כמו בקידוש. משום שלא יהא נראה דמברכים בורא פרי הגפן לצורך ברכת המזון ולא משום ז' ברכות לכך מאחרים בורא פרי הגפן.

מחצית השקל סי' ק"ץ ס"ק א' בשם ב"ש: (תתקצ) טעם. דנהגינן בברכת חתנים תחת החופה לכרך בפה"ג אחר כך הברכות ובסעודה מאחרין ברכת היין עד אחר הברכות.

משום דהנה אנחנו מברכין ברכת חתנים בשביל החתן שנהנה בלקיחת אשה והנה הוא רוצה ליהנות וכן ברכת היין רוצים ליהנות ומקדימין ברכת היין דתדיר וגם קריבא הנייתא לכל אבל אח"כ בסעודה הנה אחר החופה הותרה לו הכלה להחתן ואפי' לא בעל הנה נהנה בקרבות וא"כ ברכת חתנים אז על מה שכבר נהנה וברכת היין על מה שרוצים ליהנות ע"כ מאחרין ברכת היין עד אחר הברכות.

ועל כל דבר הנאה דלא תקנו ברכה יש לחייב א"ע לברך ברכת שהכל על איזה מאכל או משקה ויפטר גם את דבר ההנאה שאין לו ברכה כגון הנאת המשגל וכלי זמר וכיוצא דבברכת שהכל פוטר כל ההנאות כו' הנה כתבתי זה מסברתי והמשכיל לא ישליך דברי אחרי גיוו כי דברי טעם הם. מגיד תעלומה דף צ"ג להגאון הקדוש מוהר"ר צבי אלימלך מדינוב זצוק"ל: (תקצא) עוד טעם.

דכיון דהרבה פוסקים סוברים דלא נתקן הז' ברכות על הכוס וא"כ אם יברך הברכות אחר ברכת בפה"ג יהי הפסק בין ברכה לטעימה משא"כ בחופה שהמברך אינו טועם רק נותנין לאחר לטעום והטועמים אין מפסיקין יותר טוב לברך בפה"ג קודם כיון דלהרבה פוסקים נתקן על הכוס וראוי לברך בפה"ג תחלה.

(ד"ח).

וע"ל סעי' תתקע"ב: (תתקצב) טעם. שעושין שבעה ימי משתה.

אנו למדין מיעקב. וממששון.

כשירד לארץ פלשתים ולקח לו אשה ועשה משתה ושמחה שבעה ימים שנאמר ויהי כראותם אותו וגו' מה היו עושים היו אוכלים ושותים עמו שנאמר ויאמר להם שמשון אחודה לכם חידה אם הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה וגו'. ילקוט שופטים פ' ע': (תתקצב) טעם.

דשבת ויו"ט ראשון ושני הוו כפנים חדשות. משום דאמרינן במדרש מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה פנים חדשות באו לכאן ודוקא בסעודה הלילה ושחרית אבל לא בסעודה שלישית כיון שאין צריכין פת שהרי יוצאין במיני תרגימה ואנו נוהגין במדינות אלו לברך כל השבעה ברכות אפי' בסעודה שלישית משום שרגילין לדרוש והדרשה הוי כפנים חדשות.

לבוש הלכות קידושין סי' ס"א סעיף ח'. והרמ"ע מפאנו סי' מ' כתב דסעודה ג' נמי מקרי פ"ח עפ"י הסוד בס' הזוהר.

ועי' פ"ת סי' ס"ב. ופורים ביום י"ד פשיטא דהוי כפ"ח.

חופת חתנים: (תתקצד) טעם. שאין נושאין נשים בחסרון הלבנה.

משום שאחר חצי חדש כשתתחיל הלבנה להתחסר אז בעוה"ר מתגברי' הדינים וכאשר תתחדש הלבנה אז מתמרקין הדיני'. בני יששכר: (תתקצה) טעם.

שאנו מברכין להחתן הזיווג יהי עולה יפה. כי כל העבדות לייחד קוב"ה ושכינת' בחי' יחוד שמות הוי' ואדני שהצדיקים מייחדין במעשיהם הטובים.

והנה כתוב בספרים שלעתיד יהי משם הוי' אותיות יהיה שהו' תהי' יו"ד. וזה ביום ההוא יהי"ה ה' אחד.

ולכן אומרים הזיווג יהי עולה יפה. שהזיווג הזה של איש ואשה מעורר הזיווג העליון לקרב ביאת משיחנו.

ויהי זיווג יהי"ה אדנ"י גי' מספר יפה. ותיבת עולה הוא ע"דשכותבים ס"ה עולה.

זרע קודש להגאון הקדוש מראפטשיץ זצוק"ל וירא: (תתקצו) טעם. שנקראים בעל שמחה.

שהוא בכחו להיות אדון ובעל על כל דבר שמחה ליתן לאחרים ההשפעת טובות. בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר יעקב יצחק מלובלין זצוק"ל: (תתקצז) טעם.

שאין מברכין על מצות פרו ורבו. לפי שא"א בלי תערובת היצר.

דרך פקודך בשם ספר נועם אלימלך: (תתקצח) טעם. שהחתן צריך שמירה לפי שיש כחות במזיקים המתקנאים בבני אדם לכן אמרו שלשה צריכים שמירה ואחד מהם הוא חתן ויש אומרים אף תלמוד חכם בלילה כי מתקנאים בהם.

וחולה וחיה דריע מזלייהו (ש) שפת אמת פ' כ"ד: (תתקצט) טעם. למה נקט בת פלוני לפלוני.

ולא פלונית לפלוני. משום דבנקבה העיקר להקפיד על משפחתה אם היא ממשפחה הגונה וגבי זכר העיקר יחוס עצמו אם הוא איש הגון.

לקוטי שושנים: (תתר) טעם. שקראו שטר זה גט.

דאיתא בירושלמי שנקרא גט כי יש אבן בכרכיהים ומגרש כל סביבותיה וגיטא שמה. כך כתב השלטי גבורים שסביב הרב האלפסי ז"ל הרי דמשמעות גט הוא לשון ריחוק: (תתרא) טעם.

למה כותבין י"ב שורות בגט. שגט הוא לשון שבר כו' לכך קראו שטר זה גט מפני שהוא כורת ושובר בין האיש והאשה ולזכר זה נוהגין לכתוב י"ב שורות כמספרו.

לבוש הלכות גיטין סי' קכ"ה סעיף י"א: (תתרב) עוד טעם. שכותבין י"ב שורות בגט.

כנגד י"ב שורות המפסיקין בין ד' ספרי תורה ונגד ס' דברים לא צריך דחזור מ"ש בראשונה. תוס' ריש גיטין: (תתרג) טעם.

שמצות חליצה הוא במנעול. ע"ד שאמרו ז"ל כל מה שלוקח המת בחלום מן הבית הוא טוב חוץ ממנעל.

והרמז שמונע רגלו מזה העולם. אמנם בחיים הוא להיפך.

כי הרוצה לקיים כל דבר ושלף איש נעלו רמז שיתקיים בזה העולם עם קנינו. ולכן האשה היא חולצות נעל אחי המת לרמוז כי זה האדם שלא בנה בית אחיו.

וזאת האשה שהיא עטרת בעלה נוטלת אותו הנעל לרמוז שהיא מקבלת אותו וכבר נחה רוח המת במקומו וזה הנעל הוא של המת שמקבלת אותו האשה והוא בהיפך מכשהמת נוטל המנעל מן החי. מעולפת ספירים בשם הזוהר במדבר דף פ"ו ע"ב: (תתרד) עוד טעם.

להורות כי זה לא רצה לכנוס יבמתו בבעילת מצוה א"כ ראוי לו לבטל כח התאוה מכל וכל שאף לנשים אחרות לא יתן חילו ולכך וחלצה נעלו מעל רגלו. כי מי שיצרו גובר ורוצה להסיח דעתו ילך יחף על רצפה שיקרר רגליו למטה בעקב ויסיר ממנו.

יערות דבש ח"ש:(תתרה) טעם. שאסור ליקח מינקת חבירו משום סכנת הולד דחשו דילמא מיעברה בעודה מניקה.

ותתעכר חלבה ולא תוכל להניק וקטלה ליה לברה ברעב וכ"ת א"ה אפי' באשתו נמי לא ישמש עמה בעוד שהיא מניקה מהאי טעמא דשמא יתעכר חלבה וימות הולד ברעב. בולד דידה לא חיישינן להכי דממסמסא לי' ביצים וחלב.

אבל בולד דאחרים לא יניח לה הבעל למסמס לי' וימות ברעב לפיכך גזרו שלא ישא אדם מעוברת ולא מינקת חבירו עד שיהי' לולד כ"ד חדשים. יבמות דף מ"ב ע"ב:(תתרו) טעם.

שנקט לשון ביקור חולים. ולא לשון ראייה והליכה.

להורות לאדם דעת שילמד לחולה שיפושפוש ויבקר מעשיו כי בסור הסבה יסור המסובב. מעבר יבק שפת אמת פי"ד: (תתרוז) טעם.

שכתבו המקובלים שיזהרו בעת מיתתו שלא ישאיר אבר מאבריו חוץ למטה. כי כל הנשאר בחוץ עליו נאמר לא יאסף ולא יקבר לחיות השמים נתתיו לאכלה.

לפי שסביב המטה כל מיני משחית רוחין ולולין ושדין וצריך אותו אבר הנשאר חוץ למטה לסבול יסורין רבים עד כי יוכל לכנוס לפנים והוא נקרא פליטת הגלגול. ומטעם זה.

יעשו המשביעים שדים עיגולים סביבם כי אינם רשאים השדים לכנוס מרשות הרבים לרשות היחיד. ילקוט ראובני פ' ויחי בשם ציוני: (תתרח) טעם.

למנהג שמדליקין גרות בפני הגוסס. כי נודע מדברי חכמים שסגולת הנר הוא להבריא המזיקין ואפי' בלילה אבוקה כשנים וע"כ הדלקת הנרות תועיל לשבר מלתעות עול ולהניס הס"ם וכוחותיו החוצה.

מעבר יבק שפת אמת פ' ט"ו:(תתרט) טעם שאין רשאים ליפרד ממנו. שלא ימות בע"נ מפני שהנפש משתוממת בשעה שהוא יוצאת מן הגוף והוא יחידי.

כל בו: עניני שמחות (תתרי) טעם. ששופכים כל המים שאובים שבשכונת המת.

בכדי שידעו הכל שיש בו מקרה מות ולא יצטרך להודיע בפה ויהא מוציא דבה. כל בו: עוד טעם.

שמלאך המות מפיל במים טפת דם המות. ש"ך סי' של"ט סק"ט:(תתריא) עוד טעם.

שאנו שופכין המים חוץ שבשכונת המת. לפי כשמתה מרים הנביאה פסק הבאר דכתיב ולא היה מים לעדה שבזכותה הי' הבאר הולך ואנו מרמזין לזה שהוא גדול ובדין הוא שיפסקו המים בשבילו.

תשב"ץ: (תתריב) טעם. שלא נהגו עתה לקרוע כשנמצא בשעת יציאת נשמה.

כדי שלא יהא אדם מת יחידי שאין הולכים ב"א אצל גוסס שלא לקרוע בגדיהם שו"ג יו"ד סי' ש"מ ס"ק ט"ו. וכן נהגו להקל שלא לקרוע על חכם אא"כ הוא רבו.

אע"ג דדין קריעת חכם פשוט בש"ס ובפוסקים משום דאם באנו לקרוע ע"כ חכם וחכם לא נשאר עלינו בגד ביום קרה. זכור לאברהם בשם מור"ם ז"ל: (תתריג) טעם. שהמתים צריכים שמירה. כדי שלא יכנוס בהם רוח רעה כי המתאבים להשלמת יצירתם שלא נבראו להם גופות.

מעבר יבק שפת אמת פ' כ"ד: (תתריד) טעם. בעצימת עין של מת.

לבל יחזו חיזו אחרא בתר חיזו דשכינתא ואם יש לו בן הבן מעצים עיני אביו וכן כתיב ויוסף ישית ידו על עיניך ואם יש עפר א"י טוב שהבן ישים אותה בעצמו על עיניו וסתימה העינים ע"י הבן הוא סיוע לדינא דקברא. שם שפתי רננות פ"ט.

עוד טעם.

כיון דשריא חיזא אחרא על עינוי בכל אתר דאיהו חזי איתלטיא. זוהר פ' ויחי: (תתרטו) טעם.

שמשימין המת ע"ג קרקע. כי קרקע עולם אינו מקבל לא טומאת מת ולא טומאת מדרס כו' ואם יניחו המת אמתה או ישימוהו ע"ג שלחן וכלים הראויים לקבל טומאה כ"ש שידרסו ויחזיקו בו הרוחות כי אין המטה טפלה למת.

מעבר יבק שפתי רננות פ"ט: (תתרטז) טעם. שמכסין פני המת בסדין.

לבל יביטו המקטריגים בפניו ובמצחו ששם נרשמים העונות ויוסיפו לו מכאוב ואפי' האדם החי טוב לכסות מצחו לעולם שלא יתראה בפני החיצונים. ועוד שאסור להסתכל בפני המת פן יתבזה בעיניו.

שם: (תתריז) עוד טעם. כדי שלא לבייש את העניים שפניהם מושחרין ברעב.

מ"ק דף כ"ז ע"א: (תתריח) טעם. שאסור להלין את המת.

כי כל זמן דגופא לא איתקבר נשמתא לא עאלת קמי הקב"ה ולא אתגלגל בגופא אחרא לכן אסור למשבק לי' בלא קבורתא דאפשר דהקב"ה גזר עליה למיתי בגלגולא אחרא מיד לאוטבא ליה זוהר פ' אמור: (תתריט) טעם. שמטהרין המת.

לפי כשהנשמה יוצאה מן הגוף רואה פני השכינה ומחמת פחד פולטת זרע ומטמאה את הגוף. תשב"ץ אות המ"מ: (תתרכ) טעם.

שטחין את המת את ראשו בביצים טרופין בקליפתם. מפני שהוא מנהג קדום לסימן לפי שהי' מוליכין אותו חוץ לעיר ליקבר וכדי שיכירו הקוברים שהוא ישראל עשו בו סימן זה.

וטעם הביצים. שגלגל הוא שחוזר בעולם.

כל בו: (תתרכא) טעם. למנהג שאין עושים קשרים בתכריכי המתים וכן באבנטו.

כי מורה בטחון התחיה. מעבר יבק שפת אמת פ"ו: (תתרכב) טעם.

שצריכים לתפור התכריכין בחוט של פשתן. מפני שהפשתן נקרא עץ יורה להנהגת עץ החיים.

שם אמרי נועם פ' כ"ו: (תתרכג) טעם. שמעמידין את המת ג' פעמים קודם שאומרים עליו צדוק הדין כדי להבריא רוחות הטומאה הרוצים להחזיק בו שלא להכניס עמו לקבורה כי כשמעמידו אותו הולכים להם ובימים שאין בהם צדוק הדין א"צ להעמיד אותו כי ביום זה אין כ"כ רוחות טומאות מצויות.

שפתי כהן סי' שנ"ח ס"ק ד': (תתרכד) טעם. שחייב לקרוע.

מדכתיב גבי בני אהרן ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ולא פרם חייב מדרבנן. שבילי הלקט הלכה כ"ג ועי' מ"ק דף ט"ו ע"א.

והקריעה צריכה להיות מעומד ושיעורה טפח. קריעה מעומד.

דכתיב ויקם המלך ויקרע את בגדיו. ושיעורה טפח דכתיב ויאחז המלך את בגדיו ויקרעם ואחיזה הוא טפח.

דעת זקנים פ' שמיני: (תתרכה) טעם. שנוהגין שלא להושיט אחד לחבירו כלי שבו משליכין העפר אלא מניחין אותו לפניו על הארץ וכן המים שרוחצין ידיהם בשובם מבית הקברות אין מושיטין אחד לחבירו.

לפי שאין שלטון ביום המות. ועוד שלא להושיט צרה לחבירו.

מעבר יבק שפת אמת פ' כ"ז: (תתרכו) טעם. שרוחצין הידים בשובו לחצר בה"ק.

מפני שהשדים מלוין החוזרין ויש לרחוץ גם הפנים. (שנאמר ומחה אלהים דמעה מעל כל פנים).

מ"א סי' ד' ס"ק כ'. ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ וישב ג"פ ומנהג אבותינו תורה.

רמ"א יו"ד סימן שע"ו סעי' ד': ועוד רמו. כי ידינו לא שפכו את הדם הזה שלא מנענו ממנו צרכיו ובקורו בעת חליו וטוב שלא לנגב ידיו במפה כי בזה מראה שאינו מסיח דעתו מן האבל ואינו משליך אחרי גוו זכרון יום המות.

מעבר יבק שפתי רננות פ' י"ט ומנהג לשפוך כל המים שבכלי אחר שנטל ידיו מהם כדאמרינן במים של שחרית. שפת אמת פ' ל"ה: (תתרכז) טעם.

כשיוצאין מבית הקברות תולשין עשבים בצרור עפרם ורחיצת הידים במים. זכר לטהרת טומאת מת שהוא באזוב ואפר פרה ומים.

כל בו: (תתרכח) עוד טעם. שתולשין עשבים רמז לתחיית המתים כענין ויציצו מעיר כעשב הארץ.

אבודרהם: (תתרכט) עוד טעם. להורות כי נסתלק ממזון תחתון הנרמז בעשב מן הארץ שהוא מאכל לנפשו הבהמות ונתעלה ללחום לחם אבירים ועושין כן ג"פ לרמוז שנפש רוח נשמה של הנפטר מתעלין למזון העליון.

מעבר יבק שפת אמת פ' ל': (תתרט) טעם. שיושבים ג' פעמים וי"א ז' פעמים.

מפני הרוחות המלוות את המת ובכל עת שהוא יושב בורחין ממנו. לבוש סי' שע"ו סעי' ד': (תתרא) טעם.

שנוהגין לתלוש העשבים מן הקרקע בשעה שנפטרי' מן המת ומשליכין אחוריהם ולא לפניהם. לפי שהנשמה מלווה את הגוף של מת עד הקבר ואינה רשאה לחזור לאחוריה עד שיתנו לה הקהל רשות וזריקה לאחוריה היא סימן רשות כמו תלכו למנוחייכי.

תשב"ץ אות תמ"ט: (תתלב) טעם. שהקינה מיוחדת לנשים כדכתיב ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה.

וכן התבוננו וקראו למקוננות. ובמשנה נשים במועד מענות ועי' סי' ת"א סעי' ה'.

מפני שהם מצד הדין ולכן בבכיייתן ודמעתי מכבות אותו. כי אותם הבאים מכח הדינים יפה כחם לשברם ולהחלישם.

שפתי רננות פ"י: (תתרג) טעם. שנהגו האוננים להמתין להתפלל עד אחר הקבורה אף שכבר נתפשרו עם הח"ק בעד מקום הקבורה.

משום דהא דנמסר לכספים מהני. היינו במקום שמוליכין המת למקום רחוק ואין אונן הולך עמהם.

אבל במקום שגם קרובים הולכים בשעת קבורה לא מהני. פ"ת סי' שמ"א ס"ק כ"א בשם הנוב"י: (תתלד) טעם.

שנוהגין כשחוזרין מללוות את המת הולכין בדרך אחר. הוא עפ"י משאחז"ל (ברכות דף נ"א) אל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שמלאך המות מרקד ובא לפניהן וחרבו בידו ויש לו רשות לחבל ואי פגע מאי תקנתיה כו' ואי איכא דרכא אחרין' ליזיל בה.

ועי' זוהר ויקהל דף קצ"ו: (תתלה) טעם. המנהג להברות כל אחד בביצים.

לפי שהם עגולים כלומר גלגל הוא שחוזר בעולם. כל בו.

ועי' אמרי ברוך סי' שע"ח בשם שיורי כנה"ג דאבל לא יקלוף בעצמו הביצה מפני שנראה כרעבתן: (תתלו) טעם. שאסור לאכל לאכול סעודה הראשונה משלו.

דאמר קב"ה ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל ופירושו לחם של שאר אנשים. ודוקא ליחזקאל צוה כן מכלל דכ"ע כשהם אבלי' אסור לאכול מדידהו רק לחם של שאר אנשים.

שבלי הלקט הלכה כ"ג: (תתלז) טעם. שאסור בנעילת הסנדל.

מדקאמר לי' רחמנא ליחזקאל ויחזקאל כ"ד) ונעלך תשים ברגליך מכלל דכולי עלמא אסור. וטעם.

שאסור בת"ה מדכתיב וינחם דוד את אשתו ויבא אליה משמע דוקא אחר הנחמה דהיינו ז אבל מקודם אסור. מ"ק דף ט"ו ע"ב.

ועי' שבלי הלקט הלכה ל"א. וטעם.

שאסור בת"ת. משום דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב ואבל אסור בשמחה כל ז'.
ש"ך סימן שפ"ד ס"ק א' ועי' מ"ק דף ט"ו ע"א. וע"ל סעי' תרנ"ח בד"ה ובספר: (תתלח)
טעם.

למנהג שמדליקים נר על המתים במקומו בשבעת הימים. כי בה אית ניחא לנשמתא
ודאי וכן בכל י"כ חודש בבתי כנסיות שהוא זמן שכלה גופו בקרקע ונשמתו נדונת אז
ועולה ויורדת כנדרש בזוהר פ' חיי שרה.

מעבר יבק שפתי אמת פ' ט"ו. ועי' פ"מ או"ח סימן קל"ב ס"ק ב' דאם מת לו מת קודם
הרגל מדליק נר כל שבעה בחדר שאין אוכלין שם ואין הרגל מבטל זה וע"י עכו"ם יש
להתיר להדליק ביו"ט ע"ש, ואם אין לו חדר אחר יש להדליקו בבהכ"נ א"ר סימן קל"ג
סק"ז: (תתרט) טעם.

שמעמידין בבית האבל צלוחית עם מים וחתיכת מפה לבינה. לרמז אם יהי' חטאיכם
כשנים כשלג ילבינו.

ולעורר מדת החסד שיתפשט בעולם. ומים מצד החסד: (תתרמ) עוד טעם.

ע"פ מה דאיתא סנהדרין דף ל"ב ע"ב אור הנר בברור חיל (שם מקום) משתה שם.
משתה שם.

פ' בימי השמד לא היו יכולין לעשות חופה בפרהסיא והיו עושין ישראל הענין בצנעה
וכל מי שהיו שם נרות דולקות באסקופא ה' ס' כמי שצועק משתה שם. משתה שם.
והיו יודעין שבאותו חצר איכא הכנסת כלה. וכדי שלא יהיו סבורין שזה הנר שמדליקין
כדי לעשות ניחא לנשמתא שהוא נר של שמחה ומשתה.

ע"כ נותנין צלוחית עם מים וחתיכת מפה לבינה שנשאר מן תכריכי המת אצל הנר לסימן
שזה הנר אינו של שמחה רק שטיהרו כאן את המת בשם ידידי ה' ג' מוה' משולם סאלאט
נ"י ראב"ד דפה לבוב: (תתרמא) טעם. שאין אומרים האיזנא ברכת אבלים בברכה
רביעית בבית אבל.

לפי שסומכין על התוס' כתובות דף ח' ע"ב בד"ה כי דאין אומרים ברכת אבלים שבברכת
המזון אלא בעשרה. ואם יש ברית בבית האבלא"א ברכת אבלים אפי' בעשרה משום
דיו"ט שלו הוא והוי דבר שבפרהסיא.

פ"מ א"ח סימן קפ"ט: (תתרמב) טעם. שאסור להניח תפילין.

מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך ואין פאר חבוש אלא תפילין מכלל דכ"ע
אסור. מ"ק דף ט"ו ע"א.

ודוקא ביום ראשון אסור שאז עיקר מרירותו דדוקא ת"ת דכתיב בה משמחי לב ושמחה
אסורה כל ז' אבל בתפילין אין בהם אלא משום פאר וסגי שלא יתפאר יום ראשון ואח"כ
מותר. שבלי הלקט הלכה כ"ה.

(תתרמג) טעם. שאין אומרים בבית האבל ברכת כהנים.

לפי שאין אחרים שואלין בשלומו כלל וכאמרם במו"ק דף כ"א ובמס' שמחות. ואיך יאמרו וישם לך שלום.

הר אבל: (תתרמד) טעם. שאין נופלין על פניהם בבית האבל.

משום דמדה"ד מתוחה עליו לבוש סימן קל"א ס"ד. ועי' א"ר שם אות ט' שיאמרו למנצח יענך בבית האבל.

והאבל גופא לא יאמר ע"ש. וכן אין להאבל לומר אא"א.

וכן ואני זאת בריתי. נועם מגדים: (תתרמה) טעם שמתפללין שם כל שבעה.

הואיל והנשמה אוננות עליו כל שבעה במקום שנפטר המת ואפי' יש לו קרוב למת הראוי להתאבל עליו בארץ רחוקה מתפללין במקום שנפטר בשביל קורת רוח לנשמה שחוזרות ומתאבלת עליו כל שבעה. שבלי הלקט שמחות הלכה כ"א.

וקטן פחות מכן שנה אין מתפללין בביתו. כל בו: (תתרמו) טעם.

מה שאנו נוהגין להתפלל בבית האכל בשחרית של ז. ולא אמרינן דאימנעו עוד מלהתפלל שם דכבר הוי ז' ימים והלילה הולכת אחר היום.

לפי שגם בימי חכמים היו מנחמין אבל גם ביום ז. ומה שאנו מתפללין בביתו הוא כדי לנחמו.

רוקח סימן שי"ד: (תתרמז) טעם. שאסור בתספורת.

מדקאמר רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכ"ע מחייבו בפריעת הראש ואין פירוע אלא גידול שער. מ"ק דף י"ד ע"ב.

ועי' שבלי הלקט שמחות הלכה ל"ג. הורה מהר"י סג"ל לגדל שערו י"ג שבועות וכן הוא באגודה: טעם.

שאסור בעשיית מלאכה. דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה.

וטעם.

שאסור ברחיצה. דכתיב (ש"ב י"ד) ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה.

וטעם.

שאסור בשאילת שלום. דקא"ל רחמנא ליחזקאל (יחזקאל כ"ד) האנק דום כלומר בדבר זה תנהוג אבילות ולא תשאל לשלום.

מ"ק דף ט"ו ע"א: (תתרמח) טעם. שאומרים קדיש.

משום שפעם אחד פגע רבי פלוני במת אחד שהי' מהלך ומקושש קוצים ונושאן על כתפיו אמר לו בני כל זה למה לך אמר לו רבי כה משפטי כל הימים להביא באשה של גיהנם להיות נדון אמר לו ואין מי יוכל להצילך מן הצער הגדול הזה אמר לו אין מי שיצילנו אם לא שיאמר בני קדיש או יפטיר בנביא לכבוד השם בעבורי ואם יעשה זה

ידעתי כי זכותו תעמוד אלי ויגן בעדי ויבא רבי פלוני ויגד זה לבנו של מת ויעש ככל אשר אמר.

לימים נגלה המת אל החכם הנזכר פעם אחרת ואמר תנוח דעתך שהנחת דעתי ועל זה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא גם להפטיר בנביא. כל בו: (תתרט) עוד טעם.

משום שבעניית אמן בכל כחו ממשיך כח הטהרה ומצננים גיהנם שעה וחצי שעה ומכריח צח הטומאה שלא ישלוט באביו או באמו באותו זמן אלא אדרכא מביאין אותו לגן עדן. סדה"י: (תתרנ) טעם.

שנהגו שאין אומרים קדיש ותפלה רק י"א חדשים. כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים כי משפט רשע י"ב חודש.

רמ"א סימן שע"ו סעיף ד': (תתרנא) טעם שאומרים קדיש כלשון ארמית. לפי שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא הי' מבינין כולם לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה הי' לשונם.

כי לפי הטעם שלא יבינו המלאכים ויהי' מתקנאין בנו קשה שהרי יש כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי. תוס' ברכות דף ג' ע"א בד"ה ועונין: (תתרנב) עוד טעם.

לפי שבימיהם גזרו אויביהם שלא יאמר קדיש והנהיגו לאומרו בלשון ארמי שלא יכירו בו. ואף שבטלו הגזירה לא רצו להחזיר הדבר ליושנה כדי שלא ישתכחו הניסים והנפלאות.

א"ר סי' נ"ו סק"ה: (תתרנג) עוד טעם. שאומרים קדיש בלשון ארמית.

שלא יקטרגו המלאכים על שמתפללין על הגאולה. כל בו.

כתב אבודרהם אל יקשה בעיניך מה שתקנו לומר יתברך וישתבח ויתפאר כו' בלשון הקודש כי השבח לא היו יכולין לשנות ללשון תרגום ע"ש: (תתרנד) עוד טעם. שאומרים קדיש כלשון ארמי.

כדי שלא ירגישו מלאכי השרת שמו של הקב"ה חסר שמא יחריבו את העולם לכך אנו אומרים יהא שמייה רבא מכרך בלשון ארמי. כדי שלא ידעו ולא יבינו כי אין מבינין אלא לשון הקודש.

אבל ישתבח ויתפאר שהוא שבח אומרים בלשון הקודש שאם יבינו אין בכך כלום ששבח הוא זה. ומה שמתפללין תתקבל צלותהון ובעותא זהו תפלה שיתגדל השם ומתפללין על הגאולה.

כי בהא תליא מילתא. ליקוטי הפרדס.

(תתרנה) עוד טעם. כי הסגולה הוא להכניע הקליפות בלשונם ממש.

סידור של"ה בשם הזוהר פ' תרומה. וכתב מהרמ"ק שמזה למדנו.

טעם.

למה נתקן הזוהר בלשון ארמי. (תתננו) טעם.
דנקרא קדיש דרבנן. לפי שהוא תחנה ובקשה על רבנן.
א"ר סימן קנ"ה ס"ק א' (תתננו) עוד טעם. דנקרא קדיש דרבנן.
כיון שלא נתקן אלא על תורה שבע"פ שהוא לימוד דרבנן. שם: (תתננו) טעם לאבילות
שהוא שבעה.
שנאמר והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה. מ"ק דף כ'.
ומטעם זה.

נהגו שלא ליפול על פניהם בבית האבל. ט"ז סימן קל"א ס"ק ט': (תתננו) טעם.
שלושים באבל. כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו וכתיב בנזירגדל פרע שער ראשו מה
בנזיר שלושים אף כאן שלושים.
מ"ק דף י"ט ע"ב: (תתננו) עוד טעם. לפי שכל תלתין יומין אתדנו נפשא וגופא כחדא
ובנין כך אשתכח נשמתא לתתא בארעא דלא סלקת לאתרה כאיתתא דיתבת לבר כל
יומי מסאבותה.
זוהר ויקהל דף קצ"ט ע"ב: (תתננו) טעם. שנהגו שלא ליקח שום דבר מבית האבל כל
ז'.

משום שרוח רע שורה עליהם כל ז' ימים. א"ר סימן רכ"ד: (תתננו) טעם.
שאין אומרים הלל בבית האבל. מטעם שנאמר שם לא המתים יהללויה ונמצא לועג
לרש.

ט"ז סימן שע"ו ס"ק ב'. ועיין פתחי תשובה שם ס"ק ב' דבבית האבל שאינו בית שמת
שם המת אלא שמת במקום אחר אומרים הלל אך האבל אין לומר מטעם שנאמר שם
זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

וכן בהבדלה שעושה תוך שבעה על הכוס אע"ג דרשאי להבדיל אין לו לומר פסוקי
שמחה שקודם לה רק יתחיל מהברכות וכל מה דראוי לאבל שלא לומר אפי' רצה
להחמיר ע"ע ולומר אינו רשאי מפני כבודו של מת ע"ש. ועי' באר היטב א"ח סימן תכ"ו
ס"ק ד' דאבל לא יקדש הלבנה בז' ימי אבילות ודוקא כשיש עוד זמן לקדש אבל אם
עובר הזמן שאינו יכול לקדש הלבנה יכול לקדש בימי אבלו ע"ש.

וא"ר שם ס"ק ט"ו כ' ונראה דיקדש בביתו אם יכול ע"ש. ובסידור יעב"ץ כתב דגם
האבל אם ז' של לבנה הוא בתוך ימי אבילותו לא יחמיץ המצוה.

וע"ל סעיף תנ"ה: (תתננו) טעם. שהקובר את מתו אפי' בעיו"ט לעת ערב ונהג אבילות
רק שעה מועטת קודם יו"ט כיון שבא הרגל מפסיק את האבילות ונחשב לו כאילו כבר
נהג אבילות כל ז'.

משום דכתיב ושמחת בחגך אתי עשה דרבים ודחו עשה דיחיד. לבוש סימן שצ"ט סעיף
א': (תתננו) טעם.

דאסור לאבל לישב על מקום גבוה. דכתיב באיוב וישבו אתו לארץ.
על הארץ לא נאמר אלא לארץ בדבר הסמוך לארץ. ירושלמי פרק ואלו מגלחין.
וסמוך מסתמא היינו בג' טפחים: (תתרוסה) טעם. למנהג שאין מנחמים את האבל עד יום
ג'.

כי עד ג' ימים תוקפו של אבל קיים לפי שצורת הפנים ניכרת והוי כחי ואין מקבלין
תנחומין על החי. עיין מד"ר ויקרא פי"ח וידי משה שם: (תתרוסו) טעם.

דאבילות אין חייב בחינוך אפ"ל הוא בן י"ג שנה פחות איזה ימים עיין סימן שצ"ו סעיף
ג' ועיין רש"י תענית דף י"ג ע"ב בד"ה אין הבוגרת. משום דטעם האבילות כדי שיפחד
וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה ע"ל טור סי' שצ"ד בשם הרמב"ם.

נמצא שעיקר טעם האבילות הוא משום תשובה שיחזור בתשובה אבל בקטן אין שייך
טעם זה שיחזור בתשובה כי הוא לאו בר עונשים שיהי' ערב בעד החולים. ומה שמקצועין
לו כשמת לו מת משום עגמת נפש.

בית הלל סימן שפ"א. וע"ל באר היטב סי' ש"מ ס"ק כ"ח: (תתרוסז) טעם.

שרגילין ללכת לבית הקברות בתענית. משום דבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים
ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה ביותר על אדמת קודש והמשתטח
על קברי הצדיקים ומתפללאל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם אך יבקש מאת
הש"י שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה.

מהרי"ל הלכות תענית: (תתרוסח) טעם. למה אנו הולכים להתפלל על המתים כשיש
שום צער והא כתיב ודורש אל המתים.

רק משום דדוקא אל המתים שהולך האדם אל הגוים ע"ז שלעולם נקראים מתים אפילו
בחייהם אבל ישראל ואותם הצדיקים עליהם אמר שהע"ה ושבח אני המתים שכבר מתו
כלומר שבזמן שכבר מתו ועכשיו הם חיים בג"ע. ועוד כי שאר האומות כשהולכים על
המתים הולכים בכשופים אבל ישראל הולכים אצל מתיהם בתשובה ותענית וכוונתם
שנשמות המתים יתפללו להשי"ת עליהם והקב"ה חס עליהם זוהר ויקרא דף
ע"א: (תתרוסט) טעם.

שתולשין עשב או צרור ומשימים על מצבה. אינו אלא משום כבוד המת להראות שהוא
הי' על קברו וכתב בר"מ שיניח ידו על הקבר.

באה"ט או"ח סי' ר"ח בשם דרישות. וע"ל בספר ברכי יוסף סי' רכ"ד אות ז שישים יד
שמאלו דוקא ולא יד ימינו: (תתרוע) טעם.

המנהג שנוהגים אנשי מעשה ביום מיתת צדיק שקורין יארציט שמתאספין על קברו
ומתפללין ומדליקין נרות. יצא להם זאת הנהגה הוא רש"י ביבמות דף קכ"ב ע"א ד"ה
תלתא ריגלי וז"ל ובתשובת הגאונים מצאתי כל הנך ריגלי דאמוראי היינו יום שמת בו
אדם גדול קובעים אותו לכבודו ומדי שנה בשנה כשמגיע אותו יום מתקבצים תלמידי
חכמים מכל סביביו ובאים על קברו עם שאר העם להושיב ישיבה שם: (תתרועא) טעם.

המנהג בכל העולם שעושים יא"צ על פטירת אביו ואמו ר"ל. לפי שכל שנה עולה הנשמה למדרגה יותר גדולה לכך צריך לידון אותה מחדש שיש עבירות שבעולם התחתון אינו נחשב לחטא.

אבל בעולם העליון נחשב לחטא ע"ד וסביביו נשערה מאד. לכך צריך בכל שנה ושנה להתפלל עבורו.

אזור אליהו פרשת בהעלותך בשם הרב הקדוש מוהר"ר יעקב מנאראל זצוק"ל וע"ל סעיף שמ"ח: (תתערב) טעם. שהעולם קורין למי שמת לו אב או אם ר"ל יתום.

לרמז שיותם ויבלע המות לנצח: (תתרג) טעם. שאם מת אדם מישראל מטמא יותר מעכו"ם.

משום דאיש ישראל יש לו נשמה טהורה וכשמת ר"ל מתקבצים הסט"א עליו מפני שהי' הגוף בחיים כלי קיבול לקודש ע"כ רוצים להנות מהקדושה משא"כ בעכו"ם. משל לכלי שהי' בו דבש גם בהריקו מהדבש יקבצו עליו זבובים ופרעושים הרבה זוהר בראשית דף ע"ח ע"ד: (תתרג) טעם.

שאינן הרשעים זוכרים את שמם. כי הרשע אין לו נפש וכמו שרמוז בפסוק ושמם סכין בלועך אם בעל נפש אתה הא למדת שהרשע אינו בעל נפש כי נשבת היא ממנו ולזה אין הרשעים מכירים את שמם כי אינם בעל נפש בעלת השם.

מאור ושמש פ' וילך: (תתרג) טעם. שהצדיקים מתים ביום שנולד.

כדי שלא יהי' באותו יום מיתה רע להדור. ע"כ מחמת שבאותו יום נולד מגין על הרע. נחלת יעקב באבני שוהם פ' ברכה: (תתרג) טעם. שאנו אומרים בהשכבה וינוח על משכבו בשלום.

הכוונה כי צער יש להמתים אם קרוביהם יבואו אצלם בעת צרתם לבקש רחמים עליהם. (כי הם ידעין בצערא דחיי.

עי' זוהר שמות בד"ה רבי יהודא בר שלום הוי אזיל באורחא ור' אבא הוה עמיה כו' וצערא דיליה דחי לי למיעל בדוכתאי ע"ש) אבל אם יהי' לנו מנוחה אז יהי' להם ג"כ מנוחה. וזהו שמבקשים וינוח על משכבו בשלום דהיינו שיהיה לנו מנוחה ואז יהי' להם ג"כ מנוחה וינוח על משכבו בשלום.

שמעתי מאדמו"ר הרב הצדיק הקדוש מאלעסק זצוק"ל: (תתרג) טעם שנקרא מיתת הצדיק פטירה. שנפטר מצער עוה"ז מעלמא דשיקרא ובבואו לעוה"ב לשמחה יחשב לו.

תוי"י תבא. ועי' ליקוטים סעיף ק"נ: בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים.